SHABTAI SHAVIT

DIRECTOR AL MOSSAD ÎNTRE 1989 ȘI 1996

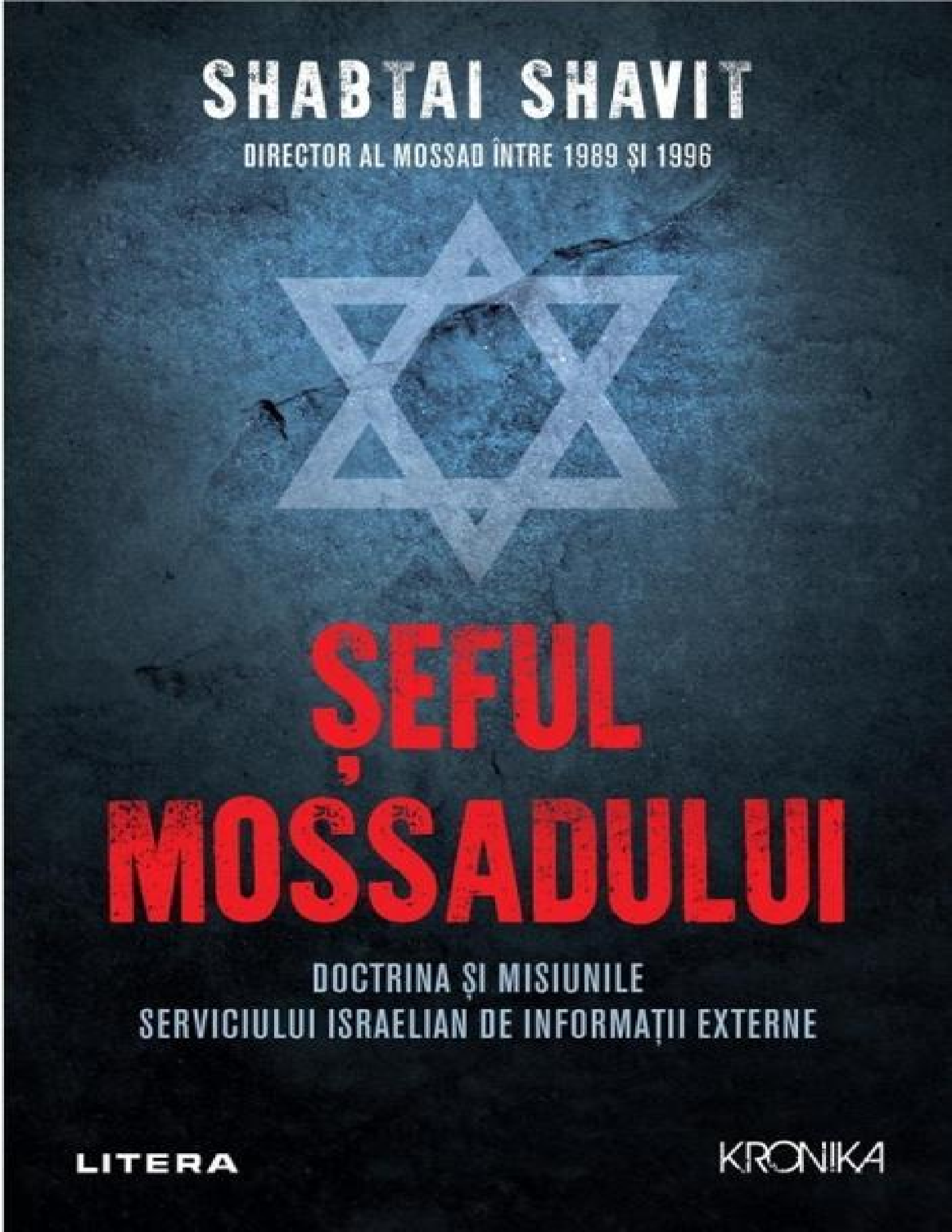

ȘEFUL MOSSADULUI

DOCTRINA ȘI MISIUNILE SERVICIULUI ISRAELIAN DE INFORMAȚII EXTERNE

LITERA

KRONIKA

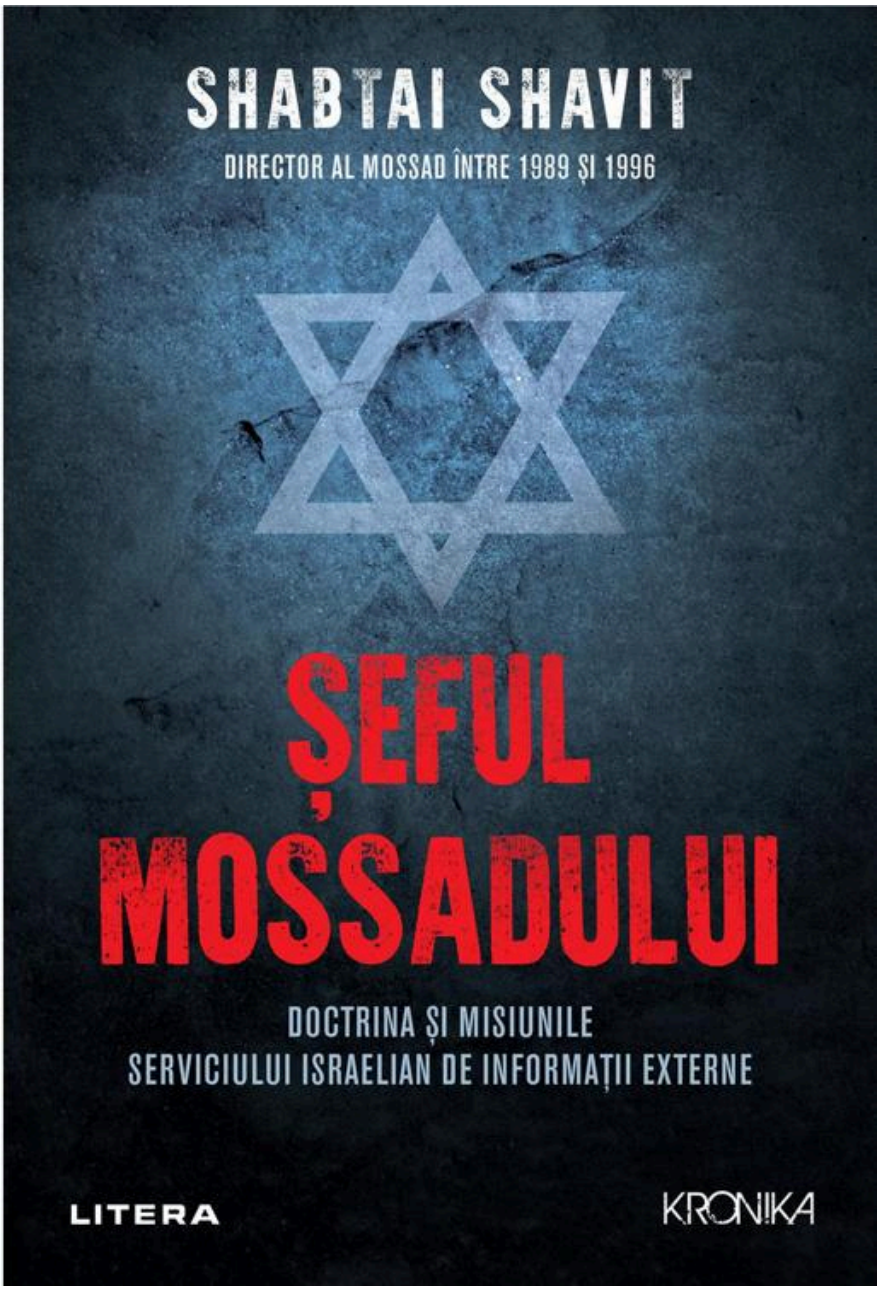
SHABTAI SHAVIT
DIRECTOR AL MOSSAD ÎNTRE 1989 ȘI 1996
ȘEFUL MOSSADULUI
DOCTRINA ȘI MISIUNILE
SERVICIULUI ISRAELIAN DE INFORMAȚII EXTERNE
LITERA
KRONIKA

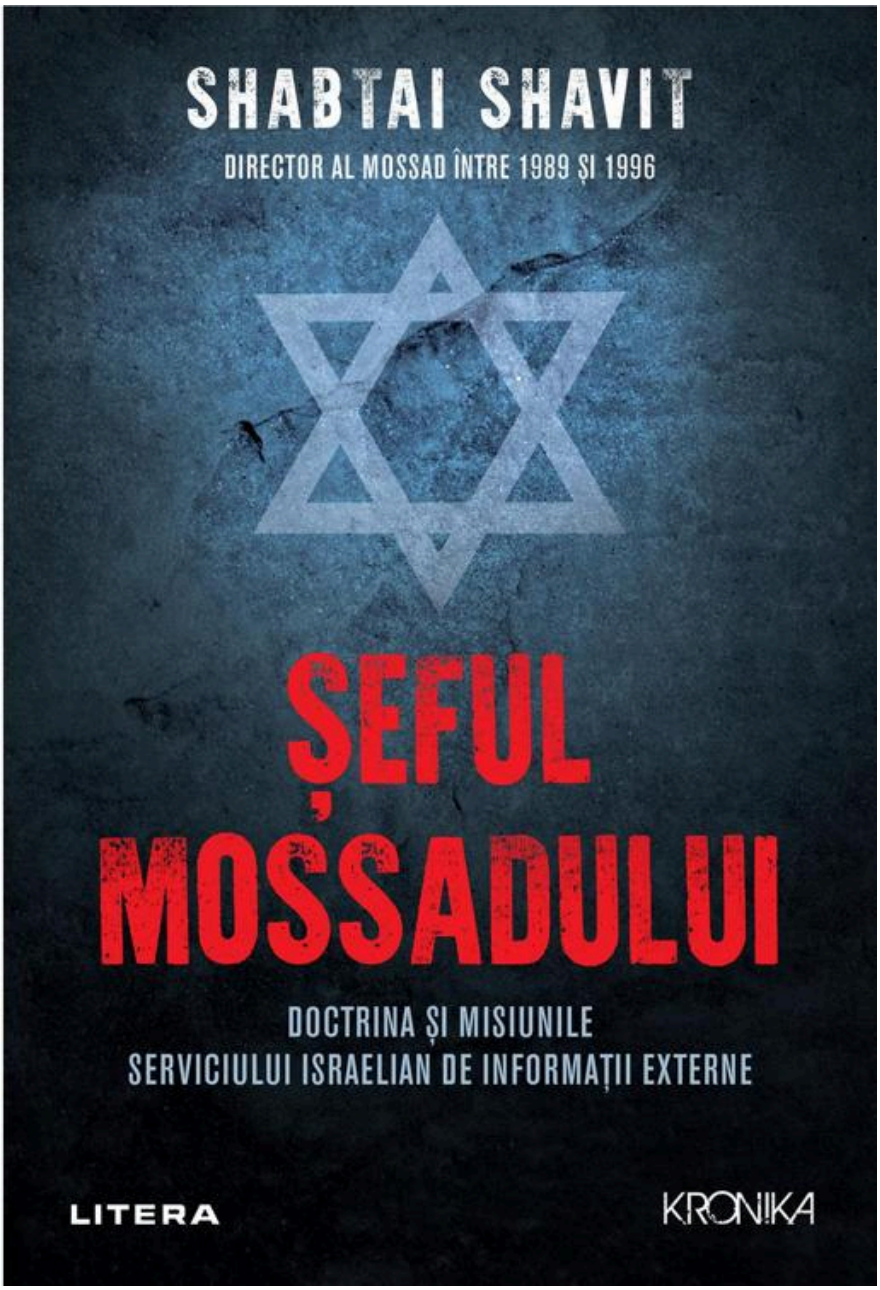
SHABTAI SHAVIT
DIRECTOR AL MOSSAD ÎNTRE 1989 ȘI 1996
ȘEFUL MOSSADULUI
DOCTRINA ȘI MISIUNILE
SERVICIULUI ISRAELIAN DE INFORMAȚII EXTERNE
LITERA
KRONIKA

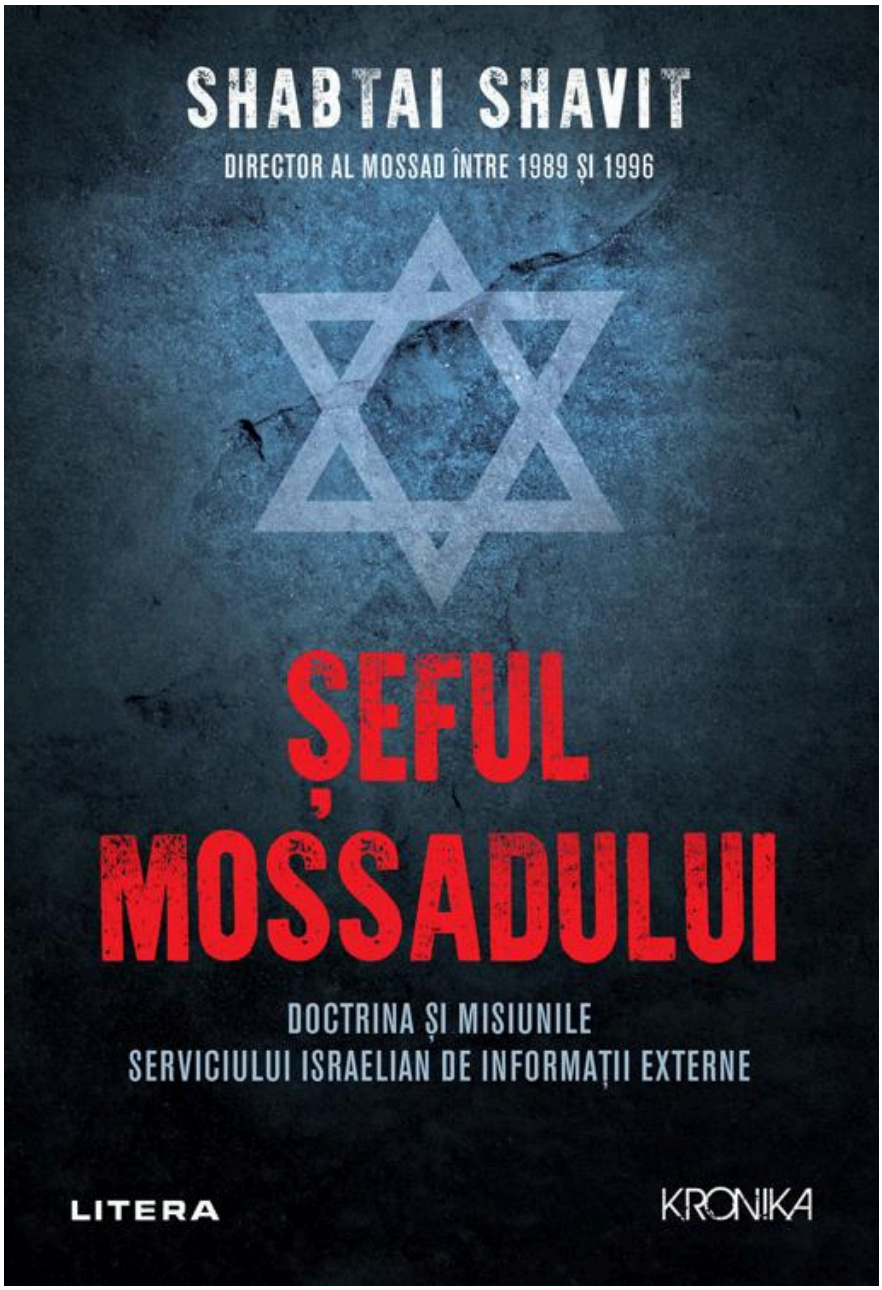
SHABTAI SHAVIT
DIRECTOR AL MOSSAD ÎNTRE 1989 ȘI 1996
ȘEFUL MOSSADULUI
DOCTRINA ȘI MISIUNILE
SERVICIULUI ISRAELIAN DE INFORMAȚII EXTERNE
LITERA
KRONIKA

KRONIKA

Colecția în care umanitatea este reconstruită prin cărți care ne ajută să pătrundem în culisele celor mai interesante evenimente politice, sociale sau financiare de ieri și de astăzi

Shabtai Shavit are peste 50 de ani de experiență în securitate internațională și în contraterorism și este recunoscut la nivel internațional drept o autoritate în domeniu. A lucrat în Mossad, prestigioasa agenție de informații a Israelului, vreme de 32 de ani, ajungând în cele din urmă să ocupe funcția de director. Anterior, a lucrat în Forțele de Apărare Israeliene, retrăgându-se după o carieră deosebită în cadrul „Sayeret Matkal", al forțelor speciale de elită ale Israelului și al unității SWAT.

SHABTAI SHAVIT

ȘEFUL MOSSADULUI

DOCTRINA ȘI MISIUNILE SERVICIULUI ISRAELIAN DE INFORMAȚII EXTERNE

Traducere din limba engleză de
MONICA PÎRVULESCU

LITERA
București

Head of The Mossad: In Pursuit of a Safe and Secure Israel

Shabtai Shavit

Copyright © 2020 Shabtai Shavit

Toate drepturile rezervate

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Șeful Mossadului. Doctrina și misiunile

serviciului israelian de informații externe

Shabtai Shavit

Copyright © 2021 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Constantin Furtună, Georgiana Harghel

Corectori: Valeria Radu, Rodica Crețu

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

Shavit, Shabtai

Șeful Mossadului. Doctrina și misiunile serviciului israelian de informații externe /Shabtai Shavit; trad. din lb. engleză: Monica Pîrvulescu –Bucureşti: Litera, 2021

ISBN 978-606-33-7399-2

ISBN EPUB 978-606-33-7422-7

I. Pîrvulescu, Monica (trad.)

94

Mulțumiri

Am început să învăț limba arabă la grădiniță, când arabii din Balad-a-Sheikh, care a primit ulterior numele de Tel Hanan, veneau în fiecare an în perioada recoltei, ca să culeagă măsline din grădina căsuței pe care o aveam în Nesher. Poate de aceea m-am hotărât, în clasa a zecea, să mă specializez în studii privind Orientul Mijlociu și am făcut parte din prima promoție cu acest profil din Israel. Când am început facultatea, după efectuarea serviciului militar, mi s-a părut firesc să studiez limba arabă și istoria Orientului Mijlociu. De aici și până la Mossad a fost un drum scurt. Însă a durat mult mai mult până să ajung director al Mossadului.

După șase șefi ai Mossadului – Reuven Shiloah, Isser Harel, Meir Amit, Zvi Zamir, Yitzhak („Haka“) Hofi și Nahum Admoni –, am devenit primul director care nu a făcut parte din generația anului 1948. Nu l-am cunoscut pe Reuven Shiloah, iar cu Isser Harel m-am întâlnit o singură dată, când eram deja directorul Mossadului. Cu ceilalți patru directori am avut o colaborare strânsă de-a lungul anilor în care am lucrat în Mossad. Aceștia mi-au fost modele și mentori și le sunt recunoscător pentru tot ce m-au învățat. Îi sunt extrem de recunoscător lui Nahum Admoni, căruia îi datorez în mare măsură numirea mea în funcție.

Printre evenimentele care au avut loc pe durata mandatului meu ca șef al Mossadului (1989–1996) s-au numărat prăbușirea Uniunii Sovietice și sfârșitul Războiului Rece, Primul Război din Golf și implicarea în acesta, de către prim-ministrul Yitzhak Shamir, a statului și a Forțelor de Apărare Israeliene, acordul de pace cu Iordania, în care Mossadul a jucat un rol principal, precum și asasinarea prim-ministrului Yitzhak Rabin.

Am avut marele privilegiu să lucrez în cadrul Mossadului vreme de 32 de ani, dintre care șase ca director. Mossadul a fost mereu ca un sanctuar într-un Israel aflat încontinuu sub asediu, începând de la Războiul de Independență și până astăzi. Ar fi imposibil să menționez toate succesele organizației, însă fără îndoială că toate acestea au fost posibile datorită factorului uman – combatanți, cadre operative, analiști de informații,

asistenți de operațiuni, tehnicieni de înaltă calificare și personal administrativ. Le mulțumesc încă o dată din suflet tuturor acestor persoane și le transmit pe această cale că mi-a făcut plăcere să am în subordine oameni ca ei și că realizările mele sunt și realizările lor.

Aș dori să le mai mulțumesc câtorva persoane. Mi-au fost de mare ajutor experiența lui Itzik Barzilai și cunoștințele lui aprofundate cu privire la Iran. La fel de fenomenale sunt și profesionalismul lui Shmuel Bar în analiza informațiilor și înțelegerea de către acesta a Orientului Mijociu, a puterilor mondiale și a terorismului radical. Shlomo Doron a fost mâna mea dreaptă în tot ce a ținut de lupta noastră împotriva aspirațiilor neconvenționale ale dușmanilor noștri și a nuclearizării Orientului Mijlociu. Dr. Hagai Tsoref, directorul Departamentului pentru documente de stat și comemorare din cadrul Arhivelor de Stat ale Israelului, m-a ajutat enorm în două chestiuni – una a fost Războiul de Yom Kippur și cealaltă a fost problema refugiaților palestinieni și Agenția Organizației Națiunilor Unite pentru Ajutorarea Refugiaților Palestinieni din Orientul Apropiat (UNRWA).

Rami Tal, care a editat cartea de față, mi-a fost mult mai mult decât editor. Omul acesta este plin de cunoștințe. Discuțiile purtate cu el, care uneori s-au transformat în certuri, mi-au dat multe teme de gândire pe parcursul scrierii cărții. Echipa de producție, mai ales Kuti Tepper, Mimi Baram, Keren Sitbon-Hemo și Shlomit Partok, a realizat un produs rafinat și meticulos lucrat. Dana Dagan, care mi-a fost asistentă mulți ani la compania mea („Athena“, membră a Grupului Mer), a dactilografiat manuscrisul cu o nețărmurită abnegație și uimitor de rapid. Dov Eichenwald, editorul-șef și directorul executiv de la Yedioth Books, s-a întrecut pe sine ca să se publice cartea de față. Iar Ariel Rodal-Spieler a tradus această carte cu profesionalim și devotament.

Prof. Uriel Reichman, președintele și fondatorul Centrului Interdisciplinar (IDC) Herzliya, mi-a pus la dispoziție un cămin academic, care combină cunoștințele cu devotamentul public și național. Activitățile mele de colaborare cu prof. Boaz Ganor, decanul Școlii Lauder de Guvernare, Diplomație și Strategie și directorul executiv al Institutului de Contraterorism (ICT) de la IDC Herzliya din cadrul institutului, au dat roade care se regăsesc și în paginile cărții de față. Și mulțumiri speciale îi

datorez lui Stevie Weinberg, director executiv adjunct la ICT, care m-a ajutat, în maniera sa eficientă, cu orice am avut nevoie în perioada în care am scris cartea.

În fine, le mulțumesc celor dragi mie, familiei mele, soției mele Yael, copiilor și nepoților, care mi-au fost alături, m-au susținut și m-au ajutat să înțeleg care este adevăratul sens al vieții.

Shabtai Shavit

Introducere

Festivitatea de schimbare a conducerii Mossadului, în cadrul căreia mi s-a înmânat adresa de numire în funcție, a avut loc pe 19 aprilie 1989 în biroul prim-ministrului din Ierusalim. Printre cei prezenți s-au numărat prim-ministrul Yitzhak Shamir – cel care m-a ales pentru funcția de director al Mossadului –, ministrul apărării și fostul prim-ministru Yitzhak Rabin, șeful de stat-major al Forțelor de Apărare Israeliene (FAI) Dan Shomron, foști directori ai Mossadului, Adunarea Șefilor de Departamente din cadrul Mossadului (Rasha), Comitetul Șefilor de Servicii (Varash), secretarul militar al prim-ministrului, veterana stenografă a prim-ministrului, Mitka Yaffe, Nahum Admoni – directorul Mossadului care tocmai își încheia mandatul și familia sa –, precum și propria familie, cu excepția fiului meu cel mic, aflat la schi în Elveția.

Ceremonia a fost modestă și s-a desfășurat într-o atmosferă discretă, caracteristică prim-ministrului Shamir. Prim-ministrul a dat citire scrisorii de încetare a mandatului lui Nahum și i-a mulțumit în câteva cuvinte pentru activitatea depusă și pentru contribuția îndelungată la siguranța națională a Israelului. Nahum a rostit câteva vorbe de despărțire. Prim-ministrul a citit adresa de numire și mi-a urat succes în noua funcție. Apoi am ținut discursul pe care mi-l pregătisem și la care mă gândisem foarte mult.

Am început prin a menționa cei 25 de ani de activitate în cadrul Mossadului, care consideram că m-au pregătit pentru prestigioasa funcție pe care o preluam. Cu toate acestea, am acceptat funcția cu teamă, venerație și tulburare. I-am mulțumit prim-ministrului pentru că m-a ales și lui Nahum fiindcă m-a recomandat călduros pentru a ocupa funcția. I-am mulțumit familiei, mai ales soției care, la începutul carierei mele, a participat alături de mine la operațiuni secrete. Am subliniat ce sacrificii mari trebuie să facă membrii de familie ai agenților secreți ai Mossadului.

Am lăudat adunarea Rasha, care reprezintă conducerea Mossadului. Aceasta este formată din oameni care au acumulat sute de ani de experiență și, cum afacerile secrete se învață pe teren, și nu la facultăți, experiența lor

combinată este de neprețuit. Sunt oameni duri, care vorbesc puțin și nu își trădează sentimentele. M-am referit în termeni elogioși și la adunarea Varash, subliniind cooperarea dintre Serviciul Militar de Informații, Shin Bet și Mossad, prin care fiecare instituție contribuie cu propriile calități unice, dând astfel naștere unui amplificator de forțe care dă rezultate pe care nici una dintre aceste instituții nu le-ar putea da singură. În final, mi-am exprimat susținerea și urările de bine față de agenții răspândiți pe tot globul, inclusiv în țările inamice, ale căror acțiuni garantează siguranța locuitorilor statului Israel.

Am considerat că evenimentul de acceptare a funcției, desfășurat în prezența prim-ministrului și a celorlalți, îmi oferea o bună ocazie pentru a-mi exprima părerile, iar discursul meu a durat câteva minute. Îmi aduc aminte că, în timp ce vorbeam, prim-ministrul s-a aplecat spre persoana de lângă el și i-a spus în șoaptă: „Nu știam că Shabtai vorbește!“

Mă întâlnisem cu prim-ministrul Shamir de câteva ori înainte de festivitate, la diverse ședințe și în diverse împrejurări, însă niciodată, nici ca răspuns la vreo întrebare, nici din proprie inițiativă, nu am spus mai mult decât strictul necesar ca să îmi exprim opinia cu privire la problema discutată. Am considerat dintotdeauna că timpul prim-ministrului este foarte prețios și că statutul său impune un respect în vorbire și în comportament. Din acest motiv, mă considera „genul taciturn“ – ceea ce, întâmplător, se putea spune și despre el – și, potrivit zicalei, nu mi-a părut niciodată rău de lucrurile pe care nu le-am spus.

Festivitatea s-a încheiat cu un toast și o savurare a faimoaselor bureka de Ierusalim (niște delicioase pateuri umplute), de care ne-am bucurat în biroul prim-ministrului, după care toată lumea a plecat. Am condus de la Ierusalim spre câmpia ce se întinde în lungul țărmului și, cu un sentiment de evlavie, am intrat în biroul directorului Mossadului și m-am așezat pe scaunul în fața căruia stătusem atâția ani.

Sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, în care am fost director al Mossadului, au reprezentat o răscruce istorică în ordinea mondială. Transformările geopolitice și geostrategice care au avut loc în această perioadă au fost de o magnitudine și importanță nemaiîntâlnite de la

sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. În acești ani, statul Israel a fost martor la următoarele evenimente importante:

• În decembrie 1987, a izbucnit Prima Intifadă (revoltă palestiniană împotriva ocupației israeliene) și s-a înființat organizația Hamas, adăugând o latură religioasă terorismului politic.

• În noiembrie 1988, Consiliul Național Palestinian (CNP) a declarat la Alger independența Palestinei, ceea ce implica acceptarea principiului împărțirii teritoriului între două state.

• În decembrie 1988, Adunarea Generală a ONU a luat act de declararea înființării unui stat palestinian, iar Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) a primit statutul de observator la ONU.

• În noiembrie 1989, căderea Zidului Berlinului a pecetluit sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea Uniunii Sovietice. Din acel moment și de-a lungul anilor 1990, aproape un milion de evrei au imigrat în Israel din Uniunea Sovietică, evoluție care, după umila mea părere, a fost cel mai bun lucru care i s-a întâmplat statului Israel de la independența sa, din 1948.

• În 1992, Yitzhak Rabin a fost ales prim-ministru. După 15 ani de guvernare a partidului Likud, Partidul Muncii a revenit la putere – deși nu pentru multă vreme.

• În septembrie 1993, la Washington au fost semnate Acordurile de la Oslo dintre Israel și OEP, ratificate apoi de Kneset (parlamentul israelian).

• În iulie 1994, conducerea palestiniană, aflată sub autoritatea lui Yasser Arafat și care funcționa în exil, la Tunis, s-a întors în Cisiordania și în Fâșia Gaza, înființând Autoritatea Palestiniană.

• În octombrie 1994, s-a semnat un acord de pace între Israel și Iordania, al doilea stat arab care a încheiat pace cu Israelul.

• În noiembrie 1995, prim-ministrul israelian Yitzhak Rabin a fost asasinat de către un răufăcător mârșav.

• În mai 1996, partidul Likud, condus de Benjamin Netanyahu, a revenit la putere. În mai 1999, Partidul Muncii, condus de Ehud Barak, a preluat frâiele, însă numai până în februarie 2001, când Ariel Sharon a adus din nou puterea în mâna dreptei. În momentul în care scriu cartea de față (2018), dreapta politică este încă la putere.

Și Orientul Mijlociu a avut parte de schimbări spectaculoase în această perioadă (sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990). Războiul dintre Iran și Irak, care a durat aproape un deceniu, s-a încheiat cu avantajul irakienilor, deși războiul nu s-a sfârșit cu predarea totală a iranienilor. Supremația irakiană s-a realizat printr-o combinație de arme chimice și rachete/proiectile sol-sol pe câmpul de luptă. Iranienii nu au ripostat la armele chimice folosite împotriva lor sau la proiectilele și rachetele care au ajuns până în interiorul Iranului, inclusiv în capitala Teheran. Iranul, sub conducerea mullahilor (musulmani șiiți cu studii de drept religios), și-a învățat lecția din timpul războiului și a hotărât să își creeze ample capacități strategice neconvenționale, inclusiv capacități chimice, biologice și nucleare, precum și capacitatea de a lansa rachete strategice sol-sol.

Primul Război din Golf, care a izbucnit în 1991, a fost un eveniment care a reconfigurat raportul de forțe atât la nivel regional, cât și la nivel mondial. Următorii pași au pregătit terenul pentru el. Mai întâi, a fost perioada de așteptare și de pregătire a informațiilor secrete, în care s-a pus întrebarea dacă Saddam Hussein avea de gând, atât de repede după încheierea războiului împotriva Iranului, să pornească într-o nouă aventură. A venit apoi invazia irakienilor în Kuwait, urmată de crearea de către președintele George H.W. Bush a unei ample și impresionante coaliții, care cuprindea Arabia Saudită, Egiptul și Siria. Faptul că aceste țări s-au coalizat împotriva Irakului, care avea susținerea Iordaniei și a palestinienilor, a reprezentat

ultimul cui bătut în sicriul ideii de panarabism din istoria Orientului Mijlociu. Un alt pas a fost dialogul israeliano-american cu privire la participarea Israelului la război. Președintele Bush i-a recomandat insistent prim-ministrului Shamir să nu intervină și i-a promis, în schimb, că SUA va urmări cu prioritate să elimine bateriile irakiene de rachete sol-sol. Shamir a fost supus unei presiuni uriașe de către unii membri ai cabinetului său și de către FAI, ca să declanșeze acțiunile armate, însă a refuzat să o facă, deși unii susțineau că prezumtiva deținere de către Saddam Hussein de rachete sol-sol dotate cu focoase chimice reprezenta un motiv în plus ca FAI să intervină.

Irakul a lansat 39 de rachete Scud sol-sol pe teritoriul israelian. Armata SUA nu a reușit să distrugă nici măcar parțial sistemul de rachete sol-sol al Irakului, însă prim-ministrul Shamir a strâns din dinți și și-a păstrat poziția de neintervenție. Miniștrii guvernului și ofițerii FAI nu puteau să înțeleagă cum de Shamir, fost comandant în ilegalitate și susținător al viziunii lui Ze'ev Jabotinski cu privire la Zidul de fier (subliniată în 1923 într-un eseu în care susținea că pacea dintre evreii și arabii din Palestina avea să se realizeze dacă și numai dacă evreii erau suficient de puternici încât să îi convingă pe arabi că nu îi pot învinge), comandant al unității de operațiuni speciale din cadrul Mossadului și un om al dreptei politice, putea să refuze să implice FAI în războiul împotriva lui Saddam Hussein. La vremea respectivă, puțină lume știa că înainte cu o săptămână de invazia irakienilor în Kuwait avusese loc o întâlnire secretă între prim-ministrul Shamir și regele Hussein al Iordaniei, în cursul căreia cei doi conveniseră să elimine amenințarea irakiană (cu excepția rachetelor) la adresa Israelului (am scris mai mult despre acest subiect într-un capitol separat). Acest pact l-a ajutat pe Shamir să își mențină poziția fermă față de intervenția israeliană în război.[1]

Turcia, după mai bine de un deceniu (anii 1980) de relații călduțe cu Israelul, a început să reacționeze la avansurile acestuia. Relațiile dintre cele două țări, inclusiv dintre sistemele lor de securitate și de informații secrete, s-au îmbunătățit rapid și au condus la cooperare și la o serie de înțelegeri în domeniul strategic.

Trăsăturile caracteristice ale terorismului au devenit de nerecunoscut în această perioadă. În trecut, terorismul era local, adică naționalist și laic, grupurile de făptași luptându-se ca să obțină autodeterminarea, autonomia sau independența. Terorismul din ziua de astăzi, manifestat în Israel de la înființarea Hamasului, în 1987, și de la declararea Jihadului Islamic, este un terorism islamic religios, al cărui extremism crește cu timpul tot mai mult și care a ajuns să se manifeste la nivel global. Este un terorism de factură imperialistă, în sensul că urmează porunca lui Allah de luptă împotriva necredincioșilor – fie prin convertirea lor la islamism, fie prin anihilarea lor – și de înființare a unui califat musulman mondial. Este un terorism care, potrivit principiilor credinței sale (în principal șiite, dar care se regăsește și la unele grupuri sunnite marginale), nu admite coexistența cu celălalt. Războiul său împotriva necredincioșilor este considerat un război sfânt – jihad. A te sinucide în lupta împotriva necredincioșilor este considerată o poruncă religioasă și îi asigură autorului titlul de shahid (martir). Este un terorism în cadrul căruia scopul sfințește mijloacele și atacatorul poate, de unul singur, să vizeze mult mai mulți necredincioși. Este o formă de terorism cu distribuție globală de indivizi și de mici grupuri de fideli, conectați prin intermediul internetului și care, spre deosebire de structurile militare, nu s-a format în jurul unui teritoriu, al unei ierarhii, al unei uniforme, al unei infrastructuri, al unei ierarhii de comandă și așa mai departe. Impactul mediatic obținut de organizațiile jihadiste este mondial, nu costă nimic și are loc în timp real. Din punct de vedere istoric, tatăl acestui gen de terorism este Sheikh Hassan al-Banna, care a fondat mișcarea Frăția Musulmană în Egipt, în anii 1920. Activitatea violentă a Frăției Musulmane s-a limitat, încă de la înființare, la teritoriul Egiptului în sine, însă ideologia sa privind domnia Shariei (legea islamică) le-a capacitat pe cele mai multe dintre organizațiile teroriste islamice fundamentaliste pe care le cunoaștem astăzi. Școala lui bin Laden privind jihadul mondial – al-Qaeda – a apărut prima dată în radarul serviciilor secrete din Israel și din Occident la începutul anilor 1990, iar lăstarele sale – ISIS și altele asemănătoare – s-au dezvoltat către sfârșitul Războiului din Irak al Statelor Unite și al aliaților lor și al Primăverii arabe.

ISIS a dus terorismul la o extremă nemaiîntâlnită în istoria omenirii de la invazia hunilor în Occident. Organizația prezintă o combinație de nihilism și de cultură a sinuciderilor prin aruncarea în aer. Spre deosebire de al-

Qaeda, ISIS a început deja să acționeze, pe măsură ce a cucerit tot mai multe teritorii, în sensul creării unui califat islamic mondial. Grupările teroriste din lume (Boko Haram din Nigeria, Houthi din Yemen, Wilayat Sina din Sinai, Al-Shabab din Somalia și altele) și-au anunțat loialitatea față de califat.

Evenimentele interne și regionale care au caracterizat sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, în care am deținut funcția de director al Mossadului, pălesc prin comparație cu schimbările care au avut loc pe scena mondială în această perioadă. Mă refer, desigur, la sfârșitul Războiului Rece și la prăbușirea Uniunii Sovietice.

Deși al Doilea Război Mondial s-a terminat cu o victorie zdrobitoare a Statelor Unite, a aliaților acestora și a Uniunii Sovietice împotriva Germaniei naziste și a Japoniei, nu a apucat să se usuce bine cerneala de pe actele de capitulare că lumea a și fost nevoită să accepte o nouă ordine mondială. Trăsătura principală a acestei noi ordini a fost Războiul Rece dintre două superputeri, Uniunea Sovietică și Statele Unite, care vreme de 55 de ani s-au concurat între ele ca să își extindă zonele de influență în lume dincolo de granițele stabilite la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Astăzi, privind în urmă, se poate spune că lumea în perioada Războiului Rece (1945–1990), cu unele excepții, a fost infinit mai stabilă decât lumea în care trăim astăzi. Aceste excepții au fost lupta pentru controlul asupra Cehoslovaciei, câștigată de sovietici, și lupta pentru influența asupra Greciei, care, ca și Criza Berlinului și Războiul din Coreea, s-a încheiat cu victoria americanilor. Stabilitatea mondială care a prevalat a fost consecința unui echilibru geostrategic de putere, în care confruntarea dintre cele două superputeri s-a echilibrat întruna către o abordare riscantă, iar când cele două au ajuns la punctul MAD (Mutual Assured Destruction – Distrugere Reciprocă Asigurată), lumea, în mod absurd, a devenit mai stabilă. Acest punct a fost atins la începutul anilor 1960, după Criza rachetelor cubaneze. Teama anihilării rasei umane în urma unui incident nuclear a fost cea care a adus stabilitatea mondială, care a durat până în 1990. Cum conducătorii celor două superputeri au fost actori raționali, aceștia au creat un mecanism care să fie folosit în perioadele de criză, și anume o linie telefonică directă între Kremlin și Casa Albă. Menționez acest lucru pentru a arăta faptul că degetul care poate să apese pe butonul bombei nucleare iraniene ar fi

influențat, cel puțin probabil, de considerente care nu sunt raționale, ci mesianice. Mai mult decât atât, în acest caz nu ar exista nici o linie directă de prevenire a crizei. Într-o lume în stare de a ajunge oricând într-un punct MAD, națiunile au considerat potrivit să fie de partea uneia dintre cele două superputeri, în funcție de propriile interese și de propria viziune asupra lumii. Acest lucru a adăugat un nou strat de siguranță la stabilitatea mondială în umbra amenințării nucleare. Națiunile care s-au declarat „nealiniate“ au constituit un al treilea bloc. În acest grup trebuie să menționăm Pakistanul și India, care au dezvoltat arme nucleare în anii 1970, rivalitatea dintre cele două țări subminând stabilitatea, cel puțin din regiune. Trebuie să menționăm și China, care a ieșit, în sfârșit, din hibernare în timpul Războiului Rece. Însă, în ciuda a tot și toate, se poate spune că influența blocului nealiniat asupra ordinii mondiale a fost una destul de slabă.

Uniunea Sovietică s-a prăbușit, iar Statele Unite au devenit, din 1991 până în 2000, unica superputere mondială. Cu toate acestea, Statele Unite nu au profitat de acest deceniu în care au fost, din toate punctele de vedere, „singurul șerif din oraș“, în care puteau să instaureze noua ordine mondială, caracterizată printr-o stabilitate bazată pe interese comune și pe dorința cetățenilor de pe tot globul de a trăi într-o lume mai bună (așa cum se arată în cartea Sfârșitul istoriei a lui Francis Fukuyama). În schimb, contribuția adusă lumii de către Statele Unite în ultimul deceniu al secolului XX a grăbit tranziția de la o lume bipolară la o lume multipolară, a cărei trăsătură principală la data scrierii cărții de față (2018) este o instabilitate cum nu a mai văzut lumea de la al Doilea Război Mondial încoace.

Elementele Esențiale ale Informațiilor (EEI) aparținând Mossadului, precum și cele ale altor agenții din epoca de după Războiul Rece s-au canalizat asupra anumitor probleme, dintre care s-au detașat proliferarea armelor neconvenționale și terorismul local, regional și mondial, cu accent pe terorismul religios (jihadist). Mossadul, prin definiție, este menit să caute răspunsuri la EEI-uri peste tot în lume, dincolo de granițele Israelului. Răspunsurile la aceste două chestiuni nu s-au găsit numai în Orientul Mijlociu și în Europa Occidentală, care au fost arenele tradiționale ale Mossadului de la înființarea sa și până la sfârșitul Războiului Rece, dar și în

Europa de Est și în fosta Uniune Sovietică, în Asia de Sud-Est și în Orientul Îndepărtat, în America de Sud și chiar în Africa și în Australia.

Toate aceste schimbări au determinat Mossadul să se adapteze corespunzător în materie de resurse umane, de bugete și de mijloace, precum și de angrenare și de doctrină de luptă.

Cartea de față are drept scop să împărtășească perspectiva autorului, impresiile, experiențele și gândurile acestuia de pe vremea când a fost directorul Mossadului (1989–1996), pe fondul evenimentelor descrise mai sus, precum și alte experiențe. Cartea nu se dorește a fi o cercetare științifică, ci mai degrabă transmite opiniile personale ale autorului.

Capitolul 1. Informații secrete

Despre cercetarea și evaluarea informațiilor secrete

Adunarea Șefilor de Departamente din cadrul Mossadului (Rasha) este echivalentul Statului-Major al FAI. Pe lângă ședințele sale săptămânale de informare și de luare a deciziilor, directorul Mossadului poate convoca Rasha oricând, în circumstanțe extraordinare. Nu la mult timp după ce mi-am început mandatul, în aprilie 1989, am convocat echipa pentru a-mi lua rămas-bun de la membrii care se pensionau și pentru a le ura bun venit noilor membri. Cred că merită să reproduc astăzi unele dintre lucrurile pe care le-am spus în cursul acelei întâlniri din 1989.

Cei de față reprezentau istoria Mossadului, schimbarea de generații și continuitatea sa. Am fost primul director al Mossadului care nu a făcut parte din generația care luptase în Războiul de Independență, însă în cursul ședinței am subliniat faptul că, în ciuda schimbărilor care avuseseră loc în cadrul Mossadului de la înființarea sa – în misiunile sale, domeniile de activitate, instrumentele și capacitățile sale, în prioritățile și amploarea sa –, singurul lucru care nu se schimbase niciodată și care nu trebuia să se schimbe niciodată era ceea ce am numit „spiritul uman“. A fost important să spun acest lucru mai ales din perspectiva schimbărilor care afectau societatea israeliană – cultura materialismului, dezintegrarea valorilor și dispariția sionismului.

Am considerat potrivit să folosesc ocazia respectivă, când îmi începeam mandatul de director al Mossadului, ca să îmi subliniez „crezul“ privind păstrarea secretului în cadrul organizației noastre. Chiar și atunci, în 1989, aceasta era o mare problemă din perspectiva faptului că societatea israeliană era foarte profund înrădăcinată în era comunicării moderne, în care principiul „dreptului publicului de a ști“ devenise „datoria publicului de a ști“. Însă le-am spus celor prezenți că nu putem să acuzăm pe nimeni în afară de noi înșine și că, în scopul sanctificării și al alimentării valorii de a conduce prin propriul exemplu, noi, în calitatea noastră de comandanți și de directori ai organizației, trebuia să fim primii care să ne asumăm această răspundere.

Meir Amit, care se alăturase Mossadului în 1964, a reamenajat biroul directorului făcându-l funcțional, simplu și modest. Când Mossadul s-a mutat la sediul său actual, s-a mutat și tot mobilierul.

Biroul directorului Mossadului și scaunele din jurul său au servit unui număr de cinci șefi, vreme de 32 de ani, până la sfârșitul mandatului meu. Masa și scaunele acestea, în jurul cărora s-au luat nenumărate decizii, au devenit de-a lungul anilor un fel de

simbol, cu care mulți dintre noi nu doreau să se joace. Modul în care se așeza lumea în jurul mesei era, la rându-i, și el clar stabilit. Locul directorului adjunct era în capătul îngust al biroului, în dreapta directorului. Ceilalți stăteau în fața lui. Acest aranjament al locurilor era oarecum simbolic, transmițându-le celor prezenți mesajul că directorul Mossadului era singurul care lua decizii. Rolul adjunctului de lângă el era numai acela de a consilia și de a face recomandări. M-am străduit să descriu în detaliu interiorul biroului ca să subliniez faptul că, în cursul multelor ore în care am stat în capătul mesei, vreme de peste doi ani și jumătate, mai întâi ca vicedirector și apoi ca director adjunct, am avut mult timp de gândire la dispoziție. După fiecare discuție cu directorul Mossadului, mi-am notat impresiile într-un carnețel. M-am gândit că ceea ce scriam în carnetul respectiv va face parte din planul meu de lucru dacă aveam să fiu numit într-o bună zi în funcția de director.

Și într-adevăr, când am preluat funcția, aveam deja un plan pentru următorii cinci ani, intitulat „Efectuarea de schimbări cu păstrarea totodată a continuității“. În primele zile de la numirea mea în funcție, i l-am prezentat prim-ministrului, Subcomisiei de informații și servicii secrete a Comisiei de afaceri străine și apărare din cadrul Knessetului și Adunării Rasha. Din motive evidente, nu pot divulga aici planul respectiv, cu excepția unor mici părți care cred că nu mai reprezintă astăzi o încălcare a confidențialității.

La sfârșitul primului trimestru al anului 1989, eram conștient că în următorii cinci ani urma să asistăm la mari schimbări, ale căror începuturi se puteau distinge deja. Am apreciat că Irakul avea să devină cea mai amenințătoare forță din Orientul Mijlociu și că urma să facă progrese în încercarea sa de a deveni o forță nucleară. Am estimat că războiul neconvențional, inclusiv armele cibernetice și nucleare, chimice și biologice și mijloacele de livrare a acestora, avea să devină de maximă importanță atât pentru modul în care strângeam informații, cât și pentru acțiunile noastre de prevenire. Am prevăzut posibilitatea unui „front estic“ reînnoit, care, dacă avea să se realizeze, avea să devină cea mai mare amenințare pentru statul Israel. Am preconizat că activitățile teroriste aveau să devină principala noastră prioritate. Am recunoscut faptul că în Europa Occidentală, principalul nostru spațiu de activitate, ne va fi tot mai greu și mai complicat să funcționăm din cauza situației politice și a popularității noastre în scădere în opinia publică, ceea ce avea să afecteze negativ disponibilitatea Europei Occidentale de a „tolera“ funcționarea noastră independentă pe teritoriul lor. Am preconizat cooperarea redusă cu agențiile europene de informații cu privire la organizațiile teroriste care funcționează sub umbrela OEP. Chiar de atunci am înțeles că lumea digitală avea să devină o țintă principală de atac și că tehnologiile inovative, dezvoltate pe baza materialelor compozite, urmau să joace un rol important în crearea viitoarelor noastre instrumente.

Am susținut că aceste schimbări, care urmau să devină viitoarele provocări ale Mossadului, aveau să ne determine să facem modificări structurale, să ne canalizăm

eforturile în alte direcții și să ne îndreptăm spre noi obiective, folosind mijloace inovative și sofisticate. Acest fapt putea să provoace un șoc în cadrul organizației, însă avea să se implementeze treptat și avea să se bazeze pe filonul de continuitate care caracteriza Mossadul.

Toate predicțiile mele s-au dovedit corecte, însă nu am avut cum să prevăd magnitudinea forței și a ariei de influență a acestora. În ianuarie 1994, am ținut o prelegere la Colegiul Național de Apărare despre rolul Mossadului în lumina schimbărilor care avuseseră loc în ordinea internațională și regională. Dacă în trecut îmi prezentasem predicțiile pentru viitor, la această prelegere am făcut un rezumat al trecutului. Mai exact, ce s-a întâmplat între 1989 și începutul anului 1994?

Uniunea Sovietică s-a desființat, iar Războiul Rece care începuse în 1945 s-a terminat cu o victorie copleșitoare a Statelor Unite și a democrațiilor occidentale.

Lumea bipolară a devenit unipolară și era pe cale să devină multipolară.

Această nouă multipolaritate a lumii nu era numai de natură militară; se reflecta, de asemenea, în blocurile economice:

NAFTA (Acordul Nord-American de Comerț Liber – Statele Unite, Canada și Mexic), un bloc de 360 de milioane de oameni cu un PNB de 6 000 de miliarde de dolari;

APEC (Cooperarea Economică Asia-Pacific), blocul Pacificului;

CE (Comunitatea Europeană), Piața Comună, un bloc de 360 de milioane de oameni.

China s-a dezvoltat încet, dar sigur, ajungând o superputere care avea să întreacă Rusia și să concureze cu Statele Unite.

Lumea a avut parte atât de o consolidare a diverselor blocuri, cât și de o fragmentare pe unități etnice și tribale.

Lumea a început să fie caracterizată de conflicte regionale.

ONU, care reușise să impună sancțiuni, a eșuat în privința soluționării conflictelor.

Războiul din Golf a grăbit producerea unor ample schimbări:

S-a creat o vastă coaliție internațională.

În cadrul acestei coaliții, arabii s-au luptat împotriva altor arabi, punând astfel capăt viziunii panarabismului.

Numai o singură superputere mondială a participat la Războiul din Golf.

A fost un război în care armele occidentale au avut o superioritate absolută.

A fost un război care a dovedit că profunzimea strategică nu se poate măsura cu armele strategice.

Prăbușirea Uniunii Sovietice și Războiul din Golf au stimulat procesul de pace din Orientul Mijlociu. În cursul anului 1993, au existat trei inițiative diplomatice israeliene desfășurate în paralel și care vizau două state arabe – Iordania și Siria – și OEP (procesul Oslo).

Războiul dintre Iran și Irak, care s-a terminat în 1988, și primul Război din Golf, din 1991, au convins Iranul să intre în cursa pentru arme neconvenționale, făcând din proliferare și din pericolul unui Iran nuclear prioritatea principală a Elementelor noastre Esențiale ale Informațiilor (EEI), precum și ale altor servicii de informații.

Lua amploare fenomenul fundamentalismului musulman, care dădea expresie visului arab de întoarcere la zilele de glorie ale Islamului.

În ianuarie 1991, după ce Serviciul Militar de Informații i-a prezentat guvernului raportul său informativ anual, prim-ministrul ne-a solicitat să includem în prezentarea Mossadului nu numai evaluarea anuală, ci și o proiecție din perspectivă multianuală. Aceasta a fost o sarcină neașteptată. Estimarea SMI a fost expusă într-o vineri, iar noi urma să ne prezentăm evaluarea duminica următoare. Am avut numai weekendul la dispoziție ca să o pregătim. Am hotărât două lucruri: să las deoparte evaluarea pe care

trebuia să o întocmească Departamentul de cercetare și să prezint eu însumi ceea ce urma să pregătim în weekend. Însă, înainte de a mă referi la asta, iată câteva detalii despre cum s-a născut ideea înființării unei echipe de cercetare strategică în cadrul Departamentului de cercetare al Mossadului, al cărui obiectiv este să se ocupe de problemele principale din programul de siguranță națională al Israelului dintr-o perspectivă pe termen lung (între cinci și zece ani).

Războiul de Yom Kippur a fost un eveniment definitoriu în scurta istorie a statului Israel. Undele de șoc provocate de acest război nu au dispărut încă. FAI și comunitatea israeliană a serviciilor de informații s-au numărat printre primele victime ale războiului. Comisia Agranat, care a efectuat o investigație cu privire la perioada anterioară izbucnirii războiului și la primele sale trei zile (6–8 octombrie 1973), a luat câteva decizii care au avut un impact semnificativ asupra comunității serviciilor de informații.

Prima decizie importantă a constat în adăugarea unei noi dimensiuni la conceptul de autoritate și responsabilitate care nu existase până atunci – sancțiunile. A fost concediat șeful Serviciului Militar de Informații, care evaluase greșit situația, și s-a decis ca sancțiunile să constituie legea de atunci încolo și noua normă în comunitatea serviciilor secrete.

A doua decizie importantă a fost ca metoda care fusese adoptată, potrivit căreia o singură instituție făcea evaluări – Serviciul Militar de Informații –, avea să fie modificată introducând un sistem pluralist de evaluare, prin urmare, Mossadul avea să își înființeze primul său departament de cercetare. Asta însemna că Mossadul devenea dintr-o agenție de colectare de informații și de operațiuni speciale o agenție de colectare de informații, operațiuni speciale și cercetare și evaluare – o schimbare spectaculoasă. Ministerul de Externe urma să își restructureze compartimentul de cercetare, iar Shin Bet avea să își înființeze, de asemenea, propriul departament de cercetare, care urma să se ocupe de domeniul său de competență.

Între anii 1973 și 1976, am fost șeful Departamentului de operațiuni al Mossadului. În perioada imediat de după Războiul de Yom Kippur, am fost direct implicat, alături de Zvi Zamir, directorul Mossadului din acea vreme, în tot ce a avut legătură cu Comisia Agranat și cu înființarea Diviziei de cercetare a Mossadului, în baza deciziei comisiei. Subliniez acest lucru pentru că eu cred că această preocupare intensă față de problemele informațiilor secrete și ale evaluării a contribuit la dezvoltarea abilității mele de a găsi tot felul de nuanțe în tiparele de comportament și de luare a deciziilor din rândul colegilor noștri de la Serviciul Militar de Informații în epoca post-Agranat. Am identificat două aspecte, unul cuantificabil, iar celălalt cu o pronunțată tentă psihologică.

Primul a fost faptul că avertizarea timpurie cu privire la un război cu Siria a devenit pentru întâia oară o prioritate în EEI-urile SMI-ului în cea de a doua jumătate a anilor 1970 și în anii 1980, în detrimentul altor probleme, cum ar fi Irakul și Egiptul. Al doilea a fost faptul că, în general, cercetarea efectuată de SMI nu cuprindea alte evaluări în afara raportului anual. Iar motivul pentru care am folosit termenul psihologic ca să descriu acest aspect este că, atunci când te simți amenințat cu sancțiuni, este cât se poate de omenesc să îți asumi mai puține riscuri. Toate acestea au reprezentat contextul și catalizatorul înființării echipei strategice din cadrul Departamentului de cercetare.

Echipa strategică a fost înființată la începutul anului 1989. Scopul său era să investigheze principalele probleme legate de siguranța națională a Israelului pe perioade de cinci ani și de zece ani. Echipa era formată din experți externi care proveneau din mediul academic, din industria apărării și de la alte instituții din țară implicate în studierea informațiilor. Echipa era multidisciplinară și era formată din cel mult zece oameni. Structura sa nu era fixă – se modifica în funcție de subiectul cercetării. Erau aleși numai cei mai buni din fiecare domeniu. Subiectele de cercetare erau alese de o echipă din care făcea parte și directorul Mossadului, șeful Departamentului de cercetare și șeful echipei în sine, regretatul dr. Ilan Amit, care a ocupat această funcție vreme de mulți ani, încă de la înființarea echipei. Aș dori să profit de ocazie ca să îmi exprim recunoștința și admirația față de acest om care, în modesta mea opinie, a fost unul dintre cei mai mari gânditori israelieni – cu siguranță, dintre oamenii pe care i-am cunoscut eu. Echipa se baza pe ajutorul personalului din Departamentul de cercetare, care le servea membrilor echipei drept asistenți de cercetare din toate punctele de vedere.

Prim-ministrul Shamir, care ne-a ordonat să prezentăm o evaluare a informațiilor pe o perioadă mai extinsă, pe lângă cea anuală, a făcut acest lucru pentru că știa de existența echipei strategice și pentru că avea să fie primul ei „client“. Și de data aceasta, din motive ce țin de siguranță, voi divulga numai o parte din prezentarea noastră. Mi-am început observațiile cu o recomandare legată de o țară care, aparent, nu reprezenta o amenințare oficială la adresa Israelului. Pakistanul nu se regăsește în viziunea noastră de Orient Mijlociu, spre deosebire de definiția americană a regiunii (utilizată atât de CIA, cât și de Departamentul de Stat), care includ în ea acest stat. Mulți observatori consideră Pakistanul, o țară musulmană cu un mare arsenal de arme nucleare și cu importante mijloace de livrare de tehnologie, ca fiind țara cea mai puțin responsabilă din lume în ceea ce privește proliferarea nucleară, aceasta ajutând Iranul să dezvolte arme nucleare al căror scop este să ne amenințe pe noi. După părerea noastră, am spus, este important și chiar urgent să includem Pakistanul în definiția pe care o dăm Orientului Mijlociu, cu toate consecințele care decurg din asta.

Amenințările pe care le-am prezentat în ianuarie 1991 au fost următoarele:

Cel mai mare pericol era combinația dintre fundamentalismul islamic și capacitatea nucleară. Un Iran nuclear, condus de un grup de ayatollahi fanatici care stau cu degetul pe butonul nuclear, reprezenta o amenințare iminentă la adresa statului Israel și a stabilității Orientului Mijlociu și a lumii în ansamblu.

Până la finele deceniului, nu puteam exclude posibilitatea ca și alte țări din Orientul Mijlociu să treacă printr-un proces de islamizare. În acest context, am indicat Turcia și Egiptul.

Islamizarea unui alt stat din Orientul Mijlociu avea să reprezinte o lovitură dată procesului diplomatic, iar dacă acesta era un stat din cercul nostru cel mai apropiat, trebuia să ne pregătim pentru eventualitatea ca țara respectivă să se retragă din procesul de pace și să opteze pentru confruntare.

Am estimat că în perioada la care se referea evaluarea noastră, adică cel mult zece ani, țările arabe nu aveau să fie pregătite să plătească „prețul păcii“ care li se cerea, chiar în ciuda prosperității economice pe care aveau să o primească în schimb.

În privința Irakului, care era principalul factor de destabilizare din Orientul Mijlociu, am întrebat în ianuarie 1991: Încotro se îndreaptă acesta? Va încerca să revină, într-un fel sau altul, în familia națiunilor luminate? Ori Saddam Hussein ne pregătea nouă și întregii lumi un nou „joker“ care, la momentul realizării evaluării, nu putea să fie prevăzut?

Nu era clar dacă Egiptul avea să joace un rol pozitiv sau unul negativ în contextul procesului de pace. Până la data acestei evaluări, Egiptul pusese câteva spițe la roțile procesului și ne era greu să știm la ce altceva să ne așteptăm în această privință. De aceea, aceasta era o chestiune importantă pe care trebuia să o urmărim.

Ne puteam aștepta ca organizațiile teroriste să utilizeze arme neconvenționale. Această opinie s-a confirmat în 1995, când o organizație teroristă japoneză a trecut, pentru prima dată în istoria modernă, linia roșie în privința folosirii de arme chimice. „Inginerul“, Yahya Ayyash, care studiase chimia, a preferat să își folosească cunoștințele ca să creeze dispozitive explozive convenționale pentru atentatorii sinucigași. Nu puteam să excludem posibilitatea că, la un moment dat, un alt student la chimie avea să aleagă calea terorismului.

Amenințarea finală consta în faptul că în viitoarele confruntări militare exista riscul atacurilor împotriva centrelor cu populație israeliană prin folosirea de rachete sol-sol cu focoase chimice.

Pe lângă șansele de pace din intervalul de timp analizat – până în anul 2000 –, am subliniat faptul că se putea ajunge la o pace reală numai dacă aceasta se baza pe trei factori esențiali: o reconciliere reală, prosperitate economică și socială și democratizare în lumea arabă. Am spus atunci, în ianuarie 1991, că, dacă trebuia să estimez unde aveam să ne aflăm la sfârșitul secolului XX din punctul de vedere al fiecăreia dintre aceste condiții, tot ce doream să prezic era faptul că nu eram sigur dacă vom ajunge la o reconciliere reală, dar că aveam șanse să ajungem la o coexistență cu un anumit grad de compromis. Nu eram sigur dacă vecinii noștri aveau să atingă prosperitatea, dar existau șanse să se ajungă la o dezvoltare economică în regiune. Eram sigur, am spus, că nu aveam să reușim democratizarea, însă era posibil ca, până la sfârșitul secolului, să întrezărim începuturile liberalismului politic în Orientul Mijlociu.

Este important să atrag atenția asupra faliei geostrategice care începuse să se dezvolte cam în perioada în care am redactat această evaluare, în ianuarie 1991. Din 1992, anul în care Yitzhak Rabin a fost ales pentru al doilea mandat de prim-ministru, procesul de pace a devenit o piatră de temelie a politicii guvernului. După cum am menționat mai sus, în 1993 existau trei procese diplomatice paralele – cu Iordania, cu Siria și cu palestinienii. Alegerile din 1996 au readus la putere partidul Likud, de această dată în frunte cu Benjamin Netanyahu. Evaluarea informativă realizată în 1991 nu a luat în calcul o schimbare de guvern în Israel. Aceasta nu este însă ceva neobișnuit – evaluările prezentate de comunitatea serviciilor de informații din Israel nu includ niciodată analize și prognoze cu privire la variabilele Israelului însuși. Spre deosebire de acestea, evaluările nete iau în calcul capacitățile, intențiile și acțiunile Israelului, însă aceste evaluări sunt realizate în general de liderul politic și de principalii săi consilieri, luând în calcul evaluările informative și de regulă după consultarea șefilor diverselor agenții de informații.

În 1995 am creat o echipă numită Forum 2000, al cărei scop era discutarea amenințărilor și a oportunităților cu care putea să se confrunte Mossadul până la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI. Cum aceasta era o analiză internă a organizației, mandatul echipei cuprindea următoarele teme: (1) arena internațional-strategică; (2) tehnologia; (3) societatea israeliană; (4) comunitatea serviciilor israeliene de informații.

La început, am subliniat ce se aștepta de la echipă. Am remarcat faptul că misiunea Mossadului era structurată pe câteva niveluri:

1. Mossadul trebuia să culeagă informații legate de percepția amenințărilor. Informațiile trebuiau să fie de cea mai bună calitate și de natură să îndeplinească sarcina de prevenire și/sau de anticipare cu care era însărcinat Mossadul.

2. Mossadul trebuia să aibă capacități de cercetare și evaluare:

a. Trebuia să faciliteze pluralismul cercetării în comunitate.

b. Cercetarea realizată de Mossad trebuia să fie de un nivel care să îi dea posibilitatea să se poziționeze critic față de rezultatele informațiilor altor instituții de cercetare din cadrul comunității.

c. Cercetarea Mossadului trebuia să se extindă asupra problemelor din EEI-uri de natură civilă, precum menținerea unui puternic sector economic.

3. Mossadul avea să continue să contribuie la dezvoltarea legăturii dintre Israel și evreii din diaspora. Această sarcină avea să rămână relevantă și în anii 2000.

4. Mossadul avea să contribuie la consolidarea economică a Israelului potrivit unui EEI economic specific.

5. Mossadul avea să continue să își mențină și să își extindă relațiile cu serviciile de informații din lume în scopul susținerii relațiilor diplomatice ale Israelului.

În sferele internaționale și regionale, echipa a furnizat următoarele opinii:

1. Lumea bipolară (a Statelor Unite și a Uniunii Sovietice) devenise unipolară (Statele Unite), însă pe lângă SUA se dezvoltau alte centre de putere, ceea ce conducea spre o lume multipolară.

2. Concurența economică lua locul conflictului militar sau echilibrului de putere militară, ca modalitate de a influența și de a controla lumea.

3. Avea să crească importanța petrolului din Orientul Mijlociu în lumina majorării consumului mondial, mai ales în țările est-asiatice și în zona Pacificului. Astfel, implicarea internațională din Orientul Mijlociu, inclusiv contribuția militară, economică și politică, avea să continue și chiar să se intensifice.

4. Orientul Mijlociu avea să fie în continuare instabil. Discrepanțele economice dintre țări și dintre grupurile concurente din interiorul acestora aveau să fie și mai departe un factor declanșator pentru violența militară și subversiunea dintre state, precum și pentru neliniștea civilă, incluzând violența, în interiorul statelor, mai ales din partea organizațiilor islamiste din opoziție.

5. Aveau să continue procesele de islamizare din societățile arabe, atât timp cât aveau să existe condițiile demografice și economice de creștere a fundamentalismului islamic. Mișcările islamice puteau să preia controlul în țările arabe și, chiar în țările în care aceste mișcări nu aveau să preia puterea, avea să persiste influența ideologiei islamice asupra populației. Israelul avea să continue să fie o țintă a ostilității islamiștilor.

6. Liderii actuali ai țărilor importante din Orientul Mijlociu și ai țărilor legate de procesul de pace erau conducători autocratici, aflați la apusul vieții. În unele țări existau în mod evident probleme legate de succesiune (Siria, Autoritatea Palestiniană, Maroc, Arabia Saudită, Egipt și Iordania). Astfel, în următorii cinci până la zece ani, erau de așteptat revolte în cadrul regimurilor din regiune, inclusiv în țările implicate în procesul de pace, iar aceste revolte ar fi putut să aibă fie efecte pozitive, fie negative asupra procesului.

7. Lumea arabă avea să continue să fie fragmentată, iar Israelul urma să fie în stare să se poziționeze specific față de fiecare stat în parte. Nu exista nici o amenințare pe frontul de est.

8. Avea să continue procesul de pace dintre Israel și vecinii săi: urma să se mențină pacea cu Egiptul și Iordania; procesul sirian putea să conducă la o pace rece; relațiile dintre Israel și Arabia Saudită aveau să fie liniștite; iar la est de Israel urma să fie o entitate palestiniană independentă, cu anumite legături cu Iordania.

9. Amenințările la adresa Israelului aveau să vină din partea țărilor din cercul său exterior. Dintre țările acestea, Iranul avea să fie adversarul principal din cauza potențialului său (populație, teritoriu și capacitate militară și economică), a ostilității

sale ideologice (premisa fiind că regimul nu avea să se schimbe în perioada de referință) și a planurilor sale de a crea arme neconvenționale.

10. În privința însemnătății și a programului amenințării nucleare iraniene: evaluările din discuțiile Forumului 2000 erau în sensul că, până la jumătatea primului deceniu al secolului XXI (adică 2006), iranienii urma să capete un anumit grad de capacitate operațională (unele lansatoare și unele rachete nucleare) care aveau să constituie o amenințare existențială la adresa statului Israel. Privind retrospectiv, această estimare nu s-a realizat datorită operațiunilor secrete israeliene reușite și a cooperării internaționale de a opri sau de a încetini evoluția Iranului. Realizarea amenințării ar fi fost însoțită și de o nouă situație – un „echilibru nuclear al terorii“ –, care avea să însemne un spațiu restrâns pentru mișcări strategice în războiul împotriva terorii, cu represalii și măsuri punitive, manifestate în primul rând prin modul în care erau folosite în război forțele convenționale (de exemplu, atacuri în interiorul teritoriului inamicului sau amenințări la adresa vreunei capitale). Aceste scenarii urmau să prindă contur dacă un Iran nuclear avea să își extindă patronajul asupra țărilor care se aflau în conflict cu Israelul.

11. Irakul avea să își reia exporturile de petrol și să cunoască o revenire economică. Probabil că avea să continue monitorizarea strictă a capacităților sale de arme neconvenționale. Menținerea Irakului în afara procesului de pace avea să necesite investiții în resursele serviciilor de informații, dar, după calculele noastre, mai puțin decât s-a investit în Iran. Trebuie să menționăm că dintre predicțiile Forumului 2000 a lipsit cu totul izbucnirea celui de-al Doilea Război din Golf (2003).

O întreagă secțiune a Forumului 2000 era dedicată efectelor acordurilor de pace. Această secțiune se ocupa de schimbările EEI-ului nostru și ale modului în care adunam informații, de reducerea resurselor și de nevoia de a ne schimba prioritățile, de terorism, de spionaj, de economie, precum și de relațiile Israelului cu Statele Unite și cu poporul evreu. Nu are rost să intru în detalii cu privire la această secțiune, pentru că schimbarea de guvern din 1996 a dus la o oprire a procesului de pace.

Forumul 2000 a urmărit să identifice mutațiile survenite în societatea israeliană care aveau să afecteze viitorul și natura Mossadului. Echipa a recunoscut în mod corect faptul că Mossadul urma să fie afectat nu numai de schimbările care aveau loc în societatea israeliană, dar și de cele de pe arena internațională, însă era greu de prezis în ce măsură urma să se întâmple acest lucru. Se putea stabili cu un mare grad de certitudine că societatea israeliană parcurgea un proces de schimbare rapidă și trecea de la o mentalitate axată pe colectiv la una care era influențată de o cultură a individualismului. Aceste schimbări nu erau întâmplătoare, ci erau mai degrabă

consecința unui proces îndelungat de „occidentalizare“, însoțit de prosperitate economică și de o oboseală manifestată față de conceptul de „societate mobilizată“. Israelienii își consideră familia drept prioritatea numărul unu. Pe locul al doilea este locul de muncă, unde se pune mare accent pe recompensa financiară. Abia după aceea vin mulțumirea personală, relațiile sociale și statutul și prestigiul funcției ocupate și doar la urmă se situează beneficiul pe care locul de muncă îl aduce societății în ansamblu. Societatea israeliană este mult mai puțin provincială decât în trecut. Cetățenii săi călătoresc prin lume și vin în contact cu mass-media internațională. Prin urmare, israelienii au devenit mai sceptici, mai critici și mult mai cinici. Schimbările intervenite în ordinea mondială, precum dispariția tiparelor care determinau conștientizarea amenințărilor de securitate și atmosfera de „adio arme“ au dus la un proces care a făcut ca instituțiile de securitate să pară inutile, iar în Orientul Mijlociu au dus la procesul de pace. În Israel, aceste schimbări au zdruncinat din temelie consensul cu privire la problema siguranței naționale. Cum avea să fie afectat Mossadul de toate aceste aspecte? Fără îndoială că, în viitorul previzibil, instituțiile de securitate aveau să fie percepute în continuare drept instituții de bază și necesare, poate cele mai importante din societatea israeliană, dar, în 1996, am preconizat că era posibil să apară următoarele tendințe:

1. O opinie publică mai critică în privința instituțiilor de securitate, o cerere crescândă legată de transparența acestora, o supraveghere agresivă din partea presei și o mai mică disponibilitate de aprobare a bugetelor.

2. O devalorizare crescută a domeniului securității în forma sa anterioară și o „misiune națională“.

3. O imagine a Mossadului ca fiind „un loc de muncă la fel ca oricare altul“, în loc de un „mod de viață“.

4. Necesitatea ca serviciile de securitate, inclusiv Mossadul, să concureze cu alți angajatori pe piața muncii, chiar dacă răsplata materială pe care ar oferi-o ar fi mai mică.

5. Relocarea în străinătate, parte din activitatea actuală a Mossadului, fiind considerată drept o povară și drept ceva impus.

După 20 de ani de la aceste predicții, ne putem minuna de precizia cu care Forumul 2000 a identificat tendințele viitoare. Și mai uimitoare au fost predicțiile din 1996 ale

Forumului, cu privire la schimbările și evoluțiile din domeniul tehnologiei:

1. Avea să crească dominația mijloacelor și a capacităților tehnologice în Mossad.

2. Urmau să fie adunate mult mai multe informații valoroase cu ajutorul mijloacelor tehnologice sofisticate.

3. Spionajul din surse vizuale (VISINT) avea să devină un instrument prețios de colectare.

4. Bazele de date mondiale și regionale din rețelele computerizate aveau să devină ceva obișnuit și disponibil pe scară largă.

5. Accesul la sistemele de comunicație și la bazele de date urma să necesite respectarea unor protocoale complexe, precum și mecanisme de codificare.

6. Accesul la mari cantități de informații urma să necesite utilizarea de filtre inteligente. Filtrarea materialului de tip text nu avea să fie suficientă; avea să fie necesară și filtrarea materialului audiovizual.

7. Informațiile specifice culese aveau să fie necesare la accesarea sistemelor tehnologice. Elaborarea EEI-urilor și prelucrarea unor astfel de informații urmau să necesite cunoștințe de specialitate avansate.

8. Baza de date cumulată a Mossadului avea să devină foarte mare și să necesite crearea de instrumente pentru recuperarea și transmiterea materialelor relevante în cadrul organizației.

9. Comunicările personale urmau să devină un fenomen global, iar fișierele multimedia legate de acestea aveau să fie ușor de accesat în volume foarte mari. Avea să devină o necesitate folosirea comunicărilor personale mondiale.

10. Smart cardurile aveau să devină ceva uzual și urmau să stocheze multe date (informații personale și comerciale, date de contact și multe altele).

11. Aveau să se dezvolte foarte mult nanotehnologia și microelectronica.

12. Comanda și controlul global urmau să fie disponibile atât pentru noi, cât și pentru cei de care ne ocupăm.

Echipa Forumului 2000 a mai examinat și viitorul relațiilor, al împărțirii responsabilității, dar și limitele din cadrul comunității de informații. Fără să intru în detalii, din motive lesne de înțeles, se poate spune că echipa a avut dreptate în 1996, când a prezis cum va arăta comunitatea astăzi (în 2017).

Problemele din cadrul comunității serviciilor secrete israeliene

Conflictul arabo-israelian este caracterizat de o serie de trăsături care îl deosebesc de majoritatea celorlalte conflicte din lume:

A durat mai mult decât toate celelalte conflicte aflate în desfășurare astăzi.

Disparitatea numerică dintre cele două părți este mai mare decât cea din oricare alt conflict.

De o parte se află o țară, iar de cealaltă parte se află mai mult de 20 de țări și o entitate care are multe dintre trăsăturile unui stat.

Mulți din ambele tabere susțin că sunt cu totul îndreptățiți să dețină teritoriul disputat și nu doresc să facă nici un compromis.

De o parte se află un stat democratic, iar de cealaltă parte se situează regimuri autoritare.

În trecut, aceste deosebiri au afectat rolul jucat de serviciile secrete în cadrul conflictului, continuă să o facă și astăzi și nu exagerăm dacă presupunem că vor continua să aibă o influență asupra acestora și în viitor. Principala trăsătură a rolului jucat de serviciile secrete în acest conflict constă în eterogenitatea și în pluralismul său.

Conflictul israeliano-arab este o matrice complexă și complicată. Prima și cea mai de bază variabilă din această matrice este teritoriul. Folosim, în general, expresia de cercuri teritoriale concentrice ale conflictului (unul în interiorul celuilalt, Israelul aflându-se în centrul lor comun). În primul cerc, cel mai din interior, adversari sunt palestinienii. În cel de-al doilea cerc se află țările cu care se învecinează Israelul – Libanul, Siria, Iordania, Arabia Saudită și Egiptul –, dintre care unele au încheiat tratate de pace oficiale cu Israelul. Altele duc, în general, o politică ostilă la adresa Israelului, deși există uneori o convergență de interese cu Israelul la un anumit nivel. Chiar și așa, toate critică Israelul cu privire la modul în care îi tratează pe palestinieni, la controlul asupra locurilor sfinte etc. În al treilea cerc, dinspre exterior, se află țări care nu se învecinează cu Israelul, dar se consideră ca făcând parte din lumea arabă și, prin urmare, ca fiind implicate într-o anumită măsură în conflictul israeliano-arab; acestea cuprind Irakul, statele din Golful Persic, Yemenul, Sudanul și Africa de Nord. Iar într-al patrulea cerc se află Iranul și Pakistanul, puterile musulmane care, în ciuda distanței față de Israel, manifestă interes și implicare în conflict (implicarea Iranului fiind pe departe mai mare decât cea a Pakistanului).

Teoria militară susține că trebuie să se adune informații secrete cu privire la capacitățile și la intențiile inamicului și că trebuie să se pregătească un răspuns corespunzător pe baza unei evaluări a acestor capacități și intenții. Aplicând acest principiu conflictului din Orientul Mijlociu, vedem asimetria atât în privința intențiilor, cât și a capacităților diverșilor actori angrenați în coaliția arabă împotriva Israelului.

Ansamblul capacităților inamicului cuprinde toate elementele puterii inamicului (în cazul conflictului israeliano-arab, inamicul constă în mai mult de 20 de țări și o entitate palestiniană) – adică puterea sa militară, economică, socială, diplomatică, de siguranță internă, științifică și tehnologică și reziliența sa națională în ansamblu.

Ansamblul intențiilor inamicului se referă la intențiile fiecăruia dintre actorii din coaliția antiisraeliană. Aici se află problema de care se lovesc serviciile de informații, pentru că acești adversari sunt conduși de regimuri autoritare. În vreme ce în societățile deschise din țările democrate unei instituții profesioniste de informații nu îi vine greu să descopere intențiile conducerii, nu același lucru se întâmplă și în țările cu regimuri autoritare, în care doar puțini oameni au cunoștință despre intențiile liderului și în care uneori intențiile se pot afla doar în mintea conducătorului. De exemplu, președintele egiptean Anwar Sadat i-a informat pe comandanții militari superiori egipteni cu privire la data exactă a lansării atacului împotriva Israelului din octombrie 1973 cu doar câteva zile înainte de data respectivă. Acest lucru nu vine în contradicție cu opinia (din capitolul despre Războiul de Yom Kippur) că intenția lui Sadat de a declanșa un război împotriva Israelului începuse să se cristalizeze în 1971.

Intensitatea ostilității împotriva Israelului, gradul de implicare și de loialitate a fiecărui membru al coaliției arabe s-au schimbat de-a lungul anilor, iar acest lucru a făcut chiar

mai greu de depistat și de identificat intențiile arabilor față de Israel, precum și de evaluat percepția amenințării (amenințarea la adresa Israelului atribuită unui factor sau altuia).

În cadrul unui război al serviciilor secrete, fiecare parte face tot posibilul să își păstreze secretele, pe care fiecare și le definește după cum găsește de cuviință. În acest sens, modelele Statelor Unite și ale Uniunii Sovietice din timpul Războiului Rece (1945–1990) reprezintă un studiu de caz interesant cu privire la opiniile total diferite referitoare la siguranța operațiunilor. Această diferență de puncte provine direct din faptul că Statele Unite erau o societate deschisă, cu un regim democratic, iar Uniunea Sovietică era un stat cu un regim dictatorial.

Regimul sovietic a luat hotărârea ca toate informațiile cu privire la sine – 100% din ele, nu mai puțin – și orice altceva legat de acestea să fie considerate confidențiale. Drept urmare, toate informațiile au fost vârâte, metaforic vorbind, într-o cutie neagră, opacă și strașnic păzită. Dimpotrivă, americanii au hotărât să introducă în jur de 5% din toate informațiile în „cutia neagră“, o parte infimă din ceea ce se credea că, dacă ieșea la iveală, avea să afecteze grav principalele componente ale puterii americane. Nu au făcut nici cel mai mic efort ca să păzească restul de 95%.

Nu este greu de înțeles faptul că modelul sovietic putea să dea rezultate numai dacă respectiva cutie era bine și cu adevărat sigilată. O singură expunere a interiorului avea să ducă la divulgarea către adversar a tuturor informațiilor din ea.

Modelul american pornea de la prezumția că era o sarcină imposibilă să protejeze 100% din informații și că, prin urmare, era mai bine să protejeze numai 5%. Cât despre restul, exista prezumția că inamicului i-ar fi fost foarte greu să depisteze filonul real și semnificativ din vasta cacofonie de informații la care avea acces toată lumea. Dacă ar fi să transpunem această scenă din timpul Războiului Rece în conflictul israeliano-arab, se poate presupune că zgomotul puternic produs de comunicările care provin din partea Israelului îi pun în dificultate pe adversari în încercarea acestora de a-i înțelege corect intențiile.

Terorismul antievreiesc, antisionist și antiisraelian a însoțit prezența sionistă în Țara lui Israel de la sosirea pionierilor Bilu, la sfârșitul secolului al XIX-lea. El a îmbrăcat diverse forme, dar, de-a lungul perioadei scurse de la sosirea celor din mișcarea Bilu – cu mai bine de 100 de ani în urmă –, a fost una dintre principalele trăsături ale conflictului. Inițial, terorismul a fost laic și tribal, însă a devenit tot mai naționalist și religios. La început, era de natură politică, exprimând aspirații de autodeterminare și independență, însă a devenit ulterior teologic, cu aspirația creării unui stat al „Shariei“ în lumea „regatului lui Allah“.

Activitatea serviciilor secrete legată de fenomenul terorismului este scutită de o sarcină importantă pe care trebuie să o îndeplinească în alte domenii: speculațiile cu privire la problema intențiilor. Fără îndoială că terorismul arab, de când și-a arătat chipul și sub toate formele sale, a urmărit să împiedice idealul sionist, adică întoarcerea evreilor în Țara lui Israel și înființarea statului, scopul lui a fost clar – distrugerea entității politice israeliene.

Acțiunile serviciilor secrete îndreptate împotriva terorismului, precum cele împotriva armatelor regulate și a statelor suverane se concentrează pe alerte (privind intenția de atac) și pe evaluarea capacităților inamicului. Aceste eforturi necesită importante desfășurări de efective în teren și capacitatea de a produce imagini secrete detaliate, de mare rezoluție, pentru a nu se rata nici o modificare intervenită în mediul acesta extrem de dinamic.

Acțiunile serviciilor secrete se desfășoară folosind o serie de metode și de mijloace. Cu tot respectul față de SIGINT, ELINT și COMINT, disciplinele serviciilor secrete care constau în principal în ascultarea, primirea și descifrarea semnalelor dintre aparatele de comunicare, telefoane sau computere, cred că punctul cel mai important al artei serviciilor secrete este HUMINT (informațiile provenite din surse umane). De ce spun asta? Pentru că HUMINT este singura disciplină a informațiilor secrete care ne permite să punem întrebări cu privire la surse și să și primim răspunsuri. Ca o consecință directă a acestui dialog dintre agent și sursă, HUMINT este cea mai promițătoare disciplină în ceea ce privește potențialul de a analiza în profunzime adevăratele intenții ale inamicului. Acest aspect merită să fie subliniat mai ales ținând cont de ceea ce se întâmplă astăzi, când există aproape o adorație religioasă față de tehnologie și o tendință de a-i aloca acesteia partea leului din bugetul serviciilor secrete.

O tradiție îndelungată din lumea serviciilor secrete este schimbul de informații și evaluările dintre agențiile de informații prietene. Aceste schimburi se vor realiza mereu între țări aliate, însă nu există neapărat întotdeauna o simetrie perfectă între interesele politice a două state și interesele agențiilor de informații ale acestora.

Cu cât cooperarea este mai profundă și mai intimă, cu atât este mai probabil că aceasta va conduce la operațiuni comune. Cu toate acestea, rar se întâmplă ca o agenție de informații să îi furnizeze alteia, oricât de bune ar fi relațiile dintre ele, informațiile sale ultrasecrete – cu excepția cazului în care există un schimb reciproc, adică partea care furnizează informațiile primește în schimbul acestora o recompensă corespunzătoare. Mai există (neoficial, bineînțeles) și o „bursă“ de informații, cu vânzători și cumpărători și, ca la orice bursă, cumpărătorii încearcă să cumpere la prețuri scăzute, iar vânzătorii încearcă să obțină prețurile cele mai mari. De obicei, această „bursă“ funcționează pe baza unui singur vânzător și a unui singur cumpărător, însă uneori există o „înțelegere cu privire la informații“ care implică mai mult de două părți.

O regulă de fier a bursei mondiale de informații este „principiul terțului“, potrivit căruia partea care a obținut informații secrete nu are voie să vândă „marfa“ cumpărată unui terț decât cu acordul vânzătorului. Este greu de verificat dacă se respectă această regulă, dar atunci când se află cine a încălcat-o – și uneori se întâmplă acest lucru –, acestuia îi este compromisă reputația, iar membrii bursei fie nu îi mai vând informații, fie îi cer prețuri exorbitante pentru informațiile de care are nevoie.

Membrii bursei de informații ar trebui să fie foarte atenți la eventualitatea în care alți membri ar putea încerca să le vândă informații inexacte, menite să îi determine să tragă concluzii greșite, care servesc scopurilor vânzătorului – cu alte cuvinte, fraudă. Asta s-a întâmplat și o să se mai întâmple; informațiile provenite din surse controlate de serviciile străine de informații trebuie tratate cu maximă precauție.

Conceptul de partajare a informațiilor este foarte general și vast. El poate fi definit din mai multe puncte de vedere:

1. Siguranța cuprinsă în principiul nevoii de a ști.

2. Tipurile de informații transmise altora – informații brute sau informații prelucrate într-o anumită măsură.

3. Distincția dintre instituțiile de informații de bună credință și instituțiile care nu fac parte din comunitatea serviciilor de informații.

4. Informații care sunt relevante pentru sistemul de aplicare a legilor sau de care acesta are nevoie și informații care nu sunt relevante sau nu îi sunt necesare.

5. Criteriile ierarhice – în Statele Unite, de exemplu, care informațiile secrete se transferă la nivel federal și care la nivel de stat sau municipal; de asemenea, ce informații se duc la puterea executivă, legislativă și/sau judiciară a statului.

6. Tipurile de informații transmise țărilor aliate sau prietene și serviciilor străine de informații.

Uneori, situația politico-strategică dă naștere unor parteneriate ciudate. În Orientul Mijlociu s-au creat unele dintre aceste parteneriate ciudate la inițiativa sau cu implicarea ONU. Una dintre diferențele pozitive dintre ONU și predecesoarea sa, Liga Națiunilor, este forța militară pe care ONU o poate folosi pentru a pune capăt

conflictelor dintre state. Această forță poate acționa ca un tampon sau ca o legătură între părți. În conflictul din Orientul Mijlociu, forța ONU a servit adesea drept intermediar în stabilirea legăturilor dintre organismele israeliene de informații și de securitate și omoloagele acestora din țările arabe vecine; gradul de intensitate al acestor legături a reflectat magnitudinea intereselor comune ale celor două părți. Gradul de cooperare cel mai scăzut a apărut atunci când dorința comună a părților a fost doar de a menține calmul de ambele părți ale graniței. Cel mai mare grad de cooperare s-a realizat atunci când ambele părți s-au aflat în fața unui dușman comun, al cărui potențial de a le face rău amândurora a fost mai mare decât potențialul de ostilitate dintre ele. Un exemplu din primul caz este aranjamentul încheiat în scopul de a se păstra pacea la granițele Israelului cu Siria și cu Libanul. Un exemplu din al doilea caz este cooperarea instituțiilor israeliene de securitate și de informații cu instituțiile echivalente din cadrul Autorității Palestiniene față de amenințarea reprezentată de Hamas și de Jihadul Islamic (deși este greu de știut dacă această cooperare va dura dacă va exista un acord real de a pune capăt rivalității dintre OEP, care controlează încă Autoritatea Palestiniană, și Hamas, care controlează Gaza). Un alt exemplu din această categorie este Iordania, care, cu decenii înainte de semnarea în 1994 a tratatului său oficial de pace cu Israelul, întreținea relații ample cu Israelul.

Merită să discutăm puțin și despre așa-numitul „principiu al terțului“ din relația dintre Israel și marele său aliat, Statele Unite. În perioada Războiului Rece (1945–1990), limitele cooperării dintre serviciile de informații ale Statelor Unite și ale Israelului erau clare. Era o lume bipolară, în care fiecare dintre cele două superputeri avea o tabără de aliați. Era clar că Statele Unite nu aveau să ne transmită informații cu privire la Arabia Saudită, la statele din Golf sau la Egipt în perioada de după Războiul de Yom Kippur, când Egiptul a devenit un aliat important al Statelor Unite în Orientul Mijlociu, și sigur nici cu privire la Turcia, care era un stat membru oficial al NATO și era considerată drept principală aliată a americanilor datorită apropierii sale de Uniunea Sovietică și a controlului deținut asupra strâmtorilor prin care se realiza trecerea din Marea Neagră în Marea Mediterană și de acolo spre Oceanul Atlantic și Canalul Suez.

Serviciul britanic de informații externe (MI6), unul dintre cele mai vechi din lume, se bucură de un mare prestigiu și de stimă în lumea serviciilor de informații. Spre deosebire de cele mai multe state democratice occidentale, această agenție este în subordinea ministrului de externe, și nu a prim-ministrului. Această structură a impus mereu existența unei simetrii între principiile politicii externe a Marii Britanii, inclusiv în Orientul Mijlociu, și cooperarea privind informațiile secrete dintre Marea Britanie și alte țări. De aceea, nu este greu de înțeles faptul că politica externă britanică, care a acordat o mai mare prioritate relațiilor cu statele arabe față de cele cu Israelul, a afectat direct și legăturile dintre serviciile secrete ale celor două țări. Situația s-a îmbunătățit după sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea Uniunii Sovietice, când Marea Britanie și Israelul s-au confruntat cu tot mai multe amenințări comune, mai exact cu terorismul

radical islamic și cu proliferarea armelor neconvenționale. Acest aspect va fi dezvoltat mai jos.

Sfârșitul perioadei Războiului Rece, survenit în 1990, a reprezentat un important moment de referință pentru comunitatea serviciilor secrete israeliene, în ansamblu, și cu precădere pentru Mossad, al cărui obiect de activitate are un caracter internațional. De-a lungul epocii Războiului Rece, comunitatea serviciilor secrete a menținut un sistem regional care cuprindea Orientul Mijlociu și Europa. Din când în când, potrivit unor nevoi izolate și de moment, acesta și-a întins aripile ca să acopere și alte părți ale lumii, dar întotdeauna a avut grijă să revină la sistemul său de bază.

Schimbările geostrategice care au însoțit sfârșitul Războiului Rece au dus la o tranziție clară și relativ rapidă de la o lume bipolară la una multipolară. Blocurile clar conturate care se formaseră în jurul celor două superputeri au fost dezmembrate. Totodată, numărul principalelor EEI-uri s-a redus – în vreme ce, în perioada Războiului Rece, EEI-urile depindeau în mare parte de superputeri (adică serviciul de informații își stabilea EEI-uri în funcție de superputerea care conducea blocul din care făcea parte), în perioada de după Războiul Rece, EEI-urile au început să depindă de subiectele care erau de interes pentru cei mai mulți actori mondiali – islamul radical și proliferarea armelor neconvenționale. Această schimbare a obligat Mossadul să își crească personalul și activitățile în regiuni ale lumii în care nu operase anterior sau în care activitățile sale fuseseră marginale și temporare. Crearea de către Iran a armelor neconvenționale a depins întotdeauna de furnizorii de know-how, de tehnologie, de consiliere și de materie primă din toată lumea, și, cum această problemă a devenit prioritatea EEI-urilor israeliene, nu este de mirare că serviciile de informații israeliene s-au răspândit în întreaga lume. Totodată, islamul radical și terorismul au devenit amenințări globale care acționează indiferent de granițe, state și regimuri politice, punând în pericol nu numai Statele Unite și Europa Occidentală, ci și Rusia, China, India, Indonezia, Australia, Egiptul, Iordania și multe alte țări. Răspândirea islamului radical a devenit un fenomen mondial, iar acest fapt necesită o reacție adecvată, nu numai în sensul de îmbunătățire a mijloacelor și capacităților, ci și în sensul de alocare de personal. Drept urmare, perioada de după Războiul Rece a cunoscut coaliții ale serviciilor de informații pe care cu greu și le-ar fi putut imagina cineva înainte: de exemplu, legături între Mossadul israelian și serviciile de informații ruse sau chineze.

În lumea veche, care cuprindea în principal state-națiuni și blocuri având caracteristici politico-strategice mai degrabă decât caracteristici juridice, sistemele serviciilor de informații și organele de aplicare a legii funcționau separat, întâlnindu-se practic numai în cazuri de spionaj sau de activități subversive ale unui stat împotriva altuia. Tot mai mult, noua lume încearcă să își reglementeze sistemul de legături și de relații pe bază de acorduri și tratate bilaterale și multilaterale. Această tendință a condus în mod inevitabil la o mai mare interconexiune între serviciile de informații și sistemele judiciare.

În lumea veche, conflictele internaționale erau modelate de delimitările impuse de ordinea strategică mondială și erau rezolvate de obicei prin războaie. În aceste condiții, nu avea nici un rost ca serviciile de informații și organele judiciare să se întâlnească. În noua lume, liniile de demarcație sunt trasate între coaliții de blocuri politice democratice și liberale, care pun preț pe economia liberă și pe drepturile omului, și celelalte blocuri, dintre care cel mai periculos este cel al islamului radical, un bloc amorf din punct de vedere politic, antidemocratic și împotriva drepturilor omului, care a dus și duce un război sfânt împotriva tuturor valorilor lumii libere. Câmpul de luptă al acestui conflict este lumea întreagă, desfășurându-se mai ales în sânul națiunilor. Legile războiului, croite pentru lumea veche, nu se mai pot aplica în noul conflict și de aceea este nevoie să le rescriem urgent.

EEI-urile din vechea lume, din timpul Războiului Rece, erau simple și clare; rolul serviciilor de informații era acela de a descoperi capacitățile și intențiile inamicului, care era fie un stat, fie un bloc format din câteva state. Trăsătura esențială a EEI-urilor era abilitatea de a emite avertizări în caz de război. În perioada de după Războiul Rece, EEI-urile au devenit ceva din ce în ce mai obscure. Terorismul joacă un rol tot mai important, proliferarea armelor și a materialelor neconvenționale a devenit o chestiune importantă, iar crima organizată, drogurile și ecologia – trei probleme minore în trecut – au ajuns să ocupe un loc principal în cadrul EEI-urilor. Recent, pe listă s-au adăugat și alte teme, precum megaterorismul și terorismul neconvențional, inclusiv terorismul cibernetic. Când facem legătura între aceste EEI-uri și terorism, amenințarea devine brusc clară, urgentă și strategică. În mediul strategic dominat de aceste EEI-uri, este inevitabilă cooperarea dintre comunitățile serviciilor de informații și instituțiile de aplicare a legii, iar aceasta trebuie să fie și profundă, și continuă.

Am să dedic câteva fraze sistemului de relații dintre comunitatea serviciilor de informații din Israel și autoritățile care asigură aplicarea legilor. Numele complet al Mossadului este „Institutul pentru Informații și Operațiuni Speciale“. Este, în principal, un organism de colectare de informații. Aspectele legate de cercetare și de evaluare au fost adăugate abia după concluziile Comisiei Agranat în urma Războiului de Yom Kippur, din 1973. În plus, Mossadul trebuie să îndeplinească orice sarcină impusă de către guvern, precum și sarcini pe care nici o altă instituție din țară nu are posibilitatea sau capacitatea să le realizează. Mossadul acționează exclusiv în afara granițelor țării. Interacțiunile dintre Mossad și organele judiciare sunt minime și, prin urmare, acesta nu dispune de un departament specializat în interogări. În cazurile în care se impune interogarea, Mossadul apelează la ajutorul Shin Bet. Shin Bet operează în principal pe teritoriul țării și funcționează ca o agenție de colectare a informațiilor care se ocupă de contraspionaj, acte subversive și contraterorism. Shin Bet are o unitate foarte puternică de interogatorii care lucrează îndeaproape cu autoritățile de aplicare a legii. Serviciul Militar de Informații funcționează ca instituție de colectare de informații și ca organ de cercetare care se ocupă de evaluarea națională privind apărarea pe cale armată; în cazurile în care se impune aplicarea legii, este ajutat de Departamentul privind

siguranța informațiilor (fosta Siguranță a operațiunilor) din cadrul FAI, subordonat șefului SMI și procurorului militar general. Aceste două instituții colaborează cu procurorul statului. Activitatea poliției israeliene se împletește, în general, cu sistemul judiciar. Relația dintre ele este foarte strânsă, însă nu este întotdeauna lipsită de tensiune.

Diferența dintre noțiunea de „informații ca probă“ și cea de probă juridică a fost întotdeauna evidentă pentru cei implicați în colectarea de informații din cadrul Shin Bet și al poliției israeliene, dar mai puțin evidentă pentru SMI și pentru Mossad, pentru că interacțiunile celor din urmă cu sistemul judiciar sunt reduse și neclare prin însăși natura lor. Pentru Mossad, situația s-a schimbat după Primul Război din Golf, când acesta s-a implicat foarte mult în problema proliferării nucleare și i s-a încredințat și sarcina prevenirii acesteia. Când ești implicat pe partea de prevenire, agenții instituțiilor de aplicare a legii îți devin parteneri. Ca ofițer de informații, ai sarcina de a furniza informații care dovedesc că o persoană sau o companie îi transmite, într-adevăr, inamicului cunoștințe și tehnologii interzise. Sarcina organelor judiciare este aceea de a trimite în judecată persoana sau compania respectivă și de a o condamna. În multe cazuri, pentru a se putea obține condamnarea, ceea ce îți cer organele judiciare în calitatea ta de furnizor de informații este de o rigoare maximă, pentru că informațiile furnizate trebuie să facă față testului de impact cu legea penală – de probă cu un grad de certitudine dincolo de orice suspiciune rezonabilă. Această tensiune dintre cele două instituții te determină, ca agenție de colectare de informații, să îți asumi riscuri suplimentare, punând adesea în pericol vieți omenești, și să investești și mai multe resurse umane și mai mulți bani numai ca să îndeplinești condițiile impuse de lege și să dovedești ceea ce ție ți se pare complet evident. În războiul în care se află lumea liberă astăzi, un război în care există o asimetrie totală între o societate morală și o societate lipsită de valori, se poate sigur discuta despre posibilitatea de a coborî ștacheta cerințelor legale în problemele aflate în legătură cu războiul dus împotriva terorii.

Este momentul să joc rolul lui Cato cel Bătrân (senatorul roman care își încheia toate discursurile cu următoarele cuvinte: „Și, pe lângă asta, Cartagina ar trebui să fie distrusă“) și să abordez un subiect pe care mi se pare că lumea occidentală îl evită din comoditate. Această temă este definirea terorismului. Într-o lume în care comunitatea națiunilor libere a înființat un tribunal internațional pentru crime de război, am putea crede că prioritatea numărul unu ar fi să redefinim legile războiului (după cum am discutat mai devreme); asta ar implica definirea terorismului, care este trăsătura principală a războiului de tip nou. Mi se pare că europenii au puține motive – nu neapărat profesionale – să ocolească acest obstacol, însă mă surprinde faptul că sistemul american s-a abținut până acum „să ia taurul de coarne“ și să dea o definiție terorismului.

O altă schimbare semnificativă care a rezultat din mediul geostrategic de după Războiul Rece a fost îmbunătățirea substanțială a cooperării dintre serviciile de

informații prietene. Dacă în trecut această cooperare era caracterizată în principal prin schimbul de materiale informative și întâlniri operative comune, în noua epocă, aceasta a ajuns tocmai până în punctul cooperării operaționale. Acest pas era inevitabil – țările lumii au înțeles că, pentru a lupta cu succes împotriva terorismului mondial, era esențială cooperarea operațională dintre serviciile de informații.

Armele neconvenționale, prin definiție, reprezintă o amenințare la stabilitatea mondială și de aceea toate țările care se confruntă cu această amenințare, fie ipotetic, fie iminent, trebuie să coopereze pentru a o gestiona. Un alt factor care a impulsionat cooperarea a fost faptul că diverse servicii de informații, mai ales cele occidentale, și-au dat seama că, în cursul activităților lor împotriva amenințării armelor neconvenționale, se amestecau de fapt unele în treburile altora; modul corect de evita acest lucru și de a-și simplifica activitățile a fost prin cooperare operațională, care a permis coordonarea și împărțirea muncii.

Cazul cel mai surprinzător de schimbare în timp a caracteristicilor unui conflict este cel al Iranului. Iranul era o țară prietenă cu Israel încă de la începuturile acestuia din urmă, iar de la sfârșitul anilor 1950 a devenit unul dintre aliații strategici ai Israelului. Asta a fost, bineînțeles, până la revoluția lui Khomeini, din 1979, care a transformat Iranul într-una dintre cele mai mari amenințări la adresa Israelului – o amenințare cu adevărat existențială.

Trebuie să ne reamintim faptul că, până la revoluția lui Khomeini, Iranul era un punct forte al doctrinei securității naționale a Israelului, formând o parte integrantă a alianțelor regionale ale Israelului, cu Iranul și Turcia pe frontul de nord și Ethiopia și Sudanul (și ulterior Marocul) în sud[1]. Printre altele, Iranul era principalul furnizor de petrol al Israelului.

Dacă este să descriem într-o frază esența amenințării iraniene, aceasta s-ar rezuma la următoarea întrebare: Dacă Iranul va avea capacități nucleare militare, oare atunci deciziile conducerii sale vor fi raționale sau mesianice?

Atenția și resursele serviciilor secrete pe care le-a investit Israelul în abordarea amenințării armelor neconvenționale de la înființarea sa sunt nemaiîntâlnite și incomparabile cu vreun alt tip de EEI. Acumularea de arme neconvenționale în Orientul Mijlociu s-a aflat mereu sub supravegherea constantă a instituțiilor israeliene de informații și de securitate, chiar dacă subiectul a captat atenția publicului numai în anumite „momente critice“. Printre acestea s-au numărat utilizarea de către egipteni a armelor chimice împotriva rebelilor din Yemen la începutul anilor 1960, activitățile inginerilor germani constructori de rachete din Egipt din aceeași perioadă, încercările Irakului de a construi și de a utiliza tot felul de arme neconvenționale sub conducerea lui Saddam Hussein, inclusiv utilizarea de arme chimice împotriva kurzilor și mai ales încercările sale nucleare (printre care construirea reactorului Osirak, care a fost

bombardat de către forțele aeriene israeliene în 1981), proiectul egiptean „Condor“ privind rachetele sol-sol din anii 1980 și ajutorul acordat de Pakistan, Coreea de Nord, China și Uniunea Sovietică anumitor țări arabe în diverse probleme legate de armamentul neconvențional. În lumina tuturor acestor aspecte, este corect să spunem că statul Israel, de la înființarea sa și până în prezent, a făcut față cu bine amenințării cu arme neconvenționale, atât la nivel operațional, defensiv și ofensiv, cât și la nivel diplomatic, internațional și de diplomație publică. Tentația de a folosi arme neconvenționale, fie ca amenințare, fie ca acțiune reală, este prea mare și prin urmare necesită reacții constante.

Pe măsură ce tehnologia mondială progresează – iar pașii făcuți sunt uriași –, fiecare variabilă legată de armele neconvenționale devine tot mai letală. Raza acestora de acțiune crește, precizia se îmbunătățește, devin tot mai mici, crește capacitatea de transport, scade timpul de avertizare și așa mai departe. În viitorul predictibil, nu văd posibilitatea ca Israelul să fie în stare să scadă volumul de resurse pe care îl alocă confruntării sale cu amenințarea armelor neconvenționale.

În vreme ce statul Israel ar trebui lăudat pentru modul în care, pe parcursul unei lungi perioade, a gestionat diversele amenințări care implicau arme neconvenționale, din păcate nu se poate spune același lucru în privința modului în care s-a ocupat de conflictul israeliano-palestinian. Cu toate acestea, și cu riscul de a fi suspectat de lipsă de obiectivitate, aș exclude serviciile de informații israeliene din această afirmație; cred că acestea și-au făcut bine treaba, din perioada prestatală și până astăzi, și mă refer aici la toate serviciile israeliene de informații.

Mă consider în măsură să discut despre perioada anterioară înființării statului, pentru că munca pe care am desfășurat-o pe când studiam la Universitatea Ebraică privea activitățile Shai-ului, ramura care se ocupa de culegerea de informații din cadrul organizației Haganah, predecesoarea Forțelor de Apărare Israeliene. Mă consider îndreptățit să consider, cu toată modestia, că dosarele Shai-ului la care am avut acces erau un exemplu de muncă riguroasă și metodică în domeniul informațiilor. Acestea ofereau o imagine detaliată a arabilor din Țara lui Israel din anii 1940, potrivit unei serii de indexuri, dintre care principalul era indexul satelor (circa 1 000 de sate de pe teritoriul Mandatului Britanic).

Singurul instrument pe care îl avea la dispoziție serviciul Shai era HUMINT – activitatea agenților. OSCINT – monitorizarea și analizarea presei arabe – juca un rol secundar.

Shai a reușit să creeze o bază de date de dosare ale satelor, în fiecare dintre acestea fițerul respectiv de informații putând să își „împlinească visul“ informativ. Fiecare caz cuprindea ceea ce era necesar pentru a-i permite ofițerului de informații să le ofere factorilor de decizie recomandări de politică și de strategie și să le dea celor care

planificau operațiunile materialul de care aveau nevoie pentru a elabora propuneri de acțiuni legate de satul respectiv. Comandanții regionali ai serviciului Shai merită cu siguranță felicitări pentru modul în care și-au făcut munca la cel mai înalt nivel profesional în domeniul informațiilor.

Eu, împreună cu alți ofițeri de informații, am întâlnit de multe ori de expresia cinică „intelligence-ul există ca să greșească". Părerea mea, care se bazează pe decenii de muncă în informații, și pe teren, și la birou, la toate nivelurile și în multe funcții, este că informațiile sunt un instrument esențial pentru factorii de decizie, permițându-le acestora să ia hotărâri printr-un proces rațional și organizat, care nu se bazează exclusiv pe „instinct". Acestea fiind spuse, orice hotărâre, fie că este strategică sau tactică, luată în legătură cu conflictul israeliano-palestinian, depinde de punctul de vedere politic al factorului de decizie. Prin urmare, o muncă pregătitoare bună în luarea deciziilor constă în stabilirea obiectivului, colectarea de informații și analizarea constatărilor, prezentarea posibilelor moduri de acțiune, analiza avantajelor și a dezavantajelor fiecărui mod de acțiune și alegerea modului de acțiune preferat. Decizia în sine nu se aplică în cazul de față, pentru că nu poate fi separată de convingerile politice ale factorului de decizie.

Când încercăm să traducem opiniile și viziunea politică a dreptei și a stângii israeliene în limbajul cuiva care nu este politician, ci doar un simplu practician – cineva care abordează problemele dintr-o perspectivă pragmatică, și nu ideologică – trebuie să întrebăm: „Ce grad de risc este dispus să își asume aceste partide ca să asigure existența Israelului ca stat evreiesc democratic, oferind totodată un răspuns adecvat la dezideratele palestinienilor?" Evaluarea riscurilor ar trebui să ne împingă să alegem un mod preferat de a acționa în privința majorității problemelor în discuție, însă vor rămâne probleme „sensibile" legate de lumea valorilor și de memoria istorică a fiecărei părți, iar acestea nu pot fi rezolvate printr-o partiție oarbă. Cu toate acestea, în timp, de la Primul Război Mondial și până astăzi, graficul evoluției mișcării sioniste și, ulterior, a statului Israel arată un progres constant și continuu – cu privire la teritoriu, demografie, economie, știință și tehnologie, armată și recunoaștere internațională. Este important să fim conștienți de acest lucru, pentru că partea mai puternică are o mai mare marjă de siguranță și opțiunile pe care le are la dispoziție sunt mai variate.

În cadrul rolului său de zi cu zi, serviciile de informații urmăresc să furnizeze avertismente bine fundamentate cu privire la intențiile inamicului de a declanșa un război și să adune și să evalueze informații despre capacitățile sale. Cu toate acestea, un alt rol important al serviciilor de informații, de care publicul larg nu este întotdeauna conștient, este să determine și să încurajeze tendințele reconciliante și intențiile din rândul inamicilor noștri de a semnala o posibilă disponibilitate de a ne accepta existența aici și de a demara negocieri de pace cu noi. În cazul Egiptului și al Iordaniei, serviciile de informații au stabilit disponibilitatea acestora de a negocia pacea, au reușit să îi convingă pe liderii de atunci, Begin și Rabin, și chiar au servit

drept mijlocitor la începutul procesului în cazul Egiptului și ca participant activ la negocieri până la semnarea tratatului de pace în cazul Iordaniei.

În ceea ce privește relațiile dintre serviciile de informații ale Israelului cu alte țări, Mossadul are un avantaj clar față de alte servicii de informații datorită scopului său și a subordonării sale directe față de liderul politic, care este prim-ministrul (spre deosebire de Serviciul Militar de Informații, aflat în subordinea șefului statului-major). Teoretic, rolurile și autoritatea sunt foarte clar împărțite între Ministerul de Externe, care se ocupă de relațiile diplomatice dintre state, și Mossad, printre sarcinile căruia se numără aceea de a menține legăturile de intelligence dintre Israel și alte țări. În practică însă, limitele dintre problemele care țin de informații și problemele diplomatice sunt neclare. Din diverse motive, factorii de decizie preferă uneori să își transmită reciproc mesaje prin intermediul serviciilor de informații, și nu prin intermediul ministrului de externe. În plus, până în prezent există destule țări în lume care, din diverse motive, nu vor să aibă relații diplomatice deschise cu Israelul, dar păstrează legătura – uneori o comunicare intensă – prin canalele de informații.

În astfel de cazuri, reprezentantul Mossadului care se ocupă de această legătură reprezintă statul Israel din toate punctele de vedere, și nu doar pe linie informativă. Prezența reprezentantului sau a reprezentantei Mossadului în țara străină, dialogul acestuia sau a acesteia cu persoane importante și uneori chiar cu conducătorul țării îi conferă Mossadului un avantaj real în evaluarea intențiilor acestor țări, dar și abilitatea de a avertiza cu privire la schimbări înaintea oricărei alte părți și capacitatea de a folosi legăturile create pentru a promova interesele israeliene.

Care sunt principalele ipoteze de lucru ale factorilor de decizie atunci când este creat un sistem de obținere de informații? Prima ipoteză de lucru ar trebui să fie faptul că sursele de informații sunt cel mai important activ și cea mai importantă resursă din întreaga sferă a informațiilor. Secretul privind sursele trebuie păstrat cu sfințenie. Stabilirea surselor de informații este aspectul cel mai dificil, mai de durată și mai costisitor din întregul domeniu al activității din sfera informațiilor. Paguba provocată de divulgarea surselor are consecințe cumplite asupra sistemului și a statului. Cred că principiul protejării surselor trebuie să aibă prioritate față de orice alte considerente. Pentru a-i liniști pe cei împreună cu care furnizezi informațiile care sunt cu adevărat de încredere, trebuie implementate diverse mecanisme de protejare a identității surselor.

În timpul Războiului de Yom Kippur, din 1973, am avut de-a face cu un eșec colosal al serviciilor de informații. După război, statul a înființat o comisie de anchetă condusă de președintele Curții Supreme, din care mai făceau parte un alt membru al Curții Supreme, doi foști șefi de stat-major din cadrul FAI și un funcționar de la controlul financiar al statului. Eu lucram ca ofițer de operațiuni al Mossadului pe vremea aceea. Am pregătit materialul de informații pentru înfățișarea în fața comisiei a directorului de atunci, generalul-maior (în rezervă) Zvi Zamir. Am atașat două indexuri la material.

Primul cuprindea lista completă de surse menționate în material, pe care le-am folosit în depoziția din fața comisiei de anchetă. Al doilea descria sursele, însă fără să le numească. În momentul în care am ajuns la prima înfățișare în fața comisiei, am depus la secretarul comisiei toate materialele cu informații. Unul dintre membrii comisiei ne-a cerut să îi lăsăm secretarului și lista cu surse. Atunci, directorul Mossadului s-a întors către membrii comisiei și i-a avertizat că numele acelea erau printre cele mai importante surse ale serviciului și că multe dintre ele ne furnizau în continuare informații. Pe jumătate în glumă, a adăugat: „Uitați, eu știu cine sunt aceste surse pentru că nu am încotro și vă asigur că ăsta este motivul pentru care dorm foarte prost noaptea“. Atunci membrii comisiei s-au consultat puțin, după care au hotărât să se mulțumească cu indexul care cuprindea numai descrierea surselor, căzând de acord că, dacă aveau să ne ceară să numim o anumită sursă în timpul audierilor, urma să le dăm informația respectivă. Am păstrat tot timpul asupra noastră primul index.

A doua ipoteză de lucru este că principiul „trebuie să știm“ trebuie să fie respectat cu strictețe în cadrul sistemului. Acest principiu cuprinde două aspecte. Pe de o parte, este menit să garanteze că nici o persoană care nu trebuie să primească o anumită informație secretă nu o va primi, crescând astfel protecția sursei. Însă ceea ce este mai important este să se garanteze că informația ajunge sigur la persoanele care au nevoie de ea. Probabil că aceasta este problema cea mai dificilă din procesul de distribuire a informațiilor secrete – cum să te asiguri că fiecare informație secretă ajunge la persoanele care au nevoie de ea pentru a-și face treaba. Desigur că povestea studenților din Arabia Saudită, oamenii din al-Qaeda care au învățat să piloteze și apoi au dus la îndeplinire atacurile de la 11 septembrie 2001, ilustrează această idee. Cu câteva luni înaintea atacurilor, directorul CIA, George Tenet, și coordonatorul național al contraterorismului, Richard Clarke, erau siguri de un „atac spectaculos“, iar în iulie s-a primit un avertisment de la o sursă credibilă potrivit căreia al-Qaeda pregătea o operațiune amplă în Statele Unite. Deși unele agenții de informații știau numele unora dintre cei din Arabia Saudită care se pregăteau să devină piloți, teroriștii au reușit să își ducă planul la îndeplinire. La o analiză ulterioară, s-a susținut că, dacă toate agențiile de informații din SUA și-ar fi împărtășit între ele informațiile, s-ar fi evitat atacurile. Cu toate acestea, printr-un ordin al Ministerului de Justiție din 1995 s-a îngrădit strict dreptul acestor agenții de a împărtăși informațiile obținute prin ascultarea convorbirilor telefonice. În declarația sa din 2004, din fața comisiei naționale care ancheta atacurile teroriste de la 11 septembrie, procurorul general John Ashcroft a spus: „Singura cauză structurală majoră a problemei de la 11 septembrie a fost zidul care îi izola sau îi separa pe anchetatorii penali de agenții serviciilor secrete“.

A treia ipoteză de lucru este aceea că sistemul informațiilor nu poate funcționa eficient doar pe bază de proceduri și de „grafice de subordonare“. Un sistem al informațiilor care nu se bazează și pe libertatea de a lua decizii, pe lângă proceduri, este sortit eșecului. O organizație de informații bună știe să facă distincția dintre a avea o viziune

îngustă şi a avea spirit practic. O persoană care are o viziune îngustă lucrează numai potrivit regulilor şi se teme să îşi folosească libertatea de decizie. O persoană care are simţ practic nu se va teme să îşi folosească libertatea de a decide, chiar dacă asta implică eventuale riscuri. Dinamica sistemelor de informaţii este atât de rapidă, încât nici un mecanism şi nici o actualizare a procedurilor nu poate să ţină pasul cu ea. După părerea mea, trebuie să încurajăm mai mult simţul practic în sistemul nostru, pentru că persoanele care au această calitate au o valoare în plus, fără de care creşte pericolul ca organizaţia să stagneze.

În cursul anchetei efectuate de Comisia Agranat, a ieşit la iveală faptul că locotenentul Benjamin Siman-Tov, un ofiţer care ocupa o funcţie relativ măruntă în cadrul unităţii de informaţii a Comandamentului de Sud, a scris un raport care era complet diferit de raportul informativ realizat de Comandamentul de Sud şi de Direcţia de Informaţii de la sediul FAI. În raportul de care s-a ţinut cont se interpretau deplasările armatei egiptene din zilele dinaintea războiului ca făcând parte dintr-un exerciţiu şi toate informaţiile care indicau că Egiptul se pregătea de război au fost descifrate ca fiind o inducere în eroare menită să deruteze Israelul şi să îl determine să îşi pună inutil armata în stare de alertă. Tânărul locotenent, pe de altă parte, a înţeles informaţiile pe care le primise şi mişcările armatei egiptene ca fiind semne ale intenţiei de a declanşa un război. Cu toate acestea, raportul său a rămas îngropat la unitatea de informaţii a Comandamentului de Sud din cauza rigidei ierarhii militare: comandantul său, ofiţerul de informaţii al Comandamentului de Sud, a refuzat să îl transmită superiorilor săi. Comisia de anchetă a creat un precedent recomandând ca, pe viitor, Corpul de Informaţii să permită încălcarea ierarhiei în cazuri asemănătoare, astfel încât rapoarte informative atipice să poată să evite lanţul ierarhic obişnuit şi să ajungă direct la cartierul general. FAI a adoptat acest principiu şi l-a respectat până în ziua de astăzi.

A patra ipoteză de lucru este faptul că, în cadrul sistemului, canalele de comandă, de la „nivelul de producţie“ al agentului de pe teren până la factorul politic decizional, ar trebui să fie cât mai scurte posibil. Asta garantează că agentul de pe teren înţelege nu numai ordinele şi instrucţiunile ad litteram, ci şi „spiritul comandantului“. Îi permite, de asemenea, comandantului să dobândească o relaţie personală cu oamenii de pe teren şi să înţeleagă şi să judece mai bine informaţiile pe care i le transmit aceştia. În general, cultura organizaţională a instituţiilor cu un canal de comandă relativ scurt este mai bună decât a celor cu un canal lung. În organizaţiile „pe orizontală“, sentimentul de parteneriat al individului, şi de aici simţul său de responsabilitate, este mai dezvoltat, iar cultura organizaţională este, în general, caracterizată de o aspiraţie către excelenţă.

O organizaţie de informaţii are nevoie de bani, de mulţi bani. În cadrul sistemelor ca al nostru, care se ocupă de probleme de viaţă şi de moarte, existenţiale, informaţiile erau considerate, de cele mai multe ori, ca neavând nici un preţ. De-a lungul anilor, instrumentele de producere a informaţiilor au devenit tot mai sofisticate, iar preţul lor

a atins un nivel descurajant, chiar și pentru o țară amenințată. Atunci organizația se trezește în situația în care trebuie să lucreze cu un anumit buget și să decidă care priorități sunt mai importante atunci când împarte acest buget. Aceasta nu era sarcina mea preferată pe vremea când eram șeful organizației și bănuiesc că nici celorlalți din funcții asemănătoare nu le făcea mare plăcere să o îndeplinească. În orice caz, este o sarcină esențială și necesită atenție și putere de decizie din partea eșalonului superior al organizației.

Încrederea și susținerea dintre conducătorii numiți ai instituțiilor profesionale și eșalonul politic sunt o condiție imperativă pentru ca diversele instituții să își poată îndeplini obiectivele. Sistemul informațiilor funcționează în contextul amenințărilor existențiale la adresa oamenilor și a statului. Eventualele daune care ar putea rezulta dintr-o greșeală făcută pot fi hotărâtoare. Fiecare persoană care face parte din sistem trebuie să aibă un spațiu mare de manevră pentru a-și putea asuma riscuri uriașe. Încrederea și susținerea dintre directorii profesionali și factorii de răspundere de la nivel politic reprezintă o condiție esențială pentru a reuși. Dacă este pierdută încrederea, urmează și pierderea susținerii, iar situația nu se mai poate îndrepta. În acest caz, cel mai bun lucru este ca șeful organizației să demisioneze.

Eu am condus Mossadul vreme de șapte ani și am servit sub trei prim-miniștri din două partide. Când sunt întrebat care este cea mai mare realizare a mea, răspund, cu un zâmbet care reflectă mult adevăr, că este faptul că mi-am îndeplinit mandatul vreme de șapte ani fără nici o comisie statală de anchetă, într-o țară plină de așa ceva.

CIA – sora noastră mai mare

S-a aprins luminița roșie de la telefonul de pe biroul meu. Era directorul Mossadului, Nahum Admoni.

– Poți să vorbești? m-a întrebat el.

Iar când i-am răspuns că da, mi-a zis:

– Vino la mine în birou.

Era anul 1987. Eram directorul-adjunct al Mossadului și șeful Diviziei de la sediu. Eram la mine în birou, care se afla cu două etaje mai sus de biroul directorului. Am coborât, iar secretara mi-a deschis ușa.

Dacă m-ar fi pus cineva să ghicesc din zece încercări cu cine aveam să mă întâlnesc, nu aș fi fost în stare să o fac. În biroul lui Nahum se aflau patru bărbați, și mi-am dat

seama imediat că erau americani. Nahum m-a prezentat, indicându-mi numele întreg și funcția deținută. Mi s-au prezentat directorul de atunci al CIA și fost judecător general, William Webster, și directorul-adjunct al operațiunilor, Clair George.

A fost prima mea întâlnire cu CIA-ul. Se zice, poate că e adevărat sau poate nu, că, după ce s-au întors în Statele Unite, au însărcinat un ofițer al CIA să cerceteze de ce Agenția Centrală de Investigații a Statelor Unite nu auzise de mine, omul numărul doi din Mossad, până la întâlnirea respectivă. Într-adevăr, americanii ar fi trebuit să fi auzit de mine, dar se pare că nu există nici o organizație de informații perfectă.

În 1979, Gărzile Revoluționare au ocupat Ambasada SUA din Teheran, au luat ostatici și au pus mâna pe arhiva de informații a ambasadei. Ulterior, și pe o cale ocolită, am primit un document din arhiva biroului CIA din Teheran care fusese dat publicității de către iranieni în cadrul unei campanii de denigrare la adresa americanilor, în general, și a CIA-ului, în special. Documentul primit era un raport al unui agent al CIA de la Teheran de la sfârșitul lui ianuarie 1966, în care era descris un cuplu de tineri israelieni care veniseră la Teheran la jumătatea lui ianuarie și care se plimbau prin oraș într-un mic Triumph. Cuplul în cauză eram eu și soția mea, Yael. Pe vremea aceea, nu existau programe de computer complicate de „analiză a legăturilor“ și se pare că CIA-ul nu a verificat informațiile.

Primul meu contact direct cu America a avut loc la începutul anilor 1980, în ajunul primei mele numiri în funcția de șef de divizie la Mossad. A fost o ocazie unică pentru mine ca să îmi iau familia într-o vacanță de trei săptămâni în Statele Unite. Am fost la New York și la Washington pe coasta de est, am străbătut țara, ne-am oprit în parcurile naturale renumite și am vizitat orașele Los Angeles și San Francisco de pe coasta de vest.

Cu ce impresii am rămas atunci?

În primele câteva zile am stat în apartamentul unui prieten, în Queens. În prima zi de la sosirea noastră, am ieșit la plimbare pe străzile Manhattanului și nu ne săturam de ce vedeam. Ne era clar că a doua zi o să ne întoarcem în Manhattan, însă fiul nostru Ariel, care avea pe atunci zece ani, ne-a anunțat că el vrea să rămână acasă. Când am ridicat din sprânceană, ne-a explicat: „Mă deranjează faptul că, de câte ori sunt pe stradă și mă uit în sus, nu pot să văd cerul – vârfurile clădirilor îl ascund!“ Cred că în engleză această senzație se numește awe* și în acest caz nu era în sensul de admirație, ci de teamă. De atunci, ori de câte ori îmi aduc aminte de întâmplarea aceasta, îmi aduc aminte și de versetul următor: „Din gura copiilor și a celor ce sug la ţâţă ți-ai scos o întăritură“ (Psalmii 8:2). Asta a fost prima întâmplare care mi s-a întipărit în minte în timpul primei mele întâlniri cu America.

Într-un oraș uitat de Dumnezeu din Vestul Mijlociu, fiul nostru cel mic s-a umplut pe față de herpes. Am străbătut orașul cu mașina până când am dat de un spital. Pe când doctorul îl îngrijea pe copil, s-a pornit o discuție. De cum am spus că suntem din Ierusalim, s-a încins atmosfera din salon și unii dintre oamenii prezenți s-au apropiat de noi și s-au întins ca să ne atingă. Într-o clipă mi-am dat seama că Ierusalimul, pentru acești americani, era o noțiune mai degrabă spirituală decât fizică. Faptul că și-au întins brațele ca să ne atingă provenea din credința adânc înrădăcinată că, dacă veneam de la Ierusalim, trebuia să fim altfel de oameni, probabil îngeri.

Această scenă nu a avut loc la biserică, ci într-un spital foarte modest, pe când fiul nostru făcea un tratament medical. Nouă, israelienilor, ne-a luat ceva timp ca să ne revenim după acest incident. După aceea, nu știu sigur de ce, i-am întrebat pe oamenii din salon dacă fuseseră vreodată la New York. Nici unul nu fusese, niciodată! Asta ne-a făcut să ne dăm seama că New Yorkul nu este America.

O a treia întâmplare: Străbătând întinderea nesfârșită de câmpuri cultivate, dădeai din când în când pe marginea șoselei de semne pe care scria: „Ia și plătește“. Încetineai și trăgeai într-o parcare improvizată. Lângă indicator se afla o cutie în care lăsai bani și luai pungi de hârtie sau de plastic în care să pui fructele. Luai fructe și lăsai banii în cutie. În tot acest timp nu exista nici o persoană prin preajmă care să aibă vreo legătură cu vreun câmp sau vreo livadă.

Și ultima impresie care m-a convins că America este o țară de procesoare, o țară guvernată de reguli și regulamente, a fost legată de faptul că din New York până în San Francisco prizele electrice erau exact la fel! Eram obișnuit în Europa cu tot felul de prize.

În ianuarie 1985, s-a decis, împreună cu directorul de atunci al Mossadului, Nahum Admoni, ca în vara aceea să mă duc la studii în Statele Unite pentru un an și ca în vara următoare să fiu numit șef al Diviziei de la sediu, o funcție care era considerată, în toate privințele, ca fiind cea de adjunct. Acest plan a fost pentru mine o mană cerească din toate punctele de vedere.

În primul rând, numirea mea oficială, cu un an și jumătate înainte, ca numărul doi din Mossad nu era de ici, de colo. De asemenea, un an de studiu la o universitate americană îmi dădea ocazia de a-mi aprofunda cunoștințele despre Statele Unite și de a înțelege modul în care gândește această superputere, în care ia decizii și își întocmește strategia și și-o pune în aplicare. Cu alte cuvinte, acest an era menit să mă pregătească să devin viitorul director al Mossadului.

I-am fost foarte recunoscător „poporului israelian“ pentru dorința sa de a-mi finanța un an de studii în Statele Unite și am considerat de datoria mea să exploatez la maximum anul respectiv. Am făcut cea mai bună alegere – Universitatea Harvard din Cambridge,

Massachusetts. Procedura de selecție a durat mult și a fost epuizantă – interviuri, teste, eseuri și așa mai departe. Din motive lesne de înțeles, pe parcursul procedurii de admitere a trebuit să decid tot timpul ce să spun și ce să ascund. Numai o persoană, decanul de la Harvard Kennedy School of Government, a trebuit să fie informată cu privire la faptul că făceam parte din Mossad.

În acel an calendaristic, am făcut doi ani de studii. Programa pe care mi-am ales-o a reunit, pe cât s-a putut, ținând cont de constrângerile existente, tot ce putea să contribuie la o mai bună și profundă înțelegere a ceea ce caracteriza Statele Unite ca putere mondială. Prin cursuri, seminarii, studiu individual, argumentații, prezentări și teste, am studiat subiecte precum relații internaționale și politică publică, politica externă a SUA, cum funcționează politica federală, lecții despre evenimentele istorice care au contribuit la luarea de decizii, presa și societatea americană, lupta dintre puteri pentru supremația tehnologică, comunicarea și informațiile în cadrul politicii externe, interacțiunea dintre serviciile secrete și politica publică, cum se întocmea și aproba bugetul de apărare al SUA, mediul C4I (Comandă, Control, Comunicare, Computere și Informații) în managementul militar și civil integrat și altele.

Pe lângă studiile mele oficiale, eu și soția mea am făcut tot posibilul să socializăm cu studenții, dintre care toți aveau o carieră (programul era un master în administrație publică pentru persoane aflate la jumătatea carierei). Cei mai mulți studenți erau americani care proveneau dintr-o mare varietate de regiuni geografice și profesii; și mai erau și câțiva studenți ca mine, care veneau din toată lumea. A fost un an foarte intens, un fel de laborator în care am fost îndopat cu informații, opinii, moduri de gândire, istorie, strategie și tactică. Pentru mine, ca persoană care se întorsese la universitate după 20 de ani de activitate la Mossad, a fost o adevărată plăcere și o încărcare a bateriilor înainte de următorul meu pas.

Confortul și bunăstarea personale sunt valori sfinte în societatea americană. Acest lucru era sigur valabil în perioada în care am locuit acolo – 1985 și 1986. Cetățenii se așteaptă la o intervenție minimă a statului în treburile lor private, în timp ce statul trebuie să își răsplătească integral cetățenii pentru impozitele pe care aceștia le plătesc. În economia de piață americană, clientul este rege și are întotdeauna dreptate. Acest principiu justifică modul eficient și politicos în care vânzătorul – orice vânzător – își tratează clienții. La câteva zile de la sosirea noastră la Boston, am închiriat un apartament, l-am mobilat, am cumpărat o mașină, ne-am instalat telefonul în apartament („Câte linii doriți, domnule?“ m-a întrebat operatorul de telefonie, o minune de neimaginat pentru un israelian pe vremea aceea), ne-am deschis cont bancar, ne-am înscris fiul la școală și, bineînțeles, am făcut toate formalitățile de admitere și de înregistrare la universitate. Și toate astea fără nici un stres sau vreo creștere a tensiunii. Toată lumea ne zâmbea și era bucuroasă să ne servească, pentru că, fiind clienții serviciilor pe care ni le prestau, eram niște regi. Experiența instalării

noastre la Boston este una despre care vorbim și astăzi, comparând-o amuzați cu propria noastră cultură, în cadrul căreia clientul îl servește pe vânzător.

Abia dacă am avut timp să ne tragem sufletul în noul nostru apartament, când mi-am amintit rapid de unde venisem. Telefon din Israel. Era un coleg cu care comunicam de obicei codificat, astfel încât să nu poată înțelege nimeni despre ce vorbeam. În acest limbaj secret mi-a transmis vestea arestării lui Jonathan Pollard; eu, desigur, habar n-aveam cine era și ce făcuse. Apelul era de fapt o avertizare; o persoană suspectă spionase pentru Israel fusese arestată cam în perioada în care sosisem în Statele Unite și nu aveam cum să știm dacă acest lucru putea fi ceva îngrijorător sau nu, așa că era important să mă avertizeze dinainte. Mi s-a spus să nu fac nimic diferit sau să îmi schimb programul zilnic; trebuia să stau cuminte și să nu mă pierd cu firea dacă într-o bună zi avea să sune cineva la ușă, iar vreun străin avea să înceapă să îmi pună întrebări supărătoare. Nu s-a întâmplat acest lucru și, după o zi sau două, am revenit la programul nostru obișnuit de studenți.

Așa cum noul prim-ministru israelian obișnuiește să își aibă prima întrevedere externă cu președintele Statelor Unite, la fel mi-am efectuat și eu prima vizită ca director al Mossadului la sediul CIA din Langley, în suburbiile Washingtonului, în luna mai 1989. În următorii șapte ani am fost în vizită acolo de multe ori. M-am străduit să stabilesc o relație bazată pe considerente de tipul „câștig-câștig“, în ciuda marilor diferențe privind mărimea, resursele și alocarea de personal dintre CIA și noi.

Relația dintre Mossad și CIA a depins și va depinde mereu de starea relațiilor Israel-SUA. Aceste relații se bazează nu numai pe interese comune, ci și pe valori iudeo-creștine comune. Când David Ben-Gurion a enumerat pilonii pe care se sprijină securitatea națională a Israelului în timpul primelor zile de existență a statului, a inclus susținerea unei puteri mondiale ca o condiție necesară pentru perpetuarea existenței statului Israel. De-a lungul celei mai mari părți a existenței Israelului, Statele Unite au îndeplinit, și încă îndeplinesc, acest rol. Statele Unite au reprezentat și reprezintă garantul supraviețuirii Israelului încă de la înființarea sa. Această garanție nu a fost mereu de jure (angajament oficial sau juridic), dar chiar și atunci când a fost de facto (realizată în practică), a avut o mare însemnătate pentru că dușmanii Israelului și potențialii săi dușmani au înțeles că Statele Unite nu vor permite niciodată ca Israelul să fie distrus.

Acest principiu s-a reflectat și în domeniul informațiilor, chiar dacă a avut anumite îngrădiri. De exemplu, CIA și alte agenții de informații ale SUA nu ne-au împărtășit, în general, din informațiile deținute de ele dacă acestea priveau o țară care ne era ostilă nouă, dar se afla în relații bune cu Statele Unite.

De-a lungul aproape întregului Război Rece, a existat o inegalitate între relațiile politice și de informații ale celor două țări. Uniunea Sovietică a fost o aprigă opozantă

atât a Statelor Unite, cât și a Israelului, la fel ca și toate țările arabe care erau de partea Uniunii Sovietice. Cu toate acestea, informațiile privind țări precum Arabia Saudită și statele din Golf (și Egiptul, din 1974), care erau de partea Statelor Unite, nu au fost incluse în cooperarea privind informațiile dintre noi și CIA.

În anii de aur 1960 și 1970, în care Israelul a stârnit multă admirație în țările din Lumea a Treia, mai ales din Africa, comunitatea serviciilor de informații israeliene și FAI au reprezentat un plus de valoare unic, care a servit intereselor americane din acele părți ale lumii. Aceste țări din Lumea a Treia considerau Statele Unite drept o putere capitalistă, imperialistă și colonialistă. Și acestea treceau printr-un proces de eliberare de colonialism și de adoptare a principiilor socialiste. Israelul, proaspăt eliberat de puterea colonială a Marii Britanii, după ce și-a câștigat independența printr-un război de eliberare împotriva statelor arabe, care nu se bucurau de popularitate în rândul africanilor negri (majoritatea negustorilor de sclavi din Africa erau arabi), o țară tânără cu o armată puternică, o minune agricolă care crease tipuri interesante de așezări, era mult mai atrăgător pentru țările din Lumea a Treia decât Statele Unite. Prezența noastră în aceste locuri a servit intereselor americane.

Războaiele Israelului din 1967 și din 1973 au fost un adevărat laborator de luptă pentru Statele Unite, permițându-le acestora să își testeze armamentul de-a lungul anilor și să ia măsuri ca să își asigure supremația față de sovietici și de Blocul Estic. Operațiunea Diamond din 1966 – dezertarea unui pilot irakian de pe un MiG 21, împreună cu avionul său – a fost o realizare strategică deosebită, care le-a permis piloților americani de pe avioanele de luptă să zboare cu acest tip de aparat pentru prima dată, iar specialiștilor americani să analizeze toate componentele aparatului de zbor respectiv.

Prezența noastră în Orientul Mijlociu ne-a făcut specialiști de prim rang în istoria, cultura, limba și tradițiile arabilor, dar și în modul în care gândesc aceștia. Nu aș exagera dacă aș spune că serviciile noastre de informații și de securitate au ridicat disciplina HUMINT la un nivel care atinge perfecțiunea. După părerea mea, până în ziua de astăzi, HUMINT este „nava portavion“ pe care se bazează toate celelalte discipline legate de intelligence. Este singura disciplină în care poți să le pui surselor întrebări, să le interoghezi și să îți faci o părere completă asupra informațiilor, spre deosebire de imaginile parțiale sau întâmplătoare oferite de celelalte discipline din domeniul informațiilor. Datorită acestui avantaj, prin intermediul HUMINT reușești să înțelegi cel mai bine intențiile factorilor decizionali ai inamicului. CIA s-a bucurat, în general, de roadele informațiilor noastre provenite din HUMINT, în vreme ce noi ne-am bucurat, de obicei, de roadele informațiilor americane care au provenit din surse tehnologice (COMINT, SIGINT, VISINT și așa mai departe).

În timpul Războiului Rece, CIA, la fel ca și alte agenții de informații americane, a fost un serviciu mondial de informații ale cărui EEI-uri includeau întreaga lume. Mossadul, pe de altă parte, era o organizație regională de informații ale cărei EEI-uri se

concentrau exclusiv pe Orientul Mijlociu. Însă, odată cu sfârșitul Războiului Rece, survenit în 1991, a început să apară un fenomen interesant: EEI-urile statelor occidentale democrate au trecut printr-un proces de fuziune, axându-se pe două amenințări principale – proliferarea armelor neconvenționale și terorismul mondial. Această evoluție a necesitat ca Mossadul să-și extindă activitatea – atât în ceea ce privește adunarea de informații, cât și prevenția – în toate locurile de unde veneau amenințări cu arme neconvenționale și terorism – cu alte cuvinte, în lumea întreagă. Drept urmare, de la sfârșitul Războiului Rece, s-a creat o simetrie mai mare între Elementele Esențiale ale Informațiilor ce marcau activitatea CIA și cele ale Mossadului.

Una dintre disciplinele lumii informațiilor este „schimbul de informații“ între serviciile de intelligence prietene. La un nivel și mai înalt de cooperare, se află discuțiile dintre experții care fac parte din cele două servicii de informații, cu privire la cercetare și la evaluările situațiilor. Acestea au avut loc între Mossad și CIA încă de la începutul relației lor. O regulă de bază de la care nu se abate nici un serviciu de informații care se respectă, și totodată un aspect de care era obsedat CIA-ul, era să nu îți divulgi niciodată „sursele și capacitățile“ unei agenții prietene, ci numai produsele informațiilor; și acestea sunt adesea voalate, pentru a se ascunde nu numai sursa, ci și instrumentele utilizate pentru colectarea informațiilor.

Din momentul în care am preluat funcția de director al Mossadului, în aprilie 1989, mi-am propus următorul obiectiv: să îl conving pe directorul CIA să ne pună la dispoziție tehnologii operaționale care ne-ar fi permis să ne îmbunătățim simțitor activitatea. Americanii au fost de acord să avem o cooperare restrânsă, în sensul că noi aveam să propunem un obiectiv care îi interesa și pe cei de la CIA și, dacă aceștia erau de acord, aveam să efectuăm toate lucrările pregătitoare; în faza în care devenea necesară instalarea tehnologiei, CIA-ul urma să ne-o pună la dispoziție. Tehnologia respectivă ne-a fost, într-adevăr, furnizată și a fost instalată de un tehnician american. În acest mod, ei și-au asigurat controlul asupra operațiunii, în vreme ce noi am investit în pregătiri. Cu toate acestea, nu trebuie să subestimăm beneficiul nostru – adică produsul informativ rezultat din operațiune, la care au participat alături de noi. Morala pe care am tras-o din această înțelegere a fost că trebuia să investim mai mult în crearea propriilor tehnologii.

După cum am mai menționat, odată cu sfârșitul Războiului Rece, în 1991, vechile EEI-uri au devenit irelevante; au fost înlocuite cu noi EEI-uri, care se axau pe amenințările cu arme neconvenționale și pe terorismul mondial. Nu după mult timp, serviciile occidentale de informații (în principal, dar nu doar ele) și-au dat seama că noile EEI-uri le impuneau să își schimbe considerabil obiectivele și metodele de abordare, mai ales în ceea ce privește colaborarea într-o măsură mai mare decât în trecut cu celelalte servicii. Era clar că, în lipsa colaborării, diversele agenții se împiedicau una de alta, provocându-și uneori pagube. Și, cel mai important, potențialul informațiilor și al

operațiunilor care s-ar fi putut produce prin cooperare nu era nici pe departe exploatat pe deplin.

În cadrul Mossadului, această situație se resimțea pregnant. După cum am menționat, noile EEI-uri au determinat Mossadul să își extindă raza de operare cu mult dincolo de Orientul Mijlociu. Am observat că Mossadul lucra tot mai mult ca să atingă aceleași scopuri și obiective ca și CIA și uneori ca și alte servicii de informații din Europa. Concluzia mea a fost că era cooperării în vechea sa formă se încheiase și ea. Pe lângă cooperarea pe probleme de informații, cercetare și evaluare, exista acum și o nevoie de cooperare la nivel operațional. Oamenii noștri au început să recunoască și chiar să se întâlnească cu agenți CIA, printre alții, în aceleași locuri de acțiune și lângă aceleași ținte la care lucram noi în întreaga lume. Soluția optimă era, desigur, să ne înțelegem cu privire la împărțirea muncii și să ne împărtășim rezultatele. Cu toate acestea, când le-am propus asta celor de la CIA, propunerea noastră nu a fost primită călduros. Existau câteva motive pentru asta, după părerea mea. Un motiv era obsesia americanilor de a-și ascunde sursele și capacitățile. Un altul era faptul că CIA colabora cu nenumărate servicii de informații din toată lumea, iar împărțirea muncii doar cu Mossadul ar fi făcut câteva sprâncene să se ridice. În cele din urmă, CIA avea niveluri clare de cooperare cu agențiile prietene – era cât se poate de posibil ca propunerea noastră privind împărțirea muncii să fi implicat avansarea nivelului relației.

Cu toate acestea, cum componenta preventivă, atât în privința armelor neconvenționale, cât și a terorismului mondial, continua să evolueze dincolo de componenta adunării de informații, șefii agențiilor occidentale, inclusiv directorul CIA, au înțeles că nu mai puteau evita cooperarea la nivel operațional. Această cooperare a început să se dezvolte pe bază bilaterală și chiar multilaterală, când șefii de agenții au admis că, în soluționarea acestor probleme, nici o agenție de informații nu putea să triumfe de una singură, colaborarea interagenții fiind o condiție necesară pentru succes. În acel moment, și pentru a crește șansele de succes, șefii de agenții au fost de acord să își divulge sursele și capabilitățile.

America Latină mă îngrijora foarte mult, pentru că era o posibilă țintă importantă pentru atacurile teroriste, în general, și pentru atacurile împotriva evreilor, în special. Din păcate, aveam motive întemeiate de îngrijorare. În 1992, ambasada israeliană din Buenos Aires a fost aruncată în aer de o mașină-capcană, iar doi ani mai târziu a fost atacat centrul comunității evreiești din oraș, AMIA. Cele două atacuri au fost puse la cale de Hezbollah, cu ajutor iranian.

Îngrijorarea mea cu privire la această regiune își avea originea în 1988, când, în calitate de director-adjunct al Mossadului, am efectuat o călătorie de studiu pe continent. Imaginea generală asupra domeniului informațiilor secrete pe care mi-am făcut-o la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, atât prin supraveghere constantă, cât și prin activități specifice de intelligence, nu era una încurajatoare. Primul lucru pe care l-

am înțeles în urma studiului continentului a fost că, în America de Sud, comunitățile arabe erau integrate în toate aspectele vieții sociale și politice, spre deosebire de restul lumii, unde se concentrau, în general, aproape exclusiv pe economie și afaceri. Evident, cetățenii arabi din aceste țări sunt pe deplin îndreptățiți să caute să se integreze cât mai bine, însă acest lucru avea implicații politice, de securitate și de informații secrete pentru Israel. Din punct de vedere demografic, este important să menționăm că, după Orientul Mijlociu, cea mai mare comunitate palestiniană din lume se află în Chile.

Din America de Sud nu lipsesc politicienii arabi, printre care și președintele argentinian de origine siriană, Carlos Menem, în timpul mandatului căruia au avut loc atacurile asupra ambasadei și a clădirii AMIA. Se spune că, în acea perioadă, limba folosită în palatul prezidențial era araba. Există mulți guvernatori, parlamentari și miniștri de origine arabă, precum și ziariști și proprietari de ziare și de posturi de radio și de televiziune. Mulți cetățeni de origine arabă lucrează la serviciile de securitate din America de Sud.

Zona unde se întâlnesc frontierele Braziliei, Argentinei și Paraguayului, denumită Foz do Iguaçu, amintește de un mare oraș libanez. Araba este a doua cea mai vorbită limbă acolo, după spaniolă. Comercianții de origine libaneză domină uriașa piață locală. De cinci ori pe zi, muezinul strigă din minaretele numeroaselor moschei ale orașului, invitându-i pe credincioși să vină să se roage. Zeci de mii de oameni și mașini circulă liber între cele trei țări în fiecare zi. În anii 1980 și 1990, Foz do Iguaçu a servit drept loc de recuperare pentru luptătorii Hezbollah, răniți sau doar obosiți după luni de luptă în sudul Libanului și care erau trimiși în oraș, cu ajutorul elementelor iraniene, ca să se odihnească. Zona a devenit un punct neobișnuit de intersecție între organizațiile teroriste arabe și grupurile de crimă organizată și cartelurile de droguri sud-americane. Singura diferență dintre cele două tipuri de organizații era faptul că organizațiile teroriste se luptau în scopuri politice și religioase, în vreme ce organizațiile criminale se luptau pentru bani și putere în propriul interes. Însă doctrinele și metodele lor de acțiune erau aproape identice, iar cooperarea lor tot mai bună se baza pe avantajele similare pe care fiecare parte le aducea la masa discuțiilor.

Pe continentul sud-american exista o masivă prezență iraniană, instituită cu ajutorul misiunilor diplomatice ale Iranului.

Privind retrospectiv, se poate spune cu certitudine că în Argentina Hezbollahul a creat condițiile ideale pentru organizarea și executarea atacurilor ulterioare. Teroriștii cooptați pentru astfel de operațiuni puteau intra în țară dându-se drept turiști și se puteau ascunde cu ușurință în sânul comunității arabe din toată țara. Pașapoartele, dacă erau necesare, puteau fi obținute de la Ambasada Iranului. Orice fel de alte documente se puteau obține contra cost, fără nici o înregistrare și fără nici o întrebare, în Foz do

Iguaçu. Arme, explozibil și ascunzători de arme se puteau găsi în orașul paraguayan Ciudad del Este, care era controlat practic de carteluri.

Când a fost vizat orașul Buenos Aires, s-a preferat ca agenții să se pregătească și să pornească la atac dintr-un alt punct. În cazul atacului asupra ambasadei, punctul de pornire a fost probabil Ciudad del Este. Acolo se puteau cumpăra mașini fără să se înregistreze nicăieri vânzarea, cu ajutorul colaboratorilor locali. Se puteau găsi foarte ușor apartamente pentru operațiuni, fără înregistrare sau alte urme. Este de presupus că ambasada iraniană și-a folosit capacitatea ca să aducă în țară tot ce era greu sau neînțelept de adus pe la punctele obișnuite de trecere a frontierei. Ambasada iraniană putea să ofere și alte forme de ajutor. Curieri sau „întrerupători“ (persoane care întrerupeau transmiterea mesajelor și/sau a materialelor) existau din plin și se puteau amesteca ușor printre ceilalți, fără a fi identificați. Și retragerile erau ușor de pus la cale într-un astfel de loc.

Într-una dintre primele mele vizite la Langley, directorul CIA m-a invitat la prânz în sufrageria sa privată, alături de adjuncții săi și de alți înalți oficiali din CIA. În timpul mesei, pe când aveam o discuție generală despre terorism, i-am întrebat dacă știau ce se întâmpla la Foz do Iguaçu. După privirile pe care le-au schimbat între ei peste masă, mi-am dat seama că habar nu aveau despre ce vorbeam. Le-am explicat în amănunt care era situația și care erau riscurile pe care le presupunea aceasta. La sfârșitul mesei, directorul le-a dat ordin oamenilor săi să înceapă să verifice cum stăteau lucrurile. Și într-adevăr, CIA a început să investească în asta, inclusiv în colaborarea cu unele servicii de informații și de securitate din America de Sud. Din păcate, nu am fost în stare să oprim atacurile teroriste de la ambasadă și de la centrul comunității din Buenos Aires, care, judecând cu mintea mea de acum, ar fi putut fi anticipate.

Primele mele vizite la Langley au avut loc în 1989, la sfârșitul Războiului Rece, când Uniunea Sovietică era prioritatea EEI-urilor CIA-ului. În cursul fiecăreia dintre aceste vizite, am avut ocazia să mă întâlnesc și cu operativi, și cu persoane de la cercetare. Întâlnirile au fost neoficiale, iar când venea vorba despre Orientul Mijlociu, acestea luau forma unui dialog, pe când atunci când subiectul era blocul sovietic, erau în cea mai mare parte informări destinate mie. Cercetătorii erau niște adevărați specialiști, fiecare în domeniul său de expertiză, însă erau curioși să audă fiecare vorbă rostită de un vizitator din Orientul Mijlociu.

N-am să uit niciodată ultima informare pe care am primit-o cu privire la blocul sovietic, într-un moment în care se simțea deja prăbușirea iminentă a Uniunii Sovietice. Cercetătorii care m-au pus la curent cu situația, m-au bombardat cu informații despre volumul producției agricole sovietice și a producției de cărbune și de oțel din anul precedent, toate fiind considerate ca indicând puterea Uniunii Sovietice. Se sugera, deși acest lucru nu era formulat explicit, că ideea principală a informării era că, în ceea

ce privește potențialul său, Uniunea Sovietică reprezenta încă o amenințare reală la adresa Statelor Unite.

Nu mă prea simțeam un mare specialist în ceea ce privește Uniunea Sovietică în acel cadru și nu doream să îi deranjez pe cercetători cu întrebări, dar mi-am amintit de un seminar pe care l-am urmat la Harvard în 1985 și care se referea la metodologia folosită pentru întocmirea bugetului SUA. Pentru cineva din afară, seminarul păruse mai degrabă o oră de matematică decât o discuție detaliată care ținea cont de toate variabilele necuantificabile în evaluarea puterii inamicului. Iar pentru cei care pot răspunde că un seminar universitar nu este decât un exercițiu academic, am să subliniez că William Kaufmann, profesorul care a predat seminarul, era considerat un guru la Pentagon, nefiind depusă la Congres nici o propunere de buget de apărare, fără ca el să nu o analizeze și să nu își exprime în prealabil punctul de vedere.

Iată încă o poveste despre cercetarea din domeniul informațiilor în cadrul CIA. Era la începutul anilor 1990, iar șeful diviziei de cercetare a CIA se afla în vizită în Israel. Luam cina împreună la un restaurant din Tel Aviv și efectuam o amplă analiză – un tour d'horizon – a situației din lume. Pe vremea aceea, problema proliferării nucleare se afla deja în capul listei EEI-urilor Mossadului. În cursul conversației, am ridicat problema cooperării nucleare dintre Pakistan și Iran și, ca paranteză, am făcut un comentariu pseudofilosofic cum că, dacă rasa umană urma să trăiască un alt eveniment nuclear, acesta avea să fie probabil între India și Pakistan.

Tovarășul meu de cină și-a îndreptat spatele și mi-a pus șase întrebări, care însemnau, în esență, „pe ce te bazezi când spui asta?" I-am răspuns că nu mă bazam pe vreo sursă credibilă de informații, ci mai degrabă pe un raționament simplu, pornit de la trei adevăruri. Primul este ostilitatea profundă dintre India și Pakistan care, de la separarea Pakistanului de India, în 1947, a dus la război sau la situații aproape de război. Al doilea era că ambele țări aveau arsenale nucleare cu mijloace de transport a încărcăturilor până la țintă, iar al treilea adevăr era că în ambele țări exista o cultură fatalistă, potrivit căreia viața este inutilă, spre deosebire de toate celelalte țări din lume.

Șeful de la CIA mi-a acceptat explicația, însă era evident că nu era mulțumit de ea; era ca și cum voia să spună că îi venea greu să creadă că directorul Mossadului ar spune așa ceva fără să se bazeze pe dovezi foarte consistente. Am aflat ulterior că omul îmi luase în serios spusele și, de cum s-a întors în Statele Unite, o echipă americană a fost trimisă în Pakistan ca să analizeze evaluarea mea, în eventualitatea în care vorbele mele nu fuseseră doar o simplă observație, ci aveau o însemnătate operațională. De la acel incident, am fost mai atent în a-mi exprima părerile cu privire la soarta lumii, mai ales la cine private, după un pahar de vin.

Treburile erau mai simple cu ofițerii operativi CIA, cu care ne-am înțeles de la bun început. Aceștia știau că aveam experiență în operațiuni. În această perioadă de la

sfârșitul Războiului Rece, colegii mei vedeau lumea în alb și negru, blocul sovietic reprezentând partea întunecată, în timp ce noi eram „apărătorii luminii“. Desigur că nu i-am cunoscut pe toți ofițerii aceștia, dar îi consideram pe cei cu care m-am împrietenit și pe cei din fruntea comandamentului drept „luptători reci“. Emanau căldură și un respect extraordinar față de Israel și de israelieni pentru miracolul pe care aceștia îl creaseră în Orientul Mijlociu, pentru curajul, creativitatea și îndemânarea lor și pentru modul în care conduceau unul dintre cele mai mari bastioane ale intereselor americane.

Această senzație de solidaritate și de intimitate pe care o simțeau față de noi dădea uneori naștere la situații ciudate. De exemplu, în cursul unei conversații relaxate la o bere, spuneau glume cu o mică doză de antisemitism; când le spuneam: „Băieți, ați sărit calul!“, îmi răspundeau zâmbind: „Voi sunteți israelieni, nu sunteți evrei obișnuiți“. Trebuia să li se spună că israelienii și evreii sunt unul și același lucru. Nu că nu înțelegeau acest lucru în sine, dar, în mintea lor, delimitarea și nuanțele dintre israelieni și evrei nu erau foarte clare.

De-a lungul întregului meu mandat ca director al Mossad (1989–1996), m-am străduit cât am putut ca să mențin rolul Mossadului de sprijin pentru CIA. Per ansamblu, a fost foarte greu să menținem echilibrul între foloasele pe care le trăgea fiecare parte de pe urma celeilalte. Diferența dintre o putere mondială cu capacități aproape nelimitate și o „miniputere“ precum Israelul făcea imposibil un astfel de echilibru. Cu toate acestea – și cu toată modestia –, aș vrea să menționez că directorul-adjunct de atunci (ulterior director) al CIA, George Tenet, a venit special în Israel ca să își ia rămas-bun de la mine și să îmi ofere o medalie din partea agenției americane. Pentru mine, asta a fost dovada faptului că împlinisem așteptările – în primul rând pe ale mele, dar și pe cele ale prietenului nostru cel mai apropiat.

Războiul cibernetic – o definiție nouă pentru o profesie veche

Cuvântul cibernetic a pătruns în viețile noastre cu două decenii în urmă și a adus schimbări profunde în lume. Disciplina denumită cyberintelligence a existat, de fapt, în comunitatea serviciilor de informații israeliene încă din primii ani de existență ai statului, sub diverse denumiri și cu mult mai puțin potențial de a-i face rău dușmanului decât astăzi. Învelișul care definește amenințarea și reacția a depins întotdeauna de îngrădirile impuse de tehnologie. De la început, comunitatea serviciilor de informații israeliene a fost, în general, capabilă să își maximizeze gama de capacități operaționale în niște limite strict definite de tehnologie. Pe măsură ce tehnologia s-a dezvoltat, același lucru s-a întâmplat și cu domeniul capacităților și al operațiunilor. Astăzi, lumea a ajuns la un punct în care amenințare cibernetică potențială rivalizează, și poate chiar

depășește, potențiala amenințare a armelor neconvenționale. Să aruncăm o privire la cum a început și cum a evoluat totul în această zonă. Înainte de înființarea statului Israel, Shai, serviciul de informații al Haganah, desfășura activități de cyberintelligence. Printre altele, Shai a reușit să aibă acces la centrala telefonică a Mandatului Britanic din Jaffa. Potrivit unor surse din Shai, „accesul la liniile telefonice ne-a permis să ascultăm conversațiile demnitarilor din guvernul britanic și ale liderilor arabi zi și noapte“.[2]

În anii 1940 și 1950, punctul culminant al războiului informațiilor dintre Israel și țările arabe l-a constituit recrutarea și activitatea agenților (HUMINT), urmate imediat de „trasul de limbă“, operațiuni care nu implicau tehnologie, însă ale căror rezultate în materie de informații erau de foarte bună calitate. Scopul acestor operațiuni era acela de a prinde un ofițer dincolo de granița Israelului cu o țară arabă, de a-l aduce în Israel și de extrage informațiile care erau stocate în mintea sa.

Prima operațiune cibernetică ajunsă la cunoștința publicului israelian (din cauza unei disfuncționalități) a avut loc în 1954. Misiunea consta în repararea unui aparat de avertizare de pe Înălțimile Golan din Siria, de lângă granița internațională. Echipa era formată din cinci soldați, care au fost prinși de sirieni în timp ce treceau granița. Unul dintre ei, Uri Ilan, s-a sinucis în captivitate, lăsând un bilet legat de picior cu cuvintele „Nu am trădat“.[3]

Pe lângă tehnica de interceptare a liniilor de comunicație presupusă de cyberintelligence, au fost create și alte tehnologii în domeniul electronic.

Ceea ce cunoaștem despre capacitățile superputerilor din acest domeniu din timpul Războiului Rece nu este mai puțin interesant și subliniază marea diferență dintre capacitățile acestora și cele ale țărilor dezvoltate „obișnuite“. Superputerile puteau să lanseze, în apropierea instalațiilor inamice, din avioane de recunoaștere care zburau la mare altitudine, sisteme miniaturale și bine camuflate de supraveghere audio – sisteme care interceptau informații și le transmiteau sateliților de spionaj. Superputerile știau și cum să se conecteze fizic la cablurile de comunicație aflate în adâncul oceanului sau în punctele în care acestea ajungeau pe pământ.

În anii 1990, lumea cibernetică a cunoscut un mare avânt. Capacitățile tehnologice s-au dezvoltat atât de mult, încât nu doar că puteau să realizeze toate acestea, dar și să le controleze de la distanță, fără contact fizic.

Războiul cibernetic este un război de durată, desfășurat fără întreruperi, între cel care atacă și cel care se apără, fiecare parte dezvoltându-și capacitățile în ambele direcții – apărare și atac – în același timp. Războiul se poartă între cei care se ocupă de protejarea bazelor de date și a infrastructurilor naționale și cei care se ocupă de anihilarea apărării inamicului, în scopul de a-l expune, sabota, distruge sau reduce la

tăcere. Această dualitate se manifestă nu numai la nivel politic și militar, ci și în alte sectoare ale societății – economie, sector bancar, știință, sector high-tech și așa mai departe.

La sfârșitul anilor 1990, în Statele Unite, războiul cibernetic a fost calificat drept o armă în plus în arsenalul armelor neconvenționale. Aceasta a însemnat că războiul cibernetic a intrat în clubul populat de armele chimice, biologice și nucleare. Factorii de decizie și formatorii de opinie din toată lumea califică războiul cibernetic drept arma care, chiar dacă pare „curată“ sau „uscată“ – adică nu omoară oameni în mod direct –, are potențialul de a provoca cel puțin la fel de multe daune unei anumite țări sau omenirii, în general, ca și celelalte arme neconvenționale.

Transformarea care a avut loc în domeniul informațiilor și al comunicațiilor, de la mijlocul anilor 1970 și până în secolul XXI, a propulsat domeniul cibernetic și potențialul său distructiv la un nivel pe care nu și l-ar fi putut imagina nimeni. În trecut, cele mai folosite sisteme de comunicație fără cablu erau HF și UHF, transmisia se efectua, de obicei, prin cod Morse, iar codificarea era manuală sau mecanică. Lumea era pe vremea aceea bipolară și stabilă. Lumea de astăzi este multipolară și mult mai puțin stabilă. Atunci lumea era mare, răsfirată și descentralizată. Acum este un sat mondial. Lumea de astăzi are următoarele caracteristici:

Comunicații online între oricare două puncte de pe pământ

Transparență totală față de toți locuitorii lumii

Granițe internaționale lipsite de însemnătate

Convergența organizațiilor teroriste și infracționale mondiale

Prevalența timpului real – informațiile care nu sunt folosite în timp real sunt nerelevante

Informațiile din surse deschise (OSINT) sunt o prioritate

O realitate în care, dacă ai sesizat o verigă slabă în rețeaua informatică mondială, poți să pătrunzi cu ușurință în marea mondială de date, să extragi și să plantezi informații, să plantezi viruși și să provoci zarvă și distrugere, fie în timp real, fie oricând dorești

Descurajarea în spațiul cibernetic este deosebit de problematică. Noțiunea de descurajare este esențială în domeniul neconvențional, pentru că descurajarea este adevărata forță care determină prevenirea utilizării armelor neconvenționale, al cărei rezultat este dezastruos. În cazul armelor nucleare, descurajarea se bazează pe principiul Mutually Assured Destruction (MAD) – Distrugere Reciprocă Asigurată –, ceea ce înseamnă că atunci când fiecare parte are capacitatea de a ataca a doua oară, se instituie un regim de descurajare.

Se pune întrebarea dacă se poate realiza descurajarea în războiul cibernetic, ținând cont de diferența fundamentală dintre războiul cibernetic și alte tipuri de război neconvențional. Diferența constă în dificultatea sau neputința de a-l identifica pe agresor cu certitudine, combinată cu neputința de a menține descurajarea bazată pe capacitatea de administrare a celei de-a doua lovituri. Descurajarea tradițională se bazează pe faptul că actorii din ambele părți sunt identificabili. Mai mult decât atât, aceștia au grijă să se identifice singuri și să își dezvolte capacitățile pentru a-și susține acțiunea de descurajare (aceasta se aplică mai mult în cazul capacității nucleare și mai puțin în cel al capacităților chimice și biologice, deși Saddam Hussein, de exemplu, și-a declarat în mod public capacitățile din acest domeniu). Când o parte la un conflict este victima unui atac cibernetic și trebuie să reacționeze, întrebarea esențială cu care se va confrunta este cea a „armei fumegânde“, adică partea care trebuie să dovedească identitatea atacatorului fără echivoc înainte de a riposta. Adesea se poate ca atacatorul să fie vreun hacker de 18 ani, în blugi și tricou, care a efectuat atacul din vreun subsol care se poate afla efectiv oriunde pe pământ. Și, chiar dacă este posibil să fie identificat cu certitudine, nu este întotdeauna posibil să știi dacă a acționat în nume propriu sau la cererea unui client, care poate să fie o firmă, o organizație criminală, un grup terorist sau un stat.

Însemnătatea operațională a acestei argumentații este că spațiul cibernetic, ca teren al acțiunii militare, înclină din start spre apărare. Este posibil ca întărirea capacităților ofensive și divulgarea acestora să contribuie la crearea unui regim de descurajare. Adevărata descurajare este posibilă numai atunci când unul dintre jucători are abilitatea dovedită de a paraliza o țară întreagă. În realitatea actuală, acest lucru este doar ipotetic. Dacă se dovedesc a fi adevărate acuzațiile potrivit cărora hackerii ruși, în cooperare cu autoritățile ruse, au efectuat un atac cibernetic asupra sediului Partidului Democrat în timpul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din 2016 din SUA, ne închipuim că asta va servi drept „materie primă“ pentru întocmirea de către strategii americani a unei strategii complet noi de descurajare, una de care lumea nu a avut nevoie până acum. Nu este ilogic să presupunem că această strategie va include mijloace de apărare împotriva unui viitor atac asemănător, precum și planuri ofensive pentru un eventual atac. Se mai poate estima că reușita Rusiei, dacă într-adevăr atacul a avut loc, o va încuraja pe aceasta, dar și pe alte țări, să ducă pe viitor războaie cibernetice.

În 2007, o echipă de hackeri de la IBM a efectuat un test numit „Experimentul X-Force“, care a demonstrat că este posibil să pătrunzi într-o facilitate nucleară civilă a Statelor Unite. Hackerii au demonstrat că sistemele de comandă și control pot fi manipulate în mod secret, inclusiv sistemul de răcire a reactorului. Cu alte cuvinte, experimentul a demonstrat că un atac cibernetic poate distruge un reactor nuclear folosit pentru producerea de energie și, ceea ce este și mai înfricoșător, poate provoca topirea miezului reactorului și contaminarea radioactivă în masă, după cum s-a întâmplat la Cernobîl în 1986 (dintr-o greșeală a inginerilor de acolo).

Atacul cibernetic asupra facilităților nucleare ale Iranului prin intermediul viermelui informatic Stuxnet a fost deja supranumit „Hiroshima războiului cibernetic“. Abilitatea de a ataca sistemele de control industrial a reprezentat „depășirea limitei“ în războiul cibernetic. Operațiunea Stuxnet a marcat nașterea unei noi dimensiuni în războiul cibernetic – atacul cibernetic neconvențional (nonconventional cyber-attack – NCCA).[4]

Privind în viitor, putem să bănuim că, după sau în paralel cu crearea de către americani a doctrinei de descurajare în spațiul cibernetic, vom asista la inițiative internaționale de reglementare a problemei prin care se va încerca să se precizeze ce este permis și ce este interzis într-un mod care să poată fi acceptat de toți.

Pentru ca lucrurile să fie clare, în tabelul 1 sunt comparate tipurile de arme neconvenționale, potrivit diverselor variabile. Sunt incluse în tabel și armele EMP (impulsuri electromagnetice), care paralizează ținta unui atac.

Unii consideră noua tehnologie de comunicare cuantică, dezvoltată în ultimii ani, drept reacția de ultimă oră la atacurile cibernetice. Baza teoretică a acestei tehnologii a fost creată de matematicianul chinez Andrew Chi-Chih Yao, decanul Institutului de Științe Informatice Interdisciplinare de la Universitatea Tsinghua, din Beijing, una dintre cele mai bune nouă universități din China. Tehnologia se bazează

Tabelul 1. Arme neconvenționale

	Utilizare	Utilizator	Daune	Descurajare	Legislație și reglementare
Arme chimice	Obișnuită	State/organizații	Controlabile Se evaporă	În natură; reacție îmbunătățită	Convenții internaționale
Arme biologice	Minimă	State	Zone contaminate letal Efecte de durată	În natură; reacție îmbunătățită	Convenții internaționale

Arme nucleare	Unică	State		MAD	Convenții internaționale
Război cibernetic	Zilnică	Oricine	„Daune albe“	Nici una	Nici una
Impulsuri electromagnetice (EMP)	Necunoscută	State	Paralizare locală sau teritorială	Nici una	Nici una

pe o combinație de mecanică cuantică (o ramură a fizicii) și de modele informatice teoretice. Marele său avantaj constă în faptul că, în timp ce în cazul celorlalte tipuri de comunicații este posibil să interceptezi una sau mai multe conexiuni din rețeaua de comunicații, în comunicarea cuantică acest lucru este imposibil. Orice încercare de interceptare de informații care trece prin comunicarea cuantică va fi imediat dată în vileag, pentru că simpla încercare face informația să se modifice în așa fel încât îi avertizează pe membrii rețelei. China este considerată lider mondial în tehnologia de comunicare cuantică și recent a fost lansată acolo o rețea experimentală care transmite informații între diverse instituții din Beijing și Shanghai. Potrivit publicațiilor străine, Statele Unite și Israelul au făcut și ele eforturi de a dezvolta comunicarea cuantică.[5]

Afacerea Snowden și implicațiile acesteia

Dacă operațiunea Stuxnet a fost „Hiroshima războiului cibernetic“, atunci afacerea Snowden a fost „cutremurul intelectual“, în sensul că a făcut pentru prima dată lumină asupra întrebărilor normative legate de războiul cibernetic. Principala întrebare care a rezultat a fost: „Care este echilibrul corect dintre nevoile de securitate ale unui stat și libertățile personale, mai ales libertatea de exprimare?“ Deși au existat zvonuri potrivit cărora Agenția Națională de Securitate (NSA), care se ocupă de informațiile electronice, accesa pe ascuns bazele de date ale Google, Yahoo și ale altora, abia pe 30 octombrie 2013 s-au furnizat dovezi în acest sens. Reacția imediată a organizațiilor în care pătrunsese NSA a fost să cripteze toate datele care circulau între centrele lor de date. Purtătorii de cuvânt ai companiilor respective au emis și dezmințiri vehemente, susținând că nu cooperaseră cu statul. Ieșirea la iveală a acestor informații a demonstrat faptul că infiltrarea cibernetică nu privește doar siguranța națională și diplomația, ci și economia, mai ales când este vorba despre date financiare legate de tehnologiile internetului.

Uniunea Europeană și cele mai multe dintre statele sale membre au reacționat imediat, anunțându-și intenția de a-și reanaliza cooperarea cu

Statele Unite cu privire la aceste probleme, în lumina divulgării faptului că Statele Unite dădea prioritate agențiilor lor de informații, ceea ce considerau că oferea un avantaj nedrept pentru instituțiile americane care concurau cu cele europene. Industria americană de internet, care de obicei cooperează într-o anumită măsură cu guvernul când vine vorba de siguranța națională, a fost uimită de măsura în care NSA se infiltrase atât în țări cu care avea relații bune, cât și în țări ostile. Companiile financiare cu funcționare online (baze de date utilizate în publicitate) au început și ele să utilizeze criptarea. Fapt demn de reținut, operațiunile NSA din Statele Unite sunt supuse la mult mai multe restricții legale decât cele din afara Statelor Unite.

Unele voci sugerează faptul că afacerea Snowden a fost o operațiune a serviciilor secrete efectuată fie de Rusia, fie de China, sau o operațiune comună a celor două. Există destule dovezi circumstanțiale în sprijinul acestei teorii (Snowden a plecat cu avionul din Statele Unite în Hong Kong, iar de acolo în Rusia, unde a obținut azil politic, care i-a fost prelungit în ianuarie 2017 pe încă doi ani). O carte publicată în Statele Unite la începutul anului 2017 sugera că dilema morală în care se bănuiește că s-a aflat Snowden a fost o simplă acoperire pentru faptele sale. Și iată încă un aspect interesant al lumii cibernetice.

Dileme normative create de războiul cibernetic

Descoperirea faptului că NSA a interceptat iPhone-ul cancelarului german Angela Merkel a ridicat următoarea întrebare: Sunt mai importante informațiile care se pot obține prin spionarea prietenilor decât daunele care rezultă dacă și când se descoperă asemenea fapte?

În această privință, președintele Barack Obama a spus: „Poate tehnologia să ne afecteze bunul-simț?“ În aparență, aceasta pare să fie o condamnare a modului în care NSA a folosit tehnologia. Însă o analiză mai aprofundată a acestei declarații sugerează că modul în care el a abordat problema nu este unilateral și că era conștient că aceasta implică o dilemă.

Snowden și cei aflați în spatele WikiLeaks susțin că faptul că au divulgat practica interceptărilor și alte metode folosite de NSA și de alte agenții asemănătoare a contribuit la transparență și a servit apărării valorilor unei societăți deschise. Aceste valori – libertate, transparență, drepturi individuale, egalitate în fața legii, viață privată etc. – constituie temelia societăților din țările occidentale democratice. Însă întrebarea este: Completa transparență va duce la o lume mai bună? Menținerea siguranței statului nu este o valoare? Nu este o valoare protejarea vieților agenților/spionilor? Nu este o valoare lupta împotriva terorismului mondial?

Societatea occidentală a reușit să creeze mecanisme al căror scop este să îl protejeze pe cetățean de abuzurile de putere sau de reguli arbitrare, iar aceste mecanisme trebuie aplicate atunci când este necesar. Cu toate acestea, completa transparență nu va contribui la o lume mai bună; dimpotrivă, va conduce la anarhie.

Printre gânditorii care analizează aceste genuri de „dileme cibernetice“ se numără cei care interpretează fenomenul ca un nou tip de colonialism. Aceștia consideră capabilitățile cibernetice drept un nou tip de armă menit să le permită „superputerilor cibernetice“ să își extindă influența asupra țărilor „mai slabe“ și poate chiar să le controleze, nu prin provocarea distrugerii lor, ci prin paralizarea și dezactivarea infrastructurii acestora.

Despre capacitățile NSA, potrivit materialelor publicate de Snowden

Timp de mulți ani, politica NSA a fost că supravegherea și hackingul erau legale peste tot în lume și în orice scopuri care deserveau interesele Statelor Unite.

NSA este o organizație cu 32 000 de angajați și un buget anual de 11 miliarde de dolari. Ea eclipsează toate organizațiile omoloage din lume, poate cu excepția celor din Rusia și China.

În general, cetățenii lumii își achiziționează serviciile de e-mail și de internet de la companii americane care cooperează – unele mai mult decât

altele – cu NSA. Asta înseamnă că cetățenii și instituțiile din alte țări sunt mai puțin influenți pe piețele internaționale decât concurenții lor americani.

Nici măcar traficul codificat al rețelelor internaționale de telecomunicație nu este imun la uriașa putere a NSA. Apariția computerelor, inclusiv al computerelor personale, a internetului și a telefoanelor mobile a transformat NSA în cea mai mare agenție de spionaj din lume. NSA poate să intercepteze tot traficul care trece prin cabluri de fibră optică, se poate conecta la orice sistem de telefonie sau website din lume, poate să „jefuiască" electronic orice laptop și poate să instaleze viruși în orice smartphone, de oriunde din lume.

Printre informațiile divulgate de Snowden s-a numărat și faptul că înaintea întâlnirii președintelui Obama cu secretarul-general al ONU, Ban Ki-moon, din aprilie 2013, NSA a interceptat convorbirile secretarului-general și i-a dat lui Obama subiectele pe care și le pregătise pentru întâlnirea cu el.[6]

NSA are aparate de zbor de supraveghere deasupra teritoriilor pe care le consideră „de interes" (Columbia), are baze de supraveghere pe vasele marinei SUA aflate în preajma altor zone de interes (China) și transmite rezultatele prin satelit în timp real la sediul organizației din Fort Meade (Maryland), aflat la circa 30 de kilometri de Washington, D.C. NSA are baze de supraveghere în 80 de ambasade și consulate ale SUA din lume și urmărește întregul trafic financiar și bancar de pe glob. NSA se poate mobiliza într-un timp foarte scurt pentru a interveni în evenimente care au loc oriunde în lume, concentrându-și imediat și adunându-și diversele resurse pe care le are la dispoziție.

Statele Unite au 16 agenții de informații distincte, însă, la ședințele informative zilnice ale președintelui, mai bine de jumătate din informații provin din sursele NSA. NSA are o alianță cu serviciile secrete din Anglia, Canada, Australia și Noua Zeelandă, denumită „Cinci Ochi". Acestea își împart între ele munca și informațiile. Alte alianțe din domeniul informațiilor sunt Nouă Ochi, Paisprezece Ochi și Comisia Specială a NATO, formată din șefi ai serviciilor de securitate ai țărilor membre ale NATO.

NSA cooperează cu Israelul, adunând totodată informații despre țintele israeliene.[7]

NSA este cel mai mare angajator de matematicieni din Statele Unite, aduși acolo pentru a sparge coduri.

NSA este cel mai mare angajator de hackeri.

„Tehnologia a depășit politica.“ Nimeni nu făcut o evaluare a riscurilor și a avantajelor pe care le implică utilizarea noilor tehnologii împotriva aliaților și a prietenilor. Este nevoie de conducători noi, de reforme de sus în jos și de legislație.

Ne dorim să trăim într-o lume în care în orice moment putem să devenim transparenți și expuși atât în fața dușmanilor, cât și a prietenilor? În care capacitățile tehnologice sunt folosite de tehnocrați și de roboți înainte ca factorii de decizie politică să efectueze vreo activitate adecvată cu personalul său? În care amenințarea cu distrugerea plutește deasupra capetelor noastre și, dacă și când se întâmplă, Doamne, ferește, nu vom fi în stare să găsim vinovatul care a apăsat pe trăgaciul virtual?

Eu unul nu vreau să trăiesc într-o astfel de lume. Mi se spune că „următorul lucru extraordinar“ este comunicarea cuantică, trecută deja de etapa implementării. Mi se spune că această tehnologie este antidotul atacurilor cibernetice. Sper ca acest gen de comunicare să nu aducă mai multă transparență în lume, ci să o aducă acolo unde era – o lume în care ni se respectă viața privată.

Sentiment de teamă amestecată cu admirație (n.tr.)

Capitolul 2. Informațiile secrete și arena internațională

Cum să luptăm împotriva terorismului fundamentalist internațional

Este aproape imposibil pentru cineva dintr-o cultură occidentală să înțeleagă pe deplin frustrarea musulmanilor radicali față de oricine care nu este musulman sau ura față de acesta. Ca să ajut în încercarea de a lămuri originile acestei aversiuni, menționez cuvintele a trei renumiți profesori care au explicat fenomenul mai bine decât aș putea-o face eu.

Profesorul Yehuda Bauer, specialist în Holocaust și laureat al Premiului Israel, descrie școala lui Osama bin Laden, care a condus al-Qaeda, și pe conducătorul ISIS, Abu Bakr al-Baghdadi, drept un dezastru uriaș și o amenințare la adresa Occidentului comparabile ca amploare și intensitate numai cu amenințarea comunistă a Uniunii Sovietice și cu amenințarea nazistă a Germaniei lui Hitler. Factorul comun al acestor trei amenințări este aspirația declarată a acestora de a schimba ordinea mondială și de a cuceri lumea, eliminându-i pe toți cei care le stau în cale.

Profesorul Yehezkel Dror, autoritate de marcă în materie de modele de guvernare și relații internaționale, descrie terorismul mondial ca fiind un fapt cert, în care tot mai puțini oameni ucid tot mai mulți oameni. Această abilitate, care va continua să se dezvolte, izvorăște printre altele, din disponibilitatea teroriștilor de a se sinucide și din pericolul ca grupările teroriste să capete controlul asupra armelor de distrugere în masă.

Prof. Irwin Cotler, expert juridic de marcă de la Universitatea McGill din Montreal și membru al parlamentului canadian și ministru al justiției, a discutat despre latura antisemită a islamului fundamentalist, subliniind faptul că ura islamică față de iudaism și de evrei a căpătat dimensiunea unei chemări la genocid. El a propus înlocuirea termenului anisemitism în acest

context, pentru că există o contradicție internă în definirea urii musulmane față de iudaism ca fiind antisemitism, iar intensitatea acestui dispreț profund necesită o nouă definiție a fenomenului.

Frecvent, se folosește data de 11 septembrie 2001 ca fiind momentul în care au debutat ambițiile mondiale ale islamului fundamentalist, deși promotorii lor de la vremea aceea, Osama bin Laden și al-Qaeda, erau activi cu câțiva ani înainte de această dată istorică. Prima întrebare care ne vine în minte când ne gândim la atacul odios asupra World Trade Center din New York și a Pentagonului din Washington, D.C., privește originea urii care îi poate determina pe oameni – dintre care unii absolvenți de universități din Statele Unite și Europa Occidentală – să comită asemenea fapte. Recomand să căutăm un răspuns la această întrebare în explicațiile lui Bernard Lewis, profesor emerit la Universitatea Princeton, care a fost considerat drept cel mai bun istoric specializat în lumea musulmană din generația sa. Lewis, evreu născut la Londra, era numit „decanul orientaliștilor".

Analizând „rădăcinile furiei musulmane" – titlul unui articol pe care l-a publicat cu câțiva ani în urmă –, Lewis a declarat că întreaga lume islamică de astăzi are un sentiment de frustrare și trece printr-o criză accentuată. Toate au mers prost. Vreme de peste 1 000 de ani, musulmanii au fost obișnuiți cu ideea că erau cei mai avansați oameni din lume și că au stabilit etalonul în politică, economie și știință. În noua epocă, musulmanii și-au dat seama că le-a scăzut puterea și că nici măcar adoptarea tehnologiei occidentale nu le-ar putea-o reînvia. Ideile occidentale importate de socialism și capitalism nu au stăvilit declinul economic și cultural al lumii islamice. Apoi a apărut ideea că salvarea s-ar putea afla în adoptarea modelului regimului democratic occidental. Din păcate, singurul model occidental care a reușit să prindă rădăcini în lumea musulmană a fost cel al dictaturii cu un singur partid. Independența politică dobândită de statele arabe și musulmane în secolul XX nu a adus și libertatea.

Reacția la aceste dezamăgiri a fost opoziția față de toate ideile importate din Occident și blamarea Occidentului pentru toate relele care au rezultat din încercările eșuate de a-i imita cultura. Musulmanii aveau acum două opțiuni. Unii au considerat că eșecul a fost generat de abandonarea vechilor tradiții ale civilizației islamice autentice. Principalele două tendințe care au

rezultat din această percepție au fost fundamentalismul wahhabit, așa cum a fost el diseminat de saudiți, și fundamentalismul șiit de inspirație iraniană. Cealaltă opțiune a fost susținută de adepții modernității, care erau de părere că eșecul a rezultat din faptul că musulmanii adoptaseră numai straturile de la suprafață ale civilizației occidentale, nu și conținutul profund al acesteia și că, în consecință, trebuia să se încerce implementarea mai profundă a valorilor occidentale. În lumea musulmană există oameni care cred acest lucru, însă regimurile despotice fac să le fie greu să își exprime opiniile în mod deschis.

Osama bin Laden a reprezentat expresia extremă a primei opțiuni. Cu toate acestea – și Lewis a adăugat un lucru foarte interesant –, nu putem să subestimăm importanța petrolului arab. Uriașele câștiguri acumulate de conducătorii saudiți le-au permis acestora să dezvolte mari rețele de școli, care au alimentat fundamentalismul wahhabit. Probabil, dacă nu ar fi fost implicat petrolul, această mișcare ar fi rămas un fenomen nesemnificativ dintr-o țară neimportantă. Potrivit acestei opinii, petrolul a pecetluit decăderea arabilor, pentru că a permis regimurilor să adune sume enorme de bani care le-au întărit puterea politică și militară și să înăbușe orice încercări în direcția democrației și a libertății. Nu întâmplător, singurele țări arabe în care s-a dezvoltat o societate civilă sunt Marocul și Iordania, nici una dintre ele neavând petrol.

Răspunzând la întrebarea dacă America este urâtă de lumea musulmană din cauza faptului că susține Israelul, Lewis a arătat că, în vreme ce afinitatea Americii față de Israel evident că nu îi crește popularitatea, Orientul Mijlociu nu este singura regiune din lume în care acest imperiu mare și bogat este detestat. Este urât în principal pentru că îi merge atât de bine, iar acest resentiment este exploatat de elementele locale în propriile beneficii. Pentru bin Laden, de exemplu, principala problemă era țara sa, Arabia Saudită, pe care a vrut să o scape de prezența și de influența necredincioșilor.

Occidentalii au tendința să pună întrebarea în mod greșit: „De ce nu ne iubesc?“ Răspunsul simplu este că nu poți să fii bogat, puternic și plin de succes și să te aștepți și să fii iubit, mai ales când nu ai pierdut nici o luptă vreme de sute de ani. Întrebarea corectă este: „De ce au încetat să ne

respecte sau cel puțin să se teamă de noi?“ Cultura musulmană cultivă noțiunea de bunăvoință a învingătorului. Învingătorul nu îl aruncă pe învins cu fața în noroi. Dar rezultatul luptei trebuie să fie clar pentru ambele părți. O bătălie al cărei rezultat este ambiguu atrage belele. Otomanii au furnizat multe exemple de astfel de comportament: i-au învins pe rebeli, însă nu i-au umilit. Le-au arătat generozitate și chiar i-au ajutat să își revină. Dacă partea mai puternică nu și-a epuizat abilitatea de a obține o astfel de victorie, comportamentul său este luat drept lașitate.

Este exagerat să numim asta o ciocnire a civilizațiilor? Potrivit lui Lewis, aceste deosebiri au o mare importanță. Lumea creștină și lumea musulmană sunt în contradicție și se luptă una cu alta pe multe fronturi de mai bine de 1 000 de ani. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, erau zeci de departamente de studii orientale la universitățile occidentale și s-au publicat sute de traduceri de lucrări arabe, persane și turcești. Lumea occidentală își dorea foarte mult să își înțeleagă adversarul istoric. Însă nu aceeași curiozitate a existat și de partea cealaltă. În lumea musulmană, cărturarii nu au învățat limbile Occidentului, nu au arătat interes față de istoria occidentală și față de modul occidental de gândire și nu au prea tradus literatura occidentală în arabă. Lucrurile s-au schimbat puțin atunci când au înțeles dimensiunea amenințării occidentale, însă curiozitatea legată de „celălalt“ este un fenomen specific occidentalilor. În societatea musulmană, acest interes apare numai în fața amenințării. Acest fenomen cultural s-ar putea să nu dureze o veșnicie, însă are rădăcini mult mai adânci decât au mulți tendința să creadă.

Care vor fi efectele pe termen lung ale Războiului din Afghanistan? Oameni precum bin Laden și unii palestinieni au crezut că Occidentul și Israelul „s-au înmuiat“ și că nu au tăria de a declanșa un război. Războiul din Afghanistan, precum și reacția Israelului la Intifada al-Aqsa au demonstrat că Occidentul este hotărât să lupte atunci când îi este atacată civilizația. Acum există două posibilități: fie oamenii din lumea musulmană, mai ales arabii, decid că pentru a crea o societate mai bună trebuie să aleagă calea păcii și a cooperării cu Occidentul, fie aleg să creadă că înfrângerea lor a fost pur și simplu un episod nefericit și că trebuie să continue pe calea actuală. Pentru moment, se pare că au ales cea de-a doua variantă, iar calea folosită este terorismul internațional. Când vorbesc despre ei, nu mă refer la

toți arabii și la toți musulmanii. Folosirea cuvântului ei este calitativă, nu cantitativă sau statistică. „Ei“, în cazul de față, sunt cei care stabilesc planul de acțiune și își pun în aplicare viziunea apocaliptică.

Se spune adesea că terorismul este arma celor slabi, iar cei slabi, în acest caz, sunt cei aflați sub ocupație, cei săraci, cei flămânzi, cei disperați și cei deznădăjduiți. Această definiție clasică a terorismului nu li se aplică doctrinelor terorismului fundamentalist promovate de al-Qaeda și ISIS; acestea sunt organizații teroriste foarte bogate, care s-au instalat mai întâi în Sudan, după câțiva ani în Afghanistan și în cele din urmă în Irak și Siria. Conducătorii acestor organizații sunt extrem de potenți financiar, iar companiile lor finanțează activitățile din întreaga lume ale organizațiilor. Mulți dintre membrii acestor grupuri teroriste provin din grupuri sociale care pot fi caracterizate drept clasă de mijloc. Aceste fapte demonstrează că sursa conflictului nu este socio-economică, ci culturală.

Sfârșitul anilor 1970 a fost un punct de cotitură care a marcat tranziția de la terorismul primei jumătăți a secolului XX (pentru claritate, îl vom numi terorismul clasic), la terorismul modern al ultimului sfert al secolului XX și al începutului secolului al XXI-lea. Înainte de a cerceta în amănunt deosebirile dintre cele două tipuri de terorism, să spunem câteva cuvinte despre definiția cuvântului terorism.

În primul rând, nu există o definiție general acceptată a terorismului. Asta din cauza complexității tuturor considerațiilor și a intereselor statelor care încearcă să definească fenomenul într-un mod general valabil din punct de vedere juridic. Din cauza acestei complexități, este mai ușor pentru țările lumii să se ocupe de fenomenul terorismului fără să îl definească deloc sau, alternativ, să îl definească „în mod privat“, într-un mod care să corespundă legislației statului respectiv. În această carte am să folosesc definiția formulată de Institutul Internațional de Contraterorism (ICT), din cadrul Centrului Interdisciplinar Herzliya (CID), la scurt timp după înființarea sa, în 1996. Clarificare: la data la care scriu aceste rânduri, dețin funcția de președinte al ICT. Această definiție statuează că terorismul înseamnă utilizarea violenței împotriva civililor, în scopul atingerii unor obiective politice.

Definiția dată de ICT s-a dorit a fi scurtă și simplă, încercându-se să ducă la un amplu consens internațional – tentativă nereușită până în prezent. Potrivit acesteia, pentru a putea fi numit terorism, un fenomen sau un comportament trebuie să îndeplinească trei condiții: (1) violența ca mijloc; (2) civilii ca ținte; și (3) obiectivele politice.

Linia de demarcație dintre război și terorism este greu de trasat. Pentru a-i da mai multă concizie, am considerat potrivit să definim un alt tip de conflict – războiul de gherilă. Acum să comparăm cele trei tipuri de conflicte.

În război, părțile își folosesc întregul arsenal pe care îl au la dispoziție în scopul de a cuceri sau de a elibera un teritoriu. Războaiele convenționale sunt din ce în ce mai puține și, cu timpul, alături de ele, a apărut un nou tip de conflict, denumit „război de intensitate scăzută“ sau „război asimetric“ (deși cele două nu sunt neapărat unul și același lucru).

În terorism, utilizarea armelor este limitată, dar letală. Scopul terorismului este schimbarea unui regim, eliberarea unei națiuni sau, în cazul terorismului jihadist internațional, înființarea unui califat islamic mondial. Fenomenul terorismului de toate felurile este în continuă creștere.

În războiul de gherilă, utilizarea armelor este și ea limitată. Scopul acestuia este eliberarea teritoriului ocupat și schimbarea regimului, iar civilii din funcțiile de conducere ale statului, alături de toți cei care poartă uniforme, sunt considerați ținte legitime. Războiul de gherilă a luat și el amploare de-a lungul istoriei.

Comparând terorismul clasic cu varianta sa modernă, se observă următoarele deosebiri semnificative:

În primul rând, terorismul clasic era local, cuprinzând teritoriul unei anumite regiuni sau țări, dar nu mai mult de atât. Terorismul modern este mondial.

Terorismul clasic este laic; deși în Orientul Mijlociu astăzi există încă anumite rămășițe ale grupărilor teroriste ale căror conducători erau sau sunt arabi creștini, terorismul modern este religios, musulman și fundamentalist.

Terorismul clasic era naționalist, luptându-se să obțină autodeterminarea, în vreme ce terorismul contemporan poate fi definit ca imperialist, în sensul că aspiră să creeze o lume care trăiește potrivit legilor Shariei (legea islamică).

În epoca terorismului clasic, exista solidaritate între grupările regionale laice. Solidaritatea de astăzi depinde de factorul comun religios mondial. Organizațiile teroriste clasice aveau tendințe socialiste sau marxiste, spre deosebire de grupările de astăzi, care urmează teologia islamică.

Terorismul clasic avea o rezonanță slabă, mai mult locală. Terorismul contemporan are o rezonanță mondială puternică, în timp real, și o are pe gratis.

Câteva constatări ne ajută să evaluăm potențialul amenințării terorismului modern. Premisa de bază, care trebuie să fie clară pentru toți cei care sunt preocupați de acest subiect, este legată de evoluția istorică a islamului. Multe aspecte din religia islamică sunt preluate de la mozaism și de la creștinism. Islamul a apărut în deșertul din Peninsula Arabică în secolul al VII-lea și a reușit să se dezvolte și să cucerească jumătate din lume și să creeze un imperiu care a fost un califat arab. Cuceritorii musulmani au reușit să răspândească noua religie, fie prin persuasiune, fie cu forța, în tot califatul. Islamul a prosperat din punct de vedere economic, cultural și științific și a adus o mare contribuție omenirii pe vremea aceea. Imperiul islamic a continuat să supraviețuiască sub forma Imperiului Otoman până la Primul Război Mondial, când a suferit o înfrângere rușinoasă; după aproximativ 1 300 de ani de putere și de măreție, a fost dezmembrat de puterile coloniale occidentale. Pe acest fond putem și trebuie să înțelegem profunzimea și intensitatea dorinței de a readuce islamul la vechiul său statut și să înțelegem că legătura cea mai puternică dintre oameni este

realizată nu de politică, nici de statutul social sau economic, ci de solidaritatea religioasă.

Când discutăm despre potențialul amenințării terorismului modern, trebuie să înțelegem implicațiile țelului suprem de înființare a unui califat musulman mondial. Pentru a înființa un astfel de califat, forța respectivă trebuie în primul rând să cucerească lumea și să îi islamizeze locuitorii; trebuie să existe un război între „Gog și Magog“, care survine după renașterea lui Mahdi (un subiect care este analog celui al lui Mesia, din mozaism). Aici putem să subliniem diferența fundamentală dintre adepții al-Qaeda și cei ai ISIS, în ciuda faptului că a doua organizație este o ramură a primeia. Membrii al-Qaeda cred în scenariul descris mai sus, după cum apare în dogma islamului șiit, în vreme ce adepții ISIS cred că situația poate să fie forțată – că este necesar și posibil să se înființeze califatul mondial în paralel cu lupta împotriva necredincioșilor. Și într-adevăr, liderul ISIS a declarat cucerirea orașului Raqqa, din Siria, ca fiind începutul înființării califatului; orice alt teritoriu ocupat de ISIS – fără a fi nevoie de vreo contiguitate teritorială – ar urma să își declare includerea în califat (de exemplu, Provincia Sinai, din Peninsula Sinai, sau Boko Haram, din Nigeria).

Pentru că înființarea califatului islamic este o poruncă divină, la fel este și tot ce derivă din acesta. Atunci când o persoană acționează potrivit unei porunci divine, logica umană (ratio) nu joacă nici un rol. Astfel noțiunea de „coexistență“ este fundamental inacceptabilă – există doar un război declanșat din poruncă divină împotriva necredincioșilor. În plus, nu este nevoie de nici o provocare din partea necredincioșilor pentru a justifica lupta împotriva acestora. Simpla poruncă divină îi determină pe credincioși să fie într-o stare continuă de război, al cărui sfârșit va veni numai după ce se va fi înființat califatul mondial.

Noțiunea de jihad în islam are multe înțelesuri și accepțiuni, pornind de la explicații spirituale similare conceptului de întărire spirituală din iudaismul ortodox și până la disponibilitatea de a te sinucide de dragul răspândirii islamului. În lumea terorismului jihadist mondial, sinuciderea prin sacrificiu de sine este considerată o poruncă sfântă; cel care se sacrifică pentru Allah devine sfânt (shahid), iar familia sa se bucură de susținere financiară și de

respect din partea comunității. Fenomenul sinuciderilor individuale prin autodetonare crește foarte mult potențialul general al amenințării terorismului jihadist și întărește afirmația că „tot mai puțini oameni ucid tot mai mulți oameni“. Atacul sinucigaș de la World Trade Center, din New York, și de la Pentagon, din Washington, dovedește asta mai mult ca oricând: 19 atentatori sinucigași au ucis mii de civili.

Atentatorul sinucigaș, dacă respectă regulile de bază ale activității clandestine, poate să zboare pe sub radarul serviciilor secrete și să creeze elementul-surpriză fără ca adversarul său să detecteze nimic și astfel fără să facă nimic ca să împiedice atacul. Un alt factor care sporește amenințarea potențială se referă la faptul că, în planul său de acțiune, atentatorul-sinucigaș nu trebuie să prevadă nici o cale de scăpare după ce declanșează atacul. Acest lucru face și mai grea descoperirea de indicii care ar putea ajuta la deconspirarea atacului planificat înainte ca acesta să aibă loc sau la analizarea sa după ce a avut deja loc. Când avem de-a face cu un inamic cu o ideologie religioasă și cu un scop care sanctifică mijloacele, nu putem și nu trebuie să excludem posibilitatea că acesta va folosi arme chimice, biologice și nucleare. Actorii statali și nestatali din Orientul Mijlociu au depășit linia roșie a folosirii armelor chimice cu mulți ani în urmă (Egiptul, în Yemen, Irakul împotriva kurzilor și a Iranului, regimul sirian împotriva rebelilor și ISIS împotriva dușmanilor săi). Armele biologice, care sunt potențial mai devastatoare decât armele chimice, se găsesc și ele în Orientul Mijlociu, la fel ca și armele nucleare; acestea pot ajunge foarte ușor pe mâinile unei organizații teroriste, făcând poate și mai adevărată afirmația că tot mai puțini oameni pot să omoare tot mai mulți oameni.

Organizațiile islamice radicale din lume, precum al-Qaeda și ISIS, au pus democrațiile occidentale în fața unei variabile care nu exista pe vremea războaielor convenționale sau în epoca terorismului clasic. Aceste organizații teroriste sunt amorfe, fără un sediu principal și fără o ierarhie clară, iar prezența lor virtuală este mondială. Mijlocul lor de comunicație este internetul, prin intermediul căruia discută cu membrii, cu cei împreună cu care conspiră, cu susținătorii și partizanii lor din întreaga lume. Folosesc internetul ca să își transmită mesajul prin intermediul rețelelor lor de propagandă, precum și ca să recruteze, să pregătească și să producă diverse tipuri de arme. Cum fără să dețină cel puțin câteva palme de teritoriu nu pot

să existe, caută încontinuu zone în care să se instaleze – locuri în care există instabilitate politică sau unde își pot găsi aliați. Acestea ar putea să fie, de exemplu, teritoriile palestiniene, de unde operează organizațiile teroriste palestiniene, sau zone din Libanul de Sud care au fost ocupate de Hezbollah, spre disperarea guvernului libanez, dar cu sprijinul Siriei și al Iranului. Acestea ar putea include Sudanul, unde bin Laden și-a găsit un aliat în Hassan al-Turabi, care le-a pus la dispoziție lui bin Laden și oamenilor săi, nu numai din simpatie, dar și în schimbul unei remunerații financiare, o bază teritorială din care să lucreze. Ar putea să includă Afghanistanul, unde, în esență, bin Laden a plătit guvernul taliban care era la conducere, înțelegerea dintre ei incluzând dreptul de ședere și o bază pentru operațiunile al-Qaeda. Și ar putea să acopere planeta întreagă, pe care sunt răspândiți membrii organizației și infrastructura lor, după cum se întâmplă astăzi, în urma operațiunilor militare ale SUA din Afghanistan, de după 11 septembrie.

Politica guvernului israelian a fost întotdeauna în sensul că țările din care acționează teroriștii sunt responsabile, atât timp cât nu împiedică organizațiile teroriste să le folosească teritoriul. Astfel, Israelul consideră că are dreptul să lupte împotriva organizațiilor teroriste pe teritoriul țărilor care le găzduiesc. Nu o singură dată, guvernul israelian a fost condamnat pentru politica aceasta de către națiunile luminate ale lumii. Războiul împotriva al-Qaeda purtat de americani în toată lumea a reflectat o politică asemănătoare celei a Israelului, după cum a fost cazul atacului săvârșit de CIA împotriva unui autoturism în care se aflau comandanții al-Qaeda din Yemen, ca să nu mai menționăm zecile de operațiuni menite să împiedice activitatea islamică radicală, care s-au desfășurat peste tot în lume.

Următorul teritoriu pe care au pus ochii organizațiile teroriste islamice a fost Irakul, care a fost rupt în două de șiiți și de sunniți după ocupația SUA. Primăvara arabă a fost un vis împlinit pentru grupările teroriste islamice radicale. În Egipt, Frăția Musulmană a ajuns pentru prima dată la putere de la înființarea sa, în anii 1920. În Tunisia este în prezent la putere Ghannouchi, care a înființat partidul islamist Ennahdha și a fost în exil politic vreme de decenii. Siria s-a cufundat într-o epocă de instabilitate maximă, care a afectat aproape întreaga lume. Teritoriul sunnit care leagă Irakul de Siria a devenit leagănul organizației ISIS, care se trage din al-

Qaeda. Astăzi (2018), când putem să apreciem că prezența organizației ISIS în Siria este în scădere, avem posibilitatea să stabilim următoarea zonă în care vor încerca să își întemeieze baza al-Qaeda și ISIS, și anume Africa. Din Africa de Nord și până în Africa subsahariană, aceste grupări se instalează pe tot continentul, din Libia și tocmai până jos, în Africa de Sud.

Conflictul dintre al-Qaeda și Israel durează de numai un deceniu. Ostilitatea al-Qaeda față de Israel nu provine din vreo provocare din partea Israelului, ci își are originea în ideologia islamistă radicală, potrivit căreia evreii nu au nici un drept să existe, iar eliminarea lor constituie o obligație religioasă. Într-una dintre primele sale cuvântări, bin Laden a menționat că Israelul era doar a treia sa prioritate. Într-unul dintre discursurile sale, a numit Israelul „un stat jalnic“, arătând că nu prezenta nici un interes. În cadrul unui interviu pe care l-a acordat cu câțiva ani înaintea atacurilor de la 11 septembrie, a spus chiar că, dacă americanii ar fi părăsit Arabia Saudită, el ar fi fost dispus să semneze un acord de pace cu Israelul!

Se pare că primele legături adevărate dintre bin Laden și teroriștii palestinieni, membri ai Jihadului Islamic sau ai Hamasului, au fost stabilite pe vremea când acesta trăia în Sudan, la începutul anilor 1990. Atunci, teroriștii palestinieni au ajuns pe terenurile de instrucție ale al-Qaeda din Afghanistan. Unii dintre ei s-au întors în Israel cu misiunea de a înființa celule secrete al-Qaeda. Cu toate acestea, acest fapt nu a dus la nici o activitate teroristă propriu-zisă până la atacul din Mombasa, din 2002, asupra unui hotel deținut de israelieni, și la tentativele de lansare de rachete asupra unui avion israelian care abia decolase din Mombasa. Atacurile din Mombasa au reprezentat un moment de cotitură în lupta Israelului împotriva terorismului. În general, războiul Israelului împotriva terorii s-a dus numai în interiorul Orientului Mijlociu. S-a extins ocazional și în alte locuri din lume, dar numai pentru misiuni izolate. Atacurile din Mombasa au obligat Israelul să li se alăture țărilor, în frunte cu Statele Unite, care luptau împotriva terorismului la nivel internațional.

Această nouă realitate a terorismului diferă de tot ceea ce am văzut până atunci. Acesta este un terorism global, fără granițe, fără cartiere generale și fără unități militare convenționale. Noua organizație teroristă este flexibilă și ageră și știe cum să se adapteze repede și ieftin la orice schimbare pe care

o sesizează la inamic. Nu poate fi atacată prin metode tradiționale de luptă. Este, în mare măsură, un dușman virtual. Cea mai apropiată analogie istorică venită în minte este Cominternul comunist din perioada cuprinsă între anii 1920 și 1940. Cominternul a fost o fiară cu multe capete și multe brațe, care se întindeau peste tot pe glob și funcționa fără să aibă o structură clară, o ierarhie a autorității sau un sistem organizat de luare a deciziilor, de emitere a ordinelor și de primire a rapoartelor. Toți cei care s-au simțit solidari cu viziunea și obiectivele organizației au considerat de datoria lor să acționeze întru împlinirea viziunii, chiar în lipsa unui cadrul organizatoric și ierarhic. Același lucru se poate spune astăzi despre al-Qaeda și ISIS, cu o diferență: factorul comun al celor care s-au regăsit în Comintern a fost comunismul și laicismul, în vreme ce numitorul comun al celor care se regăsesc în al-Qaeda și ISIS este islamul radical. ISIS a moștenit de la al-Qaeda percepția că Israelul și evreii sunt un dușman pe care trebuie să îl distrugă, iar astăzi (2018), forțele sale se află în Siria, lângă granița cu Israelul, și în Sinai.

Din punct de vedere statistic, Israelul este mai puțin atacat de al-Qaeda și de ISIS decât țările musulmane moderate și cele occidentale, ceea ce nu înseamnă neapărat că aceste organizații ar considera Israelul drept un obiectiv mai puțin important. Există două explicații pentru acest fapt. Prima este aceea că organizațiile islamice radicale caută mai întâi să „impună ordinea“ acasă, în lumea musulmană, și doar în paralel sau ulterior să își continue lupta împotriva necredincioșilor occidentali. Între timp, minusculul Israel s-ar putea să dispară singur. O a doua explicație este că, în această fază, organizațiile teroriste extremiste nu vor ca Israelul să își îndrepte împotriva lor toată puterea militară.

Presa mondială contribuie la amplificarea potențialului amenințării islamului radical. Într-o lume care este un sat mondial total transparent, cu o comunicare în timp real din orice punct și înspre orice punct de pe Pământ, atacurile teroriste din toată lumea monopolizează ecranele televizoarelor și programele posturilor de radio ca principal subiect de interes. Cu alte cuvinte, organizațiile teroriste islamice mondiale primesc gratuit o platformă prin care să își transmită mesajele și propaganda, precum și amenințările, diseminând astfel teamă și teroare și sporind instabilitatea și incertitudinea existente deja în lume.

O întrebare importantă care îi privește pe toți cei care se ocupă de fenomenul terorismului este dacă acesta reprezintă, într-adevăr, o amenințare la siguranța națională a statului (este și cazul Israelului). În trecut, terorismul reprezenta o problemă locală – obiectivele sale erau locale și, prin urmare, își exercita și influența la nivel local. Astăzi, afectează întreaga lume. Și, cum lumea este un sat mondial, terorismul dintr-un loc poate să aibă efecte asupra întregii ordini a lumii. În trecut, teroriștii foloseau arme și doctrine de luptă relativ simple, acesta fiind și motivul pentru care influența lor a rămas la nivel local. Astăzi, nu excludem posibilitatea că grupările teroriste mondiale vor folosi arme neconvenționale, inclusiv războiul cibernetic. Pe scurt, armele neconvenționale amenință siguranța națională a statelor. Aceste amenințări, dacă se materializează, vor avea cu siguranță o semnificație strategică. Acestea sunt amenințări la adresa „hardware-ului“. Apoi se pune întrebarea dacă terorismul mondial poate să aibă efecte strategice în zona „software-ului“: cu alte cuvinte, dacă terorismul poate să atingă obiective strategice prin afectarea rezistenței naționale a unui popor sau a unui stat.

Unul dintre obiectivele terorismului este acela de a răspândi teamă și teroare în rândul populației civile pentru ca, în cele din urmă, să îi slăbească rezistența națională. Un exemplu concret al modului în care poate să afecteze siguranța națională este dacă publicul vulnerabil exercită presiuni asupra conducătorilor să ia decizii care contravin în mod clar intereselor statului, dar care sigur servesc intereselor teroriștilor. Dacă o organizație teroristă reușește să creeze un asemenea proces sau ajunge la un astfel de rezultat, fără îndoială că va repurta o victorie strategică. Acest scenariu ar putea să sune pur teoretic, însă nu este: este vizibil relevant pentru populația evreiască din Israel, care se confruntă cu fenomenul terorismului de la înființarea statului, în urmă cu 70 de ani, precum și cu alți 80 de ani înaintea statului, de la începuturile stabilirii primelor comunități sioniste din Israel. Ating această problemă doar în treacăt, însă factorii de decizie trebuie să o aibă în vedere și să o verifice din când în când, pentru a nu se trezi ei sau urmașii lor, brusc, într-o bună zi, față în față cu o situație disperată. Această constatare se bazează pe prezumția că o campanie teroristă constantă împotriva unei întregi populații de-a lungul unei perioade de mulți ani poate să îi afecteze acesteia capacitatea de reziliență națională.

Atacul asupra World Trade Center din Manhattan, din 11 septembrie 2001, a reprezentat un punct de cotitură al terorismului jihadist mondial, pentru că a determinat Statele Unite, cea mai mare putere a lumii, să înceapă să gândească, să organizeze și să creeze instrumente și capacități menite să înfrunte amenințarea sub toate aspectele – cum să se apere de ea folosind arme noi, cum să se ocupe de problemele juridice și morale ale democrațiilor occidentale și altele. Guvernul SUA a înțeles profunzimea și amploarea amenințării și a înființat Departamentul pentru Afaceri Interne (Department of Homeland Security – DHS), menit să ajute la contracararea acesteia. Aceasta a reprezentat cea mai mare schimbare organizațională din cadrul guvernului SUA de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, întocmirea unei strategii cuprinzătoare și implementarea ei, atât în cadrul forțelor de securitate, cât și în conștiința publică, implică un proces care poate să dureze ani întregi. Țările europene, ca Franța și Belgia, au înțeles cu adevărat amploarea amenințării abia la 15 ani după Statele Unite, după ce au suferit teribilele atacuri din partea terorismului islamic în capitalele lor. Chiar și o prognoză optimistă sugerează faptul că va mai dura alți câțiva ani pâna ca Europa Occidentală să fie dotată corespunzător pentru a face față amenințării.

Israelul a fost prima țară care a fost nevoită să facă față terorismului islamic radical. A aflat de amenințare și și-a creat capacități ca să îi facă față înaintea țărilor occidentale și și-a împărtășit experiența și constatările cu aliații săi din întreaga lume. Problema cu astfel de constatări este aceea că acestea nu pot fi însușite corespunzător până când aliații nu simt amenințarea pe propria piele. Iar acest lucru este firesc și predictibil, mai ales dacă ne amintim că atacurile de la 11 septembrie au fost primul atac al unui inamic străin pe teritoriul american după Pearl Harbor, cu 60 de ani în urmă!

În continuare, voi prezenta câteva dintre principalele constatări pe care statul Israel, prin intermediul FAI, al Shin Bet, al Mossadului și al poliției, le-a împărtășit prietenilor săi din lumea întreagă de la începutul anilor 1980. Israelul și-a împărtășit experiențele pe baza prezumției de lucru că singurul mod de a gestiona terorismul mondial în mod eficient este prin cooperare internațională, în cadrul căreia fiecare membru contribuie cu ceea ce are mai bun decât ceilalți la încercarea colectivă, creând astfel un multiplicator

de forță. Am făcut apel la țările din întreaga lume să învețe din experiența noastră și să legitimizeze aspectele strategiei pe care am dezvoltat-o de-a lungul anilor în care am învățat din propriile greșeli.

Această strategie are la bază următoarele principii:

În contextul desfășurării unui conflict violent în care inamicul vânează fiecare ocazie și fiecare punct sensibil ca să atace, dreptul de autoapărare justifică lovituri preventive.

În contextul desfășurării unui conflict în care nu se poate obține o victorie prin ocupație teritorială, dreptul de autoapărare justifică utilizarea de uciderи țintite în rândul membrilor comandamentului superior al inamicului.

Șefii de state care susțin terorismul prin găzduirea și ajutarea organizațiilor teroriste sunt, după părerea mea, ținte legitime.

Grupările teroriste islamice radicale, spre deosebire de organizațiile laice, au o ierarhie pe trei niveluri: nivelul militar, nivelul politic/civil și conducerea spirituală a organizației. Organizațiile militare laice sunt formate doar din două niveluri de comandă – militar și civil. Conducerea spirituală a grupărilor teroriste este implicată în toate detaliile minore ale activității operaționale. Toți conducătorii organizațiilor teroriste islamice radicale sunt ținte legitime, inclusiv liderii politici, comandanții militari și liderii religioși.

Conflictul este determinat nu de motive diplomatice, politice sau economice, ci de motive religioase, iar elementul de provocare este lipsit de sens. Prin urmare, mutarea războiului pe teritoriul unui stat care finanțează terorismul trebuie să aibă legitimitate internațională.

A doua jumătate a secolului XX a asistat la declinul războaielor clasice sau convenționale, în cadrul cărora armate puternice luptau una împotriva

celeilalte și încercau să se epuizeze reciproc, până când una dintre părți ceda cu totul. Pe lângă aceste războaie, a existat o creștere a numărului de războaie de gherilă și de acte de terorism, care au devenit apoi cunoscute ca războaie de intensitate redusă sau conflicte. Aceste noi războaie au avut trăsături complet diferite față de războaiele clasice de odinioară.

În cursul ultimilor 200 de ani de războaie clasice (din 1750 până în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial), comunitatea internațională a reușit să cadă de acord cu privire la legislația ce reglementa regulile războiului și definițiile date crimelor de război, stabilindu-se norme morale internaționale și etaloane normative, pentru a se decide ceea ce era permis și ceea ce era interzis în războiul convențional. Comunitatea internațională nu a reușit încă să creeze un sistem legal și normativ pentru terorismul internațional. Nu există încă un consens nici măcar în privința definiției terorismului. Însă, în mod ironic, adepții războaielor morale (mai ales cei din Europa Occidentală) insistă să îi judece pe cei care luptă împotriva terorismului potrivit legilor și normelor învechite care țin de o altă epocă a războaielor.

Caracteristicile terorismului internațional modern prezintă și creează noi probleme, cărora cadrul legal și normativ al războaielor din trecut nu le este aplicabil și nici în măsură să le facă față.

Ce lege li se aplică teroriștilor care acționează din poruncă divină, fără nici o provocare?

Ce lege li se aplică teroriștilor care atacă civili?

Ce lege li se aplică țărilor care susțin terorismul în diverse moduri (cu bani, arme, instructaj, baze de refugiu, adăpost etc.)?

Ce lege li se aplică atentatorilor sinucigași?

Ce lege li se aplică teroriștilor sinucigași care utilizează arme de distrugere în masă?

În epoca terorismului internațional, testul juridic este testul acțiunii sau testul intenției?

Aș vrea să dezvolt puțin cele două idei pentru a ilustra diferența enormă dintre premisele de bază ale epocii vechilor războaie și epoca terorismului: strategia prevenirii față de strategia reacției și problema uciderilor țintite. După Pearl Harbor și invazia irakiană în Kuwait, președinții SUA au solicitat aprobarea Congresului ca să acționeze. După atacurile teroriste de la 11 septembrie 2011, președintele George W. Bush a cerut Congresului acordul pentru un atac preventiv. De ce?

După o jumătate de secol de strategie bazată pe reacție, administrația Bush a considerat că o politică pur defensivă era depășită și irelevantă. Într-un mediu unde se manifestă terorismul internațional, cu finanțatori statali ai terorismului și o combinație dintre terorism și armele de distrugere în masă, ideea de forță de reacție nu se mai potrivește. Dacă credem că inamicul se va pregăti pentru o agresiune la un moment dat în viitor, trebuie să îl oprim luând măsuri preventive. În epoca Războiului Rece era imposibilă strategia preventivă. Mediul strategic de astăzi este unul al terorismului, fără granițele statelor-națiuni. Teroriștii organizează atacuri mortale fără să existe nici o provocare din cealaltă parte. Terorismul nu are nici teritoriu politic, nici infrastructură și nici resurse financiare care să poată fi amenințate; nu are nici măcar o ideologie clar formulată și este expresia nihilismului cu o cultură a sinuciderii. În astfel de condiții, prețul victoriei cu o strategie care se bazează numai pe reacția la atac este inacceptabil de scump, așa că singura soluție este o strategie de prevenire. Același raționament se aplică și în cazul uciderilor țintite. Cadrul este, după cum am spus mai sus, cel al unui terorism care se desfășoară în numele lui Dumnezeu, caracterizat prin metode de acțiune care permit unui număr tot mai mic de oameni să ucidă un număr tot mai mare de oameni. Astfel, partea care se apără trebuie să se concentreze tot mai mult asupra celor puțini la număr care provoacă teroare. Făptuitorii actelor de terorism sunt civili care se ascund în zonele populate. Metodele de acțiune ale celor care

se apără constau în anumite informații secrete obținute în timp real și în capacitatea de a-l viza pe teroristul care s-a refugiat într-o comunitate, și asta fără să facă rău unor persoane nevinovate. Cu alte cuvinte, uciderile țintite sunt o consecință logică și au un aspect moral, pentru că salvează vieți nevinovate.

Un alt motiv care justifică o strategie de prevenire constă în componenta religioasă distinctă – fundamentalistul islamist radical – care caracterizează terorismul în ultimii ani. Acest element face imposibilă ajungerea la un compromis sau chiar negocierea cu făptuitorii actelor teroriste, pentru că aceștia aspiră la dominația totală a lumii și îi consideră pe toți cei care nu sunt de-ai lor drept dușmani care trebuie distruși cu orice preț. Prin urmare, există atât o justificare morală, cât și una operațională pentru a-i ataca pe ideologii, pe mesagerii, pe organizatorii și pe făptașii acestei terori și pentru a nu aștepta până când aceștia atacă.

(În cazul celui de-al Doilea Război din Golf, George W. Bush a părut să fie și el motivat de dorința de a se răzbuna pe Saddam Hussein pentru intenția acestuia din urmă de a-i ucide tatăl pe când acesta se afla în vizită în Kuwait, în 1993, după încetarea mandatului său. Administrația succesorului lui Bush, președintele Clinton, a dezvăluit intenția liderului irakian, însă au existat întotdeauna îndoieli în privința acurateții poveștii, neexistând nici un fel de dovezi în acest sens, iar în timp a predominat opinia potrivit căreia povestea era nefondată. Chiar și așa, în septembrie 2002, cu circa șase luni înainte ca Statele Unite să inițieze cel de-al Doilea Război din Golf, Bush Junior l-a numit pe Saddam Hussein „tipul care a încercat să-mi ucidă tătăl“.)

În ciuda logicii inerente atât a teoriei atacului preventiv, cât și a uciderilor țintite, comunitatea internațională nu a adoptat încă aceste modele prin acorduri internaționale. Chiar și țările care susțin aceste acțiuni le folosesc selectiv. În cazul Statelor Unite, Războiul din Afghanistan a fost un război de reacție, iar Războiul din Irak, deși a fost considerat drept un război de prevenire, a fost văzut de factorii de decizie din administrație ca fiind „de ultimă instanță“. Multe probleme în acest context sunt încă dezbătute:

• Ce grad de „iminență“ trebuie să existe ca să se justifice un atac preventiv?

• Ar trebui ca atacul preventiv să fie folosit ca instrument primar în războiul împotriva terorii?

• Care este sursa autorității care propune și aprobă un atac preventiv?

• Care este rolul aliaților externi în procesul de luare a deciziei unui atac preventiv?

• Ce rol joacă ONU și Consiliul de Securitate?

• În privința utilizării armelor nucleare în contextul acestei strategii – răspunsul este da sau nu?

În ceea ce privește uciderile țintite, acestea au evaluat și au ajuns la maturitate operațională în Israel prin învățarea din propriile greșeli și pe baza considerațiilor morale potrivit cărora sunt total justificate țintirea teroristului și încercarea de a evita, pe cât posibil, provocarea de daune colaterale. Cu toate acestea, pentru a se preveni proliferarea utilizării acestei măsuri, aceasta este permisă doar împotriva țintelor considerate a fi „bombe cu ceas“, în sensul că atacul preconizat este iminent și teroristul este pe cale să îl intenteze. Chiar și în astfel de cazuri, este necesară aprobarea prim-ministrului.

Întrebarea de un milion de dolari cu privire la terorism, la care fiecare cetățean din lume caută astăzi răspuns, este următoarea: Cum îl înfrângem și cum îl eliminăm? Trebuie să fim curajoși și să răspundem cu sinceritate – nu există o soluție magică, prin care să se pună capăt pentru totdeauna fenomenului terorismului. Acestea fiind spuse, terorismul poate cu siguranță să fie prevenit și redus până la un nivel la care societatea omenească să se obișnuiască cu el, după cum o face cu bolile sau cu

accidentele rutiere. În acest scop, comunitatea internațională trebuie să ia multe măsuri la nivel strategic, tactico-operațional și ideologic.

În lupta împotriva terorismului jihadist la nivel operațional și tactic și ținând cont de caracterul internațional al terorismului, constatările trebuie însușite corect și apoi transformate în instrumente.

• Mijloacele de adunare a informațiilor trebuie să fie îmbunătățite și cizelate până când recunoașterea se va putea realiza în orice condiții meteo.

• Trebuie îmbunătățite instrumentele folosite pentru adunarea mostrelor și a materialelor din aer.

• Trebuie realizate aparate complexe de adunare a informațiilor, care să poată să urmărească traseul fondurilor organizațiilor teroriste.

• Trebuie să se dezvolte capacități cibernetice – atât defensive, cât și ofensive – în scopul menținerii unui avans de o generație și jumătate față de dușman și de piața privată.

• „Acuzarea pe bază de informații secrete“ trebuie îmbunătățită și adusă la nivel de „acuzare juridică“: adică trebuie să ne străduim să obținem informații care să furnizeze suficiente probe pentru a-i pune sub acuzare și a-i condamna pe teroriști.

• Ar trebui îmbunătățită cooperarea instituțiilor de informații dintre țări și dintre agențiile prietene și transformată într-o colaborare în timp real.

• Este vital să se stabilească o cooperare la nivel operativ între serviciile de informații prietene din lume, în ciuda inhibițiilor inerente ale acestora legate de păstrarea secretului privind instrumentele și metodele de acțiune.

• Este importantă adaptarea doctrinei de luptă, astfel încât aceasta să cuprindă integrarea în timp real a informațiilor secrete, capacitatea de a marca țintele și utilizarea armelor de precizie pentru a ne concentra eforturile asupra liderilor teroriști și pentru a preveni afectarea oamenilor nevinovați.

• Este esențial să se sporească la maximum cooperarea din domeniul HUMINT într-un mod care să cuprindă avantajele pe care le are fiecare agenție în parte, în scopul maximizării procesului de furnizare de informații, în slujba comunității națiunilor libere.

Cum terorismul islamic mondial amenință lumea nu numai prin mijloace violente, dar și printr-o ideologie religioasă, care este aproape imposibil de înăbușit prin forță, trebuie adăugată o dimensiune ideologică războiului împotriva terorii. În acest scop, trebuie să ne străduim să creăm câteva condiții, care astăzi par utopice.

Occidentul trebuie să se străduiască să realizeze o cooperare culturală cu liderii și personajele proeminente care reprezintă islamul moderat. Reprezentanții terorismului islamic internațional constituie o minoritate printre cei 1,3 miliarde de musulmani din lume. Occidentul ar trebui să stabilească un dialog cu liderii islamici moderați și să îi convingă să ia poziție împotriva islamului radical și a reprezentanților săi. Trebuie convinși că terorismul nu folosește la nimic și că va duce numai la deteriorarea continuă a lumii musulmane. Aceasta este mai bine să conviețuiască cu lumea occidentală, care se va asigura că ambele culturi se dezvoltă și înfloresc una alături de alta. Totodată, trebuie să se ia o serie de măsuri în domeniul cooperării economice. Trebuie reținut faptul că de la sfârșitul Primului Război Mondial, lumea musulmană se află în declin politic, economic, cultural și științific, ceea ce înseamnă că, pe lângă dimensiunea religioasă și cea culturală a conflictului, există și aspecte naționaliste, economice etc. Lumea musulmană este amenințată de sărăcie, foamete și disperare. Acestea sunt elemente care alimentează teroarea. O populație care este sătulă, chiar dacă se află sub ocupație, va alege calea negocierii pentru a-și obține eliberarea națională, iar nu pe cea a luptei armate. În virtutea acestui fapt, devine necesară ajutarea acestor economii

înapoiate chiar înainte de a încerca educarea națiunilor musulmane cu privire la democratizare. Economiile de piață dezvoltate vor stimula creșterea clasei de mijloc a societății musulmane, care este o condiție a proceselor de democratizare.

După cum s-a mai spus, teroarea islamică mondială funcționează fără o bază teritorială. Prin urmare, trebuie să se ia măsuri împotriva țărilor care susțin terorismul. ONU ar fi acoperișul firesc sub care s-ar putea forma o coaliție internațională împotriva acestor țări, însă din motive lesne de înțeles – faptul că există o majoritate automată în cadrul ONU care ar împiedica o astfel de inițiativă –, aceasta nu poate să îndeplinească acest rol. Astfel, alternativa este înființarea unui organism denumit Liga Națiunilor împotriva Terorismului sau cu o denumire asemănătoare.

Prima atribuție a acestui organism ar fi să convină cu privire la o definiție universală a termenului terorism. Propunerea mea de definiție este „orice utilizare a violenței împotriva populației civile, în scopuri politice“. Această definiție ar servi drept bază pentru viitoarea legislație și pentru reglementarea necesară. Sursa de putere a organizației ar reprezenta-o o convenție încheiată de către membrii săi fondatori. Organismul ar cuprinde specialiști internaționali din diverse domenii și ar examina implicarea în terorism atât a țărilor, cât și a organizațiilor. S-ar crea un „barem“ menit să stabilească tipul și gradul de implicare a țării și s-ar publica regulat o listă actualizată cu țările implicate în terorism, potrivit acestor indici. Organismul ar susține nevoia și obligația de a pedepsi țările pentru amestecul lor în terorism și, într-un „barem de prețuri“ clar și fix, s-ar stabili penalitățile pe care trebuie să le plătească țara în discuție. Acest barem de prețuri ar fi în funcție de diversele moduri de implicare, urmărindu-se să se schimbe echilibrul de interese al țărilor respective și să fie convinse de inutilitatea susținerii terorismului. Un al doilea boicot s-ar impune statelor și organismelor economice care au continuat să întrețină relații economice și de altă natură, fie în secret, fie în mod deschis, cu țări care au fost boicotate din cauza implicării lor în terorism. În fine, s-ar înființa un mecanism internațional permanent de contraterorism, unul dintre obiectivele acestuia fiind acela de a supraveghea implementarea măsurilor punitive luate împotriva țărilor implicate în terorism și de a le avertiza cu privire la orice încălcări din partea lor.

Israelul a fost primul care a propus, cu ani în urmă, de pe platformele internaționale, ideea înființării unui astfel de organism. Președintele Chaim Herzog a vorbit despre el la ONU, iar prim-ministrul Yitzhak Rabin nu numai că și-a exprimat susținerea față de această idee, ba chiar a analizat în amănunt ce structură, obiective și instrumente ar putea avea o astfel de organizație.

Prin urmare, dacă sunt întrebat dacă este posibilă eliminarea terorismului, răspunsul meu ar fi că, dacă s-ar lua toate măsurile de mai sus sau o mare parte dintre ele, atunci ar exista sigur o mare probabilitate că națiunile libere ale lumii să reușească reducerea terorismului internațional la un nivel tolerabil.

Iranul. O perspectivă personală

Prima mea întâlnire cu Iranul și cu iranienii a avut loc la mijlocul anului 1965, cam la un an și jumătate de când am început să lucrez în Mossad. Într-o dimineață, am fost convocat pe neașteptate în biroul directorului Mossadului, Meir Amit. Asta m-a cam luat prin surprindere. Eram ofițer cu grad inferior, nou în lumea serviciilor de informații – de ce să vrea să discute cu mine cel care era de un an directorul Mossadului, care fusese directorul Serviciului Militar de Informații și care participase la toate războaiele purtate de Israel? Ieșind din biroul pe care îl ocupam împreună cu alți angajați, am hotărât să o iau pe scări, în loc să iau liftul, ca să câștig câteva minute în care să îmi pun gândurile în ordine înainte de întâlnire.

Când am ajuns în biroul directorului Mossadului, una dintre secretare l-a anunțat că am sosit și m-a condus imediat înăuntru. Meir m-a invitat să mă așez lângă el la biroul în formă de T. Prima dată în viața mea mă aflam în biroul directorului. Pe atunci nu mi-aș fi imaginat nicidecum că, după 24 de ani, aveam să stau la biroul respectiv, în altă încăpere, dar care avea exact același mobilier ca în 1965. În birou mai erau două sau trei persoane, dar nu mai îmi amintesc cine anume, probabil din cauza stresului și a emoției.

Meir a trecut direct la subiect. Ne-a descris preț de jumătate de oră întregul istoric al relațiilor Israelului cu Iranul, inclusiv relațiile de securitate și

colaborarea dintre agențiile de informații, care era condusă de Mossad. Întorcându-se către mine, Meir m-a anunțat că, după ce luase în calcul câțiva candidați, ajunsese la concluzia că eu eram cel mai potrivit să îi iau locul unui ofițer care fusese „împrumutat de la Shin Bet“ și care își încheia în curând mandatul de doi ani în Iran. Ar trebui poate să subliniez faptul că pe atunci Mossadul era din toate punctele de vedere un organism foarte ierarhizat, condus ca în armată, cu excepția uniformelor și a jurisdicției militare – cu alte cuvinte, orice decizie reprezenta, de fapt, un ordin. Meir a adăugat, în treacăt, că postul nostru nu avea să se afle în Teheran, ci într-un loc pe care l-a numit „cu condiții vitrege“ – motiv pentru care durata mandatului avea să fie de numai doi ani. Mi-a mai spus că aveam să lucrăm sub acoperire, dar cu o „concesie“: partenerii noștri locali, și doar ei, aveau să știe cine suntem cu adevărat. M-a anunțat că data plecării noastre în Iran fusese stabilită pentru ianuarie 1966 și că aveam să parcurgem o perioadă de pregătire multidisciplinară intensă. Scriu la plural pentru că tot ce mi-a spus Meir se referea și la soția mea, Yael, care, după cum am dedus, avea să mă însoțească. La sfârșitul întâlnirii, după ce m-am ridicat și m-am îndreptam spre ușă, Meir m-a oprit și mi-a spus următoarele: „O să ne mai întâlnim de câteva ori înainte să plecați, dar vreau deja să reții ceea ce am să-ți spun: perșii nu sunt încântați de prezența noastră acolo. Consideră că au învățat de la noi tot ce era de învățat și că pot să lucreze de-acum și fără ajutorul nostru. Caută un motiv sau un pretext ca să ne dea afară de-acolo. În ceea ce te privește, vreau să reții că, chiar dacă nu reușești să realizezi nimic, îți interzic să te întorci de acolo cu cheia.“ Prin cheie, înțelegea, desigur, prezența noastră pe teritoriul respectiv: nu puteam să permit să se întâmple ceva care ar fi putut conduce la retragerea din Iran a personalului israelian de la informații.

Mi-a stat puțin inima în loc și am ieșit din birou.

Am înțeles mai târziu de ce era atât de importantă „cheia“ pentru Meir. Primul motiv era legat de doctrina de siguranță națională a Israelului, așa cum era aceasta definită de părintele său fondator, David Ben-Gurion. Una dintre pietrele de temelie ale acestei doctrine era „teoria triunghiurilor“. Ben-Gurion considera că Israelul, înconjurat fiind de inamici, avea nevoie de aliați regionali din cercul său exterior, astfel că s-au format în timp relativ scurt două triunghiuri – cel de nord și cel de sud. „Triunghiul de

nord“ cuprindea Ierusalimul, Ankara și Teheranul. „Triunghiul de sud“ era format din Ierusalim, Khartoum și Addis Abeba. (După lovitura de stat din Sudan, din 1969, Khartoumul s-a retras din triunghi și a fost înlocuit de capitala Marocului, Rabat.) Aceste triunghiuri, care au funcționat ani de zile cu țări care nu aveau relații diplomatice cu Israelul și care, cu excepția Ethiopiei, erau arabe și musulmane, se ocupau nu numai de probleme de securitate și de informații secrete, ci de toate problemele care există între țări cu relații diplomatice și care sunt de obicei gestionate de miniștrii de externe ai statelor respective. De la înființarea sa, Mossadului i s-a încredințat reprezentarea Israelului în țări cu care nu avea relații diplomatice, însă în toate problemele, nu numai în materie de informații secrete. Prezența agenției noastre era una dintre cele mai importante ancore din triunghiul de nord, iar existența sa era în pericol, ceea ce justifica instrucțiunile lui Meir Amit în sensul că nu trebuia în nici un caz să mă întorc acasă cu cheia!

Al doilea motiv al importanței „cheii“ era valoarea extraordinară a informațiilor derivate pe care le furnizau statului Israel „avanposturile noastre străine“. Alianța tripartită îi permitea Israelului, care era înconjurat de dușmani din toate părțile, să aibă un contact cu statele inamice. În perioada Războiului Rece, cele două superputeri au concurat pentru a avea influență în Orientul Mijlociu. Prima penetrare militară reușită a Uniunii Sovietice a avut loc în Irak, a cărui armată a adoptat treptat doctrina sovietică. Semnificația practică a acestei schimbări a fost furnizarea de către sovietici, de-a lungul anilor, de armament pentru trupele de uscat, navale și aeriene ale Irakului. Acest lucru prezenta un mare interes pentru Israel. O parte dintre aceste informații au ajuns în Israel chiar înainte ca Egiptul și Siria să primească sistemele de arme sovietice furnizate Irakului. Iar acesta a fost încă un bun motiv al îngrijorării șefului Mossadului că m-aș fi întors în Israel din misiunea mea în Iran cu cheia avanpostului nostru de acolo.

Cele șase luni de după întâlnirea pe care am avut-o cu Meir Amit au fost dedicate pregătirii pentru misiune. În fiecare zi, câteva ore erau rezervate studiului și punerii în practică a teoriei activității secrete. Luam lecții de persană în fiecare zi cu un profesor particular și studiam intens araba irakiană sub îndrumarea lui Ibn al-Rafidain, celebrul crainic care își ținea în limbaj colocvial, în fiecare săptămână, emisiunea de la Vocea Israelului

pentru Irak. Vreme de două luni am fost detașat la baza de sud a unității HUMINT a Serviciului Militar de Informații, ca să le studiez activitățile. Și lista continua. La rândul ei, Yael studia fotografia, înființarea și gestionarea unui laborator secret de fotografie, precum și desfășurarea de activități clandestine.

Mi-am continuat pregătirea încă două luni în Teheran, unde programul meu zilnic cuprindea una sau două lecții de persană și câteva ore de plimbare prin bazarul din oraș, ca să îmi exersez cunoștințele de limbă, să îmi consolidez povestea pe care o foloseam drept acoperire și să mă obișnuiesc cu orașul, comerțul și locuitorii săi.

Vreme de doi ani și jumătate, am locuit în provincia de sud-vest a Iranului, care se învecinează la sud cu Golful Persic și la vest cu Irakul. Această graniță nu era marcată, pentru că se afla în interiorul unei delte uriașe, create de râurile Eufrat și Tigru, care curg din nordul spre sudul Irakului. Delta cuprindea sute de kilometri pătrați de apă, dintre care unii erau cu apă curgătoare, însă majoritatea apei era stătătoare și forma mlaștini uriașe, pline de vietăți. Mlaștinile erau înconjurate de vegetație sălbatică densă și de nepătruns, în cea mai mare parte trestie și crânguri cu copaci care se înălțau peste mlaștinile în care li se afundau rădăcinile. De jur împrejurul mlaștinii erau răsfirate sătucuri; materia primă pentru casele acestora era trestia, care era împletită și forma pereți exteriori, acoperișuri rotunde și spații interioare. Toate casele erau fixate pe piloni înfipți în apa mlaștinii și singurele vehicule erau niște bărci primitive de diverse mărimi, cele mai multe fiind utilizate pentru transport, iar unele pentru pescuit – activitate care le furniza sătenilor cea mai mare parte din hrană.

Toți locuitorii deltei erau irakieni organizați în triburi. La est de limitele deltei se afla un deșert care ajungea până în Pakistan și în Afghanistan. În zona „uscată“ a provinciei existau trei centre urbane. Primul era orașul Abadan, aflat pe țărmul Golfului Persic, unde pe vremea aceea era concentrată industria petrolieră, condusă de o foarte mare comunitate de specialiști în energie de diverse naționalități. Al doilea era Khorramshahr, aflat la nord de Abadan, la o distanță de jumătate de oră de mers cu mașina. Acest oraș servea drept port comercial și ca punct sud-vestic de ieșire a Iranului la Golful Persic și de acolo către Oceanul Indian. Al treilea oraș era

Ahvaz, aflat la două ore și jumătate la nord de Abadan. Acest oraș era centrul administrativ al provinciei și era numit de vorbitorii de arabă „Arabistan“, iar de iranieni „Khuzestan“. Populația provinciei era mixtă, fiind formată atât din arabi irakieni, cât și din iranieni.

De-a lungul istoriei, provincia a fost locuită doar de arabi. Guvernul iranian, dorind să își consolideze suveranitatea în provincie, a inițiat o campanie folosind stimulente financiare și de altă natură ca să îi încurajeze pe iranienii din alte provincii din această enormă țară ca să se mute în Khuzestan. Provincia Khuzestan și granița iraniano-irakiană reprezentau surse de dispută între cele două țări, care durau de mulți ani și erau adesea catalizatoare de crize și de acțiuni militare.

Ca să îmi completez cum trebuie descrierea, trebuie să adaug că vremea în această provincie deșertică era extremă. Vara, temperatura atingea 50 de grade Celsius, cu umiditate de 100%. Puteai să spargi un ou pe capota mașinii și acesta s-ar fi făcut omletă în două minute. Aparatele electrice de răcire din casă se blocau din cauza umidității și nu mai funcționau. Vânzătorii de la piață stăteau în butoaie pline cu apă în spatele tejghelelor. Programul zilnic începea la cinci dimineața. La 10.30, orașul „se închidea“ și nu mai ieșea nimeni pe stradă, cu excepția celor care erau nevoiți să o facă. Orașul se trezea din nou abia la patru după-amiaza. În acest loc am locuit doi ani și jumătate; aici ne-am crescut fata cea mare și am învățat despre Persia și despre persani.

Ce am învățat? Mi-ar fi imposibil să povestesc tot. De aceea, am să încerc să rezum constatările principale pe care le-am făcut, cele care m-au ajutat să îmi consolidez viziunea despre lume și opiniile și m-au ajutat de-a lungul carierei – mai ales în funcția de director al Mossadului – să iau hotărâri cu privire la Iran și să le fac recomandări factorilor de decizie și prim-miniștrilor în subordinea cărora m-am aflat.

Prima constatare a provenit din contactul cu mărimea și diversitatea acestei țări uriașe. Este o țară al cărei teritoriu este mai mare decât cel al tuturor țărilor din Europa Occidentală luate împreună, al cărei sud are o climă deșertică extremă și al cărei nord are o climă temperat-continentală. Locuitorii Teheranului ar putea să se decidă oricând să facă un drum de o

oră și jumătate cu mașina înspre nord, ca să schieze, sau de o oră și jumătate înspre sud, ca să facă baie într-un mare lac.

Populația Iranului este formată dintr-un mare amestec de rase și din circa 36 de grupuri etnice. Privind o hartă a țărilor cu care se învecinează Iranul, vom observa că fiecare dintre acestea este reprezentată în rândul diverselor grupuri etnice, care au devenit în timp cetățeni sau rezidenți ai Iranului – de la slavii de pe coasta caspică, la nord, și kurzii și azerii din nord-vest și vest, la irakienii și arabii din vest și sud și la combinația de baluchi, afghani, kazahi și alții, din est și nord-est.

Ceea ce am înțeles din structura etnică și mărimea Iranului este că numai un regim autoritar și centralizat, cu sisteme de guvernare puternice și intimidante ar putea să controleze o țară de o asemenea mărime și o populație imensă de rase și grupuri etnice nenumărate, care nu au între ele nici un numitor comun. Mai mult decât atât, granițele de o lungime apreciabilă ale țării întretaie limitele demografice și etnice. Aceste granițe au fost stabilite în vreme de război și au alimentat aspirații iredentiste (aspirațiile unui grup cultural sau etnic de a se elibera de sub jugul entității politice căreia îi este supus), care au condus la tulburări, instabilitate și conflicte.

În timpul perioadei imperiale, Iranul a fost condus de diverse dinastii, fiecare dintre acestea preluând puterea după distrugerea dinastiei anterioare. Izvorul mândriei iraniene se regăsește în două perioade istorice: epoca lui Cirus cel Mare, care a construit un uriaș imperiu în secolul al VI-lea î.e.n., și perioada dinastiilor care au domnit din secolul al VII-lea până la revoluția lui Khomeini, din 1979.

Prima cucerire arabă a Iranului a fost realizată de către Regatul Sassanid; a început în 637 e.n. și s-a terminat în 642 e.n. De-a lungul anilor, nenumărate dinastii, unele conduse de arabi și altele de iranieni, au înflorit și au apus. În secolele al XI-lea și al XII-lea, țara a fost sub stăpânirea unor regate ale unor invadatori străini, precum selgiucizii și mongolii. Ulterior, în 1502, dinastia safavidă a preluat puterea, conducând până în 1736. I-a urmat dinastia Zand, iar în 1779 dinastia Qajar, care a condus până în 1925, când puterea a fost preluată de dinastia Pahlavi.

Următoarea noastră constatare pe care am procesat-o în timp a fost ura, disprețul și dezgustul pe care cei mai mulți iranieni le simt față de musulmanii arabi și față de alte grupuri etnice care aderă la religia islamică. Această ură provine din a doua jumătate a secolului al VIII-lea, când musulmanii au finalizat cucerirea Iranului, distrugând cultura iraniană, eradicând religia zoroastriană, care predomina în Iran, convertindu-i cu forța pe locuitorii țării la islam, impunând scrierea arabă și, totodată, arderea bibliotecilor iraniene din toată țara și „contaminând“ limba iraniană cu nenumărați termeni din limba arabă. Singurii care au protestat au fost poeții iranieni, care au insistat în privința păstrării limbii și și-au exprimat în lucrările lor dezacordul prin antifraze. Poetul Rudaki, care a murit în anul 941, a fost celebru în timpul dinastiei samanide (819–1000), o perioadă care s-a remarcat printr-o renaștere culturală iraniană. Poetul Firdusi, care a scris opera epică națională Shahnameh (Cartea regilor), a fost cel mai cunoscut din generația sa de poeți; a murit undeva între 1020 și 1026.

Iranul a fost sunnit până la începutul secolului al XVI-lea, când fondatorul dinastiei safavide, Ismail, a decis să impună islamul șiit ca religie de stat. Motivul schimbării a fost dorința ca Iranul să se deosebească de dușmanii săi, Imperiul Otoman și Uzbekistanul din Asia Centrală, care erau sunnite.

Iranienii se mândresc cu originile lor ariene. Titlul oficial al șahului era „Lumina Arienilor“. Sintaxa limbii persane este foarte asemănătoare cu cea a germanei, iar limba a supraviețuit în ciuda impunerii de către cuceritorii musulmani a scrierii arabe. Iranienii se consideră superiori din punct de vedere rasial musulmanilor, care sunt de o rasă semită „inferioară“. Atitudinea iranienilor față de arabi este de dispreț și de superioritate rasială, precum și de resentiment legat de cucerirea arabă și de tot ceea ce a însemnat aceasta.

O întrebare interesantă este următoarea: Ce a fost mai întâi în trecutul iranienilor? Rasa a fost înaintea religiei sau invers? Sunt mai importante pentru iranieni rădăcinile lor ariene decât religia islamică în ceea ce privește simțul identității sau nu?

Din punct de vedere istoric, ocupația musulmană a Iranului a dus la suprimarea influenței religiei zoroastriene, care fusese predominantă pe teritoriul Persiei, dar nu a reușit până la urmă să impună arabismul în

teritoriu. Cred că ar fi corect să spunem că identitatea iraniană – cel puțin până la revoluția lui Khomeini, din 1979 – a fost în primul rând de natură etnică și mai puțin religioasă. De fapt, chiar și după lovitura de stat din 1979, este foarte greu de spus că există o adevărată solidaritate religioasă între iranieni și lumea musulmană, mai ales câtă vreme Iranul este șiit – chiar dacă există un anumit grad de solidaritate, aceasta este față de minoritatea șiită din cadrul islamului.

O privire atentă către Iranul de după revoluție mă duce la concluzia că ordinea religioasă care domină în prezent Iranul atribuie o mai mare importanță identității musulmane decât identității etnice. Dacă identitatea etnică ar fi avut o importanță supremă, este puțin probabil ca un om precum Khamenei, care era de etnie azeră, și nu persană, să fi căpătat statutul de lider spiritual atotputernic. Revoluția lui Khomeini a simbolizat, mai mult ca orice, ura celor care au fluturat steagul religiei în fața regimul șahului, care a încurajat modernitatea occidentală.

Fără îndoială că una dintre rădăcinile, și poate factorul cel mai important, urii profunde față de Israel este faptul că șahul, care îl alungase pe Khomeini din țara sa, era un aliat foarte apropiat al Israelului.

În anii 1960, perioada în care am lucrat în Iran, în conștiința intelectualității iraniene lumea era împărțită în Germania și restul. Un iranian care călătorea în străinătate încerca să își înceapă călătoria din Germania; exista o prezență germană foarte solidă în Iran: o ambasadă mare, un Institut „Goethe“ pentru studierea limbii germane, restaurante germane, investiții germane și strânse legături economice și comerciale. Fără îndoială ca asta se poate explica printr-un sentiment de identitate etnică dintre iranieni și germani. Existau însă și interese geostrategice comune între cele două țări.

Acesta este punctul potrivit în care să pomenesc faptul că Reza Shah, tatăl ultimului șah al dinastiei Pahlavi, care a condus Iranul din 1925 până în 1941, era atât de pronazist, încât Aliații l-au exilat în Africa de Sud și l-au încoronat pe fiul lui, Muhammad Reza, în locul lui. Câțiva ani mai târziu, în 1951, dr. Mohammad Mossadegh a fost ales prim-ministru al Iranului și a naționalizat industria petrolieră a țării. Puterile occidentale au refuzat să renunțe la influența pe care o aveau într-o țară atât de importantă precum Iranul, iar CIA a pus la cale o lovitură de stat împotriva lui Mossadegh, care

a eșuat și l-a obligat pe șah să își părăsească țara. În 1953, CIA a organizat o a doua lovitură de stat, de această dată reușită, care a fost urmată de revenirea șahului. Toate acestea s-au petrecut cam în același timp cu revoluția lui Nasser din Egipt, cu multele lovituri de stat din Siria și, în fine, cu lovitura de stat din Irak, din 1958. Șahul și-a început a doua parte din domnie preocupat fiind de posibilele consecințe ale acestor revoluții, precum și cu ură și teamă față de arabi. Acesta este sigur unul dintre motivele pentru care șahul a căutat să aibă o cooperare informațională, militară și economică cu Israelul. În plus, Iranul s-a trezit cu următoarea dilemă: fusese un imperiu puternic, dar acum era slab și căuta o cale prin care să își recapete fosta glorie. Știa că pentru a-și realiza această ambiție trebuia să imite Occidentul, evident în materie de progres tehnologic.

O altă constatare: de-a lungul istoriei Iranului a existat o tensiune constantă între religie – religia șiită – și laicism. În vremurile moderne, în timpul domniei șahului, laicismul și modernitatea au precumpănit. Cu toate acestea, șahul a reușit să mențină sub control o „supapă“ care le-a permis credincioșilor să își exprime sentimentele religioase în zona publică, mai ales în timpul Ashura, zilele de comemorare a profeților Ali și Hussein, personajele principale ale religiei șiite. În timpul acestor zile comemorative, procesiuni uriașe de credincioși îmbrăcați în negru se plimbă pe străzi, autoflagelându-se cu lanțuri și tăindu-se cu cuțite până când le curge sângele șiroaie, timp în care intonează versete din Coran, ceea ce îi aduce într-o stare de extaz necontrolat. În fiecare an, înainte de Ashura, guvernul apela la diverse mijloace de presă ca să îi avertizeze pe străinii din țară cu privire la evenimentele așteptate și să le recomande să rămână în case și să nu iasă în locuri publice. Eu, locuind acolo, am putut să asist direct la aceste ritualuri înfricoșătoare.

„Revoluția albă“ de la începutul anilor 1960 a fost un eveniment cu caracter formator în istoria Iranului. Această revoluție, inițiată de șah, i-a transformat pe țărani din șerbi și vasali în proprietari independenți de pământ. Această schimbare le-a afectat statutul feudalilor, printre care se numărau și mulți clerici, ceea ce a tensionat relația dintre șahul laic și ayatollahi, conducătorii religioși. Reforma a fost posibilă numai după dizolvarea parlamentului iranian, Majlis, ceea ce a permis votarea legii reformei funciare.

Muhammad Reza Pahlavi, ultimul șah al dinastiei, l-a urmat la tron tatălui său, Reza Shah, care a fost exilat în Africa de Sud în 1941. I-a luat vreo 20 de ani ca să își stabilizeze regatul. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Iranul a fost ocupat. După război, șahul a trebuit să se lupte cu moșierii care controlau Majlisul. Imediat după terminarea războiului, Uniunea Sovietică a fost pe punctul de a crea un stat comunist în regiunea azeră. Din 1951 până în 1953, prim-ministrul Mossadegh, care naționalizase compania petrolieră, a constituit o amenințare pentru puterea șahului. Cu începere din 1961, șahul a avut inițiativa de a lansa o serie de reforme, într-o încercare ambițioasă de a crea un Iran puternic și modern. După aprobarea legii funciare, șahul a propus o lege potrivit căreia profiturile din industrie aveau să li se distribuie muncitorilor. S-au înființat cooperative în zonele agricole, care aveau rolul de a finanța proiectele de construcție și de întreținere a sistemelor de irigații în locul moșierilor. Șahul a promovat reforme în educație, menite să reducă rata analfabetismului din țară. Ca urmare a reformelor, nivelul veniturilor a crescut în 1969 cu 50% față de 1962. Veniturile din petrol au crescut și au permis construirea de baraje pentru generarea de curent electric și pentru irigații. În cursul domniei sale, șahul a păstrat o politică prooccidentală. Iranul a fost membru al alianțelor regionale prooccidentale, precum CENTO, cunoscută și ca „Pactul de la Bagdad“, care a fost înființată în 1955, când Marea Britanie juca încă un rol principal în Orientul Mijlociu. Printre membrii CENTO se numărau Iranul, Turcia, Irakul, Pakistanul și Marea Britanie. Această alianță s-a destrămat după lovitura de stat din Irak și a fost înlocuită de pactul RCD (Cooperarea Regională pentru Dezvoltare), sub influență americană, care a fost semnat în 1964 și care cuprindea Turcia, Pakistanul și Iranul. RCD încuraja un Iran laic, modern și occidental.

O cale utilă de a-i înțelege pe persani într-un timp cât mai scurt este citirea cărții Aventurile lui Hajji Baba din Isfahan, care reprezintă un fel de enciclopedie a persanilor ca rasă, ca popor și ca indivizi. Personajul persan arhetipal se mândrește cu moștenirea sa imperială și cu rasa sa ariană și neagă afirmația că religia islamică șiită l-ar lega de lumea arabă. Persanul tipic îl respectă pe celălalt și se va strădui foarte mult ca să nu îl jignească. Dar chiar dacă un persan poate să dea dovadă de cruzime și de răutate fără limite prin acțiunile sale, acesta va fi blând la vorbă. Acesta poate să fie foarte modest în relație cu autoritățile – de exemplu, se înclină,

neîntorcându-se niciodată cu spatele, și își condimentează spusele cu expresii abundente în umilință și patos. Persanul tipic poartă măști și rostește jumătăți de adevăr. Această atitudine este legată de religia șiită care, fiind minoritară în lumea musulmană, le permite credincioșilor, în cadrul taqiya (datoria prudenței), să se abată de la adevăr ca să supraviețuiască. Persanii au inventat arta negocierii și a tocmelii, care este inerentă culturii bazarului. Un vânzător strălucit va preamări calitățile produselor sale și va lăuda bunul-gust al cumpărătorului, declarând ce alegere perfectă a făcut acesta selectând produsul pe care intenționează să îl cumpere; la debutul negocierilor va afirma că pentru respectivul cumpărător este dispus să vândă în pierdere și îi va oferi acestuia ceai cald până când va scoate abur pe urechi. Îl va obosi pe cumpărător și îi va vinde produsele la un preț exorbitant, chiar și după toate reducerile pe care i le-a oferit în decursul negocierilor.

Răbdarea este o trăsătură caracteristică profundă și fundamentală a iranienilor. Persanul îți va spune că răbdarea este sursa tuturor reușitelor în negocieri, fie că este vorba de tocmeala de la bazar, fie de negocieri politice. Răbdarea, potrivit persanilor, îți crește șansele de a-ți atinge scopul. Iar dacă îl întrebi de unde să îți găsești această răbdare, ți se va servi metafora potrivit căreia un covor se țese în ani de zile! Iar țesutul covoarelor este o artă prin excelență iraniană.

Desigur că toate acestea sunt generalizări și că nu li se aplică persanilor de peste tot. Cu toate acestea, aș spune că aceia care au fost în Iran, și probabil că și iranienii înșiși, vor confirma că faptele descrise mai sus sunt trăsăturile caracteristice ale multora, dacă nu chiar ale majorității persanilor.

Există multe asemănări între perioada șahului și epoca statului care respectă Sharia (legea religioasă islamică) în ceea ce privește caracteristicile regimului. În timpul conducerii șahului, acesta era numit „Lumina arienilor“, iar supușii săi îl considerau drept o manifestare divină pe Pământ. Serviciul de securitate pe care l-a înființat acesta, SAVAK, care cuprindea serviciul de securitate internă și serviciul de informații militare, precum și organe de poliție și de jandarmerie, îi teroriza pe cetățeni și folosea toate mijloacele necesare ca să înăbușe orice formă de exprimare a opoziției față de regimul șahului.

În statul de astăzi, care respectă Sharia, conducătorul spiritual Khamenei, ca și Khomeini, înaintea sa, sunt considerați reprezentanții lui Allah și, de aceea, cetățenii acceptă orice le iese acestora pe gură ca fiind cuvântul divinității. Această convingere îi conferă conducătorului spiritual drept de veto și puterea de a lua hotărâri definitive în orice problemă. Cu alte cuvinte, conducătorul spiritual are putere discreționară de ultimă instanță. Echivalentul serviciului de securitate al șahului în epoca Shariei este Corpul Gărzii Revoluționare Islamice (CGRI), care conduce toate serviciile de securitate și propria armată și care funcționează în paralel cu armata obișnuită. CGRI controlează și ansamblul capacităților neconvenționale, precum și milițiile Basij, grupări periferice de huligani nemiloși care, în schimbul unei remunerații mărunte, sunt gata să slujească guvernul în orice misiune; acestea sunt folosite adesea pentru înăbușirea oricăror semnale de opoziție la adresa guvernului.

Există o contradicție intrinsecă între mândria iraniană, bazată pe originea ariană a țării și pe trecutul său imperial, și mândria unui stat șiit, care respectă Sharia și care crede în viziunea califatului mondial. După cum am mai menționat, înclin să cred că revoluția lui Khomeini din 1979 a dat prioritate islamului șiit ca valoare iraniană, însă totodată a fost motivată de moștenirea imperială a trecutului. Viziunea iraniană prelucrată este astfel aceea de a readuce zilele de glorie ale imperiului sub forma viitorului califat islamic.

Dilema iraniană

Această secțiune începe cu imaginea „nuclearizării“ Iranului din 2010 și o completează cu evenimentele de până în 2018, când a fost scrisă cartea de față. Am considerat util să includ evaluări mai vechi, pentru a-i oferi cititorului imaginea modului în care gândesc și analizează conducătorii serviciilor de informații, a căror sarcină este aceea de a-i sfătui pe liderii politici, care au puterea de a lua decizii importante.

Cine se așteaptă la o prelegere care să urmeze un raționament liniar va fi dezamăgit. Am scris o serie de impresii, ipoteze de lucru, zvonuri și, mai

ales, dileme și argumente pro și contra; la data la care le-am scris, nu îmi formasem încă o părere clară și coerentă. În plus, lucrurile erau, și rămân până în ziua de astăzi, într-o schimbare continuă.

Secțiunea de față cuprinde următoarele:

1. Descrierea situației interne a Iranului în 2010.

2. Descrierea a ceea ce se întâmpla în sălile guvernului de la Washington în timpul administrației Obama. În evaluarea mea, concluzia a fost că Statele Unite nu aveau să atace Iranul și că urmau să accepte un termen de breakout** de unu-doi ani.

3. Descrierea a ceea ce, după părerea mea, se întâmpla în sălile guvernului de la Teheran. În cadrul ultimei mele analize, mi-am exprimat părerea că intenția guvernului iranian era de a ajunge la capacitate nucleară militară și că era mai hotărât ca niciodată. Am subliniat și modificările intervenite în structura puterii statului, care era pe cale să devină un regim „pretorian“ al CGRI, în care clericii aveau să fie ostatici.

4. Analiza a ceea ce se întâmpla pe coridoarele guvernului de la Moscova; am ajuns la concluzia că Iranul era o monedă de negociere între Rusia și Statele Unite, prima fiind de acord să se alăture coaliției americane împotriva Iranului numai dacă Statele Unite recunoșteau Rusia ca putere mondială egală în rang și influență.

5. Analiza posibilelor modalități de acțiune împotriva amenințării nucleare iraniene, a listei de priorități și a ceea ce avea să se întâmple în „ziua următoare“ dacă s-ar fi luat vreo măsură.

Iran: imaginea internă

În 2010, regimul iranian era o creatură hibridă, formată din mai multe straturi și cu atâtea duplicate în cadrul sistemului său, încât era greu să discerni cine deținea puterea, nu numai oficial, ci și în fapt. Regimul iranian nu era nici democrație, nici regim totalitarist, ci o combinație ciudată între cele două. Un iranian bine poziționat în lumea academică, întrebat odată cine contrează Iranul, a răspuns: „Toată lumea și nimeni!“ La suprafață, părea că guvernul era total subordonat clericilor. Acest lucru a fost valabil imediat după revoluția lui Khomeini din 1979, însă de atunci situația s-a schimbat sub aspectul erodării puterii clericilor și al ridicării elitelor militante, care se luptau pentru putere și influență și care navigau printre ordinele religioase, legile politice, relații personale și directive birocratice.

În centrul tuturor acestor cercuri de influență se afla liderul suprem Khamenei. Totuși, acesta era înconjurat de clerici, de guvern, de înalți demnitari militari, în total de circa 10% din populația țării, care era de aproape 75 de milioane de ce tățeni. Evident că în prezența unui grup atât de mare și de divers de elite, până și liderul spiritual suprem s-a confruntat cu probleme și dileme în exercitarea puterii sale. „Oamenii noștri“ – khoudi în limba persană – erau cei care aparțineau elitelor. Toți cei care nu făceau parte din grupul khoudi nu aveau dreptul să exprime nici un fel de critici. Consiliul Suprem de Securitate Națională era format din consultanții superiori ai lui Khamenei și erau canalul prin care se transmiteau hotărârile liderului suprem către toate organele de stat. Mai era și Adunarea Specialiștilor și Consiliul pentru Păstrarea Intereselor. Prima îl numea pe liderul suprem, iar al doilea aproba sau respingea hotărârile luate de Majlis (parlamentul iranian). Cele două consilii aveau o majoritate formată din clerici, iar scopul lor era acela de a păstra statutul suprem al religiei în stat.

Într-un alt cerc se aflau comandanții CGRI și ai forțelor armate, care erau numiți de către liderul suprem și de clericii superiori din orașul sfânt Qom. Președintele (din 2005 până în 2013) Ahmadinejad a fost prim-ministru în funcție, puterea sa provenind de la liderul suprem. Cu toate acestea, el a susținut și a promovat CGRI, care l-a susținut la rândul său. Și presa era supusă puterii liderului suprem.

Populația Iranului era tânără. În 2010, circa 70% dintre iranieni aveau vârste sub 35 de ani. Erau cel puțin 36 de grupuri etnice distincte, fiecare

având propria limbă, cultură și obiceiuri. Conducerea mullahilor – clerici islamici – a provocat tulburări în cadrul acestor grupuri, chiar dacă nu au existat semne că acestea s-ar fi coordonat între ele. Totuși, aceste grupuri, și mai ales cele mai mari dintre ele – azerii în nord-vest, arabii din Khuzestan, în sud, ca și kurzii și etnicii baluchi –, cereau un anumit grad de autodeterminare, de la autonomie până la independență completă. Această luptă s-a manifestat prin demonstrații, greve și uneori chiar și prin acte de violență. Însă, la momentul acela (și la data la care am scris cartea de față, în 2018), aceste grupuri nu reprezentau o amenințare serioasă la adresa guvernului.

În anii dinainte de 2018, structura de putere a elitei de la conducere era în plină schimbare. CGRI căpăta tot mai multă putere și influență. Creștea numărul ofițerilor superiori care fuseseră disponibilizați după mulți ani de activitate în cadrul CGRI și acum aceștia le luau locul membrilor din prima generație a revoluției. În 2010, foștii membri ai CGRI reprezentau circa jumătate din numărul miniștrilor și circa o treime din membrii Majlis-ului. Cel puțin 20 dintre cele 30 de provincii ale Iranului erau conduse de foști membri ai CGRI, iar cele mai importante ambasade ale Iranului din lume erau conduse de foști membri ai CGRI. Balanța puterii economice înclina în favoarea CGRI și în defavoarea bazarurilor, care reprezentau prin tradiție baza puterii economice a Iranului. CGRI deținea aproximativ 100 de întreprinderi economice din domeniul infrastructurii naționale și circa 500 de companii din domeniul industrial, bancar, naval, al comunicațiilor, al asigurărilor și de recreere. Astăzi (în 2018) se estimează că CGRI este al treilea cel mai mare organ economic din Iran, după Compania Națională Petrolieră Iraniană și după Fundația Imam Reza, care își are sediul în orașul Mashhad. Există îngrijorarea că dominația tot mai pregnantă a CGRI asupra principalelor centre de putere și destabilizarea situației interne a Iranului pot, în anumite condiții, să ducă la preluarea forțată a Iranului de către CGRI și la trecerea oficială la o dictatură militară în numele islamului, cu preluarea controlului asupra arsenalului de arme nucleare și a rachetelor balistice cu rază lungă de acțiune.

Valul de demonstrații care a măturat Iranul în iunie 2009 nu a fost neapărat consecința fraudei electorale de la prezidențiale. Frauda a fost doar un pretext. Cauza mai profundă a izbucnirii protestelor a fost situația

economică, socială și politică. „Omul de pe stradă“ își dăduse seama că regimul îi luase câteva drepturi civile pe care credea că încă le mai deține. Masele și-au încredințat susținerea lui Mir-Hossein Mousavi și Mehdi Karroubi, care i-au încurajat pe oameni să iasă în stradă și să dea frâu liber nemulțumirilor adunate de mult timp. La demonstrațiile pline de încrâncenare care au avut loc pe 7 decembrie 2009, studenții au strigat: „Mousavi este pretextul, întregul regim este ținta!“ Regimul, care se temuse de o înfrângere în alegeri, pusese la cale măsluirea rezultatelor. Ca să împiedice dinainte rezistența poporului, înainte de alegeri regimul a făcut o serie de ample manevre și demonstrații ca să înăbușe orice revolte, cu ajutorul milițiilor Basij.

Lipsa de legitimitate a regimului, care a fost sporită de fraudarea alegerilor, și neînțelegerile din interiorul conducerii regimului – dintre conservatori și ultraconservatori, dintre Rafsanjani și Ahmadinejad și dintre facțiuni și unități – au accentuat și mai mult lupta legată de viitorul regimului și natura sa, făcându-și planuri cu privire la ziua de după înlăturarea lui Khamenei. Statutul și puterea liderului suprem au fost perturbate considerabil, scăzându-i capacitatea de a ajunge la un compromis care să îi mulțumească pe toți. Cu toate acestea, nu s-au găsit indicii sau evenimente care chiar să îi fi amenințat poziția.

Statele Unite: Încercarea de a descifra adevăratul semnal

De la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, din 1945, și până la prăbușirea Uniunii Sovietice, Războiul Rece a fost principalul instrument care a modelat și a stabilizat ordinea mondială. De la prăbușirea Uniunii Sovietice, în 1991, a existat un virtual război rece, în care, vreme de un deceniu, până în 2000, Statele Unite au jucat rolul de unic „polițist“ al unei lumi unipolare.

Alegerea președintelui Barack Obama în 2008 a marcat o schimbare strategică majoră în politica externă a SUA. Obama a trecut de la o strategie de confruntare, la una de implicare. Probabil că președintele Obama chiar a crezut că strategia de implicare avea să dea rezultate. Însă, când realitatea mondială a părut să semene tot mai mult cu un câmp de luptă între cultura

musulmană, pe care nu o interesa un compromis, și cultura democrației liberale, al cărei lider ieșea dintr-o criză economică pe plan intern și care era implicat în două războaie fără nici o perspectivă de a se încheia și al cărui aliat principal, Europa, se lupta fără succes cu islamul pe propriul teritoriu, fără îndoială că strategia de implicare avea să fie interpretată de către lumea musulmană drept slăbiciune, aceasta înțelegând că tot ce trebuia să facă era să continue să slăbească puterea și influența Statelor Unite.

Am să prezint mai jos câteva opinii care s-au auzit la Washington în 2015, de la demnitari guvernamentali, membri ai Congresului și oameni din domeniul securității, al informațiilor și cel academic.

Administrația SUA era preocupată de deteriorarea situației din Afghanistan și Pakistan și de situația din Irak, așa că trata Iranul ca o prioritate secundară, chiar dacă țara respectivă se afla din punct de vedere geografic între Afghanistan și Irak și era pe cale să dețină o bombă nucleară. Această ordine de priorități era o reflexie a atitudinii guvernului față de viitorul NATO, de amenințarea cu un alt atac terorist de amploarea celui din 11 septembrie, de pericolul unui război nuclear în Asia de Sud și de procentul scăzut de aprobare a președintelui în rândul populației (trebuie să nu uităm că războaiele, în general, au tendința de a afecta mandatul președintelui american).

Ținând cont de cele de mai sus, celelalte priorități ale Statelor Unite, inclusiv Iranul și procesul de pace din Orientul Mijlociu, concurau între ele pentru atenția și resursele guvernului. Mai mult decât atât, președinția lui Obama s-a axat mai mult pe politica internă (sănătate, șomaj etc.) și mai puțin pe politica externă.

În paranteză fie spus, o revoluție jihadistă în Pakistan ar fi schimbat cu totul regulile jocului în cadrul sistemului internațional și ar fi constituit o amenințare directă la adresa Israelului, atât timp cât Pakistanul devenea un stat terorist sunnit cu o capacitate militară și nucleară mai mari decât Iranul. Trebuie să menționăm faptul că, prin acordul președintelui Obama cu prim-ministrul pakistanez, cel din urmă a renunțat la orice opinie cu privire la programul nuclear al țării. A existat și o estimare potrivit căreia o preluare militară a țării avea să preceadă unei lovituri de stat jihadiste.

Acestea fiind prioritățile lui Obama, era clar că nu era în interesul Statelor Unite să provoace nici un fel de probleme în relațiile cu Iranul. După alegerile iraniene din 2009, unii membri ai administrației SUA și-au exprimat convingerea că orice susținere din partea americanilor a opoziției din Iran ar fi reprezentat un „sărut al morții“, pentru că orice presiune făcută asupra lui Ahmadinejad cât timp acesta era slab ar fi putut să fie percepută drept o încercare de a profita de vulnerabilitatea sa și să sporească ostilitatea împotriva Statelor Unite.

Estimarea care precumpănea în cercurile guvernamentale era în sensul că, dacă Israelul avea să atace Iranul, iar acesta avea să riposteze, Statele Unite nu ar fi putut să stea deoparte. Însă un atac împotriva Statelor Unite sau a forțelor lor din Irak sau din Afghanistan ca urmare a acțiunii israeliene împotriva Iranului ar fi afectat grav relațiile israeliano-americane.

Triunghiul Statele Unite-Pakistan-Afghanistan a avut efec-te considerabile asupra relațiilor indiano-pakistaneze. Indienii erau preocupați de slăbiciunea regimului pakistanez. Pakistanezii se temeau că indienii le-ar putea exploata slăbiciunea. În acest context, pakistanezii au renunțat la măsurile de nepropliferare nucleară, adică separarea fizică a încărcăturilor și a vectorilor nucleari.[1] Indienii au interpretat acest fapt drept un semn de intenție și și-au mărit nivelul de alertă. Un posibil rezultat al acestei situații era continuarea atacurilor teroriste din India, provenite din Pakistan, care ar fi fost urmate de replica Indiei și apoi, posibil, de escaladare sub forma unei stări de disponibilitate nucleară a Pakistanului. Observatorii israelieni își amintesc probabil faptul că dintr-o combinație de motive economice, politice și demografice, relațiile dintre India și Iran erau întrerupte și era greu de imaginat că îmbunătățirea relațiilor Israelului cu India avea să afecteze relațiile Indiei cu Iranul. Chiar și după mediatizata vizită a prim-ministrului indian Narendra Modi în Israel, din iulie 2017, și chiar dacă India este astăzi al doilea mare client al industriilor de apărare israeliene, reprezentanții indieni sfătuiesc Israelul că, în loc să manifeste ostilitate față de regimul iranian, este de preferat să manifeste simpatie față de poporul iranian. Acești reprezentanți fie ignoră, fie nu sunt conștienți de cât de mare este presiunea regimului de la Teheran asupra populației Iranului, în parte și prin intermediul CGRI, care este acum principala forță din țară, controlând

armata, armele neconvenționale, economia și, într-o măsură din ce în ce mai mare, pe ayatollahi. CGRI este cel care manifestă ostilitate față de Israel.

Evaluarea neoficială efectuată de Departamentul de Stat al Statelor Unite a ajuns la concluzia că un conflict cu Iranul nu ar fi condus la un acord satisfăcător privind programul nuclear iranian, dar, dacă s-ar fi ajuns la o înțelegere, s-ar fi amânat rezultatul final și i s-ar permite Iranului să continue să acumuleze uraniu slab îmbogățit, până când s-ar lua o decizie cu privire la breakout (adică o declarație și/sau un experiment). Ideea era că era preferabil să se câștige timp, în loc să aibă loc imediat o confruntare. Cu toate acestea, au apărut dezacorduri cu privire la problema Iranului între secretarul de stat Hillary Clinton și Casa Albă, Clinton solicitând o abordare mai dură și stabilirea unui program de negocieri, precum și exprimarea deschisă a susținerii față de opoziția iraniană. Aceasta a susținut că era imposibil să se negocieze numai cu promisiuni și fără amenințări. A devenit tot mai evident faptul că guvernul nu a putut să impună un termen-limită în privința programului nuclear al Iranului, chiar dacă și Casa Albă, și Departamentul de Stat știau că este imposibil să porți negocieri fără să stabilești niște limite. Punct!

Ideea potrivit căreia Statele Unite erau prea subiective atunci când venea vorba despre Israel, până acolo încât orice critică la adresa Israelului să fie considerată nelegitimă, putea fi auzită tot mai mult atât în cadrul Partidului Democrat, cât și în cadrul administrației, cel puțin până la instalarea în funcție a președintelui Trump, la începutul anului 2017. Mulți demnitari americani au obosit să tot audă argumentul Israelului că un Iran nuclear era o amenințare existențială și au adoptat opinia potrivit căreia iranienii erau rezonabili și, prin urmare, nu ar fi folosit arme nucleare împotriva Israelului, dacă și când le-ar fi avut. Această apreciere este foarte periculoasă și poate avea efecte nebănuite dacă ne amintim că este vorba despre eventualitatea unui eveniment nuclear, iar factorul de decizie este liderul spiritual care, potrivit credinței șiite, nu are cum să greșească. În acest context, se poate afirma că puterea lobby-ului evreiesc în Statele Unite nu mai este ceea ce a fost odată.

În discursul său de la Cairo, Obama a spus că nici o țară nu este îndreptățită să decidă ce stat are dreptul să dobândească arme nucleare. Însă un Iran

nuclear ar fi determinat o cursă a armelor nucleare în Orientul Mijlociu, ceea ce contravenea intereselor Statelor Unite. Asta însemna că Statele Unite nu se temeau de un Iran nuclear, ci de un Orient Mijlociu nuclear. Cu alte cuvinte, Statele Unite păreau dispuse să accepte hegemonia iraniană în Orientul Mijlociu, fapt îngrijorător pentru statele arabe sunnite moderate și, bineînțeles, pentru Israel.

Administrația Obama analiza variantele posibile prin care putea să evite următoarea etapă de nuclearizare regională și căuta modalități de a limita proliferarea, începând cu Pakistanul, cu regimul său instabil, cu China și Rusia, și terminând cu izolata Coree de Nord. În scopul ajungerii la un consens cu Europa în această chestiune, administrația a încercat să stabilească o linie roșie care să fie numitorul comun minim acceptat, și anume că o reacție occidentală urma să aibă loc numai după un atac nuclear sau un alt atac neconvențional împotriva Israelului.

O altă idee care a fost analizată a fost modelul germano-japonez al pragului de două luni pentru obținerea unei bombe. Potrivit acestui model, pentru a se ajunge la un acord sau o înțelegere cu Iranul, acestuia avea să i se permită să avanseze până în momentul în care ar mai fi avut două luni până la îndeplinirea tuturor condițiilor de producere a unei bombe. Desigur că o asemenea înțelegere nu ar fi rezolvat problema cursei înarmărilor din întreaga regiune.

Până la urmă, spre sfârșitul mandatului lui Obama, nu a existat nici o șansă ca vreunul dintre scenariile serviciilor secrete să motiveze administrația să acționeze împotriva Iranului. Exista tendința de a crede că mai era timp și că nu venise încă momentul acțiunii. Aceasta avea să fie abordarea până atunci când Iranul urma să efectueze un test nuclear, după care administrația avea să adopte o atitudine prin care să îi convingă pe iranieni să nu îl repete.

O altă poziție americană a derivat din derularea următorului raționament:

Exista o legătură între drumul Iranului către producția de arme nucleare și conflictul israeliano-palestinian.

Dacă s-ar fi încheiat conflictul israeliano-palestinian, Iranului i-ar fi fost greu să obțină arme nucleare în atmosfera de reconciliere care ar fi urmat.

Iranul năzuia să ajungă la faza de breakout într-un an sau doi și astfel mai era timp de negocieri și pentru un acord bazat pe modelul din 2004 (vezi mai jos).

Nu ar fi trebuit să i se solicite Iranului să facă concesii cu privire la Israel, cum ar fi să nu mai susțină Hezbollahul, pentru că asta ar fi îngreunat încercarea de a ajunge la o înțelegere cu privire la problema nucleară.

Eu, personal, am remarcat la administrația Obama confuzia și lipsa de hotărâre. A fost o administrație pentru care politica externă a fost o pacoste, pentru care Israelul a fost o pacoste. A afișat pornirea de a-i liniști pe „băieții răi“, în loc să îi înfrunte. Am să mă refer mai târziu la poziția președintelui Trump.

Ar trebui să menționăm că modelul din 2004 amintit mai sus nu a fost un acord americano-iranian care să ducă, pentru un timp, la oprirea de către Iran a producției nucleare militare. Iranul a luat în mod unilateral această hotărâre după invazia Statelor Unite din Irak. Asta înseamnă că decizia a fost luată ca urmare a unei acțiuni militare clare din partea cealaltă, iar nu ca urmare a unei politici de implicare sau de descurajare verbală.

Iranul: Studiu de caz privind obstinația și epuizarea inamicului

Iranul a ieșit învins din războiul său de nouă ani cu Irakul, care s-a terminat în 1990, în ajunul izbucnirii Primului Război din Golf. După acest război, în timp ce irakienii erau ocupați cu invadarea Kuwaitului și cu lupta împotriva coaliției internaționale conduse de Statele Unite, iranienii trăgeau învățăminte de pe urma războiului lor cu Irakul. Au ajuns la concluzia că înfrângerea lor din război era consecința efectului combinat a două arme pe care irakienii începuseră să le folosească în fazele cruciale ale războiului – rachetele lansate asupra centrelor populate iraniene, inclusiv asupra

capitalei Teheran, și armele chimice, care fuseseră folosite de către irakieni în linia întâi a frontului. Iranienii nu avuseseră nici o replică la aceste două tipuri de arme.

Ca urmare a învățămintelor trase, Iranul a hotărât să depună eforturi pentru a-și dezvolta capacitățile militare neconvenționale, în scopul măririi forței sale strategice. Pentru prima dată s-a decis construirea în același timp de capacități chimice și biologice, precum și de sisteme de lansare de proiectile și de rachete. Pe plan intern, dezbaterea cu privire la sporirea eforturilor pentru realizarea de capacități nucleare a durat ceva vreme. Poziția inițială a primului lider spiritual, Khomeini, întemeiată, printre altele, pe rațiuni religioase, a fost aceea de a renunța la alternativa nucleară. Ulterior, acesta a fost însă convins de către susținătorii opțiunii nucleare, tutelați de CGRI, și și-a dat binecuvântarea pentru lansarea unui program nuclear.

Putem să bănuim că în cursul discuțiilor s-a pus problema dacă Iranul ar trebui să își dezvolte capacitatea militară doar ca să facă față pe viitor amenințării irakiene sau dacă ar trebui să pună în funcțiune capacități strategice menite să susțină o politică externă al cărei scop era transformarea Iranului într-un hegemon regional.

În final, a fost adoptată cea de-a doua poziție, iar Iranul a pornit într-o cursă a înarmării cu planuri și bugete pe termen lung și cu mișcări politice înșelătoare, gândite a camufla programele sale de obținere a unei capacități militare nucleare, a unui sistem de rachete cu rază mare de acțiune și de capacități militare chimice și biologice. Ulterior, pe listă au fost adăugate și submarine.

Prima dovadă a existenței noii doctrine strategice iraniene a ajuns în Israel atunci când s-au primit informații despre faptul că iranienii măreau raza de acțiune a rachetei Shihab 3 – prima ce avea să fie realizată potrivit noii doctrine – până la 1 300 de kilometri. Astfel, întregul stat Israel se afla în raza de acțiune a lansatoarelor amplasate în vestul Iranului. Astăzi, Iranul are rachete cu o rază care îi permite să lovească Israelul din interiorul țării. În prima jumătate a anilor 1990, s-au adunat numeroase dovezi legate de activitățile Iranului destinate realizării capacităților lor strategice, elementul principal al acestor dovezi fiind achiziționarea intensă de tehnologii occidentale.

Încercarea Israelului de a convinge lumea cu privire la ambiția Iranului de a deveni hegemon militar în Orientul Mijlociu a început în 1991. Îmi amintesc cum m-am dus dintr-o țară într-alta, de la un comandant militar la altul și de la un decident la altul încercând să îi conving cu privire la creșterea amenințării strategice la adresa Israelului, care constituia totodată o amenințare regională. Trebuie să spun că la început m-au luat drept nebun. Ulterior, primeam răspunsul: „Lasă-ne în pace, vorbești despre o amenințare care este foarte îndepărtată – acum suntem ocupați cu o listă mare de amenințări mai urgente".

Povestesc despre asta ca să subliniez faptul că decizia Iranului de a dezvolta capacități strategice neconvenționale a fost luată la începutul anilor 1990, aproape cu 20 de ani în urmă (la data scrierii cărții) și mai bine de 25 de ani înainte de publicarea cărții de față. Astăzi, nici o persoană serioasă nu se mai îndoiește de intențiile Iranului de a-și dezvolta o capacitate militară nucleară. De asemenea, astăzi este imposibil de negat faptul că, vreme de 20 de ani, iranienii au reușit să înșele lumea și să îi servească varianta sa (care lumii i-a convenit să i se servească), potrivit căreia programul său nuclear era numai în scopul menținerii păcii. Astăzi, după ce iranienii au creat deja un arsenal de rachete cu rază mare de acțiune (3 500 de kilometri) și de arme chimice și biologice, și când sunt la un pas de a avea capacitate militară nucleară, a început deja să fie conștientizat obiectivul lor de hegemonie strategică în Orientul Mijlociu. Primul stat din Golf care a anunțat recunoașterea acestui fapt este Qatarul, care ajunsese deja cu câțiva ani înainte la concluzia că nu se putea baza pe Statele Unite și se aliase cu Iranul. Mai mult decât atât, acum Iranul are o prezență militară solidă în Irak, iar cele două țări pot fi considerate drept „state-surori", având ca numitor comun islamul șiit. Iranul are o prezență masivă, și directă, și prin intermediul unor grupuri de luptători străini (ceceni, turkmeni și alții), în Siria și Liban și participă în mod activ la războiul civil din Yemen.

Strategia iraniană din Liban a fost una inteligentă, iar astăzi Hezbollahul, cu capacitatea sa strategică de a lansa proiectile pe o traiectorie înaltă, reprezintă o amenințare de prim rang, pe care strategii israelieni nu o pot ignora. Nu ar trebui subestimată experiența militară pe care a dobândit-o Hezbollahul în cursul războiului împotriva ISIS din Siria; astăzi, acesta ar trebui considerat o armată regulată, iar nu o organizație teroristă.

Evacuarea forțelor militare ale SUA din Irak va transforma această țară într-un spațiu gol, care va fi ocupat de influența strategică iraniană. Iranienii acționează în Irak de mulți ani, extinzându-și baza de influență, aliații lor firești fiind șiiții, care reprezintă majoritatea clară a populației Irakului. Din 2017, forțele militare și consultanții pe probleme de securitate din Iran care aparțin CGRI luptă cot la cot cu armata șiită irakiană împotriva ISIS, încercând să îl alunge din Irak. După plecarea forțelor americane, următorul obiectiv al iranienilor și al aliaților lor șiiți va fi de a ataca și de a teroriza organizațiile civile americane, care probabil că vor lua locul armatei SUA. Washingtonul nu va mai declanșa un război ca să îi protejeze pe acești cetățeni americani. Ei vor părăsi Irakul, problema va dispărea din atenția mass-media, iar Irakul va deveni un protejat de facto al Iranului. Să nu uităm că între liderii șiiți din Iran și Irak nu există numai solidaritate religioasă, ci și legături de familie. Mulți clerici șiiți din Irak au studiat în Iran și, în diverse perioade, au solicitat și azil politic acolo.

Ținând cont de toate cele de mai sus, lumea de astăzi, cu Statele Unite la cârmă, se află la o răspântie de drumuri; atenția sa se îndreaptă tot mai mult către problemele postnucleare. Una dintre acestea este legată de eventuala strategie postnucleară a Iranului. În aceste condiții, există opinia potrivit căreia atitudinea față de armele nucleare ține de cultură, și nu neapărat de considerații militare. De exemplu, regimul sovietic le-a interzis bombardierelor sale să zboare liber în spațiul aerian al Uniunii Sovietice cu bombe nucleare la bord. De ce? Ca nu cumva vreun pilot sovietic să fie tentat să arunce bomba asupra Kremlinului. Iranienii gândesc oare la fel? Se vor asigura că un lansator de rachete cu focoase nucleare nu va lansa în nici un caz o rachetă asupra unei ținte iraniene?

O altă problemă este faptul că nuclearizarea Iranului va duce probabil la creșterea cererii de tehnologie nucleară în Orientul Mijlociu. Cei care vor excela, fără îndoială, în acest spectacol vor fi membrii grupării cunoscute sub numele de „băieții lui A.Q. Khan“ (Abdul Qadeer Khan a fost conducătorul incontestabil al proiectului nuclear pakistanez și este numărul unu în lume în cursa pentru înarmarea neconvențională). Dacă se va întâmpla acest lucru, va rămâne foarte puțin din programul mondial de neproliferare căruia președintele Obama i-a dedicat atât timp, pentru că

nord-coreenii, chinezii și chiar și rușii vor dori să ia parte la această piață profitabilă.

O a treia problemă privește descurajarea nucleară. Cunoaștem conceptul de actor rezonabil al descurajării unitare, potrivit căruia, în dialectica teoriilor nucleare, logica are întâietate pentru toată lumea, în orice situație, ceea ce face ca statele nucleare să pună o surdină conflictului dintre ele. Răspunsul la întrebarea dacă aceste reguli se vor aplica și în cazul Iranului nu este atât de evident. Ceea ce noi considerăm rezonabil se referă la tot ce este rezonabil în accepțiunea noastră și nu ține cont de diferențele fundamentale din baza de date ale adversarului, de filtrele prin care privește acesta lucrurile, de ceea ce este important pentru propria identitate (țara sa? religia sa? cultura sa?).

În acest context merită să menționăm activitatea Departamentului Apărării al SUA de „realizare de profiluri de descurajare". Profilul cuprinde următoarele elemente: istoria inamicului, părerea despre sine, măsura în care respectă autoritatea, modul în care a reacționat în trecut la răsplată și la pedeapsă, sursele sale de motivație (fie că sunt religioase, economice, ideologice, politice, personale sau colective), filtrele prin care primește informațiile și măsura în care crede în explicații care nouă ni se par „irațională". Fără îndoială că acesta este un instrument de măsură foarte interesant, în care americanii au investit multă analiză și experiență. Cu toate acestea, nu se dorește a fi științific și nici nu se bazează pe vreo metodologie științifică. Iar atunci când cineva se confruntă cu o chestiune de viață și de moarte, trebuie să aibă mult curaj ca să ia decizii numai pe baza unui instrument de realizare de profiluri. Cred că un ofițer de la informații, de la FAI sau de la Mossad, bazându-se numai pe o evaluare a informațiilor determinată de o analiză a inamicului și care nu include evaluarea propriilor capacități ale Israelului cu privire la problema nucleară a Iranului (după cum procedează liderul politic și organismul subordonat acestuia, precum Consiliul Național de Securitate), va fi nevoit să îi prezinte factorului de decizie un raport de informații care are la bază un scenariu foarte pesimist.

Instinctul de supraviețuire învinge orice alt instinct. Dar trece acesta examenul ideologic și teologic iranian, care sanctifică moartea dacă aceasta

ajută la atingerea scopului suprem de refacere a califatului islamic mondial? Și, ca să adâncim și mai mult dilema, putem să luăm două exemple în care iranienii au preferat logica imperativului ideologic. Prima dată s-a întâmplat în 1988, când liderul suprem Khomeini, care a văzut că Iranul era învins de Irak, a luat decizia unilaterală de a pune capăt războiului. Explicându-și decizia luată, a scris că pentru el a fost ca și cum „a luat otravă“. Al doilea exemplu este din 2004, după invazia SUA în Irak; iranienii, temându-se că avea să le vină și lor rândul, au decis unilateral să suspende temporar programul nuclear militar. Și de această dată logica a predominat față de considerentele religioase. Acest exemplu este însă slab, ținând cont de faptul că iranienii au reacționat la o amplă mișcare militară și la invazia americanilor din Irak, iar nu la o amenințare verbală.

Mai jos, vă prezint alte câteva dileme legate de decizia privind direcțiile de acțiune împotriva unui Iran nuclear:

Am învățat din experiență că o simplă abordare defensivă ca reacție la provocare (de exemplu, lansarea de obuze aupra orașului sudic Sderot) nu este numai ineficientă, ci și de natură să atragă costuri foarte mari.

Un cadou va fi perceput de către partea adversă drept slăbiciune dacă nu este precedat de o amenințare sau de o demonstrație credibilă de putere.

Uciderile țintite ale membrilor din conducere sunt, în general, după părerea mea, o strategie foarte eficientă, însă nu una suficientă.

Adevărata descurajare are loc numai atunci când adversarul înțelege că acțiunile pe care le întreprinde sunt iraționale, că acestea nu numai că nu își vor atinge scopul, ci vor duce chiar la rezultate negative în zone în care chiar contează pentru el. Aici se pune din nou întrebarea dacă această definiție i se aplică unui adversar care este irațional.

Oare mecanismele implementate în domeniul nuclear de la Războiul Rece încoace – măsuri de protecție și legături de acces permisive – vor fi

acceptate de iranieni dacă și când aceștia vor dobândi arme nucleare?

În ce măsură tabuul folosirii bombei nucleare, care există din al Doilea Război Mondial, va fi menținut de iranieni sau cel puțin va fi luat în considerație de către aceștia? Conflictul care se apropie cel mai mult de verificarea acestui tabu astăzi este conflictul indiano-pakistanez. Teoria convențională spune însuși faptul că ambele părți dețin capacități nucleare servește drept forță moderatoare. În cazul Iranului, problema este dacă porunca divină a autosacrificiului de dragul califatului islamic mondial va duce la încălcarea tabuului sau dacă acesta va fi menținut, în ciuda acestei porunci.

În timpul Războiului Rece, mesajul transmis între cele două puteri a îmbrăcat forma de acțiuni, cu excepția crizei cubaneze, în cursul căreia președintele Kennedy și-a transmis mesajele prin declarații. Într-o situație nonstatală, declarațiile sunt singurul mijloc de comunicare cu adversarul, iar influența lor, prin definiție, este mai slabă decât acțiunile care demonstrează putere. Situația în care adversarii sunt actori nonstatali se referă la posibilitatea în care organizații teroriste vor prelua controlul sau li se va da de către un stat controlul asupra armelor nucleare, fie că acestea sunt într-un stat avansat, fie că nu.

Khamenei devine tot mai slab față de CGRI. După cum am discutat, regimul își asumă tot mai mult rolul pretorian, în care CGRI controlează conducerea politică prin preluarea centrelor de putere – serviciile de securitate, economia și canalele prin care i se transmit conducătorului informațiile. Membrii CGRI sunt numiți în funcții-cheie atât în cadrul administrației prezidențiale, cât și al biroului liderului spiritual. Așa stând lucrurile, se pune întrebarea câtă influență va avea CGRI în procesul de luare a deciziilor nucleare, ca să nu mai vorbim despre posibila activitate nucleară.

Chiar dacă iranienii sunt de acord să își mute în străinătate rezerva de uraniu slab îmbogățit ca să continue acolo îmbogățirea, atât timp cât această alternativă corespunde mersului lucrurilor stabilit de iranieni, acest lucru va

fi precedat de negocieri lungi și obositoare cu privire la condițiile și la aranjamentele de verificare, iar după aceea nici nu va fi măcar posibil să se verifice dacă nu cumva continuă să îmbogățească singuri uraniul. În ceea ce privește programul, ipoteza de lucru este că nu vor ajunge la o capacitate de breakout până când nu vor deține suficient material pentru cel puțin zece bombe. Asta înseamnă că, chiar dacă iranienii vor fi de acord cu un asemenea aranjament, ei nu vor renunța la dorința de a construi arme nucleare.

Evenimentele din preajma alegerilor din 2009 din Iran nu au făcut decât să întărească hotărârea regimului de a continua programul nuclear. Regimul a apreciat că nu trebuia să se teamă de presiunea americanilor sau de un acord al americanilor față de o acțiune militară israeliană. Iranienii au gândit că propria hotărâre de a continua implementarea programului avea să consolideze regimul. Există dovezi că experiența Coreei de Nord a servit drept model pentru Iran. Dacă acest lucru este valabil, ne putem aștepta ca Iranul, în negocierile sale cu Statele Unite și cu Europa, să ajungă la înțelegeri și apoi să se retragă de la acestea ca să obțină și mai multe concesiuni. Într-adevăr, în cadrul negocierilor dintre Iran, Statele Unite și alte puteri mondiale, au existat semnale că iranienii au învățat de pe urma tiparelor comportamentale ale Coreei de Nord.

O altă lecție învățată din cazul Coreei de Nord este aceea că Iranul ar prefera să își demonstreze capacitatea pe baza supoziției că nu va exista nici o retragere, prin urmare, dacă va trece linia roșie (adică dacă va efectua vreun experiment sau își va demonstra în alt mod capacitatea nucleară militară), își va fi atins statutul dorit, iar discuțiile ulterioare se vor referi la înghețarea sau evitarea repetării unui experiment similar.

Aici merită să analizăm cazul Coreei de Nord și implicațiile acestuia asupra comportamentului Iranului în epoca lui Trump. Poate că ar trebui să începem cu sfârșitul (chiar înainte de întâlnirea dintre Trump și Kim, din iunie 2018) și să spunem că „strategia“ lui Trump, exprimată prin torente de tweeturi și prin declarații frenetice și spontane de pe toate scenele, inclusiv de pe cea a Adunării Generale a ONU, din 2017, îl duce deja pe liderul nord-coreean și mai aproape de o abordare riscantă. Dar, dacă presupunem

că Kim Jong-un va fi mânat de propriul instinct de supraviețuire, el ar putea să îl interpreteze pe Trump după cum urmează:

Trump vrea să omoare teroriști și nu vrea să se implice în războaie ample.

Trump se bucură de susținerea doar a unei mici părți dintre americani. Majoritatea americanilor îl consideră respingător, la fel ca și presa americană.

Trump a încălcat în mod repetat acordurile internaționale. Printre acestea se numără Parteneriatul Transpacific, la care sunt parte 12 țări, și Acordul de la Paris privind schimbările climatice, semnat de 195 de țări. Are o atitudine ostilă față de NATO, ai cărui membri cred că nu mai pot avea încredere în America, și, în fine, s-a retras din înțelegerea nucleară cu Iranul.

Kim Jong-un ar mai putea face și următoarele considerații:

El crede că, într-un caz de situație-limită, China va continua să îl susțină și nu va „arunca la câini Coreea de Nord“, pentru că, în calitatea sa de stat-tampon cu Coreea de Sud, care se bucură de susținerea Statelor Unite, Coreea de Nord reprezintă un element strategic la care China nu va renunța prea ușor.

Și Rusia s-a aliat cu Coreea de Nord și probabil că i-a promis vetoul în Consiliul de Securitate al ONU, ca parte a strategiei sale de obstrucționare a oricărei mișcări americane.

Dacă Statele Unite se retrag din aranjamentul nuclear cu Iranul, nu le rămâne decât să impună noi sancțiuni împotriva Iranului, la care nu li se vor alătura celelalte părți la acord. Este de neconceput un atac al americanilor asupra unităților nucleare iraniene.

Concluzia la care probabil va ajunge liderul nord-coreean este că poate să își continue spectacolul de abordări riscante față de Trump, cu excepția unui atac fizic asupra teritoriului american (inclusiv Guam), fără să riște un atac american direct asupra țării sale. El nu va iniția un atac direct asupra Statelor Unite, însă va riposta la orice atac al acestora.

În ceea ce privește Statele Unite, este destul de posibil ca Kim să reușească să îl debusoleze pe Trump, însă dacă acesta din urmă va dori să atace, sistemul american îl va împiedica să o facă.

Problema statutului liderului spiritual îi pune și pe factorii de decizie occidentali în dilemă. Se pot identifica două abordări în cadrul conducerii spirituale iraniene. Khamenei este de părere că liderul spiritual este unicul factor de decizie. Acesta este infailibil și exprimă cuvântul Domnului. Marele ayatollah Hossein Ali Montazeri este de părere că rolul liderului spiritual este acela de a face recomandări și de a fi pe post de consultant, nu de a fi unicul factor de decizie.

Încercând să estimăm ce ne rezervă viitorul, nu putem să nu citățm observațiile făcute de Khamenei față de un critic străin: „Misiunea mea pe acest Pământ este aceea de a provoca distrugerea Israelului, iar un Iran nuclear este un instrument menit să impună voia lui Dumnezeu și să islamizeze lumea“.

Rusia: Folosirea Iranului ca atu pentru recuperarea statutului de superputere

De la Revoluția din Octombrie din Rusia țaristă, din 1917, și până la revoluția lui Khomeini din Iran, din 1979, între Uniunea Sovietică și Iran a existat o permanentă stare de ostilitate. Pe vremea sa, Stalin a încurajat înființarea unui partid comunist în Iran, menit să conducă la creșterea influenței sovietice și la neutralizarea influenței occidentale. Uniunea Sovietică a adoptat strategia unui „realpolitik“ față de Iran, care a dat anumite rezultate pe ici, pe colo. Însă, cu excepția perioadei republicii marxiste a Partidului Tudeh din nordul Iranului, dintre 1942 și 1947, susținut de Uniunea Sovietică, și de perioada prim-ministrului Mossadegh

(1951–1953), care l-a înlăturat pe șah și s-a bucurat de susținerea sovietică, Iranul a fost aliatul constant al Statelor Unite.

Revoluția lui Khomeini din 1970 a fost susținută la început de către sovietici, însă acest lucru s-a schimbat în urma unei întregi serii de evenimente:

Sovieticii au fost dezamăgiți de alegerea Iranului de a fi independent față de orice superputere.

Iranul a manifestat o atitudine negativă față de ateismul comunist.

Sovieticii au fost ofensați de susținerea de către Iran a mujahedinilor din Afghanistan în războiul izbucnit în urma invaziei sovietice din țara lor.

Iranul s-a simțit insultat de politica coercitivă a Uniunii Sovietice referitoare la prețul petrolului.

După prăbușirea Uniunii Sovietice în 1991, s-a creat situația în care Rusia avea nevoie de susținerea iraniană ca să prevină infiltrarea islamului radical în Rusia și în republicile asiatice, iar Iranul avea nevoie de arme și tehnologie rusească.

Politica președintelui Putin, începând cu anul 2000, a urmărit să îi redea Rusiei poziția de superputere. La modul ideal, acest lucru s-ar realiza cu acordul Statelor Unite, dar dacă acest fapt nu este posibil, Rusia tot va continua să își urmărească țelul. Însă Rusia de după 1991 nu are puterea să le dea ordine Statelor Unite, așa că singura strategie pe care o poate adopta ca să își atingă obiectivul este să își valorifice statutul de „pacoste“. Așa a devenit Rusia „concurenta“ care încearcă să pună bețe în roatele oricărei inițiative americane internaționale.

Demnitarii ruși, atât cei din trecut, cât și cei actuali, au vorbit în cercuri restrânse despre umilința pe care administrația SUA i-a provocat-o Rusiei

din 1991 încoace. După trasarea granițelor Uniunii Sovietice la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Rusia nu s-a redus ca suprafață în măsura în care a făcut-o după Războiul Rece și prăbușirea Uniunii Sovietice, în 1991. Rusia a pierdut mai toată Europa de Est și statele baltice și încă încearcă să își mențină o anumită influență în Ucraina; mai întâi, a pus stăpânire pe peninsula Crimeea și apoi a anexat-o, după care a preluat controlul asupra teritoriului din estul Ucrainei. Conflictul, la sfârșitul anului 2018, este încă în plină desfășurare. În materie de strategie convențională, calea de vest către Moscova nu mai este protejată. Rusia a pierdut republicile asiatice, fapt care a avut implicații ample în ceea ce privește energia. A pierdut Georgia, care „importase un președinte american din Statele Unite", expunând astfel punctul sensibil din sudul Rusiei.

Toate deciziile politice, internaționale sau strategice ale Rusiei se iau în funcție de măsura în care acestea vor aduce Rusia mai aproape de punctul de a fi recunoscută din nou ca superputere mondială. În 1992, m-am întâlnit la Moscova cu Evgheni Primakov, șeful de atunci al KGB-ului, la invitația acestuia. La sfârșitul unei zile lungi și epuizante de discuții, care s-au purtat prin intermediul unui interpret, ne-am strâns mâinile și eram pe punctul să ne despărțim. Deodată, Primakov a dat-o pe o engleză fluentă și mi-a spus: „Vreau să le transmiteți șefilor dumneavoastră politici din Israel că Rusia a fost superputere, Rusia are potențial de superputere și că Rusia va deveni din nou superputere".

Pe 20 ianuarie 2009, când președintele Obama a venit la Casa Albă, i-am transmis o scrisoare printr-un reprezentant. I-am recomandat ca prioritățile politicii externe ale administrației Obama să înceapă să cuprindă și amenințarea iraniană. Primul pas în acest sens trebuia să fie o vizită a lui Obama la Moscova și o propunere adresată lui Putin ca, în schimbul susținerii rusești față de sancțiunile la adresa Iranului, Statele Unite să își retragă intențiile de a implementa un sistem de apărare antirachetă în Europa de Est. Ar fi fost mult mai simplu de rezolvat conflictul israeliano-palestinian după rezolvarea amenințării iraniene.

Nu am primit nici o confirmare că scrisoarea mea a ajuns la destinatar. Însă, pe 9 iulie 2009, într-un articol din New York Times se scria că în timpul vizitei sale la Moscova „președintele Obama s-a oferit astăzi să renunțe la

planurile privind un scut de apărare antirachetă în Europa de Est dacă Rusia ar ajuta la împiedicarea Iranului de a crea o bombă nucleară“ și că le-a spus studenților din anul terminal de la Noua Școală Economică de la Moscova: „Doresc să colaborăm la un sistem de apărare antirachetă care să ne aducă tuturor mai multă siguranță. Dar dacă vom elimina amenințarea provenită din programele nucleare și de rachete balistice ale Iranului, va dispărea din Europa și forța care cere apărarea antirachetă. Acest lucru este în interesul nostru comun“.

Reacția rusească la propunerile lui Obama a fost lipsită de entuziasm. De atunci și până în 2010, Statele Unite au abandonat planul inițial de apărare antirachetă al președintelui Bush, chiar dacă rușii nu s-au alăturat cu adevărat taberei americano-europene împotriva nuclearizării Iranului. Se poate presupune numai că prețul pe care erau dispuse să li-l plătească Statele Unite rușilor ca să li se alăture nu le-a convenit acestora din urmă. Ceea ce vor rușii la schimb de la Statele Unite pentru a se alătura frontului occidental antiiranian este să li se recunoască poziția de putere egală. (În anii care au urmat, Statele Unite și Rusia – împreună cu alte puteri – au cooperat în sensul exercitării de presiuni asupra Iranului, inclusiv prin instituirea de sancțiuni, ceea ce a dus la semnarea acordului nuclear din 2015. Cu toate acestea, acordul nu reflectă pe deplin solicitările inițiale prezentate de Statele Unite Iranului, iar diverși actori, în special Israelul, consideră asta drept o capitulare în favoarea Iranului.)

Rusia nu pare să fie îngrijorată din cauza vecinului său nuclear din sud pentru că propria putere nucleară – astăzi, dar și în viitor – va descuraja Iranul să o amenințe – Rusia putând lejer să șteargă Iranul de pe fața Pământului. Rusia pare însă să fie preocupată de ambițiile imperiale ale Iranului, care vor fi accentuate de capacitatea nucleară militară, cel puțin în Orientul Mijlociu, însă acest lucru nu este suficient ca să o determine să se alăture Statelor Unite. Este posibil ca rușii să aibă alte motive ascunse? Un eventual atac israelian asupra unităților nucleare ale Iranului cu siguranță că ar servi intereselor rusești:

Rusia ar beneficia foarte mult de pe urma reparării infrastructurii iraniene de după distrugerea acesteia provocată de atacul israelian.

Rusia ar fi cea care ar reumple (contra cost, evident) depozitele de arme iraniene.

Rusia ar avea de câștigat de pe urma creșterii prețurilor la petrol după un astfel de atac.

Rusia ar putea – după un atac – să servească drept mediatoare între Iran și restul lumii.

În general, relațiile ruso-americane de la sfârșitul anului 2018 par să semene mai mult cu cele din timpul perioadei Războiului Rece decât din scurta perioadă de după venirea la putere a lui Trump, în care se părea că el și Putin aveau să devină parteneri la edificarea unei noi arhitecturi mondiale.

Opțiuni, priorități și efecte

Iată o listă de variante, în ordine descrescătoare, de posibile acțiuni împotriva Iranului:

A. O soluție diplomatică prin negocieri le-ar putea oferi iranienilor stimulente care i-ar putea face să fie de acord să își contramandeze sau să își înghețe proiectul nuclear.

B. Iranul ar putea fi de acord cu un termen de breakout de un an sau doi, în care și-ar îmbogăți uraniul cu atâta material fisionabil cât să producă zece bombe. Este oarecum posibil ca Statele Unite să cadă de acord în această privință. Unii spun că, în caz extrem, Statele Unite ar putea să fie de acord cu un termen de breakout de o lună, crezând că, după primul experiment, iranienii se vor angaja să nu mai continue. Europenii vor fi mulțumiți cu oricare dintre cele două opțiuni.

C. O soluție prin sancțiuni ar putea da rezultate dacă sunt îndeplinite o serie de condiții: (1) sancțiunile sunt cu adevărat dure (de exemplu, sistarea vânzării de petrol rafinat Iranului, un boicot economic total, oprirea investițiilor în domeniul dezvoltării energetice); (2) Europa este cu totul de acord în privința sancțiunilor; (3) Rusia se alătură cu totul regimului de sancțiuni; și (4) China, fără să i se ceară să li se alăture, se abține să încalce ostentativ sancțiunile. Cea mai problematică dintre aceste condiții este respectarea deplină de către Rusia a programului de sancțiuni. Nu este deloc sigur că Statele Unite vor fi de acord să îi asigure Rusiei recunoașterea deplină a poziției de putere egală și este puțin probabil ca Rusia să se mulțumească cu ceva mai puțin de atât.

D. Un eventual atac american nu părea să fie o variantă realistă în timpul mandatului președintelui Obama din trei motive. Mai întâi, ar fi fost o recunoaștere a eșecului strategiei de implicare a președintelui. Această strategie a întrupat viziunea pe care a adus-o cu el la Casa Albă președintele Obama – că va fi președintele care va aduce reconcilierea dintre Statele Unite și lumea musulmană. De asemenea, Statele Unite erau implicate în două războaie importante – în Irak și în Afghanistan – al căror sfârșit și al cărui grad de implicare continuă a Statelor Unite sunt încă greu de preconizat. În fine, exista o criză economică internă.

E. Un atac american în epoca lui Trump ar părea deosebit de problematic în acest moment (la sfârșitul anului 2018, la circa un an și jumătate de la venirea lui Trump la Casa Albă):

1. În privința problemei nucleare iraniene, la fel ca și în alte probleme importante de care s-a ocupat Obama, Trump a adoptat poziția opusă. Din prima sa zi ca președinte, și-a exprimat poziția împotriva înțelegerii nucleare cu Iranul care, pe lângă Statele Unite, fusese semnată și de puterile mondiale (și Germania).

2. Cu diverse ocazii în prima jumătate a anului 2017, Trump și-a exprimat gândurile, ideile și chiar și amenințările legate de retragerea din acord și

impunerea de noi sancțiuni Iranului. A mai sugerat că nu avea să semneze nici un document în care se preciza că Iranul respecta obligațiile din acord, contrar declarațiilor liderilor militari și din domeniul securității ai Statelor Unite și ai organismului european responsabil cu supravegherea sa. Drept răspuns, ministrul de externe al Iranului a anunțat că, dacă Trump își pune în practică amenințarea, Iranul avea să ia în calcul posibilitatea de a-și anunța retragerea din acord și avea să își reînnoiască și chiar poate să își accelereze programul de dezvoltare nucleară.

3. Retragerea Statelor Unite din acord a fost o palmă dată Marii Britanii, Franței, Germaniei, Rusiei și Chinei, care investiseră doi ani de negocieri cu Iranul până la semnarea acordului.

4. Retragerea Statelor Unite din acord a reprezentat un precedent care ar putea să creeze mari probleme în găsirea unei soluții la criza în care este implicată Coreea de Nord.

5. Este imposibil de știut în acest moment (2018), chiar și după summitul Trump-Kim, dacă și cum se va rezolva criza dintre Statele Unite și Coreea de Nord. În ceea ce privește Iranul, i se aplică deja prima rundă de reluare a sancțiunilor, care va fi urmată de sancțiuni și mai dure spre sfârșitul anului 2018. La Washington se discută dacă strategia SUA ar trebui să urmărească schimbarea regimului din Iran sau doar denuclearizarea.

F. Un atac israelian ar avea loc numai ca urmare a depășirii unei anumite limite. Acum, această limită este stabilită prin condițiile extreme create între timp. Care este aceasta?

În prima parte a anilor 2010, au început să apară numeroase articole despre condițiile care ar justifica un atac israelian asupra unităților nucleare ale Iranului, atât în presă, cât și în publicațiile academice.[2] Pe baza acestor articole, printre altele, cred că aceste praguri pot fi următoarele:

1. Deținerea dovedită de către Iran a tehnologiei de producere de uraniu puternic îmbogățit, necesar obținerii de arme nucleare (highly enriched uranium – HEU).

2. Deținerea de către Iran a suficient HEU ca să producă cel puțin o bombă.

3. Deținerea de către Iran a suficient HEU ca să producă un arsenal de cel puțin zece bombe.

4. Existența dovedită a unei capacități militare, adică o combinație de bombe cu dispozitive de lansare, planuri de desfășurare și o doctrină de luptă.

5. O provocare iraniană care ar duce la un atac israelian ca replică.

Când vine vorba despre un atac israelian, se pune întrebarea dacă „linia roșie“ este una dintre aceste condiții luate separat sau toate împreună. Când se va ajunge la asta, decizia îi va aparține factorului de decizie israelian de la data respectivă.

Despre ce fel de atac vorbim?

1. Un atac clar „albastru-alb“ (fără posibilitatea de a nega răspunderea Israelului și fără vreo încercare de a o nega)?

2. Un atac care ar permite negarea răspunderii?

3. Un atac efectuat doar asupra țintelor nucleare, când ipoteza de lucru ar fi că este posibilă atacarea doar a unor obiective nucleare iraniene?

4. Un atac atât asupra obiectivelor nucleare, cât și a celor guvernamentale, inclusiv asupra infrastructurii economice, în scopul răsturnării regimului?

5. Ar fi anunțate dinainte Statele Unite? Și, dacă da, în ce moment?

6. Ar trebui să fie pregătit frontul intern pentru o eventuală rispostă din partea Iranului și/sau a Hezbollahului? Dacă da, în ce moment? Și cum? (Aceasta constituie o mare problemă de securitate a operațiunilor.)

7. Care ar fi urmările?

Cu siguranță că Iranul ar riposta cu mijloace convenționale, însă ar putea să riposteze și cu arme chimice sau biologice, ori cu ambele. Hezbollahul cel mai probabil că ar riposta cu întregul său arsenal de proiectile cu traiectorie înaltă împotriva obiectivelor militare și civile din tot statul Israel. Hamasul, dacă ar mai exista în acest moment în Fâșia Gaza, ar putea să aștepte vreo zi sau două ca să vadă în ce direcție bate vântul, înainte să se hotărască să riposteze. Iranul ar reacționa cumva și împotriva Statelor Unite, în Irak și Afghanistan.

Care ar fi reacția americană? Profesorul Zbigniew Brzezinski, care a condus Consiliul Național de Securitate în timpul președintelui Carter (din ianuarie 1977 până în ianuarie 1981), a arătat care ar fi atitudinea Casei Albe în contextul unui eventual atac israelian, spunând: „Statele Unite vor fi nevoite să doboare avioanele israeliene care se vor îndrepta spre Iran ca să îl bombardeze“(!). Dacă ar fi avut loc un atac israelian în timpul mandatului lui Obama, probabil că Obama l-ar fi considerat drept o lovitură pe la spate dată politicii sale de implicare. Un atac israelian în epoca Trump ar fi posibil, după părerea mea, numai pe baza cooperării israeliano-americane sau cel puțin cu încuviințarea tacită a americanilor. Dacă s-ar realiza acest scenariu astăzi (în octombrie 2018), nu l-aș vedea pe Trump să fie de acord cu un atac, ținând cont de toate constrângerile la care este supus, inclusiv de cercul de generali din jurul său care, după părerea mea, ar face orice ca să îl împiedice să aprobe decizia de atacare a Iranului, fie de către americani, fie

de către Israel. Dacă John Bolton sau alții care sunt de aceeași opinie cu el, într-un asemenea moment, ar mai fi în cadrul Consiliului Național de Securitate, atunci decizia ar putea să fie alta!

Europa ar condamna Israelul de teama creșterii prețurilor la petrol și a perturbării ordinii regionale – și poate chiar și globale. Europa nu ar putea niciodată să îl ierte pe minusculul Israel, a cărui imagine în opinia publică mondială este mai proastă ca niciodată, pentru că și-a permis să facă ceea ce nici o altă țară din lume nu a îndrăznit.

Și Rusia ar condamna atacul, însă ar culege roadele atacului israelian reconstruind și reînarmând Iranul.

Și restul lumii ar critica Israelul și, chiar dacă condamnarea venită din partea oricărei țări nu i-ar face rău, toate țările împreună ar putea să creeze o mișcare de impunere de sancțiuni împotriva Israelului.

Un atac israelian ar putea să marcheze sfârșitul epocii proliferării nucleare mondiale.

Această întreagă descriere a „zilei următoare“ ar fi valabilă numai în cazul în care un atac israelian ar avea consecințe mai mici decât distrugerea întregii infrastructuri nucleare iraniene și/sau căderea regimului. Un atac care ar duce la prăbușirea regimului i-ar aduce Israelului multă prețuire. Asta se bazează pe precedentul atacului israelian asupra reactorului nuclear irakian (Operațiunea Tamuz), care a fost un „caz închis“ încununat de succes și care nu a stârnit nici un fel de reacții extreme la adresa Israelului.

*

În iunie 2015, în ajunul semnării acordului nuclear dintre Iran, Statele Unite și aliații acestora, prima întrebare pe care mi-am pus-o a fost: „Se va încheia oare un acord?“ Și mi-am răspuns: „Se pare că da!“ Iar motivul principal a fost faptul că președintele Obama a considerat acordul drept o realizare definitorie a moștenirii sale ca președinte. Iranienii, care au înțeles asta, și-au folosit tot talentul lor de negociatori ca să obțină tot mai multe

concesiuni. În baza a ce am stabilit asta? În baza celor 50 de ani de muncă legată de Iran, dintre care doi ani și jumătate pe care mi i-am petrecut trăind și muncind în acea țară. Cel mai bun profesor de limbă persană mi-a fost bazarul din Teheran. După cum am menționat mai devreme, bazarul nu este un simplu centru comercial, ci este centrul artei persane de negociere. Iar în ceea ce privește această artă, nu există concurență între cultura occidentală și cultura persană.

După Războiul iraniano-irakian, care a continuat în anii 1980, și după Războiul Rece și Primul Război din Golf, Iranul revoluționar și-a întărit sistemul de securitate națională și și-a stabilit viitoarea strategie. Iranienii au ajuns la concluzia că au nevoie de capacități strategice complexe (chimice, biologice, nucleare și mijloace de livrare) mai întâi pentru a asigura imunitatea țării față de agresiunile externe, inclusiv amenințările americane, iar în al doilea rând pentru a permite atingerea obiectivelor imperiale de politică externă ale Teheranului și pentru transformarea Iranului într-o putere regională. Pentru Iran, capacitatea nucleară militară este o condiție necesară pentru realizarea acestor obiective.

Ca o civilizație care era deja un imperiu în secolul al VI-lea î.e.n. și apoi din nou din secolul al VII-lea și până la revoluția lui Khomeini, din 1979, Iranul nu recunoaște și nu acceptă concepția occidentală potrivit căreia „timpul este esențial“. După cum am menționat mai sus, când este vorba de atingerea unui scop prin negociere, nimeni nu se compară cu persanul. Acesta are infinit mai multă răbdare decât americanul, care are o istorie de numai 200 de ani – de aici predicția mea că iranienii îi vor epuiza pe americani și pe aliații lor și că vor stoarce de la aceștia tot mai multe concesii. De-a lungul timpului, își vor respecta partea de obligații din acord, în primul rând până la ridicarea sancțiunilor și revenirea la normal a relațiilor lor cu Occidentul. În continuare, lumea va trebui să facă față problemelor și crizelor pe măsură ce acestea vor apărea. Se vor schimba președinți și șefi de state, iar iranienii vor începe să încalce acordul, treptat și cu pași mici, fără ca vreunul dintre acești pași să treacă dincolo de limitele impuse de Occident. La un moment dat, când le va conveni – poate la data expirării acordului, dar este sigur posibil să se întâmple mai devreme –, se vor declara stat nuclear. Atunci își vor fi atins primul obiectiv, de obținere a imunității, și se vor pregăti, într-un mod mai hotărât

și mai sfidător, de atingerea celui de-al doilea obiectiv – acela de transformare în putere regională.

În acel moment, când va trebui să trateze Iranul ca pe o țară cu capacități nucleare, lumea se va confrunta cu întrebarea de un milion de dolari: Un Iran nuclear se va comporta ca un stat pragmatic sau ca un stat mesianic? Aceasta nu este deloc o întrebare teoretică. Nu trebuie să uităm că persoana care ține degetul pe butonul nuclear este liderul spiritual, cel care răspândește în lume cuvântul lui Allah și este, prin urmare, infailibil. Ar trebui să ne amintim și că islamul șiit nu recunoaște coexistența cu nimeni altcineva în afara șiiților și că realizarea califatului, obiectivul suprem și final al religiei șiite, sanctifică un jihad împotriva necredincioșilor.

Întrebarea pusă în forma simplistă de „mesianic sau pragmatic“ nu reflectă subtilitățile dilemei. Când Iranul va deveni un membru al clubului statelor nucleare, situația va fi fundamental diferită decât cea din timpul Războiului Rece, când ordinea mondială era dictată de două blocuri nucleare care au creat un sistem de instrumente și capacități care au asigurat stabilitate și prevenirea erorilor. În cadrul unui sistem de state nucleare între care nu există simetrie, care au diferite interese și pentru care bunăstarea rasei umane nu reprezintă o prioritate, este suficientă o simplă provocare pe care partea A o consideră tolerabilă, dar pe care partea B o declară casus belli, și te trezești cu un incident nuclear al cărui final nu poate fi prevăzut.

În concluzie, este înspăimântător gândul că un ayatollah șiit fanatic ține degetul pe un buton nuclear.

Timp necesar producerii uraniului îmbogăţit, pentru construirea unei bombe nucleare (n.tr.)

Capitolul 3. Informațiile secrete și securitatea națională

Doctrina militară în absența profunzimii strategice

Capitolul de față a fost scris la începutul anului 2016, când o delegație de generali chinezi (pensionați, după câte se pare) a venit în vizită la Centrul Interdisciplinar (IDC) Herzliya și a dorit să urmărească un curs pe tema serviciilor secrete și a securității naționale. Am crezut că, dacă fac o glumă bună la începutul prelegerii, am să sparg gheața, așa că i-am întrebat pe oaspeți dacă China suferea de lipsă de profunzime strategică. Nu am reușit să le smulg nici un zâmbet.

Doctrina militară a Israelului, spre deosebire de doctrina sa privind securitatea națională, a început să se cristalizeze după Războiul de Independență. La semnarea acordurilor de armistițiu, nou-născutul stat Israel ocupa o suprafață de 20 000 de kilometri pătrați. Populația sa evreiască era în jur de 750 000 (din care aproximativ 600 000 erau deja acolo dinainte de înființarea statului, iar 150 000 veniseră în timpul războiului), iar populația minoritară era de circa 120 000. Minuscula țară era înconjurată de Liban, Siria, Iordania și Egipt, cu care avea relații bazate pe un regim de acorduri de armistițiu. Irakul, care participase la război, nu semnase acordul de armistițiu, ca atare, potrivit legislației internaționale, Israelul și Irakul se află, de facto, în stare de război și în prezent.

În cursul primilor 25 de ani de independență, am avut cinci războaie: Războiul de Independență (1947–1949), Campania din Sinai (1956), Războiul de Șase Zile (1967), Războiul de Uzură (1970–1971) și Războiul de Yom Kippur (1973). În acești 25 de ani, prima generație a independenței israeliene, s-au format elementele de bază ale doctrinei sale militare.

Primul element de bază este descurajarea, al cărei sens practic este crearea unui echilibru al terorii, în care dușmanul știe – sau crede – că o eventuală provocare l-ar costa mai mult decât poate să ducă, mai exact – o ripostă prohibitivă. Principiul descurajării ca unul dintre elementele de bază ale doctrinei securității naționale i se aplică oricărei țări care are dușmani, mai ales unei țări mici, precum Israelul, care în anii aceia era înconjurat de state inamice.

Al doilea element de bază este avertismentul timpuriu, care are două straturi: avertismenul strategic, care implică infiltrarea de agenți secreți la nivelul factorilor de decizie pentru a descoperi intențiile inamicului, și avertismentul tactic și operativ, care depinde de momentul izbucnirii războiului și de planurile belicoase ale dușmanului.

Al treilea element de bază este „subjugă / învinge“, ceea ce înseamnă o capacitate militară amplă, care garantează superioritatea absolută față de inamic.

Raționamentul acestor trei elemente de bază este că, chiar dacă descurajarea dă greș sau dacă nu există nici un avertisment, tot avem capacitatea de a ne înfrânge dușmanul. Așa s-a întâmplat în Războiul de Yom Kippur, cu o singură deosebire – am avut un avertisment, însă acesta a fost interpretat greșit de către cei care se ocupau de analizarea informațiilor secrete la nivel național –, iar un avertisment care nu este interpretat corect este același lucru cu a nu avea nici un avertisment.

Al patrulea element de bază este principiul mutării războiului pe teritoriul inamicului cât mai repede posibil. Raționamentul care stă la baza acestui principu este absența profunzimii strategice și înțelegerea faptului că Israelul, în general, nu se angajează în războaie preventive. Alte considerații sunt încercarea de a-l transforma pe inamic, în cel mai scurt timp, din atacator în apărător și de a reduce la minimum pagubele cauzate propriului teritoriu și cetățenilor lui. Condițiile necesare pentru realizarea acestor obiective sunt informațiile secrete de calitate cu privire la capacitățile inamicului și informațiile operative despre obiectivele situate pe teritoriul inamic.

Din toate cele de mai sus putem să vedem că lipsa de profunzime strategică a Israelului i-a impus acestuia să adopte și să creeze o doctrină de apărare ofensivă, dar care excludea varianta unui război preventiv. Absența războiului preventiv din arsenalul strategic al Israelului este legată de reacția previzibilă a factorului politic – dacă Israelul atacă primul, acesta va fi acuzat de agresiune nu numai de către statele arabe, ci și de întreaga lume. Guvernele israeliene au acordat întotdeauna o importanță supremă modului în care este perceput Israelul – în Occident, în general, și în Statele Unite, în special – ca fiind o țară care este constrânsă să se angajeze în războaie, iar atunci când o face, aceasta este numai pentru a se apăra de agresori.

Doctrina militară prestatală a fost un hibrid; era diversă și nu complet coerentă. Comunitatea evreiască dinaintea proclamării independenței, Yishuv, trăia în condiții foarte grele: două populații, evreii și arabii, amestecate pe același teritoriu. Numărul arabilor palestinieni îl depășea cu mult pe cel al evreilor. Arabii palestinieni aveau o susținere strategică nelimitată din partea întregului Orient Mijlociu, plin de state arabe, care aveau toate armate regulate.

Riposta militară evreiască îmbrăca forma milițiilor secrete care operau sub Mandatul Britanic. Milițiile s-au dezvoltat și au funcționat într-un mediu politic în care partidele politice se pregăteau de lupta pentru putere într-un viitor stat independent, care avea să se înființeze la sfârșitul Mandatului Britanic. Cea mai mare și mai importantă dintre aceste milții era Haganah, care se afla în subordinea Agenției Evreiești pentru Palestina și care era controlată de partidele laburiste (Mapai și Mapam). Haganah a creat și a coordonat Serviciul de Informații („Shai“) – un organism similar din punctul de vedere al organizării și al obiectivelor sale cu Serviciul Militar de Informații. Shai cuprindea o rețea de controlori regionali care coordonau o serie de ofițeri vorbitori de limbă arabă, al căror rol era acela de a recruta agenți din rândul populației arabe pentru HUMINT (informații provenite din surse umane) – singura formă de manifestare a serviciilor secrete de atunci. Din când în când, se puteau observa mici pași făcuți în domeniul culegerii de informații din interceptarea comunicațiilor. Rezultatul muncii informative îl constituiau așa-numitele „dosare ale satului“, care conțineau toate informațiile secrete necesare pentru o acțiune militară sau diplomatică.

Celelalte miliții – Etzel și Lehi – se mulțumeau cu adunarea anumitor informații pentru operațiunile planificate, derulate în principal împotriva autorităților Mandatului.

Cinci state arabe – Egiptul, Iordania, Libanul, Siria și Irakul – și-au trimis armatele ca să distrugă statul Israel imediat după declararea independenței. Numărul victimelor Războiului de Independență este estimat la 6 000, adică un procent din populația evreiască. Războiul s-a încheiat cu acorduri de armistițiu, nu cu acorduri de pace. Forțele de Apărare ale Israelului (FAI) au fost înființate în timpul războiului și au ieșit destul de afectate din acesta. Perioada imediat următoare războiului a fost una de cristalizare a doctrinei de securitate națională a Israelului și de dezvoltare a doctrinei sale militare, lipsa profunzimii strategice fiind un factor decisiv al gândirii strategice.

David Ben-Gurion, fondatorul statului și primul său prim-ministru și ministru al apărării, a definit doctrina de securitate națională, care a avut la bază doctrina militară despre care tocmai am discutat. Conform lui Ben-Gurion, aceasta cuprindea următoarele elemente:

1. Israelul are nevoie de un aliat strategic care să fie o superputere.

2. Israelul are nevoie de alianțe regionale (conceptul de „triunghiuri“ de nord și de sud).

3. Israelul trebuie să aibă supremație militară asupra tuturor dușmanilor săi.

4. Israelul are nevoie de capacități militare strategice.

5. Israelul trebuie să aibă supremație economică.

6. Israelul trebuie să aibă superioritate științifică și tehnologică.

7. Israelul trebuie să își creeze și să își mențină reziliența națională, care se exprimă prin încrederea cetățenilor săi în justețea cauzei sale și în dorința acestora de a sacrifica tot ceea ce este necesar pentru supraviețuirea națională.

Anii 1950 au fost o perioadă extrem de importantă atât pentru reconstrucția FAI și transformarea sa într-o armată modernă, cât și pentru crearea unei doctrine ofensive de securitate. La comanda FAI s-au aflat comandanți de mare valoare. Am să menționez aici doi dintre aceștia, care au avut o contribuție unică. Primul este Ariel Sharon, care a contribuit semnificativ la acțiunile de descurajare și la victoria decisivă prin Unitatea 101 și trupele de parașutiști. Al doilea este Avraham Arnan, care și-a adus o contribuție unică la definitivarea doctrinei războiului informațional și a modului specific în care este dus acesta, ceea ce a oferit posibilitatea primirii de avertismente timpurii în lipsa unei profunzimi strategice.

Războiul de Șase Zile, din 1967, i-a dat statului Israel șansa efectuării unui salt de proporții în privința profunzimii strategice. De la poziția de inferioritate strategică în care se afla în ajunul izbucnirii războiului, în doar o săptămână de acțiune militară, FAI a reușit să învingă trei armate arabe. Cucerirea Sinaiului de către FAI a adăugat 60 000 de kilometri pătrați la profunzimea strategică a Israelului, o suprafață de trei ori mai mare decât cea a întregii țări. FAI a ocupat Cisiordania până la râul Iordan, victorie care a adăugat și teritoriu, și o graniță care servește drept obstacol militar natural. Cucerirea Înălțimilor Golan de la Siria a adus Damascul în raza de acțiune a artileriei israeliene.

Intrarea Israelului în epoca spațială, atât în materie de comunicații, cât și în materie de imagine, a lărgit profunzimea strategică a țării. Epoca sateliților a contribuit în mod semnificativ la modelarea serviciilor de informații a Israelului. Constatarea că FAI poate să atingă obiective cu mult în afara granițelor a mărit sensibil capacitatea de intimidare a Israelului. Sateliții VISINT au îmbunătățit semnificativ capacitățile serviciilor secrete ale Israelului, chiar și în teatre de operațiuni aflate la mare distanță de granițele sale, influențând pozitiv și descurajarea, și avertizarea timpurie.

Amenințarea armelor cu traiectorie înaltă a obligat Israelul să adauge o dimensiune defensivă doctrinei sale ofensive tradiționale. Israelul, din cauza mărimii, a sensibilității față de viața umană și a densității infrastructurii sale economice, a luat decizia să investească în crearea unui sistem impenetrabil de apărare pe trei niveluri: sistemul „Domul de Fier“, destinat protecției împotriva tuturor tipurilor de arme cu traiectorie înaltă, sistemul „Prașția lui David“, împotriva rachetelor cu rază medie de acțiune, și sistemul „Săgeata“, împotriva rachetelor balistice cu rază lungă. Aceste sisteme de apărare antiaeriană pe trei niveluri, împreună cu modernizarea capacităților ofensive, precum avioanele cu reacție F-35 (avioane rapide de luptă multirol) și mărirea flotei de submarine, au reprezentat o contribuție însemnată la capacitatea Israelului de descurajare și au sporit capacitățile preventive ale FAI.

Epoca cibernetică a adus variabile de un cu totul alt gen în lumea gândirii strategice. Prima constă în faptul că facilitățile cibernetice anulează complet dimensiunea profunzimii strategice. A doua variabilă face posibil ca eventualele pagube produse de un atac cibernetic să echivaleze în gravitate cu pagubele unui atac cu arme neconvenționale, precum armele chimice, biologice sau nucleare. A treia variabilă face să fie foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să poată fi identificat atacatorul și/sau locul în care se află acesta. Asta înseamnă că în lumea cibernetică este imposibil să se aplice sistemul de reguli care guverna gândirea strategică din perioada Războiului Rece cu privire la echilibrul terorii. Afacerea cibernetică scoasă la iveală în timpul ultimei campanii prezidențiale din Statele Unite ilustrează în mod clar potențialele daune pe care le poate produce acest instrument, chiar și atunci când nu este folosit în scopul distrugerii infrastructurii unui stat.

Atacul cibernetic care a avut loc în timpul alegerilor din SUA a fost conceput în mod profesionist, după toate regulile unui război psihologic. Nu există nici o îndoială că daunele produse de acest atac au fost uriașe. A întrerupt complet relația dintre președintele ales și serviciile de informații americane, un fenomen fără precedent în istoria relațiilor dintre Casa Albă și serviciile de informații numărul unu din lume. Atacul a răspândit în rândul multor circumscripții electorale din Statele Unite neîncredere și dubii cu privire la sistemul de vot care funcționează într-o țară democratică. A demonstrat și că Statele Unite, la fel ca multe alte țări din lume, nu au încă

o doctrină fundamentală, sistematică și coerentă cu privire la războiul cibernetic. Reacția președintelui Obama la atacul cibernetic rusesc – expulzarea a 35 de diplomați ruși din Statele Unite – a fost preluată dintr-un manual privind Războiul Rece. Pe atunci se obișnuia să îi expulzezi pe diplomați ca urmare a descoperirii unei acțiuni de spionaj. Dimensiunea pagubelor în acest caz de atac cibernetic a fost însă incomensurabil mai mare decât toate pagubele pe care le-ar putea provoca vreun spion, chiar și „un spion de excepție“. Presupunând că americanii aveau dovezi incontestabile că rușii erau implicați în atac, ar fi reacționat mai adecvat dacă le-ar plătit cu aceeași modenă – un contraatac împotriva obiectivelor rusești care le-ar fi provocat rușilor pagube la fel de mari sau chiar mai mari decât cele pe care aceștia le-au produs Statelor Unite. Este logic să presupunem că reacția inegală a americanilor a rezultat din faptul că Obama nu a dorit escaladarea conflictului cu Rusia în ajunul plecării sale, sau din faptul că nu a avut dovezi solide că rușii erau de vină, sau dintr-o combinație a celor două motive.

Lumea războiului cibernetic este structurată pe două niveluri: dezvoltarea capacităților defensive împotriva unui atac din partea adversarilor și dezvoltarea capacității de a ataca sistemele adversarului. Construirea capacităților de război cibernetic se bazează pe informații secrete de bună calitate și pe operațiuni secrete complicate, ale căror scopuri sunt de asemenea două: să afli care sunt capacitățile de atac ale inamicului pentru a-ți crea propriul sistem de apărare și să afli care sunt capacitățile de apărare ale inamicului ca să îți construiești propriile capacități de atac. O condiție pentru victoria în cadrul acestui tip de război este să îți depășești inamicul cu cel puțin o generație și jumătate, atât în domeniul apărării, cât și în cel al atacului. Raționamentul de o generație și jumătate se bazează pe presupunerea că, dacă adversarul te ajunge din urmă, îți păstrezi încă avantajul de a fi cu o jumătate de generație în avans.

Rămâne de menționat un singur lucru cu privire la problema profunzimii strategice în materie de arme neconvenționale. Profunzimea strategică este relevantă din punct de vedere dialectic sub două aspecte: reziliență și „capacitatea unui al doilea atac“. În ceea ce privește reziliența, o țară cu un teritoriu mic, o mare densitate a populației și o mare concentrare a infrastructurii într-o zonă relativ mică implică o maximă capacitate de

descurajare. Dacă nu funcționează descurajarea, există pericolul ca un singur baraj de artilerie să paralizeze țara. Capacitatea unui al doilea atac întărește descurajarea, pentru că îi transmite inamicului mesajul că nu are capacitatea de a te înfrânge. În plus, având capacitatea unui al doilea atac, ai putea să reușești să îl învingi pe inamic sau cel puțin să îi provoci distrugeri atât de mari, încât să îl convingi că a fost neînțeleaptă hotărârea sa de a declanșa primul atac.

Evaluator național de informații secrete

Structura comunității serviciilor secrete ale statului Israel – Serviciul Militar de Informații (SMI), Institutul de Informații și Operațiuni Speciale (Mossad) și Serviciul de Securitate Generală (Shabak) – a fost creată la începutul anilor 1950 de către prim-ministrul statului independent Israel, David Ben-Gurion. Ca democrat declarat, acesta a crezut în mod corect că trebuia evitată pe cât posibil concentrarea inutilă de putere în mâinile unui singur organism. A recunoscut că informația înseamnă putere și că de aceea comunitatea serviciilor secrete trebuia concepută în așa fel încât să nu existe un centru unic de putere. Excesul de putere este o posibilă sursă de corupție și de abuz.

Ben-Gurion a hotărât atunci că șeful SMI avea să fie în subordinea ministrului apărării, prin intermediul șefului statului-major al FAI; șefii Mossadului și al Shin Betului aveau să fie în subordinea prim-ministrului. Cinicii au întrebat ce importanță avea acest lucru, de vreme ce Ben-Gurion deținea ambele funcții pe vremea aceea, deci oricum toată puterea era concentrată în mâinile lui! Răspunsul la această întrebare se regăsește în povestea istorică a înființării statului. Ben-Gurion a înțeles că singura garanție pentru supraviețuirea acestui miracol numit statul Israel era înființarea, cât mai repede posibil, unor Forțe de Apărare Israeliene puternice. Și-a asumat această sarcină în calitate de ministru al apărării. După înființarea statului și după ce FAI avea să fie în stare să îi garanteze acestuia supraviețuirea, urma să vină momentul implementării principiului descentralizării puterii în cadrul serviciilor de informații.

Ben-Gurion nu a stabilit numai ierarhia din cadrul tinerei comunități a serviciilor de informații, ci și domeniile de activitate și limitele puterii celor trei organizații. Corpul de Informații al FAI este gândit să fie serviciul-nucleu și cel mai mare dintre acestea, întrucât se ocupă de avertizarea timpurie și de pregătirea informativă a FAI pentru războaiele viitoare. Din punct de vedere teritorial, SMI adună informații din interiorul statului Israel și din străinătate. Mossadul se ocupă de colectarea de informații pentru SMI, precum și de informațiile necesare derulării propriilor operațiuni și operațiunilor speciale, asta însemnând orice operațiuni desfășurate în interesul statului Israel, pe care nu le poate executa nici un alt organism. În fine, Shin Bet, care se ocupă de securitatea internă, de combaterea ativităților subversive de orice fel și de implicarea în contraspionaj, își desfășoară activitatea în interiorul granițelor statului Israel.

Este important să observăm că, la crearea lor, serviciile de informații erau trei la număr, dintre care numai cel mai important – SMI – și-a creat încă de la bun început capacități de cercetare și de evaluare. Celelalte două servicii s-au ocupat în principal cu strângerea de informații și nu aveau capacități de cercetare și evaluare, cu excepția cercetării informațiilor legate de propriile operațiuni.

În primele zile ale serviciilor de informații, s-a creat un mecanism de gestionare a colectării de informații. Cum SMI era singurul serviciu care efectua și cercetări, și evaluări, era firesc ca acesta să stabilească și să descrie amenințările la adresa Israelului și să le traducă în EEI-uri (Elemente Esențiale ale Informațiilor) pentru a fi apoi transmise Mossadului și Shin Betului, care erau „subcontractanți“ ai SMI în tot ceea ce ținea de reacția la EEI-urile naționale.

Sistemul de schimb de informații dintre SMI și Mossad și Shin Bet a creat o simbioză foarte interesantă de-a lungul timpului. La început, procesul era unilateral: Serviciul Militar de Informații anunța celelalte două servicii și le transmitea evaluări ale materialelor pe care acestea i le furnizaseră, precum și alte materiale informative; apoi Mossadul și Shin Betul înștiințau Serviciul Militar de Informații cu privire la operațiunile pe care le derulau, iar SMI le furniza informațiile relevante din propriile surse.

În timp, cercetătorii de la SMI au înțeles potențialul surselor celorlalte două servicii și au cerut să evalueze nu numai informațiile pe care acestea le furnizau, ci și calitatea surselor în sine. Evaluarea surselor era un instrument important pentru cele două servicii de colectare a informațiilor – Mossadul și Shin Betul. Aceasta a evoluat de la un mecanism de evaluare a unui eveniment izolat, la unul de evaluare periodică, anuală și specială.

Într-o etapă ulterioară, sistemul de colectare de informații al SMI și-a numit propriul reprezentat, un ofițer de rang mediu, ca atașat pe lângă unitatea HUMINT a Mossadului. Prezența permanentă a unui ofițer al SMI la Mossad a îmbunătățit simțitor activitatea celor două. Mai întâi, le-a permis celor două organisme, SMI și Mossad, să lucreze în timp real, 24 de ore pe zi, zi de zi. În al doilea rând, Mossadul a dezvăluit toate secretele din spatele activității sale – atât legate de informații, cât și de operațiuni – reprezentantului Serviciului Militar de Informații astfel ca, prin intermediul lui, conducerea SMI să poată înțelege mai bine și aprecia informațiile furnizate de Mossad. În al treilea rând, contactul i-a permis SMI-ului, prin reprezentantul său la Mossad, să își concentreze informările asupra sursei concrete și a potențialului identificat al acesteia.

Dezvoltarea direcției de colectare a informațiilor a căpătat un nou impuls atunci când Departamentul de cercetare al Serviciului Militar de Informații a solicitat ca analiștii săi să participle la întâlnirile la care erau chestionate sursele, iar Mossadul a fost de acord cu asta. Privind în urmă, din câte știu, în această fază, sistemul a început „să simuleze“. De ce spun asta? Răspunsul presupune o explicație cam lungă, care este legată de etosul HUMINT-ului de la Mossad, pe care l-am simțit în primul deceniu de activitate proprie. HUMINT este precum „portavionul“ profesiilor legate de informațiile secrete, în primul rând datorită vârstei sale istorice, care datează din epoca lui Iosif și a fraților săi din Geneză, dar în egală măsură datorită avantajului HUMINTULUI față de celelalte ramuri ale informațiilor. Acest avantaj se exprimă prin faptul că ofițerul care se ocupă de colectarea de informații secrete, care este ofițer de informații de formație, se poate angaja în discuții față în față cu sursele sale. În cadrul tuturor celorlalte discipline – COMINT (informații din comunicații), SIGINT (informații din semnale), VISINT (informații din surse vizuale) și OSINT (informații din surse deschise) – ofițerul de informații poate să

obțină o informație despre un anumit subiect într-un anumit loc la un anumit moment, însă nu poate să pună întrebări. Dialogul pe viu dintre ofițerul care culege informațiile și sursa sa este calea cea mai bună de colectare a informațiilor referitoare la intențiile inamicului.

Etosul clasic al ofițerului Mossad care adună informații este cel al cuiva care știe cum să recruteze surse, cum să le controleze și cum să le pună întrebări. Îmi permit să am încredere în părerea comandanților mei, care m-au considerat un astfel de ofițer. Solicitarea adresată de SMI Mossadului, ca cercetătorii săi să lucreze împreună cu ofițerii Mossad care culegeau informații, a fost aprobată de Mossad ca fiind inocentă și profesională, din moment ce adăugarea unui cercetător la întâlnirile de interogare a unei surse putea să asigure o mai bună calitate a produsului informativ. De fapt, Mossadul a devenit un fel de agenție de turism pentru cercetătorii de la SMI, pentru care o călătorie de câteva zile în străinătate (în deceniile 1960 și 1970) era o tentație căreia le era greu să reziste și care era de aceea exploatată, fie că se justifica, fie că nu.

Ofițerii care colectau informații, care erau învățați că produsul informativ rezultat din activitatea lor era motivul existenței lor, au asistat la o regresie și la crearea unei noi forme de statut bazat pe talentul lor de a recruta talente și mai puțin pe calitatea informațiilor pe care le produceau. Văd în asta o distorsionare a priorităților, în care se atribuie o importanță mai mare unei calități umane care reprezintă un instrument decât obiectivului final – informațiile pentru care există organizația la care lucrezi. Din această perspectivă, pe durata mandatului meu de director al Mossadului, metoda pe care am folosit-o s-a bazat pe aprobarea includerii analiștilor de la SMI la întâlnirile cu sursele numai în cazurile în care era justificată prezența lor, dar nu ca regulă sau rutină de lucru.

Din anii 1950, situația s-a schimbat, devenind aproape de nerecunoscut, și odată cu ea s-au schimbat amenințările la adresa statului Israel. Noi, membrii agențiilor de informații, și întreaga națiune a Israelului, ar trebui să fim mândri că toate serviciile de informații s-au adaptat acestor schimbări surprinzător de repede în privința pregătirii resurselor umane, a instrumentelor tehnologice și a doctrinelor privind războiul.

Începând de la jumătatea anilor 1970, Mossadului i s-a încredințat și sarcina de a împiedica activitățile ostile, mai exact terorismul mondial, în Țările Vizate și în Țările de Bază. La sfârșitul anilor 1970, Mossadul a început să se ocupe și de împiedicarea construirii de arme neconvenționale de către inamicii Israelului. Ca urmare a acestor atribuții, pentru care Mossadul se implica și în culegerea de informații, și în prevenire, a crescut nevoia creării capacităților de cercetare și de evaluare în aceste două domenii de activitate ale Mossadului; așa a început să se schimbe regimul în care Serviciul Militar de Informații constituia unicul organism de cercetare și evaluare din cadrul serviciilor secrete.

Evaluarea anuală a informațiilor era – și este în continuare – apogeul activității serviciilor de informații de peste an. De la înființarea statului și până la recomandările Comisiei Agranat, făcuse după Războiul de Yom Kippur din 1973, toată lumea considerase că SMI reprezenta evaluatorul național al informațiilor din statul Israel. Divizia de cercetare din cadrul SMI reprezenta biroul central național spre care se îndreptau toate informațiile brute produse de către oricine din țară. Corpul de Informații al FAI nu avea doar rol de anchetator și de evaluator, ci și de producător independent de informații în toate domeniile de informații, care au continuat să se dezvolte până au ajuns la proporțiile necesare acoperirii unei țări puternice. Divizia de cercetare a SMI era o întreprindere uriașă care producea documente de cercetare, de evaluare și de poziție, EEI-uri și informări pe bază zilnică, săptămânală, lunară, semianuală și anuală. Partenerii care erau considerați mai nou-intrați în arena serviciilor de informații israeliene – Mossadul și Shin Betul – nu aveau nici o contribuție la raportul anual de informații, care, după cum am menționat, reprezenta apogeul ciclului anual de activitate al serviciilor de informații, în afara materialelor informative brute pe care le furnizau pentru cercetarea SMI de-a lungul anului.

Vreme de mulți ani, pe parcursul carierei mele din cadrul Mossadului, am întreținut relații strânse de lucru cu cei din funcțiile de conducere ale Corpului de Informații. Am ajuns să îi admir pentru succesele repurtate în realizarea de lucruri remarcabile, în ciuda tuturor problemelor existențiale care stăteau în calea statului Israel. Însă până și cele mai bune sisteme dau greș din când în când! Iar când cultura operațională a sistemului

promovează excelența care își mărește în mod constant curba performanței, este imposibil să nu iei în calcul existența unei limite, a cărei depășire înseamnă eșec – uneori un eșec colosal.

Principalele calități necesare ale unui ofițer de informații aflat într-o poziție de decizie sunt:

Aspirația continuă către excelență.

În împrejurări corespunzătoare, să știe când să hotărască să nu acționeze într-un mediu de activitate în care a acționa reprezintă regula.

Scepticism și, când are îndoieli înainte de a lua o decizie, să își amintească zicala „când ai cea mai mică îndoială, nu există nici o îndoială“. (Aceasta este o afirmație care are însemnătate practică – nu te frământa la nesfârșit. Ia o hotărâre!)

Să își poată testa în permanență încrederea în sine – calitate care se dobândește în timp și vine odată cu experiența – și să își aducă aminte că uneori este bine să fii modest.

După cum spune o rugăciune evreiască, „Am fost odată tânăr, iar acum sunt bătrân“, și în lumea serviciilor secrete, am văzut tot ce se poate vedea. Recunosc că am suferit și eu de mai multe ori câte o slabiciune în privința esenței calităților menționate mai sus. Și care este mesajul din vorbele mele? Am să îl spun în cel mai direct și mai simplu mod posibil: dacă aș fi fost șeful Serviciului Militar de Informații după Războiul de Yom Kippur, i-aș fi solicitat prim-ministrului, pe lângă recomandările Comisiei Agranat, ca un organism extern, profesionist și extrajudiciar să examineze produsele de informații ale SMI, precum și ale Mossadului și ale Shin Betului, după înființarea organelor acestora de cercetare, potrivit recomandărilor Comisiei Agranat. Toate tentativele de după comisie de a numi un Consiliu Național de Securitate, un consultant pe securitate națională, un consultant pe

informații și așa mai departe nu s-au ridicat la nivelul sarcinilor pe care le-am descris mai sus.

Am să mă refer puțin numai la una dintre aceste tentative, la care am participat și care, din câte știu, nu a fost adusă la cunoștința publicului până acum. Comisia Agranat și-a încheiat misiunea, iar statul Israel a coborât într-o spirală politică și a suferit o traumă națională. Șeful Serviciului Militar de Informații, generalul-maior Eli Zeira, și-a dat demisia, după cum recomandase Comisia Agranat, și a fost înlocuit de generalul-maior Shlomo Gazit, un protejat al lui Moshe Dayan. A demisionat și șeful de stat-major al FAI, David Elazar („Dado“) și, la recomandarea comisiei și la presiunea lui Dayan, a fost înlocuit de generalul Motta Gur, care fusese atașatul FAI la Washington în timpul războiului.

Ministrul apărării Dayan și-a dat demisia, mai mult la presiunea publicului. Prim-ministrul Golda Meir a demisionat și ea din cauza presiunii publicului, însă cred că, în cazul ei, plecarea a fost determinată și de deteriorarea stării de sănătate și de stresul și de sentimentele de regret copleșitoare.

Calea spre funcția de prim-ministru i s-a deschis lui Pinchas Sapir. „Politicienii profesioniști“ de la Mapai, colegii lui Sapir, îl doreau ca șef al guvernului, însă Sapir însuși nu își dorea funcția. Era de părere că prim-ministrul Israelului trebuia să fie din domeniul securității și nu considera că era omul potrivit, mai ales după un război care făcuse ca publicul israelian să se simtă profund lezat și să se îndoiască de capacitatea Israelului de a continua să facă față problemelor de securitate.

Yigal Allon, comandantul Palmachului și probabil cel mai de seamă comandant combatant din Războiul de Independență, se considera candidatul firesc pentru funcția de prim-ministru, însă puterea politică a lui Allon se epuizase deja. Ca membru al partidului Ahdut Ha’avoda, pe care veteranii partidului Mapai îl priviseră mereu cu suspiciune, acesta știa că nu avea nici o șansă ca majoritatea Partidului Muncii, care era constitută din membrii Mapai, să îl accepte ca urmaș al Goldei.

Această situație a făcut ca Sapir, împreună cu majoritatea membrilor vechi ai partidului Mapai, să îl aleagă pe Yitzhak Rabin ca urmaș al Goldei. Rabin își dorea funcția, dar pe propriul merit, nu pentru că era „omul“ cuiva – al

Goldei sau al șefului lui din perioada Palmachului, Yigal Allon. Rabin avea nevoie de o perioadă de calm, fără emoții, atât pe scena politică, cât și pe cea militară. Omul pe care a considerat că se putea baza a fost directorul Mossadului, Zvi Zamir, prietenul său de pe vremea Palmachului, care îi stătuse alături Goldei în timpul războiului și care, la sfârșitul războiului și după Comisia Agranat, rămăsese relativ în picioare. Rabin și-l dorea alături, pe postul de consilier special de informații al prim-ministrului. Zamir era gata să accepte această propunere, însă i-a sugerat prim-ministrului să numească o comisie menită să examineze o serie de probleme legate de organizarea serviciilor de informații din epoca de după Războiul de Yom Kippur și care să prezinte recomandări de modificări și de îmbunătățiri.

Pe 26 aprilie 1974 a fost numită o astfel de comisie. Membrii acesteia erau Zvi Zamir, care era și președintele ei; Mordechai Gazit, directorul general al biroului prim-ministrului; generalul-maior Shlomo Gazit, șeful Serviciului Militar de Informații; Yossef Harmelin, șeful Shin Betului; și Avraham Kidron, directorul general al Ministerului de Externe. Comisia avea drept obiectiv emiterea de recomandări legate de organizarea serviciilor de informații, inclusiv:

1. Delimitarea domeniilor de activitate și a atribuțiilor departamentelor de cercetare ale Statului-Major/Serviciului Militar de Informații, Mossadului, Ministerului Afacerilor Externe și Shin Betului.

2. Metodele de diseminare a informațiilor de la unitățile de colectare la unitățile de cercetare, distribuirea documentelor de evaluare în rândul organelor de evaluare și distribuirea evaluărilor de la organele de evaluare către factorii de decizie.

3. Autoritatea și modul de lucru al consilierului special pentru informații al prim-ministrului, potrivit recomandării Comisiei Agranat.

Raționamentul care l-a determinat pe Zamir să răspundă la solicitarea lui Rabin a fost că i se oferea ocazia ca el să stabilească recomandările

Comisiei Agranat și să transforme comunitatea serviciilor de informații într-un organism pluralist. Din mandatul care i-a fost încredințat Comisiei Zamir se poate vedea că Zamir nu s-a limitat la stabilirea atribuțiilor consilierului pentru informații secrete al prim-ministrului, ci mai degrabă a încercat să facă schimbări fundamentale în modul în care funcționaseră serviciile secrete până la Războiul de Yom Kippur.

Zvi Zamir m-a numit secretar al comisiei. Sub îndrumarea sa, s-a întocmit o platformă de discuții intitulată „Evaluarea informațiilor de stat". Documentul cuprindea 17 pagini. Comisia a purtat două discuții lungi, după care, la data de 8 mai 1974, i-a fost înaintat prim-ministrului un raport cu recomandări și rezerve. După o discuție purtată cu prim-ministrul pe 18 august 1974, raportul a fost trimis înapoi la comisie pentru a fi reformulate propunerile și recomandările. Discuțiile privind acoperirea lacunelor au continuat până la 25 august, când a fost gata textul final care i-a fost prezentat premierului.

În această fază, activitatea comisiei s-a încheiat, iar după aceea nu s-a mai întâmplat nimic. Versiunea finală, cu recomandările sale, nu a mai fost discutată vreodată cu prim-ministrul Rabin. Zamir a refuzat să fie numit consilier pe probleme de informații al prim-mistrului și s-a pensionat.

Ce se întâmplase în culise? Șeful SMI, generalul-maior Shlomo Gazit, s-a luptat pe parcursul deliberărilor ca să mențină statutul SMI de evaluator național. Șeful Shin Betului, Yossef Harmelin, a susținut poziția lui Gazit, iar directorul general al biroului prim-ministrului, Mordechai Gazit (care, întâmplător, era fratele mai mare al lui Shlomo Gazit), a lipsit de la ședințele comisiei pentru că îl însoțea pe secretarul de stat al SUA, Henry Kissinger, care vizita Israelul în perioada aceea. Avraham Kidron, directorul general al Ministerului de Externe, a fost singurul dintre membrii comisiei care a susținut poziția lui Zamir.

Pe toată durata activității comisiei, Zamir a ținut legătura cu Rabin, iar în conversațiile dintre ei, Rabin l-a făcut pe acesta să înțeleagă că nu voia să impună opiniile și recomandările lui FAI-ului, în general, și SMI-ului, în special, la atât de scurt timp după numirea sa ca prim-ministru. Rabin nu excludea posibilitatea că o asemenea confruntare putea să ducă la o criză guvernamentală. Mai era posibil ca Rabin, care se lăsase prins în frământări

și chiar dispute cu ministrul apărării Shimon Peres chiar din prima sa zi ca prim-ministru, să se fi temut că, dacă accepta recomandările lui Zamir, Peres ar fi putut să folosească acest fapt drept un nou pretext de dispută. Astfel, Rabin s-a abținut să adopte recomandările lui Zamir. Zamir, la rândul său, a tras concluziile necesare și s-a retras.

Vreau să fac un singur comentariu cu privire la relația dintre Serviciul Militar de Informații și Mossad: directorii care au venit la Mossad după zeci de ani de activitate militară – Meir Amit, Zvi Zamir și Yitzhak Hofi („Haka“) – erau generali decorați care serviseră în cadrul FAI vreme de ani de zile (Amid fusese și șeful SMI) și erau tratați ca „bătrânii tribului“ în interiorul FAI. Cât despre mine, care am ajuns șeful Mossadului nu după un serviciu militar îndelungat și glorios, ci după 23 de ani de activitate la Mossad, toți învăluiți într-un văl de mister, nu am găsit nici un covor roșu care să mă aștepte la intrarea în clubul „șefilor de servicii“. Nu am considerat asta drept un dezavantaj, ci pur și simplu un fapt divers.

Înființarea Departamentului de cercetare din cadrul Mossadului a reprezentat o schimbare spectaculoasă. Ca să folosesc o metaforă, a schimbat Mossadul astfel încât acesta a ajuns dintr-o marionetă manipulată de Serviciul Militar de Informații un organism cu propria înțelepciune, care a început cu timpul să ia atitudine atunci când evaluările sale nu corespundeau cu cele ale SMI-ului.

Tranziția de la o lume a războaielor convenționale, care izbucneau din când în când, la un mediu dinamic de amenințări în timp real și de câmpuri de luptă care nu erau limitate în spațiu, precum Deșertul Vestic din Africa de Nord, ci mai degrabă împrăștiate prin toată lumea urbană, necesita o doctrină de luptă nouă și revoluționară. Această nouă doctrină trebuia să se potrivească unui mediu care era un „sat mondial“ complet transparent, cu o comunicare în timp real dintr-un capăt al său într-altul și cu amenințări active constante care îmbrăcau diverse forme. În această realitate, imaginea informațiilor trebuia să fie creată și tradusă în operațiuni în timp real, altfel informațiile ar fi devenit inutile. Acest mediu de amenințare a fost un catalizator uriaș al dezvoltării capacităților serviciilor de informații, care nu existaseră înainte, majoritatea în știință și tehnologie, dar și al doctrinelor inovative privind războiul informațional. Mai era nevoie de integrarea

informațiilor și a capacităților operative în rândul tuturor organismelor de informații. Într-adevăr, de-a lungul timpului, cooperarea informativă și operativă generală dintre membrii comunității s-a dovedit a fi un multiplicator de forță, fără de care este puțin probabil că amenințările ar fi putut fi înlăturate cu succes. Cooperarea îndeaproape și intimă care s-a dezvoltat între serviciile de informații, fiecare contribuind cu punctele sale forte la eforturile comune, au îmbogățit înțelepciunea, experiența, cunoașterea și calitățile Mossadului și, bănuiesc, și pe cele ale Shin Betului.

În concluzie, atunci când ești stăpânul propriilor abilități de cercetare și de evaluare și când devii axa centrală a războiului informațional, ajungi la o maturitate care îți dă posibilitatea și dreptul (care cred că este obligatoriu) de a te face auzit sub toate aspectele, de la evaluările și prioritățile EEI-urilor, până la planul general de activitate al serviciilor secrete, inclusiv alocarea resurselor. Comisia Agranat a fost, într-adevăr, un catalizator pentru schimbarea sistemului de cercetare și evaluare de la unul monolitic la unul pluralist, însă interpretarea chestiunii pluralismului, dată de Shlomo Gazit, care a fost numit șeful Serviciului Militar de Informații după Războiul de Yom Kippur, a fost în sensul că acesta ar trebui implementat în cadrul Corpului de Informații, și nu în toate serviciile de informații. Sistemul pe care l-a implementat acesta era, de fapt, pluralism între partea de cercetare a Statului-Major General și departamentele de informații ale celor trei comandamente ale FAI. Acest raționament nu a avut nici o logică profesională și a erodat rolul central pe care îl jucau informațiile la comandamentul regional – statutul ofițerului de informații al zonei sale de competență –, însă i-a permis SMI-ului să continue să se considere unicul evaluator național de informații. Realitatea a arătat că a fost o acțiune de ariergardă, care în timp s-a dovedit un eșec.

În cursul mandatului meu ca director al Mossadului (1989–1996), am lucrat cu patru șefi ai SMI-ului. Primul a fost Amnon Lipkin-Shahak, care era ofițer și un adevărat domn. La sfârșitul lui iulie 1990, l-am însoțit împreună pe ministrul apărării Moshe Arens într-o vizită oficială la Washington. Scopul principal al vizitei a fost acela de a-i prezenta secretarului apărării, Richard Cheney, modul în care percepea Israelul amenințarea cu arme neconvenționale din partea Irakului. Pentru această vizită, Mossadul a întocmit o „carte albă“ care cuprindea toate încălcările Irakului cu privire la

armele de distrugere în masă (ADM), pentru a le-o da americanilor. Prezentarea informativă adresată secretarului apărării, care avea de o parte și de alta a sa câte câte o duzină de generali, precum și alți câțiva îmbrăcați în haine civile, după introducerea lui Moshe Arens, a fost făcută de șeful diviziei ADM a Mossadului și de către mine (voi vorbi mai mult despre asta în capitolul despre Primul Război din Golf, din ianuarie 1991).

Al doilea șef al Serviciului Militar de Informații cu care am lucrat a fost Uri Sagi. Sagi avea o părere clară despre funcția sa – considera că, în calitatea sa de șef al SMI-ului, avea responsabilitatea națională a evaluării și astfel trebuia să fie cel care să aprobe planul anual de activitate al Mossadului, prioritățile activităților operative ale Mossadului și chiar și bugetul Mossadului! Această opinie, pe care nu a menționat-o niciodată în nici o discuție oficială cu prim-ministrul și ministrul apărării Yitzhak Rabin, cel puțin nu în prezența mea, a îngreunat mult cursul activității noastre curente, atât de mult încât m-am hotărât să îi prezint problema lui Rabin, în prezența lui Sagi. În paranteză fie spus, aș dori să subliniez că în cei șapte ani ai mei în funcția de director al Mossadului, i-am prezentat prim-ministrului doar două probleme în care am avut dezacorduri cu un alt șef de serviciu, ca să decidă prim-ministrul asupra acestora. Eu am fost întotdeauna de părere că sarcina mea era aceea de a-l ajuta pe prim-ministru să rezolve probleme, nu de a-l încărca cu și mai multe.

În cursul discuției cu Rabin, mi-am prezentat poziția și i-am explicat-o, iar Uri Sagi și-a explicat-o pe a lui. Rabin a concluzionat spunând că era exagerată descrierea funcției de șef al Serviciului Militar de Informații ca evaluator național. SMI trebuia să își asume responsabilitatea în ultimă instanță numai în chestiuni legate de avertizarea timpurie. În toate celelalte chestiuni legate de EEI-uri, trebuia să existe pluralitate de cercetare și de evaluare. Hotărârea sa a fost dată în scris. Nu îmi amintesc ca aceasta să fi fost transpusă în doctrină sau în procedură de lucru. Eu personal am răsuflat ușurat după această hotărâre legată de activitatea noastră, pentru că disputa „intelectuală“ legată de cine era superior cui a dispărut, în sfârșit.

Despre securitatea națională și presă, ca și despre internet ca mijloc suprem de comunicare

Ya'akov Karoz a fost mâna dreaptă a lui Isser Harel vreme de mulți ani și, ulterior, a fost pentru scurt timp adjunctul lui Meir Amit.[1] L-am cunoscut personal pe Ya'akov abia în a doua parte a vieții sale, pe când eram deja directorul Mossadului. Într-o zi, m-a sunat și m-a rugat să ne întâlnim. Pe atunci nu mai conducea, așa că am trimis o mașină să îl ia și să îl aducă la birou. Era ușor adus de spate, iar vocea sa era slabă și blândă, dar foarte fermă. În timp ce discutam, am studiat imaginea omului pe care îl văzusem pentru prima oară cu 30 de ani înainte. Mi l-am amintit cum era în anul 1964. Era ultimul său an în funcție și primul meu an de activitate. Îl văzusem o dată sau de două ori pe trotuar la fostul sediu al Mossadului. Se zvonea pe atunci despre schimbarea gărzii din vârful ierarhiei Mossadului și despre faptul că mandatul lui Ya'akov se apropia de final. Îmi amintesc că, pe la sfârșitul anilor 1970, apărea uneori la intrarea clădirii din Hadar Dafna, primea un plic de la portar, îi mulțumea acestuia și pleca. Așa a început Ya'akov, care își desfășura deja pe atunci o carieră jurnalistică, fiind comentator pe afaceri externe la ziarul Yedioth Ahronoth, să primească informații din surse deschise despre Orientul Mijlociu de la Hatzav – o unitate OSINT. Era un fel de aranjament intern cu un fost coleg, unul care era inofensiv, dar util pentru un jurnalist.

Revenind la întâlnirea noastră – Ya'akov dorea să îmi vorbească despre cartea sa. Fiind o persoană care vreme de mulți ani avusese sarcina de a desfășura activități clandestine și de a păstra secrete, era acum frământat de întrebarea dacă avea dreptul să își scrie memoriile și să le publice sub formă de carte. Mi-a descris în detaliu aceste dileme, analizând problema și din punct de vedere profesional, și moral. Din punct de vedere profesional, statutul de limitări aflat în vigoare îi permitea publicarea de informații care îi aparțineau statului? Iar din punct de vedere moral, persoanele aflate în vârful ierarhiei au drepturi în plus față de angajații obișnuiți?

Aceste dezbateri, mi-a spus Ya'akov, îl frământau mult, ceea ce îi agrava boala. În final, se hotărâse să scrie cartea. Simțea, a spus el, că îi datorează asta familiei sale, care îi fusese alături și îl susținuse de-a lungul anilor săi de activitate. Am deslușit o grabă în vorbele sale, de parcă simțea că zilele îi erau numărate. Nu am putut atunci și nu pot nici acum să nu mă gândesc la cuvintele pe care nu le-a rostit, la lucrurile care se pot citi numai printre

rânduri. Ya'akov fusese în subordinea unui mit, a lui Isser Harel, și ajunsese adjunctul său; după aceea se aflase în subordinea altui mare om care a deținut aceeași funcție, a lui Meir Amit, chiar dacă doar pentru o scurtă perioadă de timp. Viețile acestor doi idoli au fost comemorate de stat, de popor și de ei înșiși. Rămâne necunoscută poziția lui Ya'akov de „numărul doi" din povestea eroică a înființării statului și a instituțiilor sale de securitate. Dacă interpretez greșit acea întâlnire cu el, îmi cer iertare.

Cum contactul meu personal cu Ya'akov, fie-i țărâna ușoară, s-a rezumat la o singură întâlnire, nu pot să zic mai mult decât am zis deja; m-am gândit că ar fi potrivit să spun câteva lucruri despre relația care există între cele două profesii pe care Ya'akov și le-a ales de-a lungul vieții – cea din serviciile secrete și securitate și cea din jurnalism și mass-media.

Influența presei în Israel, după cum se întâmplă în toate țările dezvoltate, este foarte mare. Presa ne stabilește într-o mare măsură prioritățile naționale. Mijloacele de comunicare în masă sunt controlate de un număr mic de acționari, care sunt foarte implicați și în alte domenii de activitate din țară. Aceste mijloace au creat situația în care politicienii depind foarte mult de ele. Ne afectează direct sau indirect (prin reclame) cultura discursului și a discuției, ce mâncăm și cum ne îmbrăcăm, precum și nivelul și genul gustului nostru cultural în materie de literatură, cinema, teatru și muzică. Pe scurt, presa ne afectează, cel puțin indirect, puterea națională. Prin urmare, este necesar și chiar vital să discutăm despre o serie de legături dintre mass-media și puterea națională.

Întrebările clasice cu privire la locul și rolul jucat de mass-media sunt:

Este jurnalismul o profesie/ocupație fundamental diferită de altele? O persoană fără studii nu va putea să se facă niciodată chirurg, dar sigur va putea deveni un ziarist renumit. O persoană fără studii nu s-ar putea face niciodată învățător, dar sigur ar putea deveni un politician de succes. Prin urmare, numitorul comun al unui politician și al cuiva care lucrează în mass-media esta că nici unul dintre cele două domenii nu necesită studii sau examene obligatorii. Dar aceștia sunt singurii numitori comuni. Fără îndoială că a deveni politician implică o responsabilitate națională. În ceea ce îi privește pe ziariști, chestiunea este controversată.

Este libertatea de exprimare o valoare absolută? Unul dintre părinții fondatori ai Statelor Unite și al treilea președinte al acestora, Thomas Jefferson, a spus: „Dacă ar fi să aleg între a avea un guvern fără ziare și a avea ziare fără guvern, aș alege fără ezitare a doua variantă“. Primul amendament din Constituția americană din 1791 (care a fost aprobat în mare parte datorită influenței lui Jefferson) prevede următorul lucru: „Congresul nu va emite nici o lege […] prin care s-ar restrânge libertatea de exprimare sau a presei“. Însă în practică, de pe vremea lui George Washington și în cursul tuturor războaielor Americii până la Războiul din Afghanistan, s-a dovedit exact contrariul. În toate războaiele la care a participat, guvernul SUA a folosit diverse căi pentru a ascunde informații față de presă, căi care în majoritatea cazurilor (dacă nu în toate) au câștigat susținerea publicului.

Ni se aplică și nouă principiul potrivit căruia este corect să restricționăm presa în vremuri de război? Să nu uităm că în cazul nostru este vorba despre un război care durează de aproape 70 de ani! Întrebarea care se pune este dacă este potrivită restricționarea libertății presei ca regulă, pe durată nedeterminată, din cauza unei stări de urgență care pare să dureze la nesfârșit.

Este total inacceptabilă folosirea presei în scopuri legate de autoritatea și securitatea statului sau în alte probleme de interes național? Este de acceptat tratarea ca surse de interes național a informațiilor precum forța de muncă, resursele minerale, petrolul, know-how-ul tehnologic etc.? Dacă da, atunci când un stat poartă un război, este esențial ca acesta să controleze informațiile, după cum o face cu celelalte resurse pe care le deține. Pe 11 septembrie 2001, presa americană s-a pus de bunăvoie în slujba statului. Într-o conferință telefonică de numai câteva minute, directorii celor mai importante rețele au decis să nu ia și nici să nu transmită prim-planuri cu turnurile care s-au prăbușit și au respectat cu toții această decizie. Nu a existat nici o excepție. Mobilizarea voluntară a mijloacelor de comunicare în masă depinde doar de magnitudinea atacului și a șocului provocat de acesta?

În epoca internetului și a rețelelor sociale, unde nu există un monopol asupra informației și nimeni nu poate bloca diseminarea ei, este justificabil să încalci toate regulile și normele și să te comporți conform lozincii „acum ori niciodată” (în sensul că „dacă nu public asta, o va face altcineva și eu voi pica de prost”)?

Care ar trebui să fie norma în ceea ce privește relatările despre un conflict din punctul de vedere al inamicului? Jurnalistul Oded Granot a făcut un interviu cu Yasser Arafat care a făcut din această problemă subiect de dezbateri aprinse. Până la Primul Război din Golf, norma jurnalistică americană a refuzat relatările din punctul de vedere al inamicului.

În timpul Primului Război din Golf (1991), Arabia Saudită a restricționat strict accesul ziariștilor, în general, și mai ales în zonele de la granița cu Kuwaitul și cu Irakul, iar armata americană a impus propriile restricții ziariștilor. Drept urmare, editorii de ziare au fost de acord să accepte materiale provenite din Irak, chiar dacă au mirosit războiul psihologic dus de regimul lui Saddam Hussein.

În cadrul dezbaterii israeliene dacă este mai importantă libertatea presei sau păstrarea securității statului, cei care o pun pe prima pe primul loc dau Statele Unite de exemplu. Aceștia promovează adoptarea modelului american de libertate a presei și dreptul publicului de a ști. Cenzura militară a devenit o instituție învechită și se așteaptă ca Israelul secolului XXI să semene cu alte națiuni luminate. Aș dori să se rețină faptul că regula publică din Statele Unite în această chestiune este interpretată în Israel într-un mod distorsionat sau cel puțin incorect.

Statele totalitare pun accentul pe securitatea statului în detrimentul libertății de expresie, chiar dacă uneori acestea folosesc pretextul securității ca să își acopere eșecurile. Ar trebui ca în statele democratice ecuația să fie automat opusă? Toate națiunile se luptă pentru securitate din instinct de supraviețuire, dincolo de orice ideologie. Se poate susține, desigur, că principiul libertății de exprimare contribuie în anumite privințe la

securitatea națională. Însă este imposibil să se nege afirmația că libertatea absolută de exprimare, fără îngrădiri, poate să dăuneze securității statului. Sir William Stephenson, care a fost persoana de legătură dintre serviciile de informații ale Marii Britanii și Statelor Unite în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a scris în cartea sa A Man Called Intrepid:

Armele păstrării secretului nu își au locul într-o lume ideală. Însă trăim într-o lume de ostilități nedeclarate, în care astfel de arme sunt folosite constant împotriva noastră și ar putea, dacă nu ripostăm, să ne ia din nou pe nepregătite, de această dată printr-un atac de o amploare care depășește orice imaginație. Și, deși ar părea că nu este necesar să subliniem ceea ce este evident, armele păstrării secretului devin ineficiente dacă îndepărtăm caracterul secret. Una dintre condițiile democrației este libertatea de informare. Ar fi infinit de preferat să știm exact cum funcționează agențiile noastre de informații și de ce și unde. Însă aceste informații, odată mediatizate, ne dezarmează. Deci iată care este dilema: Cum putem să mânuim armele păstrării secretului fără să ne facem rău? Cum putem să menținem caracterul secret fără să punem în pericol dreptul constituțional și garanțiile libertății individuale?

După umila mea părere, securitatea, ca valoare, ar trebui să aibă prioritate față de libertatea de exprimare. Chiar și așa, o societate sănătoasă trebuie să recunoască tensiunea constantă dintre nevoile securității naționale și libertatea de exprimare. O societate sănătoasă trebuie să accepte existența acestor două principii și să îi dea fiecăreia ponderea care i se cuvine. Statele Unite, din acest punct de vedere, reprezintă o societate sănătoasă.

În Israel, cenzura militară continuă să funcționeze, deși doar ca o rămășiță a ceea ce a fost odinioară. Această instituție nu a fost desființată din cauză că în Israel nu s-au creat încă alternative menite să contrabalanseze această tensiune, așa cum există în Statele Unite. De exemplu, în Statele Unite există organizații voluntare neguvernamentale, nepartizane și non-profit care studiază mijloacele de comunicare în masă. Aceste organizații și-au stabilit ca obiectiv plasarea presei pe lista priorităților de dezbatere publică, în loc să lase presa însăși să stabilească prioritățile dezbaterii publice.

Mass-media din Statele Unite, precum și cea din Israel, a devenit ochii și urechile statului modern. Aceasta a înlocuit în mare parte instituțiile tradiționale, precum școala, religia și familia în privința valorilor sociale și determină modelele conștiinței publice. Ceea ce ne învață și ne transmite mass-media poate să facă oameni, idei și instituții sau să le distrugă. Instituțiile de presă se consideră, de asemenea, drept principalii paznici ai regimului democratic. Atunci, întrebarea care se pune este, desigur, cine îi păzește pe paznici? În Statele Unite, care întruchipează principiul securității naționale, instituțiile care se ocupă de urmărirea paznicilor sunt Constituția, Camera Reprezentanților, Curtea Supremă și instituțiile voluntare, precum Centrul pentru Presă și Afaceri Publice, al cărui studiu l-am folosit pentru capitolul de față. Această instituție realizează studii folosind metode științifice și statistice. Fiecare afirmație făcută de către un critic sau ziarist este descrisă, catalogată și introdusă într-o bază de date computerizată. Rezultatele statistice ale acestor baze de date furnizează profiluri de prezentări în presă care sunt utilizate ca instrumente de diagnosticare a preciziei și seriozității sursei, a ziaristului sau a biroului respectiv de presă.

Comportamentul presei este strâns legat de unitatea și de claritatea guvernului însuși, precum și de gradul de consens al societății în ansamblu. Asta nu înseamnă că rolul presei este unul pur reactiv. Cu siguranță că a contat faptul că, de exemplu, mulți ziariști au fost șocați și de brutalitatea războiului, și de discrepanța dintre ceea ce le spuneau înalții oficiali și ceea ce vedeau și auzeau pe teren, și au fost liberi să transmită toate acestea. Dar mai este clar și că problemele administrației cu „a patra putere în stat“ au provenit în mare parte din divizările politice din țară, inclusiv din cele din cadrul administrației înseși. [...] Este greu de imaginat cum, cu excepția unei treceri reale la o formă autoritară de guvernare, ar mai fi putut fi stăpânite mult timp îndoielile și controversele politice.

Sună israelian? Sigur că da! Însă acestea au fost cuvintele lui Dean Rusk, secretarul de stat al SUA, din timpul dezbaterii publice referitoare la rolul mass-mediei americane în Războiul din Vietnam. Rusk a adăugat că nu avea rost să existe cenzură în Vietnam până la introducerea cenzurii la Washington, pentru că majoritatea informațiilor ieșite la iveală

proveneau de la Washington. Și aceste cuvinte sună de parcă ar fi rostite de un israelian! După cum ne învață Talmudul, bazele lumii sunt aceleași.

Centrul pentru Presă și Afaceri Publice a efectuat un studiu comparativ privind Războiul din Vietnam și Primul Război din Golf din perspectiva mass-mediei, numindu-l pe primul „Războiul din sufragerie", iar pe cel de-al doilea „Războiul cu reluări instantanee". În timpul Războiului din Golf, pentru prima dată în istorie, lumea a putut să urmărească în direct criza și războiul aflate în plină desfășurare. Acest război a avut și un al doilea front: lupta pentru deținerea controlului asupra materialelor de televiziune, lupta dintre Pentagon și mass-media. A fost povestea încercării americane de a preveni un al doilea Vietnam și de a influența viitorul Americii în satul global pe care îl contura tot mai mult mass-media. A fost povestea unei prese de opoziție independente care s-a trezit în conflict cu cetățeanul american, care se aștepta ca mass-media să îi susțină pe „băieții buni". Mass-media a pierdut această luptă. Pentagonul a reușit să blocheze și să controleze setea nepotolită de informații a presei.

În timpul războiului și după sfârșitul acestuia, Times Mirror Company, care deținea publicații importante, printre care Los Angeles Times și Newsday, a realizat o serie de sondaje de opinie. Potrivit acestora, opt din zece americani au considerat prestația presei din timpul războiului ca fiind bună. Un număr chiar și mai mare dintre aceștia au considerat cenzura impusă presei ca fiind justificată și au fost de acord cu metoda „selecției" care a fost utilizată în timpul războiului (potrivit acestei măsuri, li s-a acordat acces liber în zonele de luptă și la informațiile privind securitatea nu tuturor jurnaliștilor care au solicitat acest lucru, ci numai reprezentanților agențiilor de presă alese de Pentagon, care și-au distribuit apoi relatările și le-au transmis tuturor agențiilor de mass-media). Un procent mare de respondenți au spus că ar fi fost de acord chiar cu o cenzură mai dură decât cea care s-a impus în realitate. Sondajele similare care au fost efectuate după război au indicat numărul și mai mare al celor care erau de acord cu cenzura. Distribuția tradițională a răspunsurilor la sondajele de opinie publică din Statele Unite la întrebarea dacă să i se permită presei să publice relatări pe care aceasta le consideră că trebuie aduse la cunoștința publicului sau dacă să existe cenzură când este vorba de păstrarea securității naționale a fost mereu de 50 la 50. În marjele acestor sondaje s-au aflat, desigur, și

extremiști din tabăra generalului Schwarzkopf, comandantul forțelor coaliției din Irak, care acuzau mass-media de ajutarea și încurajarea inamicului, până la cercurile de stânga, ale căror acuzații – că mass-media a acționat ca „majoretă“ a războiului – erau aruncate în direcție opusă.

Prezentarea la televiziune a Războiului din Golf a fost cea mai amplă din istoria acestui mijloc de comunicare. O analiză a acestei prezentări relevă informații interesante. Trei din cinci referiri (59%) la politica guvernului cu privire la război erau negative. Pe de altă parte, referirile la soldații americani și la armele americane erau, în general, pozitive. Rezultatele sondajelor efectuate de Times Mirror au arătat că mai mulți americani au participat la demonstrații în favoarea războiului decât la cele împotriva acestuia, însă mass-media de la vremea aceea a dat mai multă atenție demonstrațiilor antirăzboi.

Concluzia cea mai evidentă a datelor rezultate dintr-o analiză a mass-media este următoarea: când există un conflict între mass-media și guvern, publicul susține, în general, mass-media și datoria acesteia de a satisface dreptul publicului de a ști. Însă când vine vorba de chestiuni de viață și de moarte, ecuația se schimbă. Într-o astfel de situație, publicul preferă să fie cenzurate anumite informații pentru a fi protejate viețile celor care îl protejează. Această concluzie duce la întrebarea: „Cum rămâne cu Israelul?“ Ar fi corect să spunem, cu un anumit grad de generalizare, că israelienii trăiesc într-o situație de viață și de moarte încă de la înființarea statului și nu cunoaștem nici o altă realitate. Prin urmare, ar trebui să fie evident răspunsul la întrebarea legată de nevoia de cenzură – nu a instituției, ci a conceptului.

Sondajele de opinie din Statele Unite au indicat ani de zile două alte aspecte negative ale mass-media: aroganța jurnaliștilor și nivelul mediocru al profesionalismului. Publicul, în ansamblu, manifestă o atitudine negativă față de tendința jurnalistică de a obține o poveste cu orice preț și de a pune accentul pe poveștile negative, în detrimentul celor pozitive. În zilele noastre putem observa cu ușurință atitudini potrivit cărora presa înseamnă „ei“, spre deosebire de public, care suntem „noi“. Într-un interval de o generație, imaginea ziaristului din Statele Unite s-a transformat din imaginea unui suflet sărac și amărât care își apără reputația prin integritate

și valoare, în cea a „celebrității“ stereotipe, care este bogată și faimoasă. A avut loc o schimbare clară de la o cultură în care omul de rând îl consideră pe ziarist drept cineva care îl reprezintă cu adevărat, la o cultură în care cetățeanul de rând se simte străin de presă.

În Israel, în decurs de o generație, am asistat la o revoluție de la o presă deținută, condusă și mobilizată de partide politice la o presă comercială, ale cărei agenții se luptă între ele pentru mici porțiuni de piață ca să supraviețuiască. De aceea, scopul scuză mijloacele, inclusiv concurența dintre jurnaliști pentru a stabili cine îl poate enerva mai mult pe cenzorul militar. Mi s-a spus că măcar unii din presa de limbă ebraică au încercat să cuprindă informații pozitive în relatările lor destinate publicului, însă cititorii le-au ignorat în mod constant. Presupunând că acest lucru este adevărat, se pune întrebarea dacă nu cumva asta nu reprezintă decât o nouă cedare a mass-mediei în fața cotelor de piață. La urma urmei, până și cele mai simple reguli necesită un anumit fel de echilibru, măcar de dragul salvării aparențelor.

„Irangate“, Pentagon Papers și Watergate sunt citate întruna de către apărătorii libertății presei ca reprezentând momente de referință pentru mass-media americană. Ceea ce s-ar putea să nu cunoască publicul este un șir foarte lung de legi și decizii care constituie cealaltă parte a ecuației.

Legea privind libertatea de informare, de care sunt atât de mândri susținătorii libertății de exprimare, și pe bună dreptate, cuprinde și principiul dreptului statului de a cenzura informațiile. Ca să se stabilească acest drept al statului, s-a semnat un alt ordin administrativ în 1983, care prevede că este permisă cenzurarea informațiilor a căror publicare neautorizată ar putea să provoace pagube securității naționale.

Legea spionajului din SUA, din 1917, interzice transmiterea de informații unui inamic care ar putea să facă rău Statelor Unite. Descrierea faptei nu include scurgerea de informații de către demnitari guvernamentali sau de către ziariști. Însă în cazul unui cetățean american care a ocupat un post de cercetător la Departamentul Apărării al SUA, și care era pe deasupra redactor la un ziar britanic, și care i-a dat ziarului respectiv fotografii secrete din satelit ale unor vase sovietice, o instanță federală a pronunțat o hotărâre de condamnare a sa în baza Legii spionajului, motivând că

pericolul care vizează Statele Unite este la fel de mare fie că informațiile sunt furnizate unui stat inamic, fie că sunt divulgate presei.

Legea energiei atomice din 1954 interzice publicarea de informații care afectează Statele Unite sau care le-ar conferi un avantaj adversarilor sau concurenților acestora. În bine cunoscutul caz Statele Unite vs Progressive, Inc., 467 F. Supp. 990 (W.D. Wis. 1979), al cărui obiect a fost publicarea unui articol despre bomba cu hidrogen și despre cum au realizat-o Statele Unite, autorul articolului a dovedit că acesta a fost scris pe baza unui material disponibil publicului și totuși instanța a pronunțat hotărârea în favoarea statului pe baza faptului că se produsese o pagubă.

Richard Welch, șeful biroului CIA de la Atena, a fost ucis în decembrie 1975, la mai puțin de o lună după ce numele îi fusese publicat în presă de Philip Agee, fost ofițer CIA. Ca urmare directă a acestui caz, s-a demarat un proces legislativ care a condus în 1982 la promulgarea Legii privind protejarea identităților din domeniul informațiilor, care prevede că divulgarea identității unui agent secret, inclusiv de către o persoană care are acces legal la informații secrete, constituie infracțiune federală. Philip Agee a fost condamnat și de presa americană, și de instanță. În Israel însă, după publicarea cărții lui Victor Ostrovsky, care cuprindea numele angajaților Mossadului, nu s-a votat nici o lege de genul ăsta, iar presa israeliană a fost mult mai interesată să îi ia interviuri decât să îl condamne.

Legea privind secretul invențiilor se referă la brevete, chiar și la cele care aparțin persoanelor fizice, a căror utilizare necontrolată poate fi dăunătoare securității naționale.

Legile din 1976 privind controlul exporturilor restricționează exporturile care ar putea aduce atingere securității statului dacă acestea ar ajunge la un inamic sau adversar.

Precedentul juridic al Grenadei este deosebit de interesant. Într-un proces intentat secretarului de stat pentru apărare Weinberger, instanța a decis că pronunțarea unei hotărâri în speță nu era necesară în condițiile în care restricționarea mass-mediei fusese retrasă înainte de judecarea cazului. Totuși, dacă instanța ar fi judecat cauza, nu ar fi pronunțat o hotărâre de condamnare a pârâtului, pentru că o astfel de hotărâre ar fi limitat numărul

de opțiuni pe care le aveau la dispoziție comandanții de pe teren, compromițând astfel succesul operațiunilor militate, periclitând vieți și afectând grav securitatea națională.

Normele americane referitoare la mass-media și la securitatea națională denotă o societate sănătoasă? Fără îndoială că răspunsul este da – o societate sănătoasă este cea în cadrul căreia există un acord unanim că anumite informații privind securitatea națională trebuie să rămână secrete. A divulga tot înseamnă să expui națiunea unor riscuri și amenințări din partea eventualilor dușmani. Pe de altă parte, evaluând normele mass-mediei israeliene, sesizez din păcate anumite semne de nechibzuință.

Divulgarea planurilor militare, a strategiei, a puterii militare și a desfășurării de forțe îi oferă potențialului adversar un avantaj uriaș. Cercetarea-dezvoltarea sistemelor de arme, a tehnologiilor nucleare și a altora asemenea pot provoca un dezastru dacă sunt date adversarului. Scurgerea de secrete despre tehnologiile avansate, precum lasere, dispozitive cinetice și computere, poate să ducă la victoria unei părți împotriva celeilalte. Interzicerea în Statele Unite a publicațiilor științifice care se ocupă de probleme de însemnătate strategică a devenit mărul discordiei între guvern și mediul academic, cel din urmă pierzând lupta, chiar și atunci când este în pericol libertatea academică.

Fără îndoială că măsurile de securitate sunt necesare pentru asigurarea funcționării corespunzătoare a serviciilor de securitate. Divulgarea identității agenților sau a surselor subminează abilitatea acestora de a continua să culeagă informații și pune în pericol atât viețile lor, cât și pe ale altora. Publicarea metodelor, a mijloacelor și a informațiilor legate de criptologie îi încurajează pe adversari să ia contramăsuri și să ne slăbească abilitățile. În plus, neputința statului de a-și păstra secretele va determina țările prietene să își piardă încrederea în noi și le va scădea disponibilitatea de a ne împărtăși propriile secrete.

Păstrarea secretelor joacă un rol important și în diplomație. Prima vizită în China a lui Kissinger a dovedit faptul că inițiativele diplomatice pot deschide canale de comunicare cu actori ostili numai dacă acestea sunt păstrate secrete. Acordurile de la Oslo cu palestinienii au fost posibile numai datorită modului secret în care au fost realizate. Lipsa de rezultate a

negocierilor cu Siria a fost provocată în mare parte de refuzul președintelui Assad de a deschide un canal secret de dialog. Discuțiile secrete le permit reprezentanților ambelor părți să își spună lucruri care, dacă ar fi spuse în public, ar putea provoca dezacorduri interne, probleme în coaliții și așa mai departe. Confidențialitatea stimulează negocierile care se axează pe conținut și ajută la prevenirea stagnării provenite din dorința de a nu fi văzut că renunți, că te faci de râs sau că „clipești". Parafrazând un judecător american de origine evreiască, „păstrarea secretului elimină nevoia de cosmetizare periculoasă a scenei politice internaționale".

O economie robustă este un indicator al securității naționale. Exporturile militare și alte exporturi sunt adesea condiționate, din punctul de vedere al cumpărătorului, de confidențialitate. Încălcarea confidențialității unor astfel de tranzacții poate să aibă un efect negativ asupra ocupării forței de muncă. În astfel de cazuri, care principiu este mai puternic? Dreptul publicului de a ști sau păstrarea locurilor de muncă? În celebra hotărâre din cazul New York Times vs Statele Unite, 403 U.S. 713 (1971), cunoscut drept Cazul Pentagon Papers, judecătorul Potter Stewart, care a fost unul dintre cei șase judecători care au reprezentat majoritatea ce a dat verdictul, a scris: „În lipsa unor verificări din partea statului în alte domenii ale vieții noastre naționale, singura restricție eficientă a politicii și puterii administrative din domeniile apărării naționale și al afacerilor internaționale ar putea să o constituie cetățenii înțelepți – o opinie publică informată și critică, capabilă singură să protejeze valorile unui stat democratic. [...] Însă este un lucru elementar ca o conduită diplomatică internațională reușită și menținerea unei apărări naționale eficiente să implice atât confidențialitate, cât și caracter secret."[2]

Citind această opinie bine cumpănită a unui mare judecător care și-a început cariera ca ziarist, dintr-un dublu punct de vedere – atât de cetățean al unui stat democratic, cât și de șef al unei organizații naționale de informații –, trag concluzia că esența hotărârii judecătorului Stewart este că într-o societate democratică, unde se pune mare accent pe libertatea de dezbatere și pe libertatea presei, păstrarea securității naționale nu înseamnă un stat polițienesc care impune restricții, ci mai degrabă existența unui consens, atât în interiorul guvernului, cât și în afara sa, cu privire la nevoia de a proteja anumite tipuri de informații ca să nu fie divulgate. Constituția SUA

recunoaște dubla obligație de a păstra libertatea de exprimare și de a proteja totodată securitatea națională prin restricționarea libertății de exprimare. Și se așteaptă ca aceasta să fie respectată de puterea judecătorească, executivă și legislativă, precum și de „a patra putere“, care este presa.

Există consens în Israel? „A patra putere“ din Israel respectă această obligație într-o anumită măsură?

Prietenii mei din lumea presei mă acuză că sunt naiv și mă întreabă: „Nu îți dai seama că sursele divulgării de informații sunt oameni politici sau ofițeri din armată? Evaluările periodice ale SMI-ului ajung pur și simplu la ziariști (de obicei la anumiți ziariști) înainte de publicarea lor oficială sau există persoane care vor să le facă publice? Daniel Ellsberg, cel care a dat publicității documentele scurse de la Pentagon, este un trădător iresponsabil sau un patriot care a făcut un mare serviciu securității naționale americane? Și de ce nu pomenești comentariile făcute în presă de șeful Mossadului, Dagan, de șeful Shin Betului, Diskin, și de șeful statului-major al FAI, Ashkenazi, cu privire la subiectul atacării centralelor nucleare iraniene, când au crezut că un astfel de atac i-ar fi provocat Israelului un dezastru nemaivăzut? Când s-au temut că prim-ministrul și ministrul apărării conduceau Israelul la sinucidere, nu era de datoria lor să ia măsuri cu orice preț, inclusiv prin mass-media? Iar în ceea ce îl privește pe Snowden – e trădător sau patriot?“ Vă prezint câteva dintre răspunsurile mele la aceste probleme.

În primul rând, este greșit să facem o comparație între Statele Unite și Israel în privința acestor aspecte, pentru că nu există criterii universal valabile, ci doar unele bazate pe daunele care se pot produce. Statele Unite, datorită mărimii și puterii lor, pot suporta un tip de daune pe care Israelul nu și le poate permite. În al doilea rând, Ellsberg, Snowden și alții asemenea lor din Statele Unite, din cauza funcțiilor și a statutului lor, nu au fost în stare să ia în calcul toți factorii necesari ca să își motiveze genul de decizie pe care l-au luat. Îmi este clar că activitatea în cadrul instrumentelor pe care ni le pune la dispoziție democrația occidentală implică multe nemulțumiri și piedici, însă tot nu justifică decizia de a divulga presei informații care vor afecta securitatea națională și vor submina temelia sistemului democratic.

În ceea ce îi privește pe demnitarii israelieni menționați, despre care nu se poate susține că nu cunoșteau toate aspectele problemei nucleare iraniene, acțiunile lor pot fi comparate cu cele ale profeților din Biblie care stăteau înfășurați în mantiile lor la porțile orașului și îi dojeneau pe decidenți în numele lui Dumnezeu. Tradiția evreiască susține că nu au mai existat profeții de la distrugerea Templului. Cei trei menționați mai sus nu au susținut că au făcut ceea ce au făcut în numele lui Dumnezeu, însă, după părerea mea, ar fi trebuit să epuizeze toate căile posibile folosind instrumentele legitime pe care le aveau la dispoziție. Efectele unei asemenea mișcări ar fi provocat un cutremur și mai mare decât mersul la presă.

Fără îndoială că statul nu trebuie să folosească pretextul securității de stat ca să își acopere greșelile birocratice, scandalurile politice sau activitățile ilegale. Cu toate acestea, ar trebui să se țină cont de faptul că instanțelor judecătorești le este greu să stabilească niște criterii clare și neechivoce privind tipul de daune posibile sau reale care ar rezulta ca urmare a divulgării de informații. Evoluțiile diplomatice și relațiile externe sunt rezultatul a nenumărate componente, forțe și evenimente, făcând imposibile simplele categorisiri de către instanțele judecătorești. Divulgarea de informații extrem de importante poate să genereze un șir de evenimente și de evoluții care s-ar putea abia ulterior dovedi a avea efecte asupra securității naționale. Unul dintre dezavantajele metodei este că, indiferent dacă este vorba despre o cerere de oprire de la publicare, fie despre discutarea ulterioară a unor informații care s-au publicat deja, dauna politică sau de securitate s-a produs.

Ca putere importantă în societate, presa ar trebui să fie un aliat loial al publicului. Aceasta trebuie să se comporte responsabil în toate chestiunile legate de publicarea de informații care ar putea să afecteze securitatea statului. Autodisciplina și cooperarea cu guvernul pot fi o garanție împotriva scurgerilor de informații care pot afecta securitatea națională.

Rezolvarea dilemei dintre securitatea națională și libertatea presei nu trebuie să fie un joc cu sumă nulă. Cu alte cuvinte, nu este adevărat că o mai mare libertate a presei afectează negativ securitatea națională, și nici nu este adevărat că o mai mare securitate națională slăbește libertatea presei. Aceste două lucruri pot și trebuie să coexiste în pace, susținându-se

reciproc. Subtextul acestei afirmații este că jurnalistul nu trebuie să își piardă propria responsabilitate națională atunci când o persoană aflată într-o funcție oficială a încălcat legea!

Este posibil – însă nu și necesar – să se discute despre revoluția internetului în cadrul dezbaterii despre securitatea națională și mass-media. Am ales să fac acest lucru din două motive. Primul este afacerea Snowden, care atinge nucleul dilemei legate de ce este permis și ce este interzis în materie de divulgare a secretelor de stat. Al doilea este inițierea de revoluții prin intermediul inernetului (după cum a fost cazul unora dintre țările care au participat la așa-numita „Primăvară arabă"), care privește și problema rezilienței naționale.

Internetul este tehnologia care a produs cea mai mare schimbare în societate în ultimele decenii. Mai mult decât orice altă tehnologie, acesta a transformat lumea într-un sat mondial complet transparent, în care o cantitate nelimitată de informații circulă dintr-un punct în altul al Pământului în timp real. Internetul îi permite oricui să devină un superstar media dacă poate să publice fie și o frântură de informație pe care altcineva vrea să o ascundă sau vrea să împiedice publicarea ei.

Această abilitate a produs ceea ce este numit în mod uzual „depășirea barierei fricii". Când poți să comunici cu oricine și să îi trimiți un text sau o fotografie în timp real, înaintea tuturor profesioniștilor din rețelele de presă, ridiculizând astfel orice tip de cenzură, atunci nu ai de ce să te temi. Și cum internetul adună tot mai mulți utilizatori, dispare orice urmă de teamă pe care o mai ai în tine.

Astăzi internetul este și câmp de luptă, și armă la îndemâna oricărei persoane, organizații sau țări, fiecare fiind liber să decidă cine îi este dușman și să se lupte cu mijloacele și prin metodele pe care le consideră necesare. Încă nu există „legi ale războiului" pentru acest câmp de luptă și nici pentru doctrinele de război folosite pe acesta.

Se spune că circa 90% din datele necesare oricărui organism de informații provin din surse deschise. În zilele noastre, internetul este cea mai mare sursă de informații deschise și din acestea se pot extrage informații strategice, tactice și chiar informații necesare anumitor operațiuni, până la

detalii legate de un terorist sau de o altă persoană căutată, fotografia, numărul de pașaport și mașina închiriată la locul de destinație.

Prin intermediul internetului se pot infiltra grupări ostile. Prin intermediul internetului se pot purta campanii de război psihologic, care pot duce la o schimbare drastică a opiniilor membrilor unui grup vizat. În plus, internetul permite crearea de grupuri care împărtășesc aceleași valori și opinii, prin intermediul cărora se pot promova interese naționale sau de altă natură.

Prin intermediul internetului se pot desfășura campanii de distrugere și de sabotaj demne de cele mai bune filme de suspans și se pot declanșa revoluții. Problema este că, deși considerăm revoluțiile ca fiind acțiuni constructive defășurate de mase de oameni pentru a înlătura un regim tiranic în favoarea unuia luminat, în acest moment ne aflăm undeva între cei doi poli. Nimeni nu poate să spună cu siguranță că revoluțiile care au avut deja loc și cele care vor izbucni vor aduce în cele din urmă la regimuri luminate.

Dilema intelectuală – sau ideologică, dacă vreți – în care se află israelienii și evreii, legată de tsunamiul care străbate Orientul Mijlociu, a fost exprimată de doi bine cunoscuți comentatori. Potrivit lui Gadi Taub, dintre cele trei variante – democrație, dictatură și fundamentalism islamic –, uneori cel mai bine este să se aleagă a doua variantă, nu doar ca să o împiedice pe cea de a treia, ci și pentru a o opri pe prima să ducă la a treia.[3] Subtextul aici este că anumite popoare nu au dovedit încă suficientă maturitate ca să se bucure de roadele democrației. De aceea este de preferat ca acestea să rămână sub conducerea unui conducător tiranic (unul luminat, dacă este posibil) cu maturitate politică, unul care înțelege nevoia de securitate și stabilitate, și să aștepte să treacă prin lungul proces istoric (care poate să dureze decenii sau și mai mult) în care se va dezvolta nevoia de regim democratic ca urmare a adoptării valorilor democratice. Dimpotrivă, Assaf Sagiv scrie că „poporul evreu nu poate să sprijine degradarea și represiunea altor națiuni. Nu putem să ignorăm strigătul celor persecutați doar pentru că persecutorii ne oferă prietenia lor și nu ne putem permite să încurajăm o atitudine antidemocratică“ pentru că porunca divină spune: „Amintiți-vă că ați fost sclavi în Egipt“.[4]

Înțelepciunea populară spune că „adevărul se găsește în detalii“. Dacă este valabil acest lucru, să stăm puțin și să privim mai de aproape situația țărilor care au trecut prin procesele revoluționare despre care discutăm. Și să începem cu Iranul, unde s-a dezvoltat modelul care stă la baza evenimentelor de astăzi. Revoluția care l-a înlăturat pe șah a avut loc în 1979. Primele guverne de după revoluție au fost civile sau liberale și au rezistat doar puțin, până când islamul radical al lui Khomeini a preluat puterea și a transformat țara într-un stat șiit care se conduce după principiile Shariei. A doua jumătate a primului deceniu al secolului XXI în Iran a fost caracterizată de o activitate intensă a forțelor de opoziție, care a fost generată de rețelele de socializare și de internet. Până în prezent, puterea internetului nu a reușit să înlăture guvernul, care nu are nici un fel de scrupule să folosească toate mijloacele necesare ca să supraviețuiască. Este greu de prezis viitorul, dar cel puțin în momentul de față se pare că „găștile internetului“ vor avea nevoie de ajutor ca să învingă regimul, cel mai probabil din afară sau poate prin vreun fel de erupție internă.

Cel mai recent val, numit „Primăvara arabă“, a început în Tunisia, o țară arabă din Africa de Nord a cărei imagine vest-europeană s-a evidențiat în comparație cu alte țări nord-africane (de exemplu, polițistele de trafic care poartă pantaloni). Scânteia care a declanșat revoluția la 17 decembrie 2010 a luat forma unui tânăr absolvent de facultate care nu putea să își găsească o slujbă pe plac și de aceea vindea fructe în piață ca să supraviețuiască. După un episod în care a fost hărțuit de poliție, el și-a dat foc. În ianuarie 2011, președintele Ben Ali a fugit în Arabia Saudită. Organismul politic considerat drept cel mai puternic pe vremea aceea era al-Nahda, un partid musulman inspirat din ideologia, organizarea și structura Frăției Musulmane din Egipt. Conducătorul său, care petrecuse mai mult de 20 de ani în exil în Anglia, a revenit în Tunisia și și-a organizat susținătorii ca să preia puterea. La alegerile pentru Adunarea Constituantă care au avut loc în octombrie 2011, primele alegeri libere din țară, partidul al-Nahda a obținut majoritatea. La sfârșitul lui ianuarie 2014, în paralel cu aprobarea noii constituții, guvernul dominat de al-Nahda a demisionat, constituindu-se un guvern format din independenți, care să pregătească țara pentru primele alegeri prezidențiale, desfășurate în decembrie 2014. De data aceasta, un partid laic a câștigat alegerile și președinția, al-Nahda devenind al doilea partid ca mărime. În cursul unui an de activitate neîncetată a organizațiilor

teroriste, a avut loc un „dialog național“ între primele patru partide din țară în încercarea de a se ajunge la un consens național. Pentru asta „Cvartetul“ a primit Premiul Nobel pentru Pace, precum și aprecierea președintelui Obama și a secretarului de stat Kerry.

De la incidentul de automutilare din decembrie 2010 și până în ziua de astăzi, Tunisia nu și-a găsit liniștea. Ceea ce a debutat cu demonstrații și nesupunere în masă față de conducătorul precedent și împotriva șomajului și a nivelului de trai scăzut s-a transformat în activitate teroristă care a făcut mii de victime. Tunisia a asistat la uciderea străinilor și la distrugerea bunurilor din patrimoniul său cultural, la asasinate politice cărora le-au căzut victimă lideri ai opoziției și la răspândirea revoltelor în toată țara. Activitățile teroriste au fost atribuite elementelor jihadiste, iar în iulie 2013, pentru prima dată, organizației al-Qaeda.

Alegerile din 2011, precum și cele din 2014, au avut loc într-un climat marcat de acte de terorism și de instabilitate politică. Partidul laic de la conducere, condus de președintele Essebsi, și al doilea partid ca mărime, partidul islamic al-Nahda, condus de Rached Ghannouchi, au adoptat o abordare pragmatică în încercarea de a înființa o coaliție care să se ocupe de problemele cu care se confruntă poporul tunisian în prezent – și anume creșterea economică, dezvoltarea, șomajul și condițiile de muncă. Vor reuși acest lucru? Aceasta este principala întrebare. Președintele Essebsi are 92 de ani. Partidul său a fost înființat cu doar câțiva ani în urmă și se consideră ca având legătură cu conducerea autoritară a președintelui Bourguiba, iar posibilul său partener, Ghannouchi, fondatorul și liderul ideologic al al-Nahda, după cum am menționat, și-a petrecut viața în exil în Anglia. Aceste puncte de pornire nu par să garanteze un succes pe termen lung. Aduc puțin cu a amesteca focul cu apa.

Să nu uităm că vecina de la vest a Tunisiei, Algeria, a avut o experiență asemănătoare la începutul anilor 1990, când partidul radical musulman GIA (Grupul Islamic Armat) a participat la alegerile democratice. Liderii partidului au declarat în campania electorală că vor participa la jocul politic democratic însă, dacă și când vor câștiga, vor declara un stat care respectă Sharia. Partidul GIA chiar a câștigat alegerile, însă în ultimul moment liderii militari au decis să îl împiedice să preia puterea. De atunci și până

acum, vreme de peste 20 de ani, are loc în Algeria ceva ce este din toate punctele de vedere un război civil între guvernul militar și rezistența musulmană.

Și ce s-a întâmplat în Egipt? În 2011, internetul a adus milioane de oameni în Piața Tahrir. Aceste mase de oameni, care au venit în piață multe zile la rând, au fost într-adevăr o condiție necesară pentru înlăturarea regimului, însă nu au fost o condiție suficientă! Președintele Obama a furnizat cealaltă condiție necesară atunci când a preferat voința maselor în detrimentul a ceea ce fusese cel mai important aliat al Statelor Unite în Orientul Mijlociu de la începutul anilor 1970. Și ce urmează?

Puterea rețelelor de socializare constă în abilitatea acestora de a mobiliza masele și de a le scoate în stradă. Slăbiciunea rețelelor de socializare constă în faptul că cel puțin până în prezent acestea nu au reușit să dea un lider care să știe să culeagă roadele revoluției. Cum Piața Tahir nu a dat un lider real (aparițiile lui Mohamed ElBaradei și a lui Amr Moussa din piață au fost jalnice), armata egipteană a preluat puterea, a înființat un guvern civil sub propria conducere și a pregătit țara pentru primele alegeri democratice cu mai multe partide de la revoluția lui Nasser, din 1952.

În fruntea consiliului care a supravegheat această perioadă de tranziție s-a aflat generalul Tantawi, un vulpoi bătrân, dar un conducător bolnav și slăbit. Principala dilemă cu care s-au confruntat generalii din consiliu a fost legată de propria soartă a doua zi după alegerile libere, cu un nou președinte și un nou parlament aleși de popor și a căror sursă de putere avea să fie poporul, și nu militarii, după cum se întâmplase până atunci. Generalii au înțeles foarte bine că ei reprezentau legătura dintre regimul vechi, urât de lume, și viitorul care se dorea a fi democratic. Cine putea să garanteze că guvernul ales, sub presiunea maselor, nu avea să abordeze aceeași atitudine ca personajul lui Friedrich von Schiller din piesa Conjurația lui Fiesco, adică „Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece“ sau chiar mai rău de-atât?

Între timp, mulțimea din Piața Tahrir le-a dictat consiliului și guvernului ce să decidă în numele său. Concomitent, bazele vechiului regim s-au distrus, partidul de la guvernare a fost desființat, Ministerul Securității Interne aproape că a încetat să funcționeze, au fost demolate închisori și zeci de mii

de prizonieri au evadat, infracționalitatea a crescut brusc, siguranța publică s-a deteriorat, iar economia s-a prăbușit.

Cel mai important actor politic din Egipt este Frăția Musulmană. Implicarea acesteia în viața politică din Egipt a cunoscut multe urcușuri și coborâșuri, însă nici un regim – nici cele ale regilor sau ale lui Nasser, Sadat sau Mubarak – nu a reușit să o înlăture. Asta se datorează dublei sale identități – cea de mișcare religioasă și cea de organizație politică. Infrastructura sa fizică și organizațională deservește cu ușurință ambele funcții. Fiecare moschee este și o organizație de partid și fiecare imam este și secretarul organizației. Fiecare contribuție la moschee este și o contribuție la activitatea politică sau socială și pentru orice activitate politică se poate inventa o poveste religioasă care să o mascheze. Se pare că Frăția Musulmană a acționat cu mare înțelepciune politică atunci când a informat publicul – ca să îl calmeze – că nu intenționa să propună nici un candidat la funcția de președinte și că intenționa să participe ca partid politic numai la alegerile parlamentare. Obiectivul Frăției la aceste alegeri, susținea aceasta, era de a crea un bloc politic în parlament care să aibă puterea de a bloca inițiativele guvernului care urma să se constituie în curând – cu alte cuvinte, de a fi o forță de echilibru. Dacă reușea să își atingă acest țel, aceasta avea să servească drept bază și rampă de lansare pentru realizarea și a altor obiective în viitor, al căror scop final avea să fie preluarea controlului statului și impunerea Shariei.

De fapt, Frăția Musulmană a propus un candidat propriu – Mohamed Morsi – la alegerile prezidențiale și a câștigat; pentru prima dată în istorie, Egiptul a avut un președinte care era și liderul Frăției Musulmane. Morsi l-a înlăturat pe ministrul apărării Tantawi din funcție și l-a numit pe generalul Abdel Fattah el-Sisi în locul său.

Nu peste mult timp, el-Sisi a declanșat o „revoluție tăcută“ în cadrul căreia președintele Morsi a fost înlăturat. Morsi a fost judecat sub diverse acuzații, găsit vinovat și condamnat la moarte, chiar dacă sentința nu a fost executată și este puțin probabil că va fi executată vreodată. El-Sisi a preluat puterea și a fost ales președinte la alegerile generale, iar restul e de domeniul trecutului.

Tunisia și Egiptul sunt cazuri în care fenomenul rețelor de socializare a reușit să declanșeze revoluții care nu au ajuns încă la final – un final destul de greu de intuit. Nu există nici o garanție că, la capătul drumului, pe aceste țări le așteaptă un regim democratic.

Celelalte state arabe din Africa de Nord (Libia, Algeria, Sudan și Maroc) și din Orientul Mijlociu (Siria, Arabia Saudită, statele din Golf, Iordania, Yemen și Liban) se află în diverse faze ale procesului revoluționar. Este încă prea devreme să vedem vreun succes al rețelelor de socializare în aceste cazuri. Drept urmare, Tunisia și Egiptul ar trebui considerate mai degrabă drept excepții decât regula.

Ca să îl parafrazez pe Thomas Friedman din articolul său din New York Times: revoluția a fost inevitabilă, însă revoluționarii s-ar putea să nu reușească să se ridice spre democrație decât până la înălțimea minaretului moscheii!

Capitolul 4. O perspectivă diplomatică

Rabin și pacea cu Iordania

Pe 5 noiembrie 1995, după asasinarea lui Yitzhak, am emis următorul ordin pentru angajații Mossadului:

Ref. În memoria prim-ministrului nostru Yitzhak Rabin

Prim-ministrul Israelului, ministrul apărării și comandantul nostru, Yitzhak Rabin, nu mai este printre noi.

Gloanțele unui ucigaș evreu i-au curmat viața.

Viața sa a fost o contribuție continuă la renașterea statului Israel, la securitatea și puterea acestuia.

Pacea, asupra căreia și-a canalizat eforturile de la Conferința de la Madrid, este, după părerea sa, o altă dimensiune a asigurării existenței și puterii statului Israel și ale poporului lui. Prin moartea sa, este ca și cum națiunii și statului Israel li s-ar fi retezat un braț.

A ocupat un loc special în inima Mossadului și a personalului acestuia; ultima dată i-am auzit urările călduroase când a venit să ne ureze în ajun de Roș Hașana.

Transmitem condoleanțe familiei și îl plângem alături de aceasta.

Fie-i amintirea binecuvântată.

3 noiembrie 1995, ziua dinaintea asasinatului, a fost o vineri ca toate celelalte. Vinerea, prim-ministrul Yitzhak Rabin, care era și ministru al apărării, lucra în biroul său de la sediul central al FAI din Tel Aviv. Zilele de

vineri erau încărcate cu discuții legate de securitate, de la prezentări pentru aprobarea operațiunilor și ieșirilor și până la consultări cu privire la probleme grave de securitate cu șefii instituțiilor de apărare, fie separat, fie în diverse grupuri, de la caz la caz.

Vineri, 3 noiembrie, a fost o astfel de zi. Dimineață a avut loc o consultare între ministrul apărării, șeful statului-major al FAI Amnon Lipkin-Shahak, șeful Serviciului Militar de Informații Moshe („Bogey“) Ya'alon, un reprezentant al Shin Betului și directorul Mossadului (eu). Am discutat despre două probleme – provocarea în plină desfășurare a terorismului și complicațiile strategice generate de producția de arme neconvenționale în Orientul Mijlociu, în general, și în Iran, în special. În prima parte a discuției, s-a menționat activitatea protestatară a extremei drepte. Rabin, ministrul apărării, a pus capăt degajat discutării acestui subiect. Nici una dintre persoanele aflate în jurul mesei nu și-ar fi putut imagina că, 30 de ore mai târziu, prim-ministrul avea să fie asasinat.

Sâmbătă seara, pe 4 noiembrie, eram acasă cu soția mea, Yael, și urmăream la televizor adunarea care avea loc în piața din fața primăriei Tel Avivului. În jurul orei 10 a sunat telefonul. Era Danny Yatom, secretarul militar al lui Yitzhak.

– Yitzhak a fost împușcat de un asasin, mi-a spus Danny. Îl duc la Spitalul Ichilov.

– Vin imediat! am spus și am închis telefonul.

Nu îmi amintesc drumul de la locuința mea din Ramat Hasharon până la Spitalul Ichilov din Tel Aviv, însă timpul părea că s-a oprit în amintirea mea. Am coborât la sala de operații a spitalului și am găsit un colț în care am stat sprijinit de perete, uitându-mă în jur. Zona din jurul sălilor de operații se umplea de miniștrii guvernului, de ambasadori străini, de înalți ofițeri și de prieteni. Leah Rabin era împreună cu alți membri ai familiei într-una dintre sălile care fuseseră golite special pentru ea. Toată lumea aștepta vești despre starea de sănătate a lui Yitzhak.

Parcă a trecut o veșnicie până a ieșit din sala de operații directorul spitalului, prof. Gabi Barabash. Declarația sa a fost laconică:

– Prim-ministrul Yitzhak Rabin a murit.

Mi-am croit drum până în sala în care se afla Leah, mi s-a înceţoşat vederea. I-am strâns mâna şi i-am spus:

– Leah, s-a grăbit să ajungă în rai.

Şi în acea clipă am hotărât că mandatul meu de director al Mossadului trebuie să înceteze.

În noaptea aceea a avut loc o altă şedinţă de guvern spontană la sediul central al FAI de la Tel Aviv, la care Shimon Peres a fost numit prim-ministru în exerciţiu şi s-au luat decizii cu privire la pregătirile de înmormântare şi la perioada de doliu.

Nu îmi amintesc cum am ajuns acasă. Toată noaptea am rămas treaz în pat, cu ochii la tavan.

L-am anunţat pe Shimon Peres despre decizia mea de a demisiona din funcţie în cursul primei noastre şedinţe de lucru. Când m-a întrebat ce motive aveam să îmi dau demisia, i-am explicat că discutam deja de şase luni cu defunctul prim-ministru Rabin despre încheierea mandatului meu. Am mai menţionat şi că mă simţeam împlinit după cei şase ani şi jumătate de muncă intensă în această funcţie, timp în care lucrasem cu doi prim-miniştri cât se poate de diferiţi unul de celălalt, precum Shamir şi Rabin, şi că simţeam că mi-ar fi fost greu să rămân în funcţie şi să lucrez cu un al treilea prim-ministru. Peres, cu vocea lui groasă, mi-a spus mai întâi că nu este ucis în fiecare zi prim-ministrul Israelului, că şeful Shin Betului, Gillon, şi-a asumat deja răspunderea depunându-şi demisia şi că un nou anunţ că îşi dădea demisia şi şeful Mossadului ar fi avut efecte devastatoare asupra moralului publicului. Raţionamentul său m-a convins. Eram sigur că izvora dintr-o grijă reală faţă de ţară. Am convenit să rămân în funcţie încă şase luni şi că aveam să facem anunţul oficial înainte de următoarele alegeri, când urmam să împlinesc şapte ani în funcţia de director al Mossadului.

Directorul Mossadului este direct subordonat prim-ministrului şi este numit de către acesta. În general, prim-ministrul se consultă cu alte persoane,

inclusiv, bineînțeles, cu ministrul apărării, cu privire la persoana pe care urmează să o numească, însă prim-ministrul ia decizia finală. Eu am fost ales să fiu șeful Mossadului de către Yitzhak Shamir. Rabin, care era ministrul apărării la data numirii mele, îl propusese pe Amnon Lipkin-Shahak, șeful de atunci al Serviciului Militar de Informații, ca să ocupe funcția. Acest lucru nu a afectat cultivarea unei relații apropiate între mine și Rabin – atât la nivel profesional, cât și personal. Avusesem ocazia să ne cunoaștem și înainte, pe când eu eram șef de departament la Mossad, iar el era ministrul apărării.

Directorul Mossadului fiind direct subordonat prim-ministrului, relația mea cu Rabin când acesta a fost ministru al apărării nu a fost o relație de subordonare. Îi prezentam operațiuni comune ale FAI și Mossad și îi dădeam raportul din când în când. Când Rabin a fost numit prim-ministru, eu lucram la Mossad de trei ani și jumătate, așa că s-au dezvoltat foarte repede relațiile de serviciu, încrederea și respectul reciproc, precum și relațiile personale datorită cărora eu și soția mea, Yael, eram invitați frecvent acasă la Yitzhak și la Leah. Faptul că a susținut un alt candidat la șefia Mossadului nu ne-a afectat deloc relația.

„Pentru tine e tăcerea laudă“, se spune în Psalmul 65 despre Dumnezeu. Rashi, marele comentator evreu, ne lămurește că, de vreme ce gloria lui Dumnezeu este nețărmurită, nu există cuvinte ca să o descrii. De aceea, cea mai bună cale de a-i descrie măreția este tăcerea. În mod asemănător, se pare că atunci când încerci să descrii personalitatea și calitățile prim-ministrului Yitzhak Rabin, nu poți să îți găsești cuvintele potrivite, iar tăcerea este cel mai bun mod de a arăta ceea ce încerci să spui.

Când m-am trezit alături de cei care așteptau neajutorați în fața sălii de operații de la demisolul Spitalului Ichilov, așteptând vești de la prof. Gabi Barabash în vreme ce medicii încercau cu disperare să îl resusciteze pe prim-ministru, am avut senzația că timpul s-a oprit în loc. Era ca un tunel al timpului, în care șuvoiul lucidității făcea ore suplimentare și în minte ți se nășteau întrebări legate de eternitate – eternitatea omului, eternitatea națiunii, eternitatea spiritului divin.

În iudaismul „liberului arbitru“, „permisiunea de a ucide“ există numai în rândul fundamentaliștilor, care îndrăznesc să pozeze în însuși Dumnezeul

Atotputernic. Singurul lucru fără cale de întoarcere este moartea și de aceea, în problemele legate de Țara lui Israel, este de neconceput ca puterea de a permite uciderea unui evreu să se afle în mâinile omului. Pedeapsa degeneratului care a curmat viața prim-ministrului este infinit mai grea în regatul adevăratului spirit divin.

Rădăcinile lui Yitzhak, care îl legau de poporul evreu și de Țara lui Israel, erau la fel de adânci și de bine înfipte ca și istoria poporului său. Eternitatea poporului și a pământului a fost conceptul cel mai important care l-a ghidat, mai presus și dincolo de orice dezbatere politică sau publică. Nu pomenea foarte des de aceste chestiuni, însă l-am auzit discutând despre ele cu o ocazie rară. Asta s-a întâmplat în cursul vizitei de stat din China, în timp ce se afla la Universitatea din Beijing. Aproape spontan, câteva sute (poate chiar mii) de studenți s-au adunat într-o sală spațioasă ca să îl întâmpine. A luat cuvântul și le-a ținut o lungă prelegere exprimată clar în engleză, fără nici un fel de notițe sau pregătiri prealabile, despre istoria poporului evreu și statul acestuia. Principalul mesaj al prelegerii ținute studenților chinezi a fost că, în vreme ce marea națiune chineză exista de circa 6 000 de ani, micuța națiune evreiască supraviețuise și ea vreme de peste 5 000 de ani și avea să continue să existe o veșnicie.

Omul radia înțelepciune – nu cea dobândită în școală sau la universitate, ci genul căpătat la școala vieții. Era o înțelepciune care reflecta experiență personală, urmarea ducerii poverii și efortului depus pentru a atinge un țel înalt – existența și securitatea poporului evreu pe propriul pământ.

Era bine cunoscută neîntrecuta capacitate de analiză a prim-ministrului. Talentul său unic consta în faptul că putea să înțeleagă situații și probleme complexe, să le disece în elemente simple și, într-o ebraică limpede, în propoziții de patru-cinci cuvinte, să le descrie esența și să le explice clar și pe înțelesul tuturor celor din jurul său. Adesea, după ce îl auzeam analizând o problemă, mă întrebam cum de nu o văzusem așa înainte și mă minunam de cât de simplă și de ușor de înțeles mi se părea după analiza prim-ministrului.

Întotdeauna punea țara pe primul loc. Când privesc în urmă la anii mei de colaborare cu el, nu îmi vine în minte nici măcar un caz în care decizia să îi fi fost afectată de motive personale sau de partid. Nu mi-l amintesc să fi

profitat vreodată de pe urma puterii uriașe pe care o concentra în mâinile sale ca prim-ministru și ca ministru al apărării pentru vreo cauză care să nu fi fost în interesul statului. Interzicea membrilor serviciilor de informații să punem discreția sau asigurarea securității deasupra intereselor naționale, chiar și în cazuri extreme, care ar fi avut drept consecință sacrificarea activităților informative sau de securitate.

Yitzhak Rabin a fost un adevărat conducător. În structura forțelor de securitate și de informații există o ierarhie în cadrul căreia fiecare nivel se examinează comparativ cu nivelul imediat superior și așteaptă, de asemenea, de la acesta, susținere și inspirație. Această interrelaționare este și logică, și înțeleaptă când este vorba despre activități în care calculul riscurilor dintre avantajele succesului și pagubele eșecului provine dintr-o lume de concepte necunoscute publicului larg. Acesta este un domeniu care forțează limitele calităților umane, care îndrăznește să depășească legile fizicii și a cărui limită superioară de risc depășește orice imaginație. Persoana din vârful unei astfel de piramide trebuie să exercite un gen asemănător de conducere. Rabin aproba cele mai îndrăznețe operațiuni, însă nu înainte de a se convinge că modalitatea de a acționa implica numai riscuri absolut necesare. Iar din momentul în care aproba operațiunea, emana o încredere de sine tăcută, pe care o resimțea toată lumea din subordinea sa. Ori de câte ori i se prezenta o idee, o operațiune sau un plan, aveai senzația că pentru el era un „déjà vu“, că se mai aflase în situația respectivă înainte. Astfel, în calitatea ta de executant al planului, puteai să fii și tu calm și să crezi în tine însuți.

Nu era genul de om cu care să stai și să trăncănești mult timp. Cultura găștii și a bătăii prietenești pe spate nu erau stilul lui. Stătea în fața ta, lăsându-se pe spate în scaun sau înclinându-se în față pe genunchi, cu eterna țigară între degete, privindu-te intens cu privirea sa albastră și străpungătoare, examinându-te și ascultându-te și iar examinându-te și abia după nesfârșite examinări decizând că ești demn de încrederea și de susținerea lui. Însă din momentul în care făcea acest lucru, știai că o să te protejeze mereu.

Yitzhak Rabin a trăit 73 de ani plini de fapte și a contribuit într-un mod unic la renașterea poporului evreiesc în această țară. Precum Moise, a fost oprit chiar în momentul în care era pe punctul de a-și îndeplini misiunea. Și să-i

fi stat în putință și tot nu și-ar fi putut alege un moment mai bun ca să ne părăsească. A făcut-o într-un moment culminant al vieții sale – s-a dus grăbit în rai. Aceasta este, desigur, părerea mea subiectivă și nu acesta este locul potrivit ca să intru într-o discuție rațional-empirică pentru a o dovedi.

Reacția lumii și respectul imens pe care i le-au arătat conducătorii de pe tot globul la înmormântare au reprezentat o profundă mărturie a măreției sale.

Fără îndoială că Rabin a fost ucis pe fondul Acordurilor de la Oslo. Fără îndoială că demonstrația din Piața Zion din 5 octombrie 1995 a fost un eveniment detonator în această privință, la fel ca și evenimentul din 10 octombrie de la Institutul Wingate, care a reprezentat continuarea directă a precedentului. Demonstrațiile nestăvilite din fața casei lui Rabin, împotriva sa și a soției sale, Leah, au încălcat toate regulile.

Fără să intru într-o polemică politică, simt că unii ar vrea să afle părerile directorului Mossadului de pe vremea aceea (eu) cu privire la poziția lui Rabin referitoare la procesul de pace de la Oslo.

Discuțiile de la Oslo s-au desfășurat ca o operațiune secretă de înalt grad a serviciilor de informații, fără indicații sau aprobări din partea guvernului sau a cabinetului. Acestea s-au purtat de către un grup de persoane care, în umila mea opinie, au acționat în nume propriu. Îmi amintesc de rapoartele mele către Yitzhak cu privire la discuții și de reacțiile sale. La început, asculta relatările mele și nu răspundea. Mai târziu, răspundea la relatările mele spunând că nu crede că nu se va ajunge la nici un rezultat. Ulterior, ori de câte ori îl informam, răspundea: „Știu de asta“. Aș vrea să subliniez că impresia pe care o am despre relația mea cu prim-ministrul se baza pe faptul că eu înțelegeam că îl informam și că el avea dreptul și puterea să răspundă – sau să nu răspundă – la respectivele informări. Doar rar și în cazuri extreme i-am cerut explicații și chiar și în cazurile respective decizia de a-mi da explicații i-a aparținut. Este, de asemenea, important să remarc faptul că potrivit „Magnei Carta“ a serviciilor de informații, Mossadul nu se ocupă de colectarea de informații despre israelieni și nici de urmărirea acestora. Personalul Mossadului folosit în Europa, fiind format din agenți de informații talentați, a dat de discuțiile de la Oslo întâmplător și indirect, iar nu în baza unei misiuni încredințate de cineva.

În chestiunea palestiniană, în general, și cu privire la discuțiile de la Oslo, în special, Rabin a fost pasiv și neîncrezător și îl detesta pe Arafat. Ne-am întrebat atunci de ce și-a dat acordul cu privire la Oslo, iar una dintre posibilele explicații a fost că Rabin a considerat că, dacă refuza solicitarea lui Peres de a-i permite să continue cu Oslo, Peres ar fi făcut în așa fel în Partidul Muncii încât să îl înlăture din funcție[1]. Am aflat, de asemenea, din aceeași sursă, că pe 7 iunie 1993, cu două luni și jumătate înainte de semnarea Acordurilor de la Oslo, Rabin i-a trimis lui Peres o scrisoare oficială, prin care îi cerea să oprească discuțiile. Ulterior, a retractat-o. În aceeași lună, în iunie 1993, Rabin a trimis la Londra un reprezenant personal de rang înalt ca să se întâlnească cu Nabil Sha'ath, membru al Comitetului Executiv al OEP, ca să evalueze credibilitatea procesului de la Oslo.

Poziția lui Rabin cu privire la procesul de la Oslo a derivat și din negocierile de pace cu Iordania, care aveau loc în același timp și în care Rabin credea foarte mult. Credea că aveau șanse reale de reușită, îl admira foarte mult pe regele Hussein și și-a asumat un rol foarte activ în conducerea discuțiilor. Intensa activitate diplomatică, desfășurată în a doua jumătate a anului 1993, a inclus nu numai direcția iordaniană și cea palestiniană, ci și direcția siriană. La începutul lui august 1993, Rabin i-a dat secretarului de stat al SUA, Warren Christopher, celebrul „depozit" în care a precizat – în mod condiționat și ipotetic – cerințele Israelului pentru o viitoare înțelegere cu Siria și pentru ca Israelul să fie dispus să se retragă de pe Înălțimile Golan[2]. Assad s-a abținut să răspundă concret la „depozit", insistând asupra condiției preliminare ca Israelul să se angajeze să se retragă complet de pe Înălțimile Golan. Rabin, care nu voia să renunțe cu una, cu două la direcția siriană, m-a trimis să îl rog pe regele Hassan al II-lea al Marocului să îl întrebe direct pe președintele Assad dacă avea intenții serioase cu privire la procesul de pace și ce era dispus să dea în schimbul retragerii israelienilor de pe Înălțimile Golan. Răspunsurile cu care s-a întors regele marocan nu au satisfăcut condițiile minime ale lui Rabin, iar procesul a eșuat.

Rabin a mai estimat că procesul de la Oslo, care avea loc simultan, în secret și total independent față de regele Hussein, putea să îngreuneze desfășurarea negocierilor cu Iordania. Când la Washington s-a decis

organizarea ceremoniei de semnare a acordului încheiat la Oslo, Rabin nici măcar nu a intenționat să participe la ea, dar s-a prezentat doar ca urmare a presiunii președintelui Clinton. Îmi amintesc de o întâlnire dintre Rabin și regele Hussein din ajunul semnării acordului, care a avut loc la palatul regal din Amman. La finalul întâlnirii, după ce au terminat de discutat despre toate problemele, regele s-a întors către Rabin cu un zâmbet sarcastic și i-a spus:

– Înțeleg că vă duceți la Washington la ceremonia de semnare a Acordului de la Oslo.

Când Rabin a dat aprobator din cap, regele a adăugat:

– Până acum eu am suportat săruturile umede ale lui Arafat – acum este rândul dumneavoastră!

Yitzhak și cu mine nu am avut ocazia să analizăm împreună afacerea Oslo, însă, după părerea mea, în timp, în cursul celui de-al doilea mandat al lui Yitzhak ca prim-ministru, ajunsese să fie convins că statul Israel nu putea să continue să trăiască sub amenințarea violenței și că nu trebuia neglijată nici o ocazie de a distruge zidul ostilității. Aceasta este explicația logică a comportamentului lui în cele trei direcții: cea palestiniană, într-o manieră complet pasivă până când a ajuns la maturitate, cea iordaniană, într-un mod foarte activ tot timpul, până la semnarea tratatului de pace, și cea siriană, pe care a gestionat-o în mod direct până când a eșuat.

După părerea mea, acordul de pace israeliano-iordanian a reprezentat apogeul realizărilor lui Yitzhak și cea mai mare contribuție a sa la soluționarea conflictului arabo-israelian. Ce păcat că nu a primit Premiul Nobel pentru pace pentru realizarea sa! După asasinarea sa, am creat un colț comemorativ în onoarea lui Yitzhak în holul de la intrarea în clădirea Mossadului și în fiecare an, la comemorarea morții sale, angajații Mossadului țin o ceremonie comemorativă, la care paricipă reprezentanții familiei Rabin. La ceremonia comemorativă care a avut loc pe 24 octombrie 2007, Eitan Haber, care fusese șeful de cabinet al lui Yitzhak, a ținut un discurs adresat angajaților Mossadului. Consider că este potrivit să îl includ aici:

Istoria nu recunoaște cuvântul „dacă“. Pentru că nu există nici un „dacă“ în istorie, în ultimii 12 ani am refuzat tot timpul să răspund la întrebări care încep cu „dacă“. „Dacă“ Rabin ar fi spus asta sau ar fi făcut aia… Ce ar fi făcut sau ce ar fi spus Rabin despre ce se întâmplă în ziua de astăzi „dacă“ ar fi printre noi… „Dacă“, „dacă“ și iar „dacă“.

Cu toate acestea, există un „dacă“ la care cred că pot să răspund astăzi cu siguranță. Dacă Rabin s-ar afla astăzi în acest foaier, după cum a stat adesea pe treptele acestea, dacă s-ar afla aici cu voi, știu sigur că v-ar mulțumi din adâncul sufletului pentru ceea ce faceți și pentru cine sunteți. Mulți dintre voi l-au cunoscut și știu cum vorbea despre pericolele care ne amenințau pe noi și viața noastră și cum le analiza și v-ar spune că fiecare în parte dintre voi deține cheia securității statului Israel. Dacă s-ar afla acum aici, v-ar ruga, v-ar cere să vă continuați activitatea cu toată energia de care dispuneți, „să nu dormiți când stați de pază“ și „să nu vă faceți griji – am să vă susțin cât pot“. L-am cunoscut și vă cunosc pe mulți dintre voi; când vă spunea că desfășurați activitatea cea mai importantă pentru stat, credeați tot ce spunea, pentru că era Yitzhak Rabin și spunea numai adevărul. Iar cei dintre voi care lucrați aici de mult timp o să dați aprobator din cap și o să spuneți „Este adevărat“, când am să vă spun că au existat prim-miniștri care au prețuit Mossadul mai mult decât Yitzhak Rabin. Au existat prim-miniștri care au criticat „biroul“ – după cum îi spuneți – mai mult decât Yitzhak Rabin, însă nu a existat – nu a existat! – nici un prim-ministru care să admire Mossadul mai mult decât a făcut-o Rabin, să îi respecte oamenii mai mult decât el și să îi utilizeze capacitatea mai bine și într-un mod mai inteligent decât el. Pe vremea aceea, „biroul“ acesta i-a dat ceea ce nici o altă organizație de informații nu i-a adus țării sale – și anume un acord de pace.

Adevărul este că mi-e dor de zilele acelea de aici, de la birou, din Ierusalim și din Amman. Mi-e dor până și de duba albă cu draperii în care se ascundeau oameni, de bărbatul rafinat pe nume Hussein, regele Iordaniei, care era mereu un domn și care nu spunea cu voce tare ce îi trecea prin minte la mesele târzii din noapte la care era invitat aici, pe deal, și mi-e dor de nopțile albe care au adus, datorită acestui birou, un acord de pace.

Aș vrea să profit de ocazie ca să le mulțumesc prietenilor mei Shabtai și Efraim și, desigur, lui Yitzhak Rabin pentru că mi-au oferit ocazia să particip puțin și eu la o asemenea faptă măreață.

Oamenilor din cadrul „biroului“, nu-mi permit să vă dau nici un sfat. Ca om care a fost rugat să vorbească în această dimineață în numele prim-ministrului ucis, vă zic următoarele: Roșcovanul acela, care nu prea știa să își exprime emoțiile, s-ar fi aflat astăzi aici și ar fi fost mișcat de faptele voastre, de contribuția pe care v-ați adus-o. Omul acela care a pătruns în viețile voastre examinând și cerând să afle cele mai mărunte detalii ale operațiunilor, care trebuia să fie prezent la exercițiile dinaintea operațiunilor, omul care știa să își asume răspunderea și care vă susținea mereu, ar fi emoționat fără să vă dați seama de asta. S-ar rușina chiar de propriile emoții. Însă în mașină, după ce ar pleca de aici, s-ar enerva și m-ar critica spunându-mi: „Iarăși tu și programul tău nebunesc! Nu puteai să îmi mai aloci o oră-două la Mossad?“

Și un ultim „dacă“:

Prietenul meu Haim Hefer a scris odată: „Această națiune ar vrea să le mulțumească oamenilor secretelor și ai ghicitorilor. Această națiune ar dori să spună un călduros mulțumesc – dacă ar ști cui să îl spună.“

Cum eu știu cui să i-l spun, vreau să vă spun, în locul lui, mulțumesc.

În mod ironic, micul și săracul regat al Iordaniei s-a trezit că are interese strategice identice cu ale Israelului. Iordania nu a făcut niciodată o astfel de declarație, însă relațiile dintre cele două țări, care au fost ținute secrete până la tratatul de pace, au făcut acest mod de gândire al iordanienilor cât se poate de clar.

Primele contacte cu Iordania au fost stabilite în anii 1960 și au fost conduse de Yaakov Herzog, directorul general al biroului prim-ministrului Levi Eshkol. După Războiul de Șase Zile, politicienii cu vechime și demnitarii israelieni s-au întâlnit regulat cu regele Hussein. În ajunul Războiului de Yom Kippur, din octombrie 1973, regele ne-a trimis un avertisment privind iminenta izbucnire a războiului. Între 1974 și 1977, au avut loc întâlniri

între prim-ministrul Rabin și regele Hussein, la care au participat și Yigal Allon și Shimon Peres. În cursul acestor întâlniri, partea israeliană și-a exprimat disponibilitatea de a discuta despre retragerea parțială a evreilor de-a lungul râului Iordan în cadrul negocierilor, însă regele a cerut o retragere completă, inclusiv din Ierusalim. La sfârșitul anului 1977, s-a organizat o întâlnire la Londra între Moshe Dayan și rege, care a dus la tăcere până în 1982 (ar fi interesant de știut ce s-a spus în timpul respectivei întâlniri). Începând din 1982, a devenit ceva tradițional să aibă loc întâlniri între șeful Mossadului și omologul său iordanian în diverse orașe europene. S-ar putea spune că importanța acestor întâlniri a fost simplul fapt că au avut loc.

Din 1984 și până în 1987, s-a stabilit un canal de comunicare între Shimon și rege sub auspiciile lordului britanic Mishcon. Mossadul nu a participat la aceste discuții, care au debutat în secret. Abia în 1987 și-au dat seama britanicii de ele. În aprilie 1987, Peres și regele au ajuns la o formă de acord de pace, însă aceasta nu a fost acceptată de prim-ministrul Shamir. Această formă a ajuns să fie cunoscută ulterior sub numele de Acordul de la Londra.

La numai trei luni de la Acordul de la Londra, din iulie 1987, a avut loc prima întâlnire dintre prim-ministrul Shamir și rege într-un castel din apropierea Londrei. Întâlnirea a durat două zile – vineri și sâmbătă – și a cuprins multe ore de discuții în diverse formate, inclusiv întâlniri particulare între prim-ministrul Shamir și regele Hussein. Această întâlnire a conturat viitoarea relație dintre cei doi, care a fost caracterizată de o compatibilitate reală și de încredere reciprocă, în ciuda diferențelor de opinie cu privire la aspectele principale.

În 1988, a avut loc o întâlnire la Paris între rege și ministrul apărării de atunci, Yitzhak Rabin. Această întâlnire nu a dat rezultate și până la începutul anului 1990 au avut loc numai întâlniri la nivel de reprezentare. Trebuie să ne amintim faptul că, la sfârșitul lui 1987, a izbucnit Prima Intifadă, iar în vara lui 1988 regele a anunțat că se spală pe mâini de cauza Cisiordaniei și a Palestinei. În martie 1990, directorul adjunct al Mossadului, Efraim Halevy, s-a întâlnit cu regele Hussein la Londra. Această întâlnire a marcat începutul unui nou capitol al relațiilor dintre cele două țări – capitolul Primului Război din Golf.

După cum am menționat, regele Hussein a fost de partea conducătorului irakian Saddam Hussein. La întâlnirile care au avut loc în ajunul invaziei Kuwaitului de către Saddam, l-am avertizat pe regele Hussein să nu îi permită lui Saddam să folosească teritoriul iordanian. Această problemă a condus la următoarea întâlnire dintre rege și prim-ministrul Shamir, care a avut loc în prima săptămână din ianuarie 1991, cu circa o săptămână înainte de izbucnirea Primului Război din Golf. La această întâlnire, regele s-a angajat să nu permită forțelor aeriene irakiene să folosească spațiul aerian iordanian.

Războiul din Golf l-a găsit pe regele Hussein pe tron, iar regatul Iordaniei nu a suferit daune fizice. Hussein a considerat asta drept o mare realizare și a atribuit-o acordului cu prim-ministrul Shamir.

În cursul anului 1991 s-au ținut frecvent întâlniri al căror subiect principal a fost așteptata Conferință de la Madrid, al cărei scop era deschiderea unui nou capitol de inițiative menite să pună capăt conflictului.

La întâlnirile care au avut loc în 1993, regele și-a exprimat îngrijorarea cu privire la discuțiile de la Oslo. Noi am considerat că acestea nu aveau o prea mare importanță. Când a avut loc ceremonia de semnare pe pajiștea din fața Casei Albe, regele s-a considerat trădat, înșelat și pus la zid, având Egiptul și Arabia Saudită împotriva sa, iar Statele Unite impunând o blocadă navală a portului Aqaba. Prim-ministrul Rabin a considerat de datoria sa să încerce să îl liniștească pe rege, așa că am făcut pregătiri pentru o întâlnire între cei doi, care a avut loc în octombrie 1993, la Aqaba, israelienii angajându-se să o țină total secretă. Explicația regelui cu privire la nevoia păstrării caracterului secret a fost faptul că după Războiul din Golf avusese un singur aliat – pe președintele sirian Hafez al-Assad –, iar divulgarea unei întâlniri la nivel înalt cu Israelul putea să afecteze grav relațiile iordaniano-siriene.

Principalul măr al discordiei de la întâlnirea de la Aqaba a fost strategia negocierilor de pace dintre cele două țări. Regele considera că trebuia să se încheie mici acorduri de-a lungul unei anumite perioade de timp, iar după ce aceste acorduri aveau să ajungă la un număr semnificativ, atunci ar fi trebuit să fie reunite într-un acord unic. Poziția lui Rabin era în sensul că nu era timp de așa ceva și că era de preferat să se poarte o singură negociere, în cadrul căreia părțile să reconcilieze diferențele dintre ele și să ajungă la un

acord de pace complet. Întâlnirea s-a finalizat fără nici un acord. A doua zi dimineață, presa israeliană a difuzat o prezentare a întâlnirii. Consecința a fost o nouă criză, urmată de stagnare.

În 1993 și 1994, au avut loc negocieri-maraton între cele două țări, conduse de către Rabin și de Mossad. Acestea au adus realizări, dar au și declanșat câteva crize și au ridicat o serie de obstacole, și obiective, și mai puțin obiective:

Iordania se alăturase taberei irakiene în timpul Primului Război din Golf, împotriva coaliției americane, care includea aproape toate țările arabe.

Au existat numeroși jucători cu priorități divergente, printre care americanii, egiptenii, Shin Betul, Shimon Peres, susținători ai Siriei din Iordania, precum și unii din Israel.

Evaluatorul național – Serviciul Militar de Informații – a preconizat în mod repetat că Iordania nu avea să semneze singură un tratat de pace cu Israelul.

Procesul de la Oslo s-a desfășurat în paralel cu negocierile cu Iordania.

Cei care au respins negocierile de pace cu Iordania și cei care au crezut că nu există vreo șansă de încheiere a unei păci separate cu Iordania și-au găsit susținere pentru poziția lor în acceptarea de către Iordania a prezenței Hamasului pe teritoriul său și în activitatea teroristă provenită din Iordania.

Strategia regelui, în sensul unei evoluții treptate, a diferit de opinia lui Rabin, potrivit căreia trebuia să se ajungă la un acord de pace într-un interval scurt de timp.

S-au spus multe despre tratatul de pace dintre Israel și Iordania și încă mai sunt multe lucruri care nu se știu despre procesul respectiv. Procesul de

negociere a durat doi ani, având loc sute de întâlniri în diverse formate, în multe țări de pe diverse continente. Aceste negocieri au fost menite să găsească un numitor comun în lunga listă de interese mondiale, regionale și personale (chestiuni de „onoare“ au amenințat reușita acordului săptămână de săptămână).

Pe 2 noiembrie 1993, la numai a lună după întâlnirea eșuată dintre Rabin și rege de la Aqaba, ministrul de externe Peres i-a cerut aprobarea lui Rabin să-și încerce norocul să redeschidă procesul. Întâlnirea lui Peres cu regele a fost organizată de Mossad, iar directorul său adjunct, Efraim Halevy, l-a însoțit pe Peres la Amman și a participat la câteva dintre întâlniri. Peres a reușit să îl preseze pe rege în cursul întâlnirii-maraton și să obțină un proiect de acord de pace. Regele i-a spus lui Peres că, odată cu următorul său discurs anual din parlamentul iordanian (varianta iordaniană a discursului privind Starea Uniunii), urma să înceapă să pregătească parlamentul și poporul pentru pace. L-a rugat pe Peres să păstreze secretă înțelegerea dintre ei până după discurs, iar Peres s-a angajat să facă asta. La întoarcere sa în Israel, Peres l-a informat pe prim-ministrul Rabin cu privire la întâlnire și la concluziile acesteia și, în seara aceea, la plecarea de la întâlnire, le-a spus ziariștilor: „Țineți minte ziua de 2 noiembrie“. La următoarea noastră întâlnire cu regele, acesta ne-a făcut o declarație care ne-a lovit ca un trăsnet: „Ați încheiat contract pe viața mea“. Proiectul de acord pe care l-a obținut Peres a fost îngropat în arhivă.

Din noiembrie 1993 și până în martie 1994 nu s-a întâmplat nimic în relația Ierusalim-Amman. Pe de altă parte, negocierile pe direcția Washington-Ierusalim-Damasc au început să câștige teren. Atunci, în martie 1994, Efraim a primit o invitație de la rege ca să se ducă în vizită cu soția câteva zile. În cursul vizitei, s-a redactat proiectul unui acord, pe care Efraim l-a adus cu el la întoarcerea sa în Israel. S-a întors pe 12 aprilie, Ziua Eroilor, tocmai ziua în care Hamasul a săvârșit un mare atac terorist asupra unui autobuz din Hadera. Întregul stat Israel – Rabin, Peres, Serviciul Militar de Informații – l-a acuzat dur pe rege, considerându-l cel puțin în parte răspunzător de atac. Mossadul, prin Efraim, a reușit să se strecoare prin această criză și să salveze situația. La o întâlnire de la Londra, de pe 11 mai 1994, proiectul pe care îl obținuse Efraim a fost adoptat ca memorandum detaliat de înțelegere, semnat de Elyakim Rubinstein și de moștenitorul

tronului iordanian, prințul Hassan. Memorandumul de înțelegere a fost transpus într-un acord detaliat, cu anexe, de către echipele de negociere ale celor două părți, cei doi lideri acționând ca mediatori ori de câte ori se blocau negociatorii într-o anumită chestiune.

Trecuse de miezul nopții. Regele Hussein și Yitzhak Rabin și-au dat mâinile la palatul regal din Amman, după ce au convenit asupra ultimelor detalii care necesitau decizia lor finală. Atunci cineva din sală a spus că trebuia să îi informeze pe americani, care fuseseră lăsați pe dinafară până atunci. Regele și Rabin au hotărât să îl informeze pe președintele Clinton direct și au cerut să li se facă legătura cu Casa Albă. Când președintele a răspuns la telefon, i-au spus acestuia că tocmai au bătut palma, marcând astfel definitivarea acordului de pace.

După aceea lucrurile s-au mișcat repede. S-a convenit să aibă loc o întâlnire la Washington, care avea să fie urmată de ceremonia de semnare la Ein Evrona, de lângă Eilat și Aqaba, și de o vizită oficială publică a ministrului de externe Peres în Iordania. Se știe ce a urmat. Ca o remarcă personală, aș vrea să menționez că în jurul miezului nopții, în ziua de după ceremonia de la Washington, am primit acasă un telefon din avionul regal. Acesta zbura înapoi la Amman și în drum îl lăsa pe Efraim. Regele dorea să îmi mulțumească personal pentru rolul pe care îl jucasem în realizarea păcii. A fost un gest frumos din partea regelui pe care am să mi-l amintesc mereu.

Operațiunea de realizare a tratatului de pace cu Iordania a fost încununată de succes. Secretul reușitei sale a constat în faptul că au fost îndeplinite două condiții esențiale. Una a fost trecutul îndelungat de legături secrete ale Mossadului cu familia regală iordaniană, inclusiv afinitățile la nivel personal dintre Efraim Halevy, rege și prințul Hassan. Cealaltă a fost implicarea personală nemijlocită în procesul de negociere a liderilor celor două țări, Yitzhak Rabin și regele Hussein, inclusiv compatibilitatea care s-a creat între ei și dorința lor de a rezolva imediat orice problemă pe care nu o puteau rezolva singure echipele de negociere.

Regele Hussein a considerat că păstrarea integrității Regatului Hașemit era obiectivul său principal. Pentru aceasta, în opinia sa, era necesară îndeplinirea câtorva factori, printre care:

Relații bune cu Israelul: Hussein considera Israelul drept un pilon strategic, pe care îl interesa păstrarea integrității regatului său; aceasta era o condiție necesară, însă nu și suficientă în opinia sa, pentru supraviețuirea regatului.

Legături strategice cel puțin cu încă o țară arabă. Hussein a înțeles că Iordania trebuie să aibă ca aliată cel puțin încă o țară arabă importantă din Orientul Mijlociu – Siria, Arabia Saudită, Irakul sau Egiptul.

O garanție de susținere din partea Statelor Unite.

Pare necesară înțelegerea acestor motive pentru a pricepe evoluțiile din Orientul Mijlociu și măsurile luate de Iordania și înainte, și după acordul de pace cu Israelul. Singura explicație, cred, a relației de peste 30 de ani dintre Israel și Iordania este opinia regretatului rege potrivit căreia relațiile cu Israelul sunt valoroase și esențiale pentru supraviețuirea regatului său. Dacă cineva are nevoie de dovezi legate de această teorie, îl trimit la evenimentele din „Septembrie Negru“ din Iordania, din 1970, când, ca reacție la masacrul iordanian săvârșit de Fatah, sirienii au trimis o unitate militară în sud, înspre Iordania, și numai desfășurarea forțelor israeliene în sudul Înălțimilor Golan i-a convins pe sirieni să renunțe la înaintarea militară și să își retragă efectivele.

Aceste considerații au influențat și strategia regelui Hussein în tot ceea ce era legat de calea către pace de-a lungul întregii perioade și în cursul anilor de negocieri. Exista o diferență clară între strategia regelui și cea a Israelului. După cum am menționat mai sus, regele a adoptat o abordare treptată. El a încercat să își convingă interlocutorii să „se axeze pe mici acorduri; vom aduna acord după acord, iar când vom ajunge la un număr considerabil de acorduri mici, dar importante, le vom pune la un loc sub forma unui acord de pace“. Această abordare a regelui s-a bazat, după părerea mea, pe convingerea sa că lumea arabă ar fi tolerat niște mișcări mici și măsurate în direcția păcii, însă nu ar fi acceptat o mișcare unică, amplă și importantă care ar fi condus la un acord de pace complet.

Abordarea Israelului a fost mereu cea opusă: să facă totul repede și dintr-o mișcare și să știe că fapta s-a realizat. Astfel, negocierile de pace au durat mulți ani, oscilând între aceste două extreme – dorința de a se merge în direcția unor mici acorduri și dorința de a realiza un acord mare, unic.

Un alt motiv de greutăți și întârzieri pentru partea israeliană a constat în prioritățile și preferințele diferite ale diverselor părți implicate în proces, fiecare dintre acestea trăgând într-o altă direcție. Printre aceste organisme se numărau serviciile de informații, ministerul de externe, Shin Bet și altele. Preferințele diferite proveneau nu numai din interesele diferite, ci și din diversele estimări făcute; existau cei care susțineau că direcția siriană ar trebui să reprezinte prima prioritate, cei care preferau să înceapă cu direcția iordaniană și cei care susțineau că trebuia să aibă prioritate direcția palestiniană. De-a lungul anilor, întregul proces a fost condus potrivit priorităților dictate de Statele Unite, care nu coincideau mereu cu prioritățile Israelului sau ale Iordaniei. Nu a existat niciodată o suprapunere totală între toate părțile. Și, desigur, trebuiau luate în calcul și prioritățile Egiptului.

Unul dintre cele mai mari motive de îngrijorare pentru Israel era impresia, menținută o perioadă lungă de timp, că Iordania nu avea să semneze un tratat de pace numai cu Israelul. Această impresie era întemeiată și justificată și era susținută de jucători care nu puteau fi înlăturați cu un simplu gest din mână. O altă greutate semnificativă a izvorât din prezența și rolul organizațiilor radicale islamiste din Iordania, în primul rând ale Hamasului. Ele erau prezente în această țară de mulți ani; ori de câte ori avea loc un atac în Israel, iar sursa acestuia era descoperită a fi în Iordania, aceasta era considerată o dovadă în plus a convingerii unora din tabăra israeliană că Iordania nu avea să semneze niciodată singură un acord și că era imposibil să se ajungă la o înțelegere atât timp cât Iordania le oferea adăpost organizațiilor islamiste radicale. De fiecare dată când Israelul se plângea de organizațiile islamiste extremiste din Iordania, răspunsul era următorul: „Le vom izgoni, dacă vreți, dar, dacă o să o facem, o să pierdem controlul. Se vor duce în Libia sau în Algeria, iar de acolo o să poată să facă ce vor vrea. Cel puțin aici, în Iordania, le avem total sub control și le putem urmări, le putem îngrădi și le putem zădărnici planurile teroriste.“

Factorii de decizie din Israel aveau o dilemă, în sensul că toți ofițerii de informații simțeau că aveau o relație directă cu persoana în legătură cu care adunau informații. Organismele israeliene de colectare și de evaluare a informațiilor trebuiau să strângă informații despre Iordania, menținând totodată contactul personal cu cei despre care trebuiau să adune informații. Dilema era dacă acest contact personal ducea la o mai bună înțelegere și evaluare sau dacă relația personală afecta evaluarea conducând la evaluări și la analize subiective și imprecise ale situației.

Oamenii Mossadului credeau, bazându-se în mare parte pe familiaritatea personală, că se aflau pe calea cea bună și că discutau cu niște persoane care chiar doreau pacea; credeau că Iordania va consimți să semneze singură un acord de pace, bineînțeles, cu îndeplinirea anumitor condiții necesare. Alți membri ai serviciilor de informații, care nu aveau relații personale cu iordanienii, erau mult mai suspicioși și mai rezervați. Rezultatul final a demonstrat că optimiștii avuseseră dreptate, iar asta era bine.

În calitatea mea de director al Mossadului, m-am implicat destul de mult în această chestiune și în procesul de pace cu Iordania. Persoana care a dus greul negocierilor cu iordanienii din partea Mossadului a fost directorul-adjunct, Efraim Halevy, care a avut un rol și o contribuție determinante în procesul de pace.

În corespondența dintre regele Hussein și prim-ministrul Israelului, fie că acesta a fost Yitzhak Shamir, fie Yitzhak Rabin, Halevy este numit „emisarul nostru de încredere“, care a transmis plin de loialitate mesajele de la o parte la cealaltă. Iar acest emisar de încredere a devenit la un moment dat „negociatorul nostru de încredere“. Asta ne demonstrează că mesagerul nu este întotdeauna „împușcat“ înainte de încheierea procesului. Uneori poți să devii dintr-un simplu intermediar un adevărat negociator, cu propria contribuție la proces. De multe ori, în momente de criză, și au existat multe, emisarul a fost cel care a fost în stare să propună idei care au înlăturat diferențele și au făcut posibilă continuarea negocierilor.

Zâmbetele sincere de pe fețele lui Hussein și a lui Rabin din celebrele fotografii care ilustrează procesul de pace iordaniano-israelian în ochii publicului nu au caracterizat tot timpul perioada de negocieri. Au ajuns în această fază abia la sfârșitul procesului. Au fost momente în care

suspiciunea și dezamăgirea au depășit încrederea și speranța, iar lucrurile au devenit uneori chiar ostile.

Ca dovadă, să revenim la anul 1993 și să îl analizăm mai în amănunt. De-a lungul anului s-a menținut legătura, s-au transmis mesaje și s-au purtat negocieri. Totul s-a făcut în mare secret. Situația regelui era foarte dificilă: Statele Unite, care nu au uitat de susținerea pe care acesta i-o acordase lui Saddam Hussein în timpul crizei din Golf, i-au întors spatele și i-au făcut viața grea. Au impus închiderea portului Aqaba ca parte din blocada Irakului și au inspectat toate vasele care se îndreptau spre Iordania. Și Egiptul, și Arabia Saudită au luat atitudine față de rege din cauza poziției sale din timpul Războiului din Golf. În ciuda tuturor acestora și probabil în parte din cauza lor, a continuat să negocieze cu Israelul, dar a implorat ca legăturile cu acesta să rămână secrete. În cursul negocierilor din 1993, Hussein le spunea din când în când interlocutorilor săi israelieni: „Se întâmplă ceva cu palestinienii“. Israelienii îi răspundeau că nu era adevărat. Regele tot insista că se întâmpla ceva în chestiunea palestiniană, iar israelienii continuau să spună că nu știu nimic. Atunci Hussein a spus: „Vă spun eu că se întâmplă ceva la Oslo“. Israelienii au răspuns, cu acordul prim-ministrului Rabin, că negocierile de pace cu Iordania erau prioritatea numărul unu a prim-ministrului.

La scurt timp după aceea, Acordurile de la Oslo au fost anunțate public.

Desigur că Iordania, ca stat, și Hussein, personal, au fost în favoarea acordului și susțineau înțelegerile cu palestinienii. Însă unul dintre pilonii strategiei Iordaniei fusese dintotdeauna să participe la ceea ce se întâmpla între Israel și palestinieni, fie în mod activ, fie pasiv, iar această poziție fusese acceptată de către israelieni. După cum am menționat, în cursul anului 1993, Hussein le-a spus în mod repetat israelienilor că se întâmpla ceva între Israel și palestinieni, iar negociatorii israelieni, deși știau asta, au negat. Asta indică faptul că, deși contactele și negocierile secrete prezintă avantaje, dacă nu toți șefii serviciilor secrete cunosc secretul, pot apărea și astfel de situații. Faptul că israelienii au negat ceva ce chiar avea loc în direcția palestiniană a șubrezit încrederea lui Hussein în ei. O altă întâmplare care a accentuat această neîncredere a avut loc în octombrie 1993, când prim-ministrul Rabin s-a întâlnit cu regele la Aqaba. La

rugămintea regelui, întâlnirea a fost una extrem de discretă, dar, chiar și așa, a doua zi dimineață, întrevederea a fost anunțată de către presa israeliană. Și am menționat deja declarația pe care Shimon Peres, pe atunci prim-ministru și ministru al afacerilor externe, le-a făcut-o ziariștilor după întâlnirea sa cu regele din Amman, în cursul căreia s-a ajuns la înțelegeri ample premergătoare acordului: „Nu uitați ziua de 2 noiembrie“. După cum am spus, această serie de evenimente a făcut ca după câteva luni regele să își verse nervii pe interlocutorii săi israelieni la una dintre întâlniri, spunându-le: „Ați încheiat contract pe viața mea“, declarație care reflecta clar furia și disperarea pe care le resimțise ca urmare a divulgării informației.

În concluzie, merită să subliniem relația dintre cei doi conducători și capacitatea lor de a vedea dincolo de acordul de pace și de a analiza posibilitatea rezolvării problemelor întregului Orient Mijlociu. Din momentul în care a fost clar că se va încheia un acord, însă înainte ca acesta să fie redactat și semnat, cei doi au discutat despre posibilul rol pe care putea să îl joace Irakul în rezolvarea tuturor problemelor Orientului Mijlociu. Irakul era o țară care avea de toate: mari întinderi de teren arabil, o populație relativ scăzută în comparație cu suprafața teritoriului său și resurse nelimitate de apă și de energie. Numai o astfel de țară – în epoca de după Saddam Hussein, evident – putea să contribuie la rezolvarea problemelor legate de apă, energie, refugiați și surplusuri de populație din Orientul Mijlociu. Despre asta au discutat cei doi conducători în timp ce încă se cocea acordul dintre cele două țări.

Chiar de la înființarea sa, Mossadul s-a ocupat de contactele secrete cu țări care nu aveau relații diplomatice cu Israelul. Și-a folosit și capacitățile pentru a organiza întâlniri secrete cu lideri de state cu care Israelul întreținea relații diplomatice, dar, cu toate acestea, din cauza anumitor împrejurări, ambele țări preferau ca relațiile să rămână secrete.

Yitzhak Rabin era în favoarea diplomației secrete. Îi dădea ocazia să înțeleagă mai bine și nemijlocit cine îi era „prieten“ și cine „inamic“ (ca să utilizez jargonul forțelor aeriene). Îi plăceau excursiile secrete care îl scoteau, fie și pentru scurt timp, din rutina zilelor lui încărcate. Îi plăcea să fie cu oamenii Mossadului, care îi plănuiau întâlnirile, le pregăteau și le materializau departe de ochii curioși ai presei. Mai ales călătoriile

ultrasecrete erau organizate în așa fel încât absența sa din țară să nu fie observată, deși întotdeauna se pregătea o poveste adecvată de acoperire.

Cea mai spectaculoasă vizită din timpul mandatului meu a fost vizita lui Rabin în Indonezia și întâlnirea lui cu președintele Suharto, din octombrie 1993. Vizita în Indonezia a avut loc după vizita sa în China, care a reprezentat prima vizită a unui prim-ministru israelian în această țară. Mossadul a fost implicat și în inițierea, și în organizarea vizitei în China, pe canalul de comunicație cu serviciul chinez de informații. Cum vizita a fost oficială și publică, delegația a fost mare, iar avionul prim-ministrului era plin de reprezentanți ai presei israeliene.

Delegația a fost găzduită în satul oficial dedicat oaspeților, un luxos complex de vile aflat în centrul Beijingului. Liderul chinez Jiang Zemin a organizat o recepție și o cină de stat în onoarea prim-ministrului și a soției acestuia, la care au participat înalți oficiali politici și militari ai Chinei.

La întâlnirile de lucru cu prim-ministrul chinez și echipa sa, Rabin mi-a cerut să stau lângă el la masă, ca membru al organizației israeliene, ceea ce a făcut să fiu fotografiat de către presa locală pentru prima dată de la începutul mandatului meu.

Am participat la întâlnirea cu șeful serviciilor de informații și de securitate ale Chinei și am fost prezent la prelegerea spontană a prim-ministrului Rabin referitoare la istoria sionismului și a statului Israel, pe care a ținut-o în engleză și fără nici o pregătire anterioară, în fața a sute de studenți chinezi, cu ocazia vizitei sale la Universitatea din Beijing. După partea oficială a vizitei noastre la Beijing, ne-am continuat călătoria, însoțiți de reprezentanții presei, la Shanghai. Partea cea mai interesantă a vizitei noastre de acolo a fost o excursie la fosta sinagogă evreiască, acum muzeu în care existau dovezi ale primirii călduroase și ale ajutorului acordat de chinezi refugiaților evrei care scăpaseră de Holocaustul din Europa și ajunseseră în China.

Constatarea cea mai importantă făcută de prim-ministru cu ocazia vizitei sale în China, observație pe care am făcut-o și eu, a fost clară – China devenea o importantă putere mondială, a doua imediat după Statele Unite din punctul de vedere al potențialului său mondial, atât economic, cât și

militar. Era clar că Israelul trebuia să își formuleze propria strategie față de China, al cărei scop principal să fie clădirea unei relații care avea să cuprindă cât mai multe aspecte cu putință în care existau interese comune. I-am recomandat prim-ministrului ca ambasadorul israelian în China să aibă un statut similar celui al ambasadorului Israelului în Statele Unite. Acesta sau aceasta trebuia să fie numit personal de către prim-ministru, la fel ca ambasadorul la Washington, și să îi fie direct subordonat prim-ministrului.

Mossadul a coordonat relațiile Israelului cu Indonezia, cea mai mare țară musulmană din lume (aici trăiau 250 de milioane de musulmani, răspândiți pe 17 000 de insule), din 1963. În cursul perioadei „agricole“ a politicii externe israeliene, specialiștii israelieni din agricultură, sub auspiciile Mossadului, au creat o fermă impresionantă pentru președintele Sukarno. Exista acolo și o fermă de lapte, iar angajații Mossadului care vizitau uneori Indonezia luau mici recipiente de inox care conțineau sperma celor mai bune bovine în scopul ameliorării raselor de vite de la fermă. În acea perioadă, agricultura israeliană a contribuit la îmbunătățirea relațiilor cu multe țări din lume cu care nu avea relații diplomatice.

Înaintea vizitei în Indonezia din 1993, Mossadul a depus mari eforturi pentru a aranja o întâlnire a prim-ministrului Rabin cu președintele Suharto al Indoneziei și a reușit asta când a venit momentul potrivit. S-a convenit ca vizita în Indonezia să coincidă cu vizita în China, ceea ce a complicat mult organizarea călătoriei. Întâlnirea cu Suharto a fost programată să aibă loc într-o vineri, la locuința sa particulară din Jakarta. Avionul prim-ministrului urma să aterizeze după încheierea rugăciunilor de vineri din moschei, după plecarea credincioșilor. Era clar că nu puteam să rămânem peste noapte la Jakarta, așa că am aranjat să plecăm de acolo cu avionul la Singapore – o călătorie de o oră. Trebuia să sosim la hotelul din Singapore înainte de începerea Sabatului. Rabin și-a amintit de criza guvernamentală care apăruse în 1976 după ceremonia de aterizare a primelor F-16 care sosiseră în Israel, care avusese loc după începerea Sabatului, și nu avea de gând să riște să provoace o nouă criză de acest fel. O altă problemă a fost că indonezienii ceruseră ca întâlnirea să fie păstrată secretă de ambele părți până la încheierea sa. Au anunțat categoric că, dacă avea să se afle de ea înainte ca aceasta să aibă loc, avionul prim-ministrului nu urma să

primească aprobarea de aterizare de la turnul de control al aeroportului din Jakarta.

Cea mai mare problemă a fost să ascundem de cei 10–12 ziariști israelieni care fuseseră invitați de către prim-ministru ca să participe la importanta lui călătorie faptul că, după această vizită, aveau să se trezească pe neașteptate în Indonezia. Înainte de călătorie, au fost informați că după vizita din China, avionul prim-ministrului urma să se îndrepte către vest și să se alimenteze cu carburant în Azerbaidjan, iar de acolo avea să își continue drumul spre Nairobi pentru o întâlnire între prim-ministru și președintele Kenyei, înainte de revenirea în Israel.

După miezul nopții dintre joi și vineri, am primit un telefon în camera mea de hotel din Shanghai. Era Danny Yatom, secretarul militar al prim-ministrului, care mă invita să mă duc sus, în apartamentul prim-ministrului. Acolo, pe lângă Yitzhak Rabin, soția lui, Leah, și Danny Yatom, se aflau șeful de cabinet al prim-ministrului, Eitan Haber, directorul general al biroului prim-ministrului, Shimon Sheves, și căpitanul avionului. Problema: căpitanul trebuia să completeze un plan de zbor și să îl dea turnurilor de control din Shanghai și Jakarta, precum și cartierului său general din Israel. Dacă ar fi scris că următoarea sa destinație era Jakarta, rezultatul ar fi fost mai mult ca sigur dezvăluirea informației privind întâlnirea, care drept urmare ar fi fost mai mult ca sigur contramandată. A doua problemă era ce avea să li se explice ziariștilor care călătoreau cu prim-ministrul.

După discuție, căpitanul s-a lămurit că trebuia să completeze detaliile planului de zbor potrivit traseului din povestea falsă, și anume de la Shanghai în Azerbaijan, apoi la Nairobi și la Tel Aviv. Ziariștii urmau să fie informați cu privire la Jakarta cu puțin înainte de aterizare. A doua zi, vineri, am decolat din Shanghai, după cum era planificat. În timpul zborului, prim-ministrul s-a dus în partea din spate a avionului ca să stea de vorbă cu reprezentanții presei. Unul dintre ziariști l-a însoțit în față, iar Yitzhak mi l-a prezentat și m-a rugat să îl informez despre schimbarea de program, pentru a le spune și celorlalți ziariști care era situația. L-am pus la curent și i-am răspuns la întrebări cu toată sinceritatea, străduindu-mă să îl conving că nu comunicasem nimic presei doar pentru că nu avusesem de ales. Nu voi încerca să descriu toate reacțiile ziariștilor din acel moment și

până la sfârșitul călătoriei, însă am să menționez faptul că unul dintre ei ne-a amenințat că la întoarcerea în Israel ne va da în judecată pentru răpire și reținere împotriva voinței sale.

Avionul alb-albastru cu Steaua lui David pe el, care a sosit pentru prima dată în istorie în cea mai mare țară musulmană din lume, a ajuns mai devreme decât era programat. Turnul de control ne-a ordonat să așteptăm pentru aprobarea de aterizare, ceea ce ne-a făcut să ne învârtim deasupra Jakartei. În cele din urmă, am aterizat în apropierea salonului sosiri pentru persoane importante. Nu am să uit niciodată uluirea de pe fețele ziariștilor când s-a deschis ușa avionului și primii care au intrat vorbeau ebraica. Erau, desigur, membri ai echipei ajunse în avans a Mossadului. În parcare aștepta un șir de limuzine trimise de gazdele noastre, împreună cu gărzile de corp și însoțitorii. Li s-au alăturat gărzile de corp ale prim-ministrului. Indonezienii mai stabiliseră ca ambii conducători să fie însoțiți la întâlnire fiecare de către o singură persoană, iar prim-ministrul a decis să fiu eu însoțitorul său. Am urcat alături de el în limuzina care ne aștepta și șirul de automobile a pornit-o spre locuința privată a președintelui Suharto. Eitan Haber și Danny Yatom au manifestat o loialitate de excepție față de șeful lor și au reușit să se strecoare în șirul de limuzine dându-se drept gărzi de corp. Fiind israelieni tipici, au estimat că, dacă reușeau să ajungă acasă la Suharto, aveau să facă în așa fel încât să intre la întâlnire, însă speranțele le-au fost spulberate; fiind „gărzi de corp“, au stat de pază tot timpul întâlnirii pe veranda casei cu vedere la stradă.

Președintele Suharto ne-a întâmpinat la intrarea casei sale, care ni s-a părut o reședință modestă dintr-un cartier pentru clasa de mijloc. Cei doi lideri și-au strâns mâinile și s-au înclinat unul în fața celuilalt. Am fost conduși în sala de întâlniri și ne-am așezat în fotolii, într-un mic spațiu gen living. De la bun început, atmosfera întâlnirii a fost relaxată, intimă și neoficială. Ni s-au servit cești de ceai și am fost lăsați singuri. Consilierul militar al lui Suharto stătea în spatele lui și lua notițe. Eu stăteam lângă Rabin cu un caiet și un stilou.

Rabin a vorbit cel mai mult în timpul conversației. A început prin a-i mulțumi președintelui că acceptase întâlnirea cu el și că a fost de acord să se anunțe public întâlnirea de către ambele părți imediat după încheierea

acesteia. Apoi m-a prezentat președintelui și a lăudat relația îndelungată dintre cele două țări, care era coordonată de Mossad din partea Israelului.

Prim-ministrul a vorbit pe larg despre situația din Orientul Mijlociu și despre eforturile sale de a promova pacea dintre Israel și vecinii săi. A intrat în detalii cu privire la relațiile Israelului cu fiecare stat – Egiptul, Iordania, Siria și palestinienii. A lăudat Marocul pentru rolul său esențial în promovarea păcii în regiune și și-a exprimat speranța ca și Indonezia să contribuie la promovarea păcii. Suharto i-a răspuns: „Iată că ne-am întâlnit și în curând o va afla toată lumea!“ Cei doi au discutat despre China. Rabin i-a povestit lui Suharto despre vizita sa, despre întâlnirile și impresiile sale, iar cei doi au fost de acord că, în viitor, China avea să joace un rol important la nivel mondial – și, cu siguranță, în Asia de Est și de Sud-Est.

Suharto și Rabin erau amândoi persoane care făceau afirmații moderate, însă, ca ascultător de pe margine, puteai sesiza că, pe măsură ce procesul diplomatic din Orientul Mijlociu avansa, existau așteptări să avanseze și relațiile dintre Indonezia și Israel.

Întâlnirea a durat circa o oră și jumătate. La sfârșitul acesteia au fost schimbate cadouri. Au intrat în sală fotografi ca să facă poze, iar poza mea, Dumnezeu să ne ajute, a apărut și în toate ziarele din Jakarta de a doua zi. Președintele ne-a însoțit până la ieșire, iar convoiul a pornit-o spre aeroport, unde ne aștepta următoarea noastră misiune – sosirea în Singapore înainte de începerea Sabatului.

Până la revoluția lui Khomeini din 1979, Israelul avea „contact“ cu Golful Persic prin sudul Iranului. Această legătură ne permitea să înțelegem mai de-aproape Irakul, precum și cel puțin unele dintre statele din Golf. Era cât se poate de firesc să aspirăm să ne dezvoltăm relații și în partea de sud a Golfului, peste strâmtoarea Ormuz. Sultanatul Omanului, amplasat strategic vizavi și la sud de Golful Ormuz (adică la intrarea în Golf din Oceanul Indian), avea o îndelungată tradiție de receptor al influenței britanice, funcționând mult timp ca protectorat. În 1932, Said bin Taimur, cu sprijinul britanicilor, venise la putere ca sultan. A fost alungat de pe tron în 1970 de către fiul său, sultanul Qaboos bin Said, care este și astăzi conducătorul țării. Omanul are o suprafață de 212 000 de kilometri pătrați și o populație de mai puțin de un milion de locuitori. Sultanul provine din tribul Ibadi, cel

mai mare dintre diversele grupuri din sultanat. Tribul se trage din secta khawarijiților (primii care s-au desprins de islamul inițial). Cu începere din secolul al VIII-lea, aceștia și-au desemnat propriii imami ca lideri spirituali. Economia Omanului se bazează în principal pe veniturile din petrol, însă nu are rezerve de petrol la nivelul Arabiei Saudite sau al Iranului. Resursele sale de țiței sunt pe sfârșite, ceea ce le impune să își gestioneze economia în mod înțelept și precaut.

Mossadul era prezent și în Oman, intensitatea activității noastre de acolo modificându-se în funcție de modul în care se schimbau nevoile și condițiile. Prim-ministrul Rabin, precum și predecesorul său, Shamir, au acordat o mare importanță prezenței noastre din teritoriu. Rabin, poate pentru că era fost militar, dorea să vadă și să audă lucrurile de la prima mână; dorea să-l întâlnească pe sultanul Qaboos și să afle care era atitudinea sa față de problemele legate de conflictul israeliano-arab și de amenințările din Golful Persic. După eforturi considerabile și îndelungate depuse în 1994, sultanul a fost de acord cu o vizită secretă a prim-ministrului și cu o întâlnire cu el. Vizita a fost programată să dureze mai puțin de 24 de ore, majoritatea membrilor biroului prim-ministrului nefiind informați cu privire la aceasta. Am plecat după-amiaza și ne-am întors a doua zi dimineață. Am aterizat pe aeroportul din Masqat lângă terminalul privat al sultanului și de acolo am pornit spre palat.

Întâlnirea și cina care au urmat au avut loc în spațiul circular cu diametrul de circa 30 de metri, cu pereți de sticlă de jur-împrejur și decorațiuni, inclusiv arabescuri rare, care ne-au făcut să ne simțim ca într-unul dintre palatele lui Harun al-Rashid.

După ce ambele părți au schimbat mulțumiri și politețuri, Rabin i-a prezentat sultanului părerile sale cu privire la situația mondială, la Orientul Mijlociu și la conflict, precum și impresiile sale legate de amenințări și de perspective. Când Rabin a vorbit despre conflictul israeliano-palestinian, sultanul a murmurat că nu susținea venirea palestinienilor în țara sa. Se pare că trăsese învățăminte din experiența kuweitiană cu palestinienii din prima criză din Golf, din 1991, când majoritatea covârșitoare a palestinienilor cărora li s-a permis să rămână în Kuwait și să lucreze acolo pe posturi foarte profitabile au susținut invazia irakiană. S-a discutat și despre

problema iraniană, iar cele două părți au convenit că un Iran din ce în ce mai puternic – cu siguranță dotat cu arme neconvenționale – reprezenta o adevărată amenințare. Sultanul a lăsat impresia că statele din Golf admirau Israelul ca fiind o forță capabilă să îi oprească pe iranieni. Cei doi conducători au convenit să păstreze legătura și să își împărtășească părerile prin reprezentanții lor. În urma conversației, s-a servit o masă incredibil de bogată, plină de aromele Orientului Mijlociu, un festin care ar fi săturat un întreg regiment de soldați vreme de câteva zile – sau, de fapt, o mie și una de nopți.

După ce s-au schimbat cadouri și s-au făcut urări de despărțire, ne-am întors la avionul care ne aștepta. În timpul zborului, prim-ministrul a rezumat vizita spunând că era un important și necesar picior israelian pus pe terenul din Golful Persic.

O ultimă poveste: Rabin credea în tiparul potrivit căruia forța induce descurajare, iar descurajarea permite o mai mare flexibilitate și mai mult spațiu de manevră în negocierile diplomatice. Relațiile Israelului cu Germania, din primii ani de la înființarea statului, au fost unele speciale. În cursul mandatelor lui Shamir și Rabin, Bernd Schmidbauer, ministrul care coordona serviciile de informații și de securitate din cadrul guvernului cancelarului Kohl, a servit drept persoana de legătură pentru toate chestiunile care trebuiau să fie gestionate cu discreție.

Ne îndreptam spre Germania într-un mic avion cu reacție, folosit îndeosebi de oamenii de afaceri. Am decolat, în secret, de pe aeroportul Ben Gurion după-amiaza și am aterizat în aeroportul din Köln. Am pornit în șir spre reședința privată a cancelarului din Bad Godesberg, unul dintre orașele din jurul Bonnului, care încă era capitala Germaniei, deși era deja în plină desfășurare mutarea instituțiilor oficiale la Berlin. Cancelarul era un munte de om, iar prezența lui îi eclipsa pe toți cei din jur. Ne-am așezat la o masă intimă și ni s-a servit o cină modestă. Principalul subiect discutat la întâlnire a fost ajutorul acordat de germani Israelului sub formă de submarine, însă cei doi lideri au profitat de întâlnire și ca să își împărtășească părerile cu privire la situația mondială și la eforturile depuse de Rabin pentru evoluția procesului de pace. Cam două ore mai târziu, eram gata să ne întoarcem la avion. Am rezumat călătoria spunând că în timp ce avionul de reacție de

clasă business nu este ieftin, înțelegerea pe care o „încheiase“ Rabin cu cancelarul a făcut să merite prețul călătoriei.

Câteva cuvinte în încheiere: acest om, care se simțea ca la el acasă în casele regilor, ale președinților și ale șefilor de stat, considera firesc să participe la exercițiile de pregătire a operațiunilor speciale din țările-țintă; chiar și după o zi lungă și obositoare de muncă, putea să își petreacă întreaga noapte în Deșertul Neghev sau pe Înălțimile Golan alături de soldații combatanți, discutând cu ei și punându-le întrebări, verificând totul până în cel mai mic detaliu și spunându-și părerea înainte să plece. Era, de asemenea, cunoscut pentru faptul că insista să asiste la exercițiile echipelor operative la diverse ore din zi pe străzile zgomotoase din oraș și că se minuna că oamenii din zonă nu pricepuseră și nu puteau înțelege ce se întâmplase chiar sub nasul lor.

L-am iubit pe omul ăsta. Personalitatea sa și cunoștințele sale mă umpleau de încredere. Oriunde mă duceam, aveam senzația că, dacă priveam în spatele meu, aveam să îl văd făcându-mi cu ochiul.

Nimic de până atunci nu s-a comparat cu atenția unică și personală pe care le-a acordat Yitzhak combatanților și angajaților Mossadului și, din păcate, de la moartea sa, nimeni nu s-a mai ridicat la nivelul lui. Îmi este dor de el în fiecare zi.

Despre conflictul israeliano-palestinian

Această secțiune a fost scrisă într-un tunel al timpului. A fost redactată la jumătatea anului 2016, însă conținutul său și opiniile cuprinse în ea datează din deceniul cuprins între septembrie 2001 și septembrie 2010, deși strecor din când în când opiniile pe care le am astăzi. Aceasta confirmă afirmația atribuită lui Moshe Dayan potrivit căreia „numai măgarii nu se răzgândesc!“ Părerile mele de astăzi sunt prezentate amănunțit în următoarea secțiune, „Un aranjament paralel – alternativa la negocierile bilaterale“.

În septembrie 2001, eram pe cale să trec de la a doua mea profesie la cea de a treia. Prima mea carieră a constat, desigur, în cei 23 de ani petrecuți la Mossad, care au culminat cu funcția de director, deținută din 1989 până în 1996. În cadrul celei de a doua cariere, între anii 1989 și 2001, am îndeplinit funcția de director executiv la Serviciile de Sănătate Maccabi, a doua cea mai mare organizație medicală din Israel. Apoi, în august 2001, mi-am început al treilea capitol în lumea afacerilor în domeniul energetic, lucrând la acordul privind gazele naturale dintre Egipt și Israel.

În după-amiaza zilei de 11 septembrie 2001 mă aflam în biroul meu, cufundat în lectura unui material legat de energie, când a sunat telefonul de pe biroul meu. Am răspuns și imediat i-am recunoscut vocea unui vechi amic, fostul șef al Diviziei Orientul Apropiat a CIA. Sărind peste politețurile obișnuite caracteristice convorbirilor telefonice, mi-a spus:

– Shabtai, dă pe CNN și sună-mă după aceea.

M-am dus imediat în camera alăturată și am deschis televizorul exact în momentul în care al doilea avion izbea al doilea Turn Geamăn. M-am așezat pe canapea, uitându-mă fix la ecranul televizorului și murmurând de unul singur și apoi către lumea care începuse să se adune în încăpere:

– De astăzi trăim într-o cu totul altă lume.

M-am întors în biroul meu, am închis ușa, m-am așezat și am început să îmi închipui cum avea să fie lumea după 11 septembrie.

În iudaism, evreilor li se poruncește să se implice o dată pe an într-o căutare spirituală, de Roș Hașaná; trebuie să își analizeze propriile acțiuni din cursul anului care a trecut, atât dintre ei și ceilalți oameni, cât și dintre ei și Dumnezeu. Anul Nou evreiesc și comemorarea atacurilor împotriva World Trade Center pică, de obicei, în aceeași lună – septembrie. La Institutul Internațional de Contraterorism (ICT) de la Centrul Interdisciplinar (IDC) Herzliya, la a cărui înființare am contribuit și al cărui președinte am fost, am hotărât să ținem o conferință internațională anuală cu ocazia comemorării atacurilor de la 11 septembrie.

În 2010, ICT a organizat cea de-a noua conferință internațională. Avusesem la dispoziție aproape un deceniu de la acea zi fatală ca să ne amintim, să ne gândim și să comparăm lumea de dinainte de 11 septembrie 2001 și cea de după. Eu personal puteam să mărturisesc că lumea din 2010 arăta mai rău, mult mai rău decât mi-o imaginasem atunci, la numai câteva minute după ce urmărisem la televizor desfășurarea dezastrului. În esență, cel mai spectaculos element al schimbării a fost faptul că lumea de după 11 septembrie se întorsese într-o epocă a războaielor religioase și culturale – o lume în care islamul încerca să redobândească hegemonia pe care o pierduse, iar islamul radical îi deschidea calea.

După atacul de la World Trade Center, lumea și-a îndreptat atenția asupra Israelului, țara occidentală cu cea mai mare experiență în terorism de până atunci. Privind retrospectiv, trebuie să recunosc că amploarea terorismului radical mondial era uriașă chiar și potrivit criteriilor noastre.

După 11 septembrie, administrația SUA a trecut printr-o reformă organizațională substanțială, cea mai mare de după cel de-al Doilea Război Mondial. Departamentul Securității Interne, care a fost înființat în urma atacurilor, este în prezent cel mai mare departament din cadrul cabinetului. Nevoia de a reacționa la o amenințare de o asemenea amploare, angajându-se totodată în luptă, a condus, bineînțeles, la o serie de greșeli. Însă, spre lauda americanilor, trebuie spus că, în general, aceștia și-au sesizat greșelile și și le-au îndreptat.

De la bun început, între Statele Unite și Israel a existat o cooperare totală pe partea de informații și pe cea operațională în domeniul contraterorismului. Ambele părți au înțeles că aveau de învățat una de la cealaltă, dar și că numai cooperarea internațională avea să facă posibilă gestionarea amenințării în modul cel mai eficient.

Fenomenul fundamentalismului islamic m-a interesat mai ales din perspectiva îndelungatei mele experiențe din războiul împotriva terorismului arab, care pe vremea aceea era caracterizat de motivații naționaliste, laice și de clasă. Iată câteva lucruri pe care le-am învățat, lucruri pe care consider că ar trebui să le înțeleagă toți cei din societatea occidentală care se consideră educați.

Când islamismul fundamentalist a pătruns pe scena mondială, cu reprezentantul său notoriu și caracteristic, Osama bin Laden, care a prezentat o viziune religioasă apocaliptică de eradicare a tuturor necredincioșilor și de înființare a unui califat musulman mondial, gânditorii, formatorii de opinii, oamenii de stat și politicienii din întreaga lume au fost luați pe nepregătite și de aceea nu au vrut să accepte ideea că lumea sfârșitului de secol XX se întorcea în epoca războaielor religioase.

Potrivit cărții clasice Ciocnirea civilizațiilor (1996) a lui Samuel P. Huntington, „locuitorul Romei se poate considera în diverse măsuri ca fiind roman, italian, catolic, creștin, european, occidental. Civilizația căreia îi aparține este nivelul cel mai larg de identificare cu care el se identifică puternic.“ Huntington emuneră principalele civilizații ale lumii ca fiind cea occidentală, confucianistă, japoneză, islamică, hindusă, slavo-ortodoxă, latinoamericană și africană. Descrie civilizațiile ca deosebindu-se una de alta prin istorie, limbă, cultură, tradiție și, cel mai important, religie.[3]

Timp de mai mult de un deceniu de la atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, liderii occidentali, intelectualii și cetățenii educați nu au caracterizat ca fiind religios conflictul dintre civilizațiile occidentală și islamică, pe care atacurile l-au adus în capul listei de priorități mondiale. Motivul acestui fapt a fost frica primordială de revenire la războaiele religioase. Mi se părea că vizita mult mediatizată a lui Bush la Centrul Islamic din Washington, imediat după atacul terorist, a fost un semn al acestei frici.

După ce m-am gândit mai bine, mi-am dat seama că fenomenul islamismului fundamentalist nu a fost un război pur religios. Poate că ar fi fost mai corect să îl definim ca fiind implicarea într-un război religios împotriva celor cu credințe religioase diferite, care au adoptat valorile libertății și ale modernității. Musulmanii fundamentaliști reprezentau numai o minoritate din cei 1,3 miliarde (în 2010) de credincioși ai islamului. În plus, atât musulmanii fundamentaliști șiiți, cât și cei sunniți din mișcarea salafistă considerau majoritatea musulmană care nu le împărtășea convingerile ca fiind eretică, poziționându-se împotriva adevăratului islam, și credeau că trebuie să lupte împotriva acestora, poate chiar înainte de a declanșa războiul împotriva celorlalte religii din lume. Vreme de mai bine de un deceniu și jumătate, minoritatea fundamentalistă musulmană reușise

să impună programul de priorități, în timp ce liderii musulmani moderați nu făceau suficient de mult, probabil de teamă pentru propriile vieți, ca să promoveze viziunea alternativă a unei coexistențe liniștite a civilizațiilor.

O altă observație importantă: civilizațiile reprezintă nu numai suma unor relații dintre Dumnezeu și om, dar și a relațiilor dintre cetățean și stat, dintre individ și colectivitate, dintre drepturi și obligații, libertate și putere și egalitate și relații de subordonare. Semnificația acestei observații constă în faptul că, în cazul unei ciocniri a civilizațiilor, factorii istorici se amestecă cu elementele culturale, naționale și morale. Chiar și așa, fără îndoială că elementul religios predomină și oricine încearcă să îl ascundă sub preș ignoră aspectul principal.

Frecventa utilizare a termenului cruciați de către Osama bin Laden și de către alți reprezentanți fundamentaliști, atunci cand se referă la Occident, subliniază aspectul religios al conflictului. Termenul cruciați este plin de conotații religioase și conține un element de colonialism. Mulți vorbitori și scriitori musulmani, inclusiv palestinieni, vorbesc despre noi, evreii și israelienii, ca fiind „cruciați“, sugerând faptul că aparținem unei alte rase și, exact așa cum musulmanul Saladin a eliberat Palestina de cruciații creștini în secolul al XII-lea, musulmanii secolului XXI vor elibera Palestina de evrei. Ura arzândă a islamului fundamentalist față de Occident este atât de mare încât distorsionează istoria. Susține că „cruciații americani“ intenționează să cucerească „pământul celor două moschei sfinte“ (adică Arabia Saudită, în care se află orașele musulmane sfinte Mecca și Medina) și ignoră adevărul istoric că în cinci cazuri, între anii 1990 și 2015 – în Kuwait, Somalia, Balcani, Irak și Siria –, Statele Unite au pornit campanii militare ca să îi protejeze pe musulmani. Pe de altă parte, numitorul comun pentru asasinarea președintelui Sadat, pentru „fatwa“ împotriva autorului Salman Rushdie, pentru distrugerea statuilor lui Buddha din Afghanistan și din Tadmor (Siria), pentru executarea femeilor și a homosexualilor și pentru atacurile asupra Turnurilor Gemene a fost subcultura islamului fundamentalist.

Invazia americanilor din Afghanistan, al Doilea Război din Golf și conflictul israeliano-palestinian au marcat o schimbare spectaculoasă față de doctrina clasică a războiului. Civilizația occidentală se găsea acum într-

un conflict total disproporționat cu subcultura islamului fundamentalist. Armatele tradiționale puternice s-au trezit într-un război împotriva unui inamic care era mai mult virtual decât real. Acest inamic funcționa potrivit unui ordin religios divin, care îi poruncea să distrugă civilizația necredincioșilor. Dușmanul sanctifica moartea în virtutea poruncii divine, se refugia în rândul populației civile, acționa în grupuri mici în întreaga lume și căuta tot timpul burta moale a civilizației occidentale. Cea mai importantă semnificație strategică pentru toate acestea a fost că atotputernicele armate occidentale nu își puteau folosi eficient în acest conflict nici măcar o părticică din forța lor militară.

În cazul nostru, reprezentanții acestui inamic erau Hamasul, Jihadul Islamic, Hezbollahul și ISIS. O trăsătură foarte problematică a ierarhiei subculturii islamului fundamentalist era structura sa de conducere. Spre deosebire de sistemul de comandă pe două niveluri al armatelor occidentale, în cadrul căruia conducerea civilă politică lua decizii, iar conducerea militară le executa, în organizațiile militare/teroriste ale subculturii militare fundamentaliste, sistemul de comandă era pe trei niveluri, la nivelul superior aflându-se liderul religios-spiritual, urmat de nivelurile politic și militar. De ce reprezenta o problemă acest sistem pe trei niveluri? Pentru că implica faptul că aveai de-a face cu dileme etice care nu existau în războaiele clasice. Aveai de-a face cu un dușman al cărui lider religios-spiritual era implicat în toate deciziile până la nivelul de tactică și erai silit să iei decizii pe care ai fi preferat să le eviți, cum ar fi să le faci rău clericilor sau instituțiilor religioase.

Am ajuns la concluzia că istoria conflictului israeliano-palestinian și istoria terorismului și a luptei împotriva acestuia erau unul și același lucru. Paralela dintre cele două a fost adânc întipărită în conștiința noastră, chiar fără să o fi observat, vreme de mulți ani. Au existat diverse opinii cu privire la momentul istoric în care terorismul a început să își facă apariția în țara noastră. Unii vorbeau de 70 de ani de teroare, adică vârsta statului Israel, sugerând faptul că terorismul s-a născut ca parte a conflictului, iar alții de 120 de ani, începând cu sosirea primilor pionieri evrei la sfârșitul secolului al XIX-lea. Acest moment a marcat începutul realizării sionismului politic, precum și începuturile terorismului arab.

Într-o lume în care societatea umană este formată din cei slabi și cei puternici, terorismul este o armă a celor slabi. Cei slabi pot fi cei săraci, cei defavorizați sau cei cuceriți. Generalizând, se poate spune că terorismul este un mijloc a cărui utilitate provine din factori economici, sociali, naționali sau religioși, fie separat, fie în grupuri de mai mulți factori. Termenul terorism are o conotație negativă și ilegală în ochii publicului larg și, drept urmare, când țările (precum Iran, Siria și Coreea de Nord) întrebuințează metode teroriste sau susțin organizații teroriste, sunt considerate drept „state care finanțează terorismul", fiind criticate de lumea liberă și împotriva lor putându-se lua diverse măsuri.

Concluzia care se poate trage din cele de mai sus este că eliminarea completă a fenomenului terorii va fi posibilă, din câte se pare, numai într-o lume în care nu există dihotomia puternici – slabi. În paranteză fie spus, jihadul mondial a apărut pe scena globală abia după sfârșitul Războiului Rece și a epocii sistemului bipolar de blocuri politice. Sistemul mondial din perioada Războiului Rece era mult mai stabil decât situația de astăzi, când destabilizarea a creat condițiile care i-au permis terorismului să își facă apariția.

Războiul împotriva terorismului implică apariția unor importante dileme morale, inclusiv dacă ceea ce le este permis celor slabi le este permis și celor puternici. Într-un război convențional, există legi internaționale care reglementează acțiunile ambelor părți. În lupta împotriva terorismului (un război dezechilibrat sau de mică intensitate), nu au fost create încă legi și până și definiția terorismului este controversată încă. Lumea luminată consideră bombardamentul nuclear de la Hiroshima ca fiind un act legal de război. Lumea luminată consideră și bombardarea intensă a Dresdei ca fiind un act legal de război. Oare un bombardament asemănător în Ramallah sau Gaza, efectuat de către aviația israeliană, ar mai fi considerat ca justificat? Diferențele dintre cei puternici și cei slabi anulează automat folosirea acestui mijloc? Povara morală care apasă asupra celor puternici este oare mai mare decât povara morală a celor slabi? Unde se situează limita morală cu privire la măsurile pe care eu – cel puternic – le iau ca să mă apăr împotriva celor slabi?

Legile internaționale ale războiului și convențiile internaționale agreate au avut ca scop reglementarea normelor morale și etice care să determine ceea ce este permis și ceea ce este interzis pentru cele două tabere care duc un război convențional. Cum până în prezent nu există astfel de legi care să reglementeze războiul împotriva terorii, războiul de gherilă și războaiele de mică intensitate, nu ne putem aștepta în mod automat și nu putem să impunem ca partea puternică să adere la legile obișnuite ale războiului și să le aplice, iertând totodată partea slabă pentru că le încalcă ostentativ. Și să nu uităm că mediul tulbure în care încercăm să găsim „calea de aur“ este un mediu în care sunt puse în pericol vieți omenești. Fiecare viață umană are o valoare supremă și de aceea, în tipurile de conflicte cu care avem de-a face, sunt dispus să fiu moral și să îmi impun limite numai până în punctul în care costurile încep să se măsoare în vieți omenești. Asta a vrut să spună poetul în Cartea Psalmilor când a scris: „Morții nu Îi aduc slavă Domnului“. În situația extremă în care dacă voi prefera să fiu moral voi plăti cu propria viață, aș prefera să fiu mai puțin moral și să supraviețuiesc. Cred că este instinctul de bază și firesc al tuturor oamenilor.

Noi, israelienii, trăim într-o societate divizată și polarizată – există polarizare economică, polarizare etnică, polarizare religioasă și polarizare a valorilor. Dezbaterea publică este legitimă și sănătoasă numai până în momentul în care ne sunt afectate rezistența națională și încrederea în justețea căii alese de noi. Vreau să cred că, în ciuda polarizării noastre, ne leagă un numitor comun – și anume că toți aspirăm să trăim într-un stat evreiesc democratic. Dacă nu există de fapt acest numitor comun, atunci orice îl slăbește pune în pericol însăși existența noastră.

Într-o societate atât de polarizată ca a noastră, oare indicatorul corect ar trebui să fie elita intelectuală liberală, al cărei limbaj este înțeles doar de către propriii membri? Un locuitor al orașului Sderot, care poate că nu cunoaște toate nuanțele pe care le implică democrația și iudaismul, știe că este evreu, că Țara lui Israel este Pământul Făgăduinței și că propriii copii își riscă zi de zi viața pentru a ajunge la Be’er Sheva. Iar cei care le pun viața în pericol sunt teroriști palestinieni. Punct. Acest locuitor din Sderot se așteaptă ca prim-ministrul și armata israeliană să facă tot posibilul ca să nu îi mai fie amenințați copiii, fără să cântărească laborios dimensiunile morale specifice măsurii care ar trebui să fie luată pentru înlăturarea acestui risc.

Ceea ce scriu acum s-ar putea să pară incorect din punct de vedere politic și ar putea fi prezentat de unii ca fiind fascism, Doamne, iartă-mă. Este știut că majoritatea israelienilor susțin soluția existenței a două state, însă, atât timp cât nu au loc negocieri diplomatice, comportamentul este determinat de ceea ce se întâmplă pe teren. Iar ceea ce se întâmplă este un conflict violent în care, după umila mea părere, alegerea este între a fi mai moral și a muri și a fi mai puțin moral și a supraviețui. A doua variantă este cea care va învinge pentru că este rezultatul instinctului uman de supraviețuire. Cum provin din lumea practică, și nu din lumea ideilor, încerc să îmi pun propriile opinii față în față cu ideile care sunt, după părerea mea, exact opuse celor alor mele. În acest context, îmi amintesc mie însumi că adversarii mei ar spune că adevăratele întrebări la care ar trebui să răspundem sunt dacă, după 50 de ani de ocupație, lupta palestinienilor este sau nu legitimă. Este oare nelegitimă orice luptă teroristă doar pentru că este clasificată astfel? Poate oare să existe o mișcare de eliberare națională care să nu se folosească de terorism? Ei bine, răspunsul meu la a treia întrebare este – da! Și exemplele care îmi vin imediat în minte sunt Gandhi, în India, și Martin Luther King Jr., în Statele Unite (ar putea, desigur, să existe obiecții cu privire la al doilea exemplu, însă tot consider că este valabil din punct de vedere logic). În privința celorlalte două întrebări, chiar cred că lupta palestinienilor este dreaptă. Cu toate acestea, potrivit etalonului meu, orice luptă care urmărește un scop politic (în cazul de față, dreptul la autodeterminare și independență) și care, ca strategie, vizează ținte civile trebuie considerată drept terorism. Lăsând asta la o parte, când mă întreabă cineva dacă este dreaptă lupta palestinienilor, răspund după cum am spus: cred că este. Singura modalitate, în calitatea mea de cetățean, de a-i ajuta pe civili să își îndeplinească țelurile este cea în care pot folosi instrumentele democratice pe care le am la dispoziție. Dezavantajul meu este că scriu din punctul de vedere al practicianului al cărui obiectiv este să se ocupe de probleme la nivel operativ și tactic. Așa stând lucrurile, rolul meu este acela de a garanta siguranța copilului locuitorului din orașul Sderot, precum și a copiilor care călătoresc de la Ierusalim la Kiryat Arba și de la Ramat Hasharon la Yitzhar; nu le pot spune părinților acestor copii că, din moment ce lupta palestinienilor este dreaptă, eu nu pot să protejez viețile copiilor lor.

Nu propun, Doamne, ferește, să facem în Ramallah și Gaza ceea ce au făcut Aliații în Dresda în cursul celui de-al Doilea Război Mondial, dar nici nu sunt în nici un caz gata să accept să se considere zidul despărțitor ca fiind o crimă de război. Este una dintre măsurile pe care le-a luat Israelul ca să reducă terorismul și, potrivit oricăror criterii practice, această măsură se dovedește zi de zi justificată.

Foștii prim-miniștri Ehud Barak și Ehud Olmert ne vor rămâne în memorie ca fiind cei care au atacat sâmburele tare al conflictului. O mare parte a publicului israelian a acceptat de atunci parametrii oferiți de ei și de Clinton. Din păcate, situația în care ne aflăm astăzi (2019) este una dificilă. Drept urmare, în vreme ce aspirăm în continuare la succesul procesului diplomatic, trebuie să acționăm totodată cu o mână de fier împotriva terorismului, în toate manifestările sale.

Părerea mea din 2010 era că Israelul și palestinienii erau separați de două linii roșii: Israelul nu putea să renunțe, cu siguranță, nu de jure, la suveranitatea sa asupra Ierusalimului; și Israelul nu putea să accepte solicitarea palestiniană legată de „dreptul de întoarcere“.

În privința primei idei susținute, renunțarea la suveranitatea israelienilor asupra Muntelui Templului ar submina identitatea evreiască și simțul apartenței istorice a Israelului, precum și justețea afirmației că Țara lui Israel îi aparține din punct de vedere istoric poporului evreu. Această afirmație poate să reflecte un fel de presentiment pe care îl am din copilărie, care probabil că nu are de-a face cu noțiunile democratice de majoritate și de minoritate, ci vine din inimă. În orice caz, fiind pragmatic, cred astăzi (în 2019) că se poate ajunge chiar și în Ierusalim la o soluție practică menită să conserve suveranitatea evreiască.

Cu privire la a doua afirmație, eu unul cunosc o singură poziție a arabilor în problema refugiaților și a „dreptului de întoarcere“, iar aceasta este abordarea „totul sau nimic“. Trebuie să ne amintim că solicitarea arabă ca israelienii să fie de acord cu „dreptul de întoarcere“ este o condiție preliminară pentru orice fel de negocieri menite să ducă la rezolvarea conflictului. În condițiile Orientului Mijlociu, un compromis al Israelului cu privire la „dreptul de întoarcere“ l-ar distruge ca stat democratic cu o majoritate evreiască. Discut despre problema „dreptului de întoarcere“ în

capitolul dedicat UNRWA (Agenţia Organizației Naţiunilor Unite de Ajutorare şi Lucrări pentru Refugiaţii Palestinieni din Orientul Mijlociu).

Prin termenul liniii roșii înțeleg că, chiar dacă părțile convin cu privire la alte aspecte ale conflictului, dacă palestinienii nu ne recunosc suveranitatea (de jure) asupra Muntelui Templului, eu am să mă opun înțelegerii. Subliniez recunoaștere „de jure“ pentru că într-un asemenea cadru se pot găsi tot felul de aranjamente care să împace și cealaltă parte. Oricine aderă la credința că Muntele Templului este Sfânta Sfintelor pentru poporul Israelului trebuie să fie gata să se lupte pentru el și, la nevoie, să moară pentru el. Asta, de fapt, s-a întâmplat în Războiul de Șase Zile! Pe lângă Ierusalim, după părerea mea, este posibil să se poarte negocieri cu privire la orice teritoriu din Iudeea, Samaria și Gaza. Deși Israelul are, din punct de vedere istoric, drepturi asupra orașelor Bethel, Hebron, Anatot și Shiloh, pentru a-și asigura viitorul, trebuie să își arate disponibilitatea de a renunța la aceste drepturi. Chiar și pretenția israelienilor de a păstra controlul asupra Văii Iordanului pare acum să fie negociabilă. Această pretenție provine din nevoia de a apăra Israelul de un eventual front estic care, chiar dacă nu reprezintă o amenințare astăzi, ar putea să devină pe viitor.

Prelungirea conflictului și evazivitatea inamicului palestinian fac rău puterii noastre naționale, economiei noastre și valorilor noastre democratice de bază. Este aproape sigur, de exemplu, că, dacă ar fi să se rezolve conflictul, PNB-ul israelian s-ar dubla, s-ar schimba complet noțiunea de bunăstare a tuturor cetățenilor, iar Israelul ar deveni o țară la fel de prosperă ca Elveția sau Olanda. Este așadar clar că, dacă renunțarea la teritorii poate să conducă la rezolvarea conflictului, atunci trebuie făcută această concesie. În ciuda tuturor suferințelor pe care le implică aceasta, renunțarea la terenuri în schimbul încheierii conflictului este un obiectiv care merită sacrificiul. Și, dintr-o perspectivă diferită, morală, fără îndoială că viața umană valorează mai mult decât o bucată de pământ. Acest lucru este cu atât mai adevărat cu cât, de-a lungul timpului, de la conferința de la Biltmore, teritoriul statului Israel continuă să se mărească.

Cu toate acestea, pentru că eu cred că Israelul nu va accepta suveranitatea juridică a palestinienilor asupra Ierusalimului, pentru că Israelul nu poate să absoarbă refugiații palestinieni și pentru că Israelul trebuie să le ceară

palestinienilor să renunțe la pretenția privind „dreptul de întoarcere“, conflictul nu se va termina în viitorul apropiat (am spus asta în 2010). În viitorul apropiat, nu se va rezolva diferența dintre nevoile existențiale ale Israelului și solicitările de bază ale palestinienilor. Prin urmare, după cum au demonstrat-o eșecurile lui Ehud Barak și Ehud Olmert, în 2010 părea imposibilă ajungerea la o înțelegere definitivă. În schimb, am susținut, ar trebui să se elaboreze o strategie care să le permită ambelor părți să își reducă treptat subiectele de dezacord dintre ele. Coexistența israeliano-palestiniană pe termen lung care nu se baza pe un tratat de pace trebuia încurajată. Abia după un deceniu sau mai mult petrecut într-o astfel de coexistență, ar exista șanse ca israelienii și palestinienii să fie în stare să rezove aspectele fundamentale ale conflictului. La momentul în care scriu cartea de față, se poate spune cu certitudine că orice nouă inițiativă diplomatică va necesita o fereastră cuprinsă între jumătate de deceniu și un deceniu ca să se sedimenteze și să ducă la o rezolvare definitivă. Cred că astăzi haosul care domină în Orientul Mijlociu poate să servească drept fereastră de oportunitate pentru realizarea unui acord definitiv în cadrul aranjamentului regional care va urma după epoca organizațiilor ISIS și al-Qaeda.

Conviețuirea israeliano-palestiniană pe termen lung trebuie să se bazeze pe un nou centru de echilibru între părți. Numai dacă se va găsi un astfel de centru va fi posibilă crearea unei noi realități diplomatice durabile, nu doar a unui acord. Pentru a da o adevărată șansă conviețuirii pe termen lung, mai trebuie îndeplinită o condiție – un „Plan Marshall“ pentru Autoritatea Palestiniană, care să ducă la dezvoltarea economiei palestiniene și la ridicarea nivelului de trai. Un astfel de program ar trebui realizat de către țările membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), sub conducerea Statelor Unite și a țărilor arabe bogate, inclusiv cu contribuția Israelului. Pentru a le întări poziția moderaților din societatea palestiniană în fața extremiștilor, rezultatele programului ar trebui să se observe imediat.

S-au spus multe despre avantajele unui acord, spre deosebire de opțiunea unilaterală. Este de preferat, desigur, un acord, însă acesta este posibil numai dacă ai un partener de dialog și numai atunci când există dorința de a ajunge la un compromis. De la Conferința de la Biltmore (și poate chiar mai

devreme de aceasta), partea palestiniană a respins orice propunere de înțelegere care ar fi implicat un compromis și de fiecare dată a primit o lovitură ca răspuns; după fiecare lovitură, palestinienii au devenit și mai încăpățânați, timp în care teritoriul statului Israel a continuat să se mărească.

Conflictul israeliano-palestinian este unic prin prisma câtorva factori:

Partea palestiniană nu îi recunoaște Israelului dreptul de a exista ca stat evreiesc și democratic.

Nu există nici o reconciliere între părți.

Ambele părți revendică același teritoriu.

Israelul nu își poate folosi complet forțele pe care le are la dispoziție atunci când conflictul degenerează în violență.

Palestinienii, care ne sunt adversari, sunt localizați geografic în interiorul teritoriului nostru.

Acordurile noastre de pace cu Egiptul și cu Iordania nu fac decât să sublinieze caracterul distinct al conflictului israeliano-palestinian. Obstacolul celor „trei de nu“ de la Khartoum a fost înlăturat și s-a încheiat epoca în care pacea era un vis de neîmplinit. Cu alte cuvinte, este posibil, prin compromis, să se încheie pacea cu israelienii. Faptul că acest lucru nu s-a întâmplat încă provine din trăsăturile unice ale conflictului, pe care le-am descris mai sus.

Un alt aspect la care sunt deficitare ambele părți îl constituie lipsa de lideri de talia lui Begin, Rabin, Sadat și Hussein. Astfel, în 2010 am prezis că se putea realiza cel mult conviețuirea de un anumit fel sau de altul, din care ar rezulta unul din cele două tipuri de lideri – fie cei care s-ar strădui să ajungă

la un acord, fie cei care ar încerca să își întărească pozițiile pentru o nouă rundă de violențe.

Opțiunea unilaterală nu este modul preferat de acțiune, ci mai degrabă opțiunea de rezervă, o cale de urmat atunci când nu ai cu cine să vorbești, dar când vrei să faci progrese în privința rezolvării conflictului. Exemplele de opțiuni unilaterale pe care le-am susținut personal nu au dus la rezultate semnificative. Mă refer, desigur, la retragerea unilaterală din Liban și la evacuarea din Fâșia Gaza. Aceste concesii israeliene, care nu au cerut nimic în schimb, mai degrabă au dus la extinderea conflictului decât la reducerea sa. Mai mult decât atât, în ambele cazuri, Israelul nu și-a respectat declarațiile de a reacționa dur la orice provocări după mișcările unilaterale, iar pentru asta a plătit un preț în ceea ce privește capacitatea sa de descurajare. Singurul exemplu care s-a dovedit o reușită în timp a fost zidul de securitate, care a avut drept scop să blocheze infiltrarea atentatorilor sinucigași din teritorii în Israel. Motivul pentru care, din 2016, zidul nu a fost încă finalizat îl reprezintă opoziția din partea extremei drepte.

Cu toții iubim viața și majoritatea dintre noi iubim și pacea și adesea ne punem întrebarea: „Sabia va învinge mereu?“ Și eu mă număr printre cei care își pun această întrebare. Însă, în 2010, consideram că nu erau încă îndeplinite condițiile pentru încheierea conflictului. Speram să mă înșel. Însă am ajuns la concluzia că, dacă nu mă înșelam, nu puteam decât să adoptăm o strategie de continuare a gestionării conflictului încercând astfel să îl menținem la foc scăzut pe cât posibil, să identificăm problemele, chiar și pe cele mărunte, asupra cărora puteam să cădem de acord, și să începem să luăm măsuri unilaterale controlate pentru a evita stagnarea. Și până când aveam să încheiem pacea, trebuia să ne menținem capacitatea de descurajare, abilitatea de a repurta victorii decisive, superioritatea economică și tehnologică, alianța cu Statele Unite și puterea națională.

Pe scurt, în 2010, mi se părea că în ciuda voinței și a dorinței noastre de încheia pacea, spre marele meu regret, o analiză la rece a condițiilor mondiale, regionale și locale actuale conducea la concluzia că, în cel mai bun caz, se putea obține o conviețuire fragilă, însoțită de eforturile de a crea un mediu de interese reciproce între părți, care la un moment dat putea să se transforme într-un acord de pace.

A trecut mai bine de jumătate de deceniu, iar speranțele optimiste pe care le aveam în 2010 încă nu s-au împlinit. La jumătatea anului 2016, m-am trezit implicat într-o nouă tentativă de acțiune unilaterală, inițiată de mișcarea Comandanți pentru Securitatea Israelului. Planul mișcării se baza pe o abordarea realistă care recunoștea faptul că împrejurările din acel moment nu erau încă propice pentru o discuție cu privire la problemele esențiale ale unui acord privind un statut definitiv. Planul cuprindea o abordare care se afla undeva între un acord privind statutul definitiv și o capitulare în favoarea realității terorii, a presiunii internaționale și a boicoturilor. Era menit să schimbe situația pe termen scurt și mediu și să pregătească Israelul pentru posibile scenarii extreme – îndeplinirea condițiilor pentru un proces democratic de rezolvare a conflictului sau desființarea Autorității Palestiniene și haosul care ar fi urmat. Ideile principale ale planului includeau următoarele:

Era o inițiativă israeliană care nu depindea de existența unui partener pentru încheierea păcii.

Răspunderea completă, până se ajungea la un acord privind statutul definitiv pentru securitatea din întreaga zonă, trebuia să revină FAI.

Trebuia să existe o separare de palestinieni – trebuia să trăim unii alături de ceilalți, nu unii printre alții.

Eram în favoarea soluției a două state.

Trebuia să se ia măsuri practice în domeniul securității, al vieții civile și economice și al diplomației, care să se aplice în Iudeea și în Samaria, în Ierusalim și în Gaza.

Un aranjament paralel – alternativa la negocierile bilaterale

Potrivit calculelor mele, povestea conflictului israeliano-palestinian a început în anii 1860, odată cu sosirea primilor pionieri evrei, plini de motivație sionistă, din Europa de Est. Înființarea organizației de apărare Hashomer, în 1909, a marcat începutul luptei armate dintre populația evreiască și cea palestiniană. De atunci, conflictul politic dintre cele două popoare nu a încetat nici o clipă.

O constatare importantă care se aplică diverselor momente de răscruce de-a lungul acestei prelungite lupte politice este faptul că, ori de câte ori părțile s-au confruntat cu o propunere concretă din partea superputerilor și a organismelor internaționale, partea israeliană a fost, în general, de acord cu ea, iar partea palestiniană a refuzat-o. O a doua constatare este că, ori de câte ori conflictul a degenerat în confruntare violentă, partea israeliană de obicei a învins, însă obstinația palestinienilor a devenit tot mai accentuată după fiecare înfrângere. Este posibil ca această constatare să fi dus la vorba israeliană: „Nu ai niciodată o a doua șansă în Orientul Mijlociu“. Potrivit unei a treia constatări, la fiecare nouă rundă de negocieri de pace, palestinienii au cerut ca punctul de pornire al negocierilor să fie ultima concesie făcută de israelieni în runda anterioară.

Politica mondială din ultimii ani a fost caracterizată de multe schimbări, ceea ce a creat o imagine geostrategică generală de instabilitate și de tulburări în multe zone, mai ales în Orientul Mijlociu. Uniunea Sovietică – stat care în anii 1950 și 1960 își crease în Orientul Mijlociu un statut asemănător cu cel al Statelor Unite – a fost alungată din Egipt în 1972, însă și-a menținut în parte statutul în Siria. Astăzi, Rusia încearcă să își recapete rolul activ în Orientul Mijlociu prin intervenția militară din Siria și prin crearea de infrastructuri terestre, navale și aeriene controlate de ei pe termen nedeterminat. Aceasta este o strategie căreia președintele Obama a preferat să nu i se opună.

Au existat semne că președintele Obama intenționa să reducă implicarea americană în Orientul Mijlociu. Dacă aceste indicii au fost adevărate, cred că această abordare a fost una greșită. În orice caz, Statele Unite nu își pot permite să abandoneze Orientul Mijlociu. Chiar și cei care susțin că zonele de instabilitate din Marea Chinei (conflictele japonezo-chinez și filipinezo-

chinez), din Peninsula Coreeană (dintre Coreea de Nord și Coreea de Sud) și de la granița indiano-pakistaneză sunt importante și sensibile nu pot ignora potențialul distructiv al Orientului Mijlociu ca punct fierbinte aproape etern și ca regiune în care „ciocnirea civilizațiilor“ Occidentului și a islamului radical a fost cât se poate de puternică în ultimele decenii. Statele Unite, dacă doresc să influențeze și să contribuie la stabilitatea din Orientul Mijlociu, nu vor reuși să facă asta fără o prezență fizică – și nu neapărat militară – în zonă.

Impresia că principala sursă de instabilitate din Orientul Mijlociu este conflictul arabo-israelian, care în ultimele câteva decenii s-a limitat la conflictul israeliano-palestinian, este complet eronată. Oricum, soluționarea acestui conflict ar putea crea posibilitatea unei mai mari stabilități în regiune și a unei creșteri considerabile a influenței SUA aici, din punct de vedere diplomatic și fără implicarea forțelor militare.

Vreme de mulți ani, de fapt din 1949, anul în care s-au semnat acordurile de armistițiu cu statele arabe după Războiul de Independență, Israelul a încercat să ajungă la acorduri de pace cu vecinii săi și cu palestinienii prin negocieri bilaterale cu fiecare parte separat, de obicei (dar nu întotdeauna) cu medierea sau implicarea Statelor Unite; el și-a exprimat în schimb rezerva sau chiar opoziția vehementă față de negocierile cu o coaliție panarabă. Israelul a adoptat această poziție din multe motive, dar cred că nu este locul potrivit să le discutăm sau să analizăm dacă acestea au fost îndreptățite sau nu.

Abordarea bilaterală a condus până acum la două acorduri de pace – unul cu Egiptul, care s-a realizat cu implicarea intensă a Statelor Unite în cele mai multe faze ale negocierilor, și unul cu Iordania, care s-a realizat fără implicare americană.

Pe de altă parte, încercările de a ajunge la un acord de pace sau la un aranjament pe termen lung cu palestinienii au eșuat până acum, atât cele discutate bilateral fără implicarea vreunei terțe părți, cât și cele cu implicare din partea Statelor Unite. Acordurile de la Oslo nu au fost la nivelul speranțelor legate de ele, după cum vor confirma cei care le-au susținut.

Unii comentatori arabi și-au exprimat opinia că unul dintre motivele principale ale prelungirii conflictului israeliano-palestinian a fost dorința statelor arabe de a-l menține „la foc scăzut“ ca „adeziv“ conceptual menit să unească întreaga națiune arabă. Noțiunea de panarabism, care a servit odinioară ca „adeziv“ unificator al țărilor arabe, s-a evaporat de-a lungul anilor până când a dispărut complet în cele din urmă în timpul Războiului din Golf din 1991, când statele arabe au luptat împotriva surorii lor, Irakul.

Susțin că statele arabe, sigur cele mai moderate dintre ele, sunt sătule de conflictul israeliano-palestinian, doresc ca acesta să se termine și consideră că palestinienii au ridicat obstacole și au adoptat abordări distructive în cursul negocierilor. Ca să clarific acest aspect, vă voi prezenta câteva exemple din experiența mea personală, legată de problema întâlnirilor cu liderii arabi din cursul mandatului meu de director al Mossadului (din 1989 până în 1996):

În cursul unei întâlniri tripartite cu un anumit lider arab, ori de câte ori venea vorba despre Arafat sau despre palestinieni, acesta folosea niște cuvinte în arabă care nu se pot publica.

La o întâlnire cu un alt lider, când l-am întrebat câți palestinieni erau în țara lui, acesta s-a uitat urât la mine și mi-a spus: „Nu există palestinieni la mine-n țară și nici nu vor exista vreodată“.

În cursul numeroaselor întâlniri cu regele Hussein, ori de câte ori se pomenea numele conducătorului palestinian, acesta scotea un oftat disperat. Și, după cum am menționat mai devreme, în ajunul semnării Acordurilor de la Oslo, regele Hussein i-a spus prim-ministrului Rabin: „Până acum am suportat eu săruturile umede ale lui Arafat – acum este rândul dumneavoastră!“

La întâlnirea cu un alt lider, regele Hussein i-a descris pe palestinieni ca fiind „durerea de cap a lumii arabe“.

Întâlnirea descrisă mai sus, precum și altele, a fost secretă și la ea au participat numai câteva persoane, fără să se fi făcut nici un fel de înregistrări sau procese-verbale. Prin urmare, cred că atitudinile exprimate față de palestinieni și liderii acestora au fost reale, spre deosebire de cele exprimate la întâlnirile oficiale consemnate, la care vorbitorii sunt în mod firesc prudenți în declarații.

La sfârșitul Primului Război din Golf, din 1991, în cursul căruia Arafat l-a susținut pe Saddam Hussein, conducătorul Kuwaitului a expulzat, în 48 de ore, circa 300 000 de palestinieni care trăiau acolo. De atunci, acestora nu li s-a mai permis să se întoarcă în Kuwait.

Având în vedere eșecul negocierilor bilaterale, a venit momentul găsirii unei direcții diferite – un aranjament paralel care să includă o soluție definitivă pentru conflictul dintre Israel și palestinieni și care se va realiza prin negocieri care implică o coaliție a acelor țări arabe ce au fost de acord în principiu să încheie pacea cu Israelul. Mijlocul prin care să avanseze astfel de negocieri există deja, sub forma Inițiativei Saudite din 2002, care a fost adoptată oficial de către Liga Arabă în 2003 și care a fost ratificată în mod periodic de către Ligă.

Pentru a înțelege șansele de succes ale unor astfel de negocieri, trebuie să ne întoarcem în timp la ceremonia care a avut loc cu mai mult de 20 de ani în urmă la Cairo. Pe 4 mai 1994, prim-ministrul israelian Yitzhak Rabin și președintele OEP, Yasser Arafat, au fost invitați la Cairo ca să semneze Acordul Gaza-Ierihon. Prin acest acord, care a reprezentat continuarea și implementarea Declarației de Principii semnate pe peluza din fața Casei Albe pe 13 septembrie 1993, s-a înființat Autoritatea Palestiniană (AP), autonomă, cu putere legislativă, și s-a realizat transferul Fâșiei Gaza și a zonei Ierihonului către palestinieni. Președintele egiptean Hosni Mubarak și miniștrii de externe ai Statelor Unite și ai Rusiei au fost invitați să asiste la ceremonie ca martori.

În timpul ceremoniei a avut loc un incident: Rabin și-a dat seama că Arafat ezita să semneze hărțile care erau anexate la acord și care făceau parte integrantă din acesta. A avut loc un schimb dur de replici și ceremonia s-a suspendat pentru jumătate de oră. Arafat o ținea pe a lui și a existat teama că acordul nu va fi semnat. Mubarak, care încă de la începutul incidentului

nu și-a ascuns furia față de Arafat, s-a apropiat de el și în direct, la televizor (!), l-a înjurat în arabă și i-a spus în văzul tuturor: „Semnează, javră!“ Arafat a cedat și a semnat.

Nici americanul John Kerry, nici francezul Laurent Fabius, nici Ban Ki-moon, de la ONU, nu îl pot înfrunta pe Abu Mazen sau pe vreun alt lider palestinian și să îi ordone: „Semnează, javră!“ Însă regele saudit, președintele egiptean, prinții statelor din Golf și alții o pot face. Aceștia nu numai că au puterea să o facă pentru că se numără printre finanțatorii Autorității Palestiniene, ci, fapt mai important, au autoritatea morală de lideri ai lumii arabe. Evenimentul descris aici mă convinge de faptul că, dacă ar exista negocieri la care să participe Arabia Saudită, Egiptul, Iordania și statele din Golf, există destule șanse ca presiunea din partea acestor participanți să influențeze semnarea de către palestinieni. Și chiar dacă nu ar face-o, tot ar merita încercat.

Deci, ce este Inițiativa Arabă pentru Pace, propusă de Arabia Saudită?[4]

Consiliul Ligii Statelor Arabe la nivel de summit, la cea de-a 14-a sa adunare ordinară:

Reconfirmă decizia luată în iunie 1996 la summitul arab extraordinar de la Cairo că o pace justă și globală în Orientul Mijlociu este opțiunea strategică a țărilor arabe, care urmează să se realizeze potrivit legislației internaționale și care ar implica un angajament similar din partea guvernului israelian.

După ce a ascultat declarația făcută de înălțimea sa regală prințul Abdullah Bin Abdullaziz, prințul moștenitor al Regatului Arabiei Saudite, prin care Înălțimea Sa și-a prezentat inițiativa, solicitând completa retragere a israelienilor din toate teritoriile arabe ocupate din iunie 1967, pentru implementarea Rezoluțiilor Consiliului de Securitate 242 și 338, reafirmate de Conferința de la Madrid din 1991 și de principiul pământ pentru pace, și acceptarea de către Israel a unui stat palestinian independent, cu Ierusalimul de Est drept capitală, în schimbul stabilirii de relații normale în contextul unei păci globale cu Israelul.

Emanând din convingerea țărilor arabe că o soluție militară a acestui conflict nu va duce la pace și nu le va oferi siguranță părților, consiliul:

1. Îi solicită Israelului să își modifice politicile și să declare că o pace justă se numără printre opțiunile sale strategice.

2. Face apoi apel la Israel ca să afirme:

a. Retragerea totală a israelienilor din toate teritoriile ocupate din 1967, inclusiv de pe Înălțimile Golan și până la liniile de la 4 iunie 1967, precum și din restul teritoriilor libaneze ocupate din sudul Libanului.

b. Ajungerea la o soluție justă în problema refugiaților palestinieni care să fie aprobată potrivit Rezoluției 194 a Adunării Generale a ONU.

c. Acceptarea înființării unui stat palestinian suveran și independent pe teritoriile palestiniene ocupate începând cu 4 iunie 1967 din Cisiordania și Fâșia Gaza, care să aibă drept capitală Ierusalimul de Est.

3. În consecință, țările arabe afirmă următoarele:

a. Să se considere încheiat conflictul arabo-israelian, să se încheie un acord de pace cu Israelul și să se asigure securitatea tuturor statelor din regiune.

b. Să se stabilească relații normale cu Israelul în cadrul acestei păci globale.

4. Asigură respingerea tuturor formelor de transfer de autoritate palestiniană care contravin circumstanțelor speciale ale țărilor arabe gazdă.

5. Face apel la guvernul Israelului și la toți israelienii să accepte această inițiativă pentru a asigura perspectiva păcii și pentru a opri noi vărsări de sânge, permițându-le țărilor arabe și Israelului să trăiască în pace și bună vecinătate și să le ofere generațiilor viitoare siguranță, stabilitate și prosperitate.

6. Invită comunitatea internațională și toate țările și organizațiile să susțină această inițiativă.

7. Îi solicită președintelui summitului să formeze o comisie specială alcătuită din unele dintre statele sale membre interesate și din secretarul general al Ligii Statelor Arabe pentru a stabili contactele necesare în vederea câștigării susținerii pentru această inițiativă la toate nivelurile, mai ales din partea Națiunilor Unite, a Consiliului de Securitate, a Statelor Unite ale Americii, a Federației Ruse, a statelor musulmane și a Uniunii Europene.

Reacții

Președintele Obama a fost citat că ar fi spus că ar putea să nu fie de acord cu fiecare aspect al propunerii, dar prezentarea a ceva atât de important era o dovadă de mare curaj.

Brent Scowcroft și Zbigniew Brzezinski, care au fost la diverse momente consilieri de securitate națională ai SUA, au scris că elementele principale ale unui astfel de acord erau bine cunoscute și că președintele SUA trebuia să declare public că parametrii de bază ai unei păci juste ar trebui să cuprindă următoarele patru elemente principale: granițele din 1967, cu modificări minore, reciproce și convenite de părți; despăgubiri în locul „dreptului de întoarcere“ pentru refugiații palestinieni; Ierusalimul – capitală a celor două popoare și un stat palestinian demilitarizat. În plus, s-ar putea să fie nevoie de ceva în plus pentru a răspunde îngrijorării israelienilor cu privire la securitate, ceva ce guvernul palestinian nu ar fi în

stare să furnizeze. Această problemă ar putea fi rezolvată prin trimiterea unei forțe internaționale de menținere a păcii, precum cea a NATO.

Bine cunoscutul ziarist Thomas Friedman s-a plâns că Liga Arabă nu a știut să își „vândă“ cum trebuie propunerea. Potrivit acestuia, regele Abdullah al Arabiei Saudite ar fi trebuit să se ducă în Israel cu avionul (după cum făcuse Sadat) și să facă patru opriri: la Moscheea Al Aqsa din Ierusalimul de Est, la Ramallah, unde putea să se adreseze parlamentului palestinian, la Yad Vashem și în cele din urmă în Knesset – parlamentul israelian –, unde putea să își prezinte oficial inițiativa de pace.

Ban Ki-moon a fost citat că ar fi declarat că inițiativa Ligii Arabe a transmis un semnal clar că și lumea arabă tânjea după pace.

Reacția negativă israeliană aproape instantanee se poate explica prin faptul că israelienii au interpretat propunerea în sensul „n-aveți de ales“ și prin faptul că făcea trimitere la Rezoluția 194 a ONU în contextul problemei refugiaților. Ultimul aspect care i-a deranjat pe israelieni a fost faptul că, potrivit propunerii, Israelul avea să beneficieze de schimbările promise numai după ce urma să își îndeplinească partea de obligații. Totuși, trebuie să remarcăm faptul că în diversele runde de negocieri care au avut loc între părți din anul 2002, destul de multe aspecte din propunerea Ligii Arabe au fost ajustate. În problema teritorială, s-a adăugat componenta schimburilor unor zone, precum și consimțământul palestinienilor cu privire la blocurile de așezări rămase în teritoriile aflate sub suveranitate israeliană, în schimbul unei compensații teritoriale adecvate. Palestinienii și-au relaxat poziția în problema refugiaților referitoare la formularea din propunerea Ligii și au dat semne că ar putea să fie mai flexibili și pe tema Ierusalimului. S-a convenit, de asemenea, ca statul palestinian să fie demilitarizat.

În ianuarie 2007, lumea arabă i-a semnalat Israelului faptul că inițiativa nu era bătută în cuie, ci era mai degrabă o bază pentru negocieri. La 8 iulie 2014, prințul saudit Turki al-Faisal a publicat un articol în Ha’aretz în care declara explicit faptul că propunerea nu era un text final, ci un cadru de negociere.

Discuție

Utilizarea Inițiativei Saudite ca instrument pentru promovarea unei înțelegeri regionale va necesita eforturi diplomatice și intelectuale din partea tuturor țărilor implicate. Acest lucru va avea nevoie de un mod creativ, neconvențional de a gândi, dincolo de modelele pe care și le-au creat ambele părți pe parcursul conflictului. După cum am menționat, conflictul israeliano-palestinian este unic sub câteva aspecte:

Nu există o recunoaștere reală și reciprocă a dreptului de a exista al celeilalte părți.

Nu există o reconciliere reciprocă.

Există pretenții de ambele părți cu privire la același teritoriu.

Tipul conflictului armat (asimetric) și spațiul conflictului (câmpul de luptă civil) nu îi permit Israelului să își folosească toată capacitatea militară.

Inamicul nostru – palestinienii – trăiește din punct de vedere geografic în interiorul granițelor noastre.

Pacea noastră cu Egiptul și cu Iordania nu face decât să sublinieze unicitatea conflictului israeliano-palestinian și greutatea obiectivă de a găsi o soluție pentru acesta. Dintre problemele esențiale ale conflictului, două sunt ancorate în etosul național, cultural și religios al palestinienilor. Acestea sunt, desigur, „dreptul de întoarcere“ și locurile sfinte din Ierusalim („Bazinul Sfânt“).

Propun o formulă simetrică prin care palestinienii înțeleg că „dreptul de întoarcere“ este un vis nerealist, înrădăcinat în valorile lor național-istorice. În același stil, sugerez că echivalentul israelian al acestui vis este viziunea unui „Mare Israel“ și același raționament i se aplică și Ierusalimului.

Convingerea sau aspirația că „îmi aparține cu totul“ va trebui abandonată de fiecare dintre părți. Ambele părți trebuie să învețe să își accepte reciproc fanteziile și să se abțină de la a le interpreta drept casus belli. Conviețuirea va slăbi în timp intensitatea fanteziei de ambele părți. Pentru a adopta cu adevărat procesul la care mă refer acum, este esențial să avem lideri de calibrul lui Begin și Sadat sau Rabin și Hussein.

„Primăvara arabă“ din Orientul Mijlociu a creat în această regiune un gen de instabilitate cum nu am mai văzut de la sfârșitul Primului Război Mondial. Factorul care scoate cel mai mult în evidență această instabilitate este componenta sa religioasă, care a dus lumea înapoi în epoca „ciocnirii civilizațiilor“. Cititorul poate foarte bine să întrebe: „Cum poate un Orient Mijlociu aflat într-o asemenea stare de haos să progreseze în urma semnării unui acord de pace?“ Ei bine, în acest haos se pot vedea o serie de variabile, unele necesare și altele de dorit, în jurul cărora se poate schița o structură geopolitică și strategică demnă de analizat.

La nivel de implementare, fără îndoială că inițiativa va necesita implicarea americanilor și poate chiar și un angajament profund. O asemenea implicare poate fi realizată numai după ce următorii președinți ai SUA vor fi convinși că și partea israeliană, și cea arabă sunt cu adevărat dispuse să accepte principiile prevăzute de inițiativă. Aceștia ar putea să fie convinși nu prin declarații publice, ci, cel puțin în primele faze, prin contacte secrete.

O condiție necesară a progresului inițiativei este convingerea părților, și mai ales a liderilor acestora, că implementarea și succesul vor crea o situație profitabilă pentru ambele părți. Evident, dacă una dintre părți nu este convinsă că va avea de profitat de pe urma inițiativei, șansele de succes ale acesteia vor scădea foarte mult. Cred că toate părțile implicate pot să profite de pe urma Inițiativei Saudite, după cum voi explica mai jos.

Statele Unite

Implicarea Statelor Unite în rezolvarea conflictului arabo-israelian face Washingtonul un partener-cheie în crearea unui Orient Mijlociu în care se dezvoltă un climat de pace, dar și în slăbirea grupurilor islamiste radicale și în răspândirea calmului în întreaga lume islamică.

În ceea ce privește relațiile dintre SUA și Arabia Saudită, care a fost considerată în mod tradițional ca fiind cea mai importantă aliată a Statelor Unite, implicarea americană într-o asemenea inițiativă, care și-a avut originile în Arabia Saudită și în care Arabia Saudită este un partener principal, ar îmbunătăți foarte mult relațiile dintre cele două țări (care au suferit recent din cauza profundei neîncrederi a Arabiei Saudite față de Iran și a rezervelor sale față de acordul nuclear semnat cu Iranul) și ar contribui foarte mult la întărirea rolului Arabiei Saudite și al statelor din Golf de tampon în calea expansionismului iranian. Revenirea americanilor în Orientul Mijlociu pe fondul unei noi ordini regionale și a unui acord israeliano-palestinian ar fi o uriașă lovitură care ar reinstitui statutul Statelor Unite de superputere conducătoare, ar opri expansiunea islamismului radical, ar împiedica revenirea Rusiei în regiune și ar opri răspândirea influenței iraniene.

Arabia Saudită

După cum am explicat mai sus, implicarea americană în progresul inițiativei saudite de pace cu siguranță va îmbunătăți și va întări relațiile dintre cele două țări. Se poate presupune că va reduce și presiunea resimțită uneori de Statele Unite de a lua măsuri privind democratizarea regatului, față de care regimul saudit este sceptic. În acest context, factorii de decizie americani ar trebui să învețe următoarea lecție din revoluțiile Primăverii arabe: opoziția față de un regim autoritar și încercarea de a impune democrația au condus imediat la dictaturi religioase radicale. În ochii conducerii saudite, ceea ce americanii numesc „democratizare“ probabil că va accentua tendințele tribale până la punctul în care se va reveni la situația care caracteriza Imperiul Otoman, înainte ca familia Ibn Saud să reușească să unească toate triburile sub o conducere unică. Tribalismul este o amenințare care atârnă deasupra regimului saudit ca sabia lui Damocle, atât de mult încât, în ciuda scăderii prețurilor la petrol în ultimii ani de la circa 140 de dolari pe baril la 50 de dolari sau mai puțin, guvernul nu a redus alocațiile sociale câtuși de puțin, preferând să se confrunte cu un deficit bugetar, decât să riște tulburări sociale pe plan intern.

Se poate presupune și că această inițiativă, în cadrul căreia Arabia Saudită joacă rolul principal, va fi considerată de conducătorii săi ca fiind o investiție pe termen lung care le va întări alianța strategică cu Statele Unite și va îndepărta și va izola Iranul, principalul rival al Arabiei Saudite în lupta religioasă pentru conducerea lumii islamice și în competiția geostrategică din Orientul Mijlociu și din Golf.

Egiptul

Egiptul are cea mai mare populație dintre statele arabe. În ciuda tuturor eforturilor sale, Egiptul nu a reușit să își reducă suficient rata nașterilor și, din zece în zece luni, țara are încă un milion de noi guri de hrănit. Sursele de venit ale Egiptului sunt insuficiente: Canalul Suez, turismul, energia

(însă în cantități care nu se compară cu cele ale Arabiei Saudite și ale statelor din Golf) și muncitorii din străinătate (egipteni care lucrează în alte țări și trimit bani familiilor). Majoritatea populației încă locuiește în satele de pe malul Nilului, iar pământul este lucrat folosindu-se metode învechite și ineficiente. Cea mai mare parte a teritoriului Egiptului este acoperită de deșert și nu poate fi folosită în scopuri agricole.

Deși în 1948 Egiptul a condus statele arabe care au invadat Israelul cu scopul de a distruge statul evreiesc care se năștea, a fost totodată și primul care s-a îmbarcat într-un proces diplomatic cu Israelul. În 1979, acesta a semnat un amplu acord de pace, în ciuda opoziției Organizației pentru Eliberarea Palestinei, care fusese recunoscută de către lumea arabă drept reprezentanta legitimă a palestinienilor.

Asemenea multor arabi – probabil majoritatea – din Orientul Mijlociu, egiptenii, și în special cei din cercurile de conducere și militare, îi consideră pe palestinieni drept „perturbatori“ nerecunoscători, care nu apreciază numeroasele sacrificii pe care le-au făcut pentru ei națiunile arabe, în frunte cu Egiptul. Se poate presupune destul de sigur că Egiptul ar susține o soluție a conflictului israeliano-palestinian pe care o consideră corectă, dacă aceasta s-ar bucura și de susținerea a două țări de a căror asistență Egiptul este dependent – Statele Unite și Arabia Saudită.

În plus, o astfel de soluție ar ajuta autoritățile egiptene să învingă ISIS și pe partenerii săi din Sinai, precum și să rezolve problema Gazei, care, chiar dacă nu este principala lor preocupare, este o bătaie de cap de care consideră că trebuie să scape înainte de a deveni o adevărată amenințare. O soluție la problema Fâșiei Gaza va fi posibilă numai în cadrul unei inițiative arabe și internaționale. Asta va necesita desființarea UNRWA, care perpetuează problema refugiaților palestinieni (mă voi referi în detaliu la această chestiune într-o secțiune separată mai jos).

Iordania

Încă de la înființarea Regatului Transiordaniei de către britanici, în 1927, a existat un conflict între triburile de beduini, în cea mai mare parte

susținătoare loiale ale familiei regale hașemite, și populația palestiniană, care constituie majoritatea în regat și din care o parte este suspectată că nu ar fi loială monarhiei.

Supraviețuirea actualului regim din Iordania, care până în 1949 și într-o anumită măsură și câțiva ani mai târziu, a depins complet de Marea Britanie, se bazează acum pe susținerea a trei actori: Statele Unite, ca partener strategic; Israelul, care de la înființarea sa teoretic a reprezentat profunzimea strategică a Iordaniei și care are un interes propriu să o protejeze împotriva tentativelor, mai ales din partea Siriei, de subminare a existenței sale, după cum s-a întâmplat în septembrie 1970; și Arabia Saudită, pe care Iordania se bazează pentru susținere economică. În ciuda ostilității istorice dintre familia Ibn-Saud, care conduce Arabia Saudită, și familia hașemită, Arabia Saudită susține Iordania de pe vremea regelui Abdullah I al Iordaniei, bunicul actualului rege, care a ajuns la o înțelegere cu Ibn Saud potrivit căreia saudiții aveau să ajute la finanțarea monarhiei iordaniene; acest acord a rezistat, chiar și în timpul Primului Război din Golf din 1991, în care Iordania a fost de partea Irakului, în vreme ce Arabia Saudită a fost membră importantă a coaliției conduse de SUA împotriva Irakului, precum și baza de lansare pentru efectivele care au eliberat Kuwaitul.

Dacă s-ar realiza un acord între Israel și palestinieni pornind de la Inițiativa Saudită, acesta ar întări bazele monarhiei iordaniene și ar pacifica numeroasa populație palestiniană care trăiește în această țară. Se poate presupune cu un mare grad de certitudine că Iordania ar susține un asemenea acord.

În cadrul noii ordini regionale, prima instaurată după Acordul Sykes-Picot, Regatul Iordaniei ar putea să crească vizibil în ochii opiniei publice mondiale, ceea ce ar fi o mare realizare pentru această țară.

Statele din Golf

Statele din Golf sunt, în general, proamericane, prosaudite și antiiraniene. Un acord israeliano-palestinian în contextul unui aranjament regional bazat

pe Inițiativa Saudită satisface toate aceste interese. Qatarul reprezintă o excepție, alăturându-se Iranului când și-a dat seama că nu se putea neapărat baza pe Statele Unite.

Palestinienii

De la decizia Consiliului Național Palestinian din 1988 de a da o șansă procesului de rezolvare a conflictului pe cale amiabilă, palestinienii s-au trezit prinși în capcană, ceea ce a făcut ca progresul să devină unul dificil, dacă nu chiar imposibil. Ei simt că au o datorie față de refugiații arabi și de descendenții lor și nu sunt dispuși să renunțe la „dreptul de întoarcere“. Pe lângă toate astea, lumea arabă se așteaptă și ca ei să fie paznicii locurilor sfinte din Ierusalim. Israelul, la rândul său, nu le ușurează situația și stârnește suspiciuni (unele dintre ele întemeiate) în rândul lor că vrea să preia noi zone din Cisiordania și să schimbe statu-quoul Muntelui Templului.

Un acord care poartă pecetea aprobării lumii arabe moderate, care lasă deoparte grupurile extremiste, aflat sub patronajul superputerii americane și care va asigura un ajutor financiar generos și pe termen lung din partea Arabiei Saudite este ieșirea cea mai bună și poate chiar singura din această capcană. Iar dacă susținerea acordului propus se află în mâinile statelor arabe participante, palestinienii nu vor putea să îl refuze.

Israelul

Israelienii realiști – care reprezintă majoritatea covârșitoare a conducerii israeliene din întreg spectrul politic, cât și a populației israeliene – înțeleg că în cazul în care se va ajunge la o soluție pentru conflictul cu palestinienii, aceasta se va baza pe o combinație a parametrilor propuși palestinienilor de Ehud Barak la Camp David II, a parametrilor lui Clinton, a „Planului de acțiune“ al președintelui George W. Bush și a acordului (nesemnat) dintre Ehud Olmert și Abu Mazen, toate acestea fiind, de fapt, variante ale aceleiași soluții. Inițiativa Saudită este aproape de acestea. Dacă Israelul

chiar vrea să rezolve conflictul – și cred că vrea – va fi dispus să adopte Inițiativa Saudită ca instrument eficient pentru progresul către o soluție bazată pe aceste linii directoare. Ar trebui reiterat faptul că, de la propunerea de bază din 2002, s-au făcut modificări menite să liniștească Israelul.

Dacă se va face această mișcare, Israelul va recâștiga susținerea lumii și recunoașterea contribuției sale la pacea și stabilitatea regională. O astfel de pace și de stabilitate vor elibera Israelul de povara ocupației și acesta va putea să se ocupe mai eficient și mai bine de problemele interne, precum problemele sociale, educația, sănătatea și infrastructura. Un astfel de acord îi va aduce Israelului un uriaș profit economic.

Plan de acțiune

Cum am lucrat în Mossad vreme de 30 de ani, sunt devotat abordării secrete a negocierilor. Recomandarea mea fără echivoc este că încercarea de a se ajunge la un aranjament paralel trebuie, de la început și până la un anumit punct despre care am să discut mai târziu, să se desfășoare în secret.

Inițiativa unui acord regional trebuie să înceapă cu o întâlnire între prim-ministrul israelian și președintele Statelor Unite, scopul acesteia fiind să se convină următoarele:

1. Participarea comună la inițiativă, care se va desfășura în deplină confidențialitate până la un anumit punct în care țările-partenere vor hotărî să o aducă la cunoștința publicului.

2. Participanții inițiali vor fi Statele Unite, Israelul, Autoritatea Palestiniană, Arabia Saudită, Egiptul, Iordania și statele din Golf. Ulterior, și în funcție de nevoi și de condiții, se vor adăuga noi actori (de exemplu, Marocul și Tunisia).

3. Fiecare parte – Israelul și Statele Unite – va lucra separat cu propriul personal în secret total, pe baza propunerii Ligii Arabe din 2002. Israelul își va rezuma răspunsul la propunere și modificările la aceasta – aspectele cu care este de acord, obiecțiile, propunerile alternative, limitele pe care le impune și întrebările deschise. Pe lângă acordul privind statutul final dintre Israel și palestinieni, Statele Unite vor aborda și problemele legate de doritul acord regional la nivel de puteri și de regiuni (această fază se poate realiza în trei luni de lucru intens).

4. După finalizarea acestei faze, vor avea loc niște întruniri sub conducerea președintelui Statelor Unite, a prim-ministrului Israelului și a unei mici echipe reprezentând fiecare parte pentru o prezentare comună a rezultatelor activității depuse de personalul părții respective, în scopul ajungerii la numărul maxim de înțelegeri și al organizării procedurilor ulterioare.

5. Presupunând că se va ajunge la o înțelegere între pozițiile SUA și israeliană, Statele Unite se vor angaja să convingă sau să atragă Arabia Saudită, Egiptul, Iordania și statele din Golf (în această ordine) și, dacă și când Israelul va anunța că acceptă Inițiativa arabă de pace din 2002, să răspundă pozitiv la modificările aduse la aceasta în rundele de negocieri de până atunci ca bază pentru negocierile privind statutul final dintre Israel și palestinieni.

6. Dacă și când Statele Unite vor atinge obiectivul de mai sus (punctul 5), atunci Israelul va putea să facă o declarație publică. Din acel moment, negocierile pot avea loc în diverse formate, în funcție de problema supusă discuției, în public sau în secret, după caz.

Desigur că acest plan de acțiune este doar o schemă propusă, care poate fi modificată pe parcurs, însă trebuie să subliniem că discuțiile secrete sunt o condiție vitală pentru reușită.

O nouă ordine regională în Orientul Mijlociu: singura cale de ieșire din impas

Această secțiune a fost scrisă inițial după publicarea pe 24 noiembrie 2015 a fotografiei secretarului de stat Kerry și a prim-ministrului Netanyahu, în care expresiile de pe fețele prim-ministrului și secretarului dovedeau relațiile înghețate dintre Israel și palestinieni și relațiile Israelului cu Statele Unite. Pe atunci mă gândeam că poziția noastră geografică în Orientul Mijlociu, care se transformase într-un cazan ce dădea în clocot, avea să ne tragă și pe noi înăuntru dacă nu ne luam măsuri de precauție ca să împiedicăm acest lucru și dacă nu aveam să ne gândim, într-un mod neconvențional, la ce fel de Orient Mijlociu își dorea – și avea nevoie – Israelul ca să meargă înainte după perioada de haos.

De atunci și până în momentul terminării cărții de față (la sfârșitul anului 2017), lumea și Orientul Mijlociu au suferit multe schimbări și răsturnări de situație. Însă toate aceste schimbări nu contrazic ideea centrală a acestei secțiuni, care propune ca „băieții buni“ să creioneze trăsăturile pe care le va avea ziua de după schimbări, pentru a contribui în felul acesta la conturarea planurilor care se întocmesc. Trebuie să se înțeleagă că Orientul Mijlociu asistă la schimbări la fel de ample ca acelea declanșate de Acordul Sykes-Picot, care a produs efecte timp de 100 de ani!

În 2015, presa israeliană și internațională era plină de editoriale și de opinii ale diverșilor comentatori care încercau să dea de capătul dilemei dintre securitate și moralitate în privința abordării de către democrațiile occidentale a luptei împotriva ISIS. Opinia mea personală, oarecum machiavelică, era că, dacă preferăm moralitatea securității cu privire la dușmanul menționat, atunci ceea ce am realiza ar fi să murim mândrindu-ne că am murit mai morali.

Rusia se luptă împotriva ISIS, însă le este clar tuturor că ceea ce este mai important decât înfrângerea acelei grupări teroriste este aspirația de a-și asigura în mod ferm prezența militară în Siria și de a menține regimul lui Bashar al-Assad. În mare măsură, același lucru este valabil și în privința Iranului, care, pe lângă dorința de a menține regimul lui Assad, aspiră și la

crearea unei influențe teritoriale continue din Iran până la Marea Mediterană („Semiluna șiită“). Potrivit estimărilor mele, democrațiile occidentale ar fi fost în stare să se ocupe de ISIS și să ducă la eliminarea sa chiar și fără sprijin rusesc și iranian dacă ar fi dat dovadă de hotărâre și perseverență în această misiune.

Atingerea obiectivului de distrugere a ISIS necesită operațiuni mixte ale forțelor aeriene și terestre. Activitatea aeriană este deja inițiată la momentul scrierii acestui capitol, însă nu este suficient de intensă sau de eficientă. Singura activitate terestră eficientă este cea a kurzilor irakieni, dar nici aceasta nu este suficientă.

Cred că următoarele elemente, dacă se vor realiza, vor putea duce la înfrângerea ISIS:

Trebuie înființat un centru comun de comandă și control de către Statele Unite, Franța și alți membri ai NATO (Marea Britanie? Turcia?), al cărui obiectiv principal să fie propunerea de ținte pe baza informațiilor secrete ale tuturor partenerilor și trimiterea coordonată de forțe aeriene pentru atacarea țintelor respective.

Pentru a fi în stare să învingă ISIS, kurzii din Irak trebuie dotați cu blindate și cu o unitate de artilerie mobilă, care să le ofere spațiu de manevră și putere de foc, după cum trebuie să beneficieze și de susținere aeriană coordonată.

Se poate mări numărul consilierilor militari americani, care să susțină forțele kurde.

Pentru a-i potoli pe turci, care se opun acordării oricărui fel de sprijin kurzilor, se poate ajunge la un acord, în baza căruia cea mai mare parte din armamentul greu furnizat kurzilor să le fie dat cu împrumut și returnat Statelor Unite la sfârșitul campaniei împotriva ISIS.

Efortul serviciilor secrete de a furniza ținte, cu contribuția kurzilor, care sunt pe teren, va reduce daunele colaterale.

Cu toate acestea, oricât de importantă este eliminarea ISIS, aceasta nu este cea mai mare problemă din ziua de astăzi, și nici atunci nu era, la sfârșitul anului 2015. Astăzi, la fel ca și atunci, ne concentrăm eforturile pe elaborarea planurilor de arhitectură geostrategică a viitorului – dacă vreți, un nou „model Sykes-Picot“ – care să fie cel mai potrivit pentru Orientul Mijlociu și pentru lume. Din momentul în care se va stabili această structură, va fi posibil să se întocmească planul optim de acțiune pentru realizarea sa. Cu alte cuvinte, dacă o coaliție ar iniția un război împotriva ISIS fără să aibă un plan clar cu privire la ziua următoare, rezultatele s-ar putea să fie asemănătoare cu cele ale războaielor din Afghanistan, Irak și Libia.

Este adevărat că scena Orientului Mijlociu seamănă cu o bucătărie plină până la refuz cu bucătari, de la puteri mondiale și regionale, până la state individuale, mari și mici, și la bande de teroriști. Nu este realist să sperăm că vom găsi un numitor comun care să satisfacă toate interesele tuturor jucătorilor. De aceea, la sfârșitul anului 2015, mi se părea necesar și posibil să se ajungă la un consens asupra faptului că prioritatea cea mai urgentă era eliminarea amenințării din partea ISIS și că înainte de inițierea unei campanii trebuie să trasăm contururile Orientului Mijlociu, așa cum ne doream să arate acesta după o asemenea campanie. Voi încerca să fac asta în paragrafele următoare. În 2017, acest contur părea și mai probabil pentru mine decât fusese la sfârșitul anului 2015.

Elementele de bază ale noului Orient Mijlociu, după o sută de ani de Sykes-Picot, ar trebui să fie, după părerea mea, următoarele:

Dacă Statele Unite vor să își mențină influența în lume, nu numai că nu trebuie să abandoneze Orientul Mijlociu, ci trebuie să își adâncească implicarea, nu neapărat militară, ci diplomatică, economică și internațională.

Irakul, care până la al Doilea Război Mondial a fost condus de minoritatea sunnită, a devenit un stat șiit care, ca urmare a tuturor revoltelor de acolo, se

află acum sub influența strategică a Iranului. În noul Orient Mijlociu văd un Irak intrat la apă, fără teritoriile ocupate de sunniți și fără Kurdistanul irakian. Statele Unite și țările NATO își vor condiționa recunoașterea influenței Iranului asupra Irakului de ruperea de către primul a legăturilor cu Hezbollahul și de recunoașterea unui stat kurd independent în zona irakiano-siriană.

Kurdistanul independent din interiorul granițelor Irakului de Nord și ale Siriei de Nord va dobândi susținerea Statelor Unite și a NATO și va servi drept stat-tampon între Turcia, la nord, și Orientul Mijlociu, la sud. Deja astăzi Kurdistanul irakian este de fapt independent, lipsindu-i doar o declarație oficială. În plus, kurzii și-au creat o forță terestră eficientă în războiul împotriva ISIS, iar aspirația lor către independență și-au câștigat-o pe drept.

Siria, care este un stat multietnic condus de minoritatea alauită și se bazează pe armele rusești, își va pierde din teritoriu și va cădea sub influența rușilor. În schimbul recunoașterii acestei influențe, Statele Unite și țările din NATO îi vor prezenta Rusiei o serie de solicitări (legate de Ucraina, de statele baltice etc.), inclusiv ca Siria să nu mai susțină Hezbollahul.

„Sunnistanul“ va fi o nouă țară care se va învecina la nord cu Kurdistanul, la est cu Irakul, cu Iordania la sud și cu Siria la vest. Acest nou stat se va afla sub patronaj occidental. Rolul său va fi acela de a oferi o soluție numeroasei populații sunnite din Orientul Mijlociu, care nu are până în prezent nici o expresie teritorială. Va servi și ca tampon între blocul iraniano-irakian din est și Siria și Hezbollahul din vest.[5]

Statul demilitarizat al Palestinei se va înființa pe baza unui acord de pace dintre Israel și palestinieni, cu ajutorul americanilor și al Ligii Arabe, în cadrul noii ordini regionale. Acest acord de pace se va realiza prin negocieri fără condiții preliminare, dar se va baza – ca aspecte neobligatorii – pe propunerea Ligii Arabe din 2002 și pe propunerile prim-ministrului Barak, președintelui Clinton, președintelui H.W. Bush și prim-ministrului Olmert. Israelul își va întări coordonarea diplomatică cu Statele Unite, iar Palestina se va bucura de susținerea Statelor Unite și de asistența generoasă din partea statelor arabe moderate.

Cel mai semnificativ eveniment care a avut loc pe scena mondială de la sfârșitul anului 2015 și până la începutul anului 2017 a fost alegerea lui Donald Trump ca președinte al Statelor Unite. Doctrina lui Obama este de domeniul trecutului, iar cea a lui Trump este în curs de cristalizare și nu există nici o certitudine că va apărea o doctrină coerentă. Judecând după cele nouă luni care au trecut de când a venit Trump la Casa Albă, Statele Unite sunt conduse fără nici o direcție, fără sprijin pe activitatea staffului, fără o procedură organizată de luare a deciziilor, cu multe scandaluri și cu un președinte care folosește Twitterul ca instrument principal.

În noua structură politică regională, va exista un echilibru între Statele Unite și Rusia, chiar dacă acesta nu va fi total simetric, ci acceptabil, cu condiția ca Trump, spre deosebire de predecesorul său, Obama, să fie gata să investească în conturarea noului Orient Mijlociu. Statele Unite vor avea mult spațiu de mișcare față de Rusia dacă se vor hotărî să își restabilească prezența și influența în regiune.

Obiectivul final al lui Putin este să obțină de la americani recunoașterea Rusiei ca superputere, după cum era în epoca Războiului Rece. Este greu de prezis dacă Trump va fi dispus să îi ofere asta lui Putin. Cel puțin unii dintre consilierii lui Trump s-ar opune și ar face tot ce le stă în putință ca să îl determine să nu o facă. Cu toate acestea, chiar și în aceste condiții, există încă loc de negocieri între Statele Unite și Rusia cu privire la Orientul Mijlociu după eradicarea ISIS. Pentru a-l determina pe Putin să fie de acord cu scenariul de mai sus, Trump poate să legitimeze statutul și influența Rusiei într-o Sirie redusă teritorial. Putin ar considera asta drept o răsplată semnificativă – Siria ca bază militară rusească strategică în Orientul Mijlociu, cu posibilitatea de acces direct la Marea Mediterană. Să aibă acces la „apele calde“ a fost visul Rusiei încă de pe vremea țarilor.

În schimbul recunoașterii americane a statutului Rusiei în Siria, Statele Unite și aliații lor vor cere recunoașterea statutului și a influenței lor în Kurdistanul independent, în „Sunnistanul“ independent și în alte țări prooccidentale din Orientul Mijlociu. Ar fi cât se poate de firesc să i se acorde comunității sunnite din Irak propriul teritoriu independent, mai ales ținând cont de faptul că sunniții au deja majoritatea teritorială. „Sunnistanul“ se va bucura de resursele naturale de pe teritoriul său, mai

ales de petrol și de gaze naturale, și va servi drept stat de tranzit pentru energia din Irak și până la Marea Mediterană.

Cât despre conflictul israeliano-palestinian, după decenii întregi în care guvernul israelian a insistat să se poarte negocieri bilaterale (cu fiecare parte arabă în parte), a venit timpul să se încerce strategia discuțiilor multilaterale (am discutat mult despre asta în secțiunea anterioară). Statele Unite joacă un rol principal în conducerea procesului, iar statele arabe moderate – Arabia Saudită, Egiptul, Iordania și statele din Golf – vor contribui, convingând părțile, să își reducă dezacordurile în vederea încheierii unui acord definitiv. Palestinienii vor trebui să găsească o soluție satisfăcătoare pentru Gaza, asupra căreia și țările arabe implicate în proces vor avea o influență semnificativă. Rezolvarea conflictului în problema Gazei se va baza într-un fel sau altul pe o soluție economică sub forma unui „Plan Marshall“, finanțat de lumea arabă bogată, de Statele Unite și se organismele internaționale. Declararea Hamasului ca organizație teroristă va fi posibilă pe fondul noului Orient Mijlociu, care va interzice fenomenul reprezentat de terorismul islamic radical.

Crearea unei noi configurații îndrăznețe în Orientul Mijlociu, după un secol de la Sykes-Picot, ar trebui să aibă susținerea unui organism internațional convenit de părți fie din interiorul, fie din afara Națiunilor Unite, al cărui rol va fi acela de a transforma acest vis în realitate.

Celor care, citind acest capitol, reacționează imediat cu neîncredere, le sugerez să ia o pauză și după aceea să revină și să îl mai citească o dată.

UNRWA: „J’accuse!“

Titlul acestei secțiuni este preluat, desigur, din scrisoarea deschisă a lui Emile Zola cu privire la cazul Dreyfus. Am ales acest titlu pentru că am convingerea că îi va trezi curiozitate cititorului sau cititoarei, care s-ar putea întreba: „Pe cine acuză și de ce anume?“

Ei bine, cu cât analizez mai în profunzime conflictul israeliano-palestinian, cu atât sunt mai convins că noi toți, și mai ales guvernele israeliene de-a

lungul anilor, ducem cea mai mare povară legată de problema refugiaților palestinieni și de creșterea uriașă a numărului acestora, de la 700 000, în 1949, la circa cinci milioane, în 2015. Noi suntem de vină de apariția etosului „dreptului de întoarcere“, care se bazează pe ideea de statut de refugiat, și de transformarea sa într-un obstacol important, probabil chiar obstacolul principal în calea rezolvării conflictului.

Astăzi este acceptat de mulți faptul că problemele principale ale conflictului sunt: (1) Ierusalimul, (2) teritoriul, (3) granițele, (4) aranjamentele legate de securitate și (5) refugiații. Însă cred că problema refugiaților, combinată cu „dreptul de întoarcere“, este mai puternică decât celelalte. Mai cred și că, odată cu trecerea timpului, greutatea problemei refugiaților crește tot mai mult și devine un obstacol în calea păcii, care ar putea chiar să eclipseze toate celelalte probleme luate la un loc.

Prima dată când s-a abordat problema refugiaților într-un cadru internațional a fost după Primul Război Mondial. Distrugerea provocată de război și – chiar și mai mult – redesenarea radicală a granițelor au creat o gravă problemă a refugiaților. Liga Națiunilor, care a fost înființată la sfârșitul războiului, a desemnat un comisar special pentru problemele refugiaților. Acesta a fost Fridtjof Nansen, ambasadorul norvegian la Liga Națiunilor, primul cercetător care a ajuns la Polul Nord, un renumit zoolog și oceanograf și deținătorul recordului mondial la patinaj pe gheață, care avea reputația de a fi impecabil de cinstit și de decent. În calitatea sa de înalt comisar pentru refugiați al Ligii Națiunilor, el a creat „pașaportul Nansen“, un act de identitate pentru persoanele din țări străine, pe care le-a ajutat să emigreze în țări dispuse să le adopte. Peste 50 de țări – cea mai mare parte a țărilor lumii de pe vremea aceea – au recunoscut pașaportul Nansen, iar acesta a ajutat zeci de mii de oameni să se mute în alte țări. Printre personalitățile celebre care au emigrat cu pașaportul Nansen s-au numărat pictorul Marc Chagall, compozitorul Igor Stravinsky și balerina Anna Pavlova. Nansen a reușit și să adune sume foarte mari pentru ajutorarea victimelor foametei care a lovit Rusia din 1919 până în 1922, după războiul civil. Probabil că realizarea sa cea mai mare a fost rolul pe care l-a jucat la negocierea acordului privind schimbul de populație dintre Turcia și Grecia, în care peste un milion de greci au plecat din zonele controlate de turci și jumătate de milion de turci au părăsit teritoriile

controlate de greci, totul într-un mod organizat și ordonat, care a inclus și despăgubiri materiale. Pentru asta și pentru alte realizări, în anul 1922 Nansen a primit Premiul Nobel pentru Pace.

Problema refugiaților de la sfârșitul Primul Război Mondial a fost eclipsată de problema apărută în 1945, la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Zeci de mii de refugiați din toată Europa trebuiau să se restabilească, iar asta în timp ce continentul își revenea după cumplita distrugere provocată de război. Anii de după război au fost folosiți de puteri ca să remodeleze și să vindece lumea. Au fost necesari cinci ani pentru ca Națiunile Unite să înființeze Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), în 1950, care a definit termenul de refugiați în Convenția ONU privind statutul refugiaților, ratificată în 1951. Potrivit acestei definiții, refugiatul este persoana care se află în afara țării a cărei cetățenie o are, care are temeri justificate de a fi persecutată pe baza rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice, și care nu poate sau nu dorește protecția acestei țări sau să se întoarcă acolo, de teamă că va fi persecutată.

Misiunea UNCHR, încă de la înființarea sa, a fost aceea de a rezolva problema refugiaților prin stabilirea lor altundeva și, într-adevăr, și-a îndeplinit această misiune. Și astăzi agenția continuă să se ocupe și să rezolve problemele oamenilor din întreaga lume care au devenit refugiați ca urmare a diverselor războaie.

Lupta pentru înființarea statului Israel, Războiul de Independență care a izbucnit imediat după declararea înființării statului și responsabilitatea pe care și-a asumat-o Israelul cu privire la supraviețuitorii Holocaustului și la refugiații evrei sunt, cred, comparabile ca magnitudine cu ororile celui de-al Doilea Război Mondial însuși. Este singura explicație pe care pot să o dau la întrebarea de ce părinții fondatori și toate guvernele Israelului nu au înțeles ceva evident: că nefericitul vot din 1949 de la Națiunile Unite (dat cu un an înainte de înființarea UNCHR) privind crearea Agenției Organizației Națiunilor Unite de Ajutorare și Lucrări (UNRWA) a fost sămânța sădită de țările arabe și musulmane, folosindu-și majoritatea automată de la ONU, în scopul perpetuării problemei refugiaților

palestinieni. Sămânța a încolțit și a devenit plantă, copac și apoi o junglă cu care acum este imposibil să te lupți.

Potrivit estimărilor mele, prioritățile lui Ben-Gurion de pe vremea aceea erau, mai întâi, înființarea statului, a instituțiilor acestuia și a unui guvern organizat – în toiul luptelor armate și al războiului –, apoi, imigrația în masă către Israel – privită atât ca datorie a statului față de supraviețuitorii Holocaustului din Europa, cât și ca modalitate de schimbare a structurii demografice a țării. Ben-Gurion a văzut rezolvarea conflictului și realizarea păcii ca pe un vis pentru viitor, nu ca pe un obiectiv care se putea realiza în viitorul apropiat. Asta pentru că arabii nu luau în calcul nici un fel de conviețuire cu statul evreu, ci urmăreau numai să îl distrugă. Acesta a fost raționamentul care i-a condus pe arabi pe când făceau presiuni să se găsească o definiție a refugiaților palestinieni care să fie complet diferită de definiția dată altor refugiați; aceștia căutau să mențină statutul refugiaților palestinieni, nu să le rezolve problema. De aceea, au insistat cu încăpățânare ca Israelul să accepte în totalitate principiul de „drept de întoarcere“ – prin care toți cei care erau considerați refugiați, fără excepție, se puteau întoarce la locuințele lor. Acesta este un principiu care nu se aplică altor refugiați, de nicăieri și din nici un război. Această pretenție a fost, de asemenea, formulată în termeni de genul „totul sau nimic“ – adică s-a refuzat începerea negocierilor cu privire la numărul de refugiați care ar avea voie să se întoarcă, la criteriile aplicabile celor care ar avea voie să se întoarcă, la programul revenirilor și așa mai departe.

Această atitudine rigidă, pe care o vom detalia mai jos, i-a convenit Israelului, care solicita recunoașterea legăturii dintre negocierile de pace și soluția la problema refugiaților. Atât timp cât arabii își menținеau poziția pe principiul „totul sau nimic“, Israelul putea să evite relativ ușor să se ocupe de problema refugiaților. Exista un organism care urma să finanțeze acoperirea nevoilor de bază ale refugiaților fără ca Israelul (care era pe atunci sărac și încerca să achite cheltuielile legate de asimilarea imigranților săraci lipiți, al căror număr îl depășea cu mult pe cel al populației locale, problemă cu care nu s-a confruntat nici o altă țară vreodată) să suporte vreo povară financiară. În plus, după eșecul Conferinței de la Lausanne (discutat mai jos), nu a mai existat nici o presiune internațională ca Israelul să participe la rezolvarea problemei. Refugiații au devenit o dilemă eternă.

UNRWA a hotărât, din motive lesne de înțeles, să îi definească pe refugiații palestinieni într-un mod aparte. UNRWA și-a asumat responsabilitatea eternă de a susține acest unic grup de refugiați din lume care nu întrunea condițiile teritoriale ale statutului de refugiat, pentru că aceștia nu erau cetățenii unui stat, ci supuși ai Mandatului Britanic. Demnitarii de la ONU au dezbătut definirea statutului de refugiat și probabil că s-au contrazis în privința acesteia și au găsit o definiție șireată care eu unul nu cred că îndeplinește câtuși de puțin vreun criteriu juridic sau moral.

Agenția a stabilit ca refugiații palestinieni să fie definiți ca „persoanele a căror reședință normală [interesantă definiție! De ce nu se folosește termenul de domiciliu?] a fost în Palestina în perioada cuprinsă între 1 iunie 1946 și 15 mai 1948 [data încetării Mandatului Britanic!] și care și-au pierdut atât locuința, cât și mijloacele de trai ca urmare a conflictului din 1948. Și urmașii refugiaților palestinieni de sex masculin, inclusiv copiii legal adoptați, au dreptul să se înscrie pentru înregistrare (ca refugiați)“.

Demnitarii ONU care au formulat definiția refugiaților palestinieni și-au luat libertatea de a inventa un nou tip de ființă umană – un refugiat etern, atât el, cât și urmașii săi, în vecii vecilor. Acești demnitari au considerat că este în puterea lor să transforme și statul Israel într-un „debitor“ al acestei polițe de asigurare. Raționamentul care a stat la baza acestei definiții a fost în sensul că problema refugiaților urma să fie una temporară, pentru că era o chestiune de scurt timp până ca arabii să îi învingă pe evrei și ca refugiații să se întoarcă toți în Palestina. Aceasta a fost și o încercare de a considera Israelul ca debitor la toate negocierile viitoare, care aveau să depindă de acordul evreilor de a permite întoarcerea refugiaților. Așa a apărut termenul de drept de întoarcere.

UNRWA și-a luat și libertatea de a stabili cel mai mic nivel posibil de criterii pentru includerea cuiva în „polița de asigurare“ a refugiaților palestinieni; oricine locuia la un moment dat într-un anumit loc de pe planetă vreme de mai puțin de doi ani, precum și urmașii săi și cei pe care i-a adoptat, avea să beneficieze de acea asigurare pentru totdeauna.

Potrivit estimărilor oficiale, numărul arabilor care trăiau pe teritoriul Mandatului Britanic înainte de izbucnirea Războiului de Independență era între 1,3 și 1,4 milioane. Aproximativ 400 000 dintre ei au rămas pe

teritoriul ocupat de Legiunea Iordaniană („Cisiordania“). Circa 150 000 se aflau în Fâșia Gaza, care a fost ocupată de armata egipteană. (Aceste cifre includ atât locuitorii inițiali din acele zone, cât și pe cei care s-au mutat sau au fost aduși acolo în timpul războiului sau ca urmare a acestuia.) Aproximativ 105 000 de arabi au rămas în statul Israel, iar acest număr a crescut până la aproximativ 156 000 după ce Israelul a fost de acord să accepte circa 50 000 de arabi pentru întregirea familiilor. Aceste cifre arată că numărul palestinienilor alungați din casele lor în 1948 a fost undeva între 600 000 și 750 000. Însă în 2015, „clubul refugiaților palestinieni“ număra circa cinci milioane de membri, preconizându-se să ajungă la șase milioane în 2020!

În cartea sa Apariția problemei refugiaților palestinieni, 1947-1949, istoricul Benny Morris subliniază că ideea de mutare nu a apărut în mintea liderilor sioniști ca platformă politică sau ca plan general.[6] El mai subliniază și că nu a existat niciodată o decizie de expulzare a arabilor. La o conferință din noiembrie 2003 pe tema refugiaților și a „dreptului de întoarcere“, Morris a afirmat că strămutarea unei mari părți a populației, poate chiar a majorității celor 700 000, nu a avut loc în afara Palestinei (adică teritoriul Mandatului Britanic), ci în interiorul acesteia și că, în consecință, aceste persoane nu erau refugiați potrivit normelor dreptului internațional.

Mai mult decât atât, a susținut el, urmașii acestora nu ar trebui să fie considerați refugiați. De la sfârșitul lui 1947 și până în mai 1948, confruntările sângeroase au reprezentat, de fapt, un „război civil“ inițiat de arabi împotriva comunității evreiești din Palestina sub Mandat Britanic (Yishuv). Evreii au avut un avantaj pentru că au fost mai dedicați și mai hotărâți. În plus, obiectivele stabilite de majoritatea liderilor arabi, când au instigat la ostilități în noiembrie-decembrie 1947 și în timpul invaziei din mai 1948, au fost de a distruge statul evreiesc și probabil chiar Yishuvul. Yishuvul s-a temut că palestinienii și ulterior statele arabe aveau să încerce să realizeze o versiune a Holocaustului în Orientul Mijlociu, la mai puțin de trei ani de la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial. În acest context, trebuie să menționăm că unul dintre cei mai cunoscuți lideri ai naționalismului palestinian de pe vremea aceea a fost Haj Amin al-Husseini, admirator declarat al lui Adolf Hitler, care nu și-a ascuns niciodată susținerea față de ideea de anihilare a poporului evreu. Comandantul

„Armatei Arabe de Eliberare“ care a luptat în nord, Fawzi al-Qawukji, era și el simpatizant al naziștilor și a locuit în Germania o vreme în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Benny Morris explică faptul că, din 1947 până în 1950, problema refugiaților palestinieni a cunoscut patru faze și jumătate.

Prima fază, de la sfârșitul lui noiembrie 1947 și până la sfârșitul lui martie 1948, a avut loc atunci când circa 100 000 de refugiați și-au părăsit casele în mod voluntar. Acest exil liber consimțit a reprezentat continuarea unui fenomen asemănător care a avut loc în timpul Revoltei Arabe, din 1936 și până în 1939. Trebuie să menționăm în acest context că aproape toți membrii Înaltului Comitet Arab au fost în afara Palestinei până în martie 1948, la fel ca și conducerea politică a orașelor și a unelor sate. Iar atunci când lipsesc conducătorii, turmele se împrăștie. În încheierea cărții sale, în care Morris detaliază motivele fugii arabilor din cursul primei faze, din noiembrie 1947 și până în martie 1948, în care, după cum am menționat, circa 100 000 de locuitori arabi au plecat din orașele și satele care urmau să facă parte din statul Israel potrivit Planului de împărțire al ONU, nu se atribuie părții israeliene nici o acțiune menită să îi forțeze sau să îi încurajeze pe arabi să fugă, chiar dacă în această perioadă au existat în fiecare zi confruntări între cele două populații în orașele mixte, precum și pe șosele și în zonele agricole.

A doua fază a avut loc din aprilie până în iunie 1948. În cursul acestei perioade, alte 300 000 de arabi au plecat, au fugit sau au fost expulzați. Partea cu expulzarea, chiar dacă nu a fost o politică stabilită de israelieni, a fost consecința convingerii că urma să aibă loc o invazie din partea armatelor regulate ale statelor arabe imediat după terminarea Mandatului, pe 15 mai 1948, și că până la acea dată trebuia să se facă tot posibilul pentru a împiedica formarea unei „a cincea coloane“ care să lupte de partea arabă. Nici „Planul D“ (a se vedea mai jos), nici vreun alt document nu a conținut vreun ordin clar de deportare, fie de pe teritoriile statului Israel, potrivit Planului de împărțire, fie de pe alte teritorii. Cu toate acestea, a existat accepția generală că era cu atât mai bine, cu cât numărul arabilor din statul evreiesc era mai mic și că „Planul D“ lăsa această chestiune la latitudinea comandanților de brigăzi.

Înaltul Comitet Arab, anticipând invazia armatelor arabe, i-a îndemnat pe locuitorii arabi să evacueze femeile, copiii și vârstnicii din locuințe. Încurajarea acestora a dat rezultate pe teren, mulți arabi răspunzând apelului. Astfel, Mufti al-Husseini a contribuit în mod semnificativ la fuga în masă a arabilor.

A treia fază a avut loc din iunie până în septembrie 1948. În această perioadă, guvernul israelian a luat decizia strategică de a nu le premite refugiaților să se întoarcă la locuințele lor. A fost o decizie corectă și adecvată, care a asigurat supraviețuirea statului Israel (părere împărtășită și de Benny Morris). În timpul „Bătăliilor de zece zile" de la jumătatea lui iulie 1948, forțele israeliene au atacat orașele Lod, Ramla și Nazaret. Au fost expulzați circa 50 000 de arabi din Lod și Ramla (cea mai mare expulzare a războiului). Motivul acesteia a fost faptul că aceste două orașe blocau trecerea din Tel Aviv înspre est și se aflau în spatele Latrunului, unde controlul arab era principalul obstacol în calea eliberării șoselei care ducea la Ierusalim. Spre deosebire de Lod și Ramla, unde s-au emis ordine de expulzare a locuitorilor, în Nazaret nu s-a emis un astfel de ordin. Acolo, locuitorii care nu au fugit au rămas în casele lor și au continuat să locuiască în oraș chiar și după ocuparea acestuia de către israelieni.

A patra fază a avut loc în octombrie și noiembrie 1948. În aceste luni au fost lansate operațiunile „Hiram", în nord, și „Yoav", în sud. În nord, au existat expulzări forțate în unele locuri și plecări voluntare în altele. În sud, au fost mai mult expulzări. În cursul acestei faze, alte 200 000 de arabi au devenit refugiați atunci când au fugit sau au fost alungați din casele lor.

Ultima fază a durat tot anul 1949 și chiar și în 1950. Statul Israel i-a expulzat pe unii locuitori din Zakaria (de lângă Ierusalim), Iqrit and Bir'am (de-a lungul graniței libaneze) și Majdal (Aşkelon), unii în interiorul granițelor, iar alții în afara acestora. Aceste expulzări au fost justificate ca fiind necesare din motive de securitate, pentru a se împiedica facilitarea infiltrărilor și viitoarele atacuri din afara frontierei.

Sunt evreu și patriot israelian și nu mă pretind obiectiv, însă când citesc despre procesele de luare a deciziilor de către liderii Yishuvului din această perioadă, în frunte cu David Ben-Gurion, trebuie să spun că sunt mândru că sunt evreu și israelian. Citindu-le, este foarte ușor să recunoști că liderii

Yishuvului, unii mai mult decât alții, s-au frământat cu privire la fiecare decizie legată de viitorul locuitorilor arabi din țară, nu numai la nivelul strategic general, ci și când a fost vorba de analizarea fiecărui caz de sat arab în parte – asta deși nu se contestă faptul că arabii au fost cei care au instigat la ostilități și la violență împotriva comunității evreiești imediat după votarea în cadrul ONU a Planului de împărțire și că armatele arabe au invadat Israelul după încetarea Mandatului, fără provocare și fără vreun motiv real.

Principalul document al Yishuvului evreu cu privire la soarta arabilor din zona Mandatului, în care se poate citi printre rânduri dilema morală pe care acesta a presupus-o, este „Planul D“, care a fost conceput în martie 1948 de către un grup de comandanți conduși de Yigael Yadin. Yadin era șeful de operațiuni de la Haganah și în cea mai mare parte a Războiului de Independență a fost de facto șeful marelui stat-major. Planul urmărea apărarea statului evreu care urma să se înființeze și a așezărilor evreiești din afara teritoriului său, așa cum era acesta propus, față de preconizata invazie a armatelor arabe de după 15 mai 1948. Liderilor organizației Haganah le era clar că înfrângerea forțelor neregulate arabe (așa-numitele „bande“) era o condiție preliminară necesară pentru capacitatea ce aveau s-o dobândească pe viitor de a lupta cu armatele arabe regulate. Pentru a controla drumurile și zonele strategice, orașele și satele arabe care le dominau trebuiau să fie „reduse la tăcere“ – adică acestea trebuiau fie să se predea organizației Haganah, fie să fie evacuate sau distruse.

Trebuie subliniat că „Planul D“ a fost conceput pe baza rigorilor militare de către comandanți militari, nu de către politicieni. Autorii planului nu au lucrat în virtutea vreunui ordin politic de a-i expulza pe arabi din Țara lui Israel. Planul stabilea pentru prima dată în istoria organizației Haganah că satele și orașele trebuiau fie cucerite și păstrate, fie distruse. Zonele ocupate aveau să fie percheziționate în căutare de arme și de forțe neregulate. Dacă se întâmpina rezistență, forțele armate aveau să fie anihilate, locuitorii aveau să fie expulzați și în sat avea să staționeze o garnizoană. Prin unele dintre ordinele operative ale brigăzilor, comandanților li s-a dat libertatea de a „captura sau a distruge“ după cum credeau de cuviință. În acea etapă a războiului, chiar înainte de declararea statului, lucrurile la fața locului stăteau în așa fel încât puțini dintre comandanți s-au confruntat cu această

dilemă, pentru că cei mai mulți arabi nu au așteptat ordinul de expulzare – au fugit din proprie inițiativă.

Până în aprilie 1948, nu a existat nici un semn al unei politici generale de expulzare a arabilor în nici una dintre instituțiile Yishuvului. Exodurile în masă ale arabilor i-au surprins până și pe cei din conducerea Yishuvului. Citind documentele din acea perioadă, te izbește senzația de jenă resimțită în rândul conducerii evreiești, de la Ben-Gurion în jos, care reflecta o dilemă conținând clar un element tragic – recunoașterea faptului că de dragul asigurării existenței suverane a poporului evreu pe pământul său nu era de ales, așa că trebuia să se schimbe echilibrul demografic, însă totodată, și sentimentul că toți cei implicați în această chestiune făceau lucrurile fără tragere de inimă și fără nici o plăcere. Din loc în loc găsești expresii de ușurare ale liderilor Yishuvului cu privire la fuga arabilor, de exemplu Ben-Gurion și Israel Galili, care spun că arabii „ne-au ușurat sarcina“ sau „ne-au făcut treaba“. Stânga ideologică, reprezentată în primul rând de Mapam, a susținut un stat binațional, însă a acceptat cu părere de rău fuga arabilor și interdicția întoarcerii acestora. Se pare că ideologia și pământul sunt două chestiuni diferite – mișcarea de tineret Hashomer Hatzair a Mapamului, care se ocupa și de înființarea de kibbutzuri, nu a avut nici un fel de rețineri ideologice la preluarea controlului asupra terenurilor arabilor după plecarea acestora, ocupând de multe ori și terenurile satelor ai căror locuitori fuseseră expulzați. Deosebit de evident este cazul kibbutzului Bar’am, care a fost creat pe terenul satului Bir’am, deși locuitorilor acestuia li se promisese că li se va permite să se întoarcă, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată. Majoritatea comandanților care susțineau ideologic gruparea de stânga Mapam nu au ezitat să îi expulzeze pe locuitorii arabi și să le distrugă localitățile atunci când necesitățile militare au depășit considerațiile ideologice.

Problema întoarcerii refugiaților la casele lor a apărut pentru prima dată la intrarea în vigoare a primul armistițiu, în iunie 1948, ca urmare a revenirii „cu țârâita“ a unor refugiați la casele lor și a presiunii arabe de a li se permite acestora întoarcerea. Guvernul condus de Ben-Gurion a fost nevoit să se ocupe de această problemă în două contexte: primul a fost contextul internațional, în cadrul relațiilor externe ale Israelului cu Statele Unite, Națiunile Unite și cu statele arabe, iar al doilea privea relațiile cu Mapai,

partidul de la guvernare și partenerul său de coaliție, Mapam, care solicitau un stat binațional. În ședința de guvern din 16 iunie s-a adoptat o rezoluție de compromis: nu urma să aibă loc nici o întoarcere a refugiaților atât timp cât continua războiul. La sfârșitul războiului avea să fie reanalizată această problemă. Această decizie a creat Israelului un spațiu de manevră în privința relațiilor externe și a asigurat, de asemenea, supraviețuirea guvernului coaliției Mapai-Mapam.

Abordarea internațională a problemei refugiaților a început în 1948, în paralel cu Războiul de Independență. Au fost implicați trei actori:

1. Contele Folke Bernadotte, mediatorul ONU, care a manifestat o atitudine ostilă față de Israel în cursul celor șase săptămâni în această funcție. Înainte de asasinarea sa de către membrii organizației Lehi – o organizație paramilitară prestatală –, acesta a depus un raport interimar în septembrie 1948, care a devenit „testamentul“ său și care, într-adevăr, a fost onorat de ONU și de superputeri. Baza raportului lui Bernadotte a fost faptul că dreptul refugiaților de a se întoarce la casele și pe pământurile lor era absolute și nu putea să fie contestat de nici o parte.

2. Statele Unite, prin Departamentul de Stat și prin reprezentantul personal al președintelui Truman la Comisia Organizației Națiunilor Unite de Conciliere pentru Palestina, Mark Ethridge, un baptist din sud care coresponda direct și personal cu președintele american și care susținea opiniile și recomandările contelui Bernadotte.

3. Guvernul britanic, ai cărui reprezentanți pe teren erau nevoiți să se confrunte pe de o parte cu faptul că Declarația Balfour era o realitate, iar implicațiile sale erau concrete, iar pe de altă parte, cu o soluție la problema refugiaților pe care statele arabe care au invadat Palestina la sfârșitul perioadei Mandatului au pus-o ca o condiție preliminară pentru orice negocieri pentru rezolvarea conflictului. La baza abordării britanice se aflau considerații coloniale care impuneau relații bune și cooperare cu marea lume arabă în întregul Orient Mijlociu, în detrimental susținerii minusculului stat Israel.

Declarația lui Bernadotte cu privire la „dreptul de întoarcere“ al refugiaților a fost discutată de către Adunarea Generală pe 11 decembrie 1948 și, într-adevăr, aceasta a fost considerată drept „testamentul“ său, care trebuia respectat. Articolul 11 din Rezoluția 194 a Adunării Generale, care a fost adoptată în finalul acestei discuții, prevede: „Refugiații care doresc să se întoarcă la casele lor și să trăiască în pace cu vecinii lor ar trebui să aibă voie să facă acest lucru cât mai curând posibil“.

În ciuda susținerii clare a ideii generale de întoarcere a refugiaților, decizia a nuanțat-o, stabilind că întoarcerea era condiționată de circumstanțele „practice“ menite să o permită. Prin această rezoluție s-a înființat și Comisia de Conciliere, al cărei obiectiv este să asiste la implementarea deciziei.

Statele Unite au fost în fruntea puterilor occidentale care au susținut Rezoluția 194 a Adunării Generale. Această decizie, din momentul în care a fost adoptată, a reprezentat un cui fără cap în conflictul arabo-israelian. După cum subliniază Ben Morris, aproape toată lumea credea că aplicarea sa avea să fie îngreunată de doi factori – mai întâi posibilul refuz al Israelului de a permite o întoarcere în masă, apoi refuzul preconizat al cel puțin unei părți dintre refugiați de a trăi sub conducere israeliană. La începutul anului 1949, de exemplu, muftiul Amin al-Husseini a fost unul dintre cei mai tranșanți opozanți ai întoarcerii refugiaților în zonele aflate sub administrație israeliană.

Toți cei implicați în rezolvarea problemei refugiaților, inclusiv Bernadotte și Ethridge, au înțeles până la sfârșitul anului 1948 că adevărata soluție la problema refugiaților era reinstalarea acestora în zone deținute de arabi și în statele arabe, în special în Siria și în Irak. Cu toate acestea, considerau că era corect ca Israelul să contribuie la rezolvarea problemei, absorbind 250 000–300 000 de refugiați în statul Israel.

Însă adevărul este că structura demografică a statului Israel de atunci era de așa natură încât absorbirea unui asemenea număr de refugiați echivala cu o sinucidere națională. La data semnării acordurilor de armistițiu din vara anului 1949, populația statului Israel era estimată la circa un milion de

locuitori, din care 156 000 (15%) erau arabi. Absorbirea unui sfert de milion de refugiați arabi ar fi crescut procentul arabilor din țară la 36–37%; dincolo de problemele de securitate ridicate de asta, s-ar fi pus o povară economică uriașă pe umerii tânărului stat, care estima să absoarbă peste un milion de refugiați evrei din Europa și din țările arabe în anii următori. (Potrivit lui Ben-Gurion – a se vedea mai jos –, prezența într-un stat democratic a unei minorități atât de numeroase, din care o parte era ostilă, amenința însăși existența acestuia.)

Statele arabe, în ceea ce le privea, au refuzat categoric să primească refugiați, dintr-o întreagă serie de considerente. Au sesizat teama puterilor occidentale că existența prelungită a problemei refugiaților va face jocul Uniunii Sovietice, care încerca să își mărească sfera de influență recrutând grupuri slabe și aflate în suferință în rândurile partidelor comuniste. Țările arabe mai credeau, și aveau dreptate în mare măsură, că încăpățânarea Israelului va determina superputerile mondiale să exercite mai multă presiune asupra sa din motive umanitare. Și un ultim motiv a fost că, dacă Israelul era de acord, sub presiune, să accepte refugiați, sau cel puțin pe unii dintre ei, rezultatul avea să fie subminarea economică și politică – și poate militară – a statului Israel din interior.

Comisia de Conciliere a considerat de datoria sa să apropie pozițiile celor două părți. Membrii comisiei – Statele Unite, Franța și Turcia – au încercat să convingă părțile să cadă de acord asupra unei soluții prin care și Israelul, și statele arabe să fie de acord să se oblige să primească o parte a refugiaților.

Ca urmare a presiunii exercitate asupra Israelului de către Ethridge, reprezentantul american la Comisia de Conciliere, de secretarul de stat Dean Acheson și chiar de către președintele Truman, ministrul de externe israelian Moshe Sharett i-a scris omologului său american, Acheson, pe 14 martie 1949, că „Israelul ar fi gata, în anumite condiții, să permită întoarcerea unei anumite părți [din refugiații arabi], dar că această disponibilitate va depinde de tipul de pace despre care se va discuta“.

Americanii nu au fost mulțumiți de asta și au cerut Israelului să primească un sfert din numărul total al refugiaților. Această cifră i-a fost atribuită însuși președintelui Truman.

Comisia de Conciliere a făcut presiuni pentru organizarea unei conferințe internaționale în care să se discute despre problema refugiaților, precum și despre problemele esențiale ale conflictului, pentru a se realiza o înțelegere complexă privind pacea. Această conferință a avut într-adevăr loc la Lausanne, în Elveția, cu discuții în două runde, din aprilie și până în septembrie 1949.

Ben-Gurion, pe 18 aprilie 1949, la o întâlnire cu Ethridge, a prezentat o poziție relativ conciliantă. Și-a exprimat dorința de a-i despăgubi pe refugiații agricultori pentru terenurile lor, de a oferi consultanță în privința absorbirii refugiaților în țările arabe și de a permite unui număr mic de refugiați să se întoarcă în Israel pentru întregirea familiei.

Conferința de la Lausanne a avut loc la sfârșitul lunii aprilie 1949, iar până la sfârșitul lunii mai nu s-a întâmplat nimic care să merite să fie menționat. Nemulțumirea americanilor a crescut, iar la sfârșitul lui mai, președintele Truman i-a trimis lui Ben-Gurion o scrisoare redactată în termeni foarte duri. Printre altele, Truman i-a scris că guvernul SUA nu considera că abordarea guvernului israelian corespundea principiilor pe care se baza susținerea SUA față de Israel. „Guvernul SUA este profund îngrijorat ca nu cumva Israelul să pună în pericol posibilitatea ajungerii la o soluție în problema palestiniană menită să contribuie la stabilirea de relații solide și amiabile între Israel și vecinii săi. […] Guvernul Israelului trebuie să fie conștient că atitudinea pe care a adoptat-o până în prezent la Lausanne este pe cale să conducă în mod inevitabil la întreruperea acestor discuții“, a scris președintele.

La sfârșitul lunii iunie 1949, discuțiile din cadrul Conferinței de la Lausanne au fost suspendate pentru trei săptămâni. Reprezentantul Ethridge și-a dat demisia și nu a ascuns faptul că motivul deciziei sale fusese inflexibilitatea israelienilor. Asta nu a îmbunătățit – ca să nu spunem mai mult – imaginea Israelului în ochii americanilor, mai ales în ochii președintelui Truman, care era protectorul lui Ethridge și prietenul personal al acestuia. Teddy Kollek, ale cărui opinii se bucurau de aprecierea lui Ben-Gurion, i-a scris acestuia de la Londra că problema refugiaților, așa cum era aceasta percepută în străinătate, devenea principalul obstacol în relațiile

externe ale Israelului și că, pentru a evita o criză, era necesară o schimbare de direcție.

Deși Ben-Gurion a spus în cadrul unor discuții interne că Israelul nu trebuia să cedeze presiunii care îi amenința interesele vitale, fără îndoială că scrisoarea lui Truman l-a afectat puternic. Administrația SUA a amenințat și că va suspenda un împrumut de 100 de milioane de dolari către Israel, care fusese deja aprobat – era o sumă enormă pe vremea aceea, o sumă de care Israelul avea nevoie ca de aer. Acești factori, împreună cu avertismentul lui Kollek, au dus la propunerea Israelului din a doua rundă a Conferinței de la Lausanne de a primi 100 000 de refugiați. Propunerea a fost respinsă pe loc de toate statele arabe, care au continuat să insiste ca Israelul să primească toți refugiații.

Alte două inițiative care au apărut pe durata suspendării Conferinței de la Lausanne – și care au eșuat în cele din urmă – ar trebui și ele menționate în paranteză. Una dintre inițiative a constat în discuțiile dintre Israel și regele Abdullah al Iordaniei cu privire la un acord bilateral separat de pace, prin care Iordania să capete controlul asupra Cisiordaniei. A doua a fost ideea încredințării Fâșiei Gaza – cu cei 150 000 de locuitori ai săi și cei 250 000 de refugiați – Israelului, iar pentru aceasta să se ia în considerare contribuția Israelului la soluționarea problemei refugiaților, precum și o modalitate de a ajuta la deschiderea căii spre negocieri pentru acorduri finale de pace cu statele arabe. Acest plan a devenit din ce în ce mai complicat pentru că Marea Britanie, cu destul de mult sprijin american, a adus în discuție tot felul de considerații imperiale, precum schimburile teritoriale. Israelul nu a fost încântat de idee, însă, din motive diplomatice, a hotărât să nu o respingă. Și de această dată arabii i-au ajutat pe israelieni – guvernul egiptean s-a opus ideii, iar aceasta a fost abandonată.

Guvernul Israelului a fost supus unei mari presiuni în timpul discuțiilor de la Conferința de la Lausanne, în primul rând din partea blocului statelor arabe, care a adoptat o atitudine de tipul totul sau nimic, insistând ca Israelul să primească toți refugiații pe teritoriul său, altfel blocând orice progres către acordurile de pace. Poziția Națiunilor Unite a fost prezentată ca fiind neutră, însă, în practică, acestea au adoptat o atitudine antiisraeliană încă de la începutul procesului. Persoana care a schițat această poziție a fost

contele Bernadotte, care era mânat de o serie de considerații pe care le vedea ca fiind morale, dar care nu aveau nici o iotă de pragmatism. El a cerut Israelului genul de lucruri pe care nu trebuie să fii geniu ca să înțelegi că nici un guvern israelian nu ar putea vreodată să le accepte.

Administrația SUA, de la reprezentantul oficial Ethridge și secretarul de stat Acheson și până la președintele Truman, credea în principiul compromisului potrivit căruia ambele părți ar trebui să colaboreze pentru rezolvarea problemei refugiaților. Însă solicitările americanilor față de Israel – ca acesta să primească circa un sfert de milion de refugiați – depășeau cu mult capacitatea de absorbție a guvernului israelian.

Contribuția Marii Britanii a fost negativă din cauza ranchiunelor din trecut și a considerațiilor imperiale, care vedeau înființarea statului Israel ca fiind contrară intereselor britanice din Orientul Mijlociu.

În tot acest context, tânărul guvern israelian, care cu o mână lupta și cu cealaltă se ocupa de integrarea supraviețuitorilor Holocaustului, s-a trezit supus unei enorme presiuni din partea restului lumii. Din cauza refuzului său de a accepta condiții complet imposibile, acesta pierdea din simpatia comunității internaționale, ajungându-se până într-acolo încât se făceau comparații între acțiunile sioniste față de arabii din Țara lui Israel și acțiunile naziștilor împotriva evreilor din timpul celui de-al Treilea Reich! Nici pe plan intern guvernul nu se bucura de consens.

Aflându-se în curs de redactare a unui acord prin care urma să accepte 100 000 de refugiați, guvernul a încercat să facă o altă mișcare menită de demonstreze că era gata să accepte un compromis și poate să capete o oarecare simpatie din partea comunității internaționale și, mai ales, din partea Statelor Unite. Pe 15 iunie 1949, ministrul de externe Sharett a anunțat în cadrul Knessetului un plan de reîntregire a familiilor, care avea să le permită familiilor despărțite în timpul luptelor să se reunească în Israel. Anunțul acestui plan a stârnit multă vâlvă în Israel și printre susținătorii săi, însă rezultatul a fost dezamăgitor. Până pe 20 septembrie 1951 au intrat în Israel, în cadrul acestui program, circa 2 000 de refugiați; era o picătură într-un ocean și nu a slăbit câtuși de puțin presiunea exercitată asupra guvernului.

Pe 5 iulie 1949, Sharett a propus în cursul unei ședințe de cabinet ca Israelul să își declare disponibilitatea de a primi 100 000 de refugiați în schimbul păcii. Majoritatea miniștrilor au susținut această propunere, însă Ben-Gurion a obiectat. S-a convenit astfel să se întindă antenele ca să se vadă dacă numărul propus avea cel puțin să îi mulțumească pe americani. Pe scurt, răspunsul secretarului de stat Acheson a fost solicitarea de a fi primiți 250 000 de refugiați. Președintele Truman, pe de altă parte, a considerat (potrivit declarației unuia dintre asistenții săi) că oferta de 100 000 putea să îi scoată din impas. Pe 28 iulie, Israelul și-a anunțat oficial disponibilitatea de a primi 100 000 de refugiați. Anunțul a declanșat o furtună politică pe plan intern, fiind mai numeroase vocile care erau împotrivă decât cele care erau în favoarea deciziei. Încă o dată, arabii au ușurat sarcina Israelului respingând oferta israeliană fără drept de apel și refuzând chiar să discute despre aceasta.

Benny Morris concluzionează că respingerea de către arabi a ofertei de 100 000 nu a provocat Israelului o dezamăgire prea mare. În realitate, conducătorilor săi le convenea situația incertă nici de război, nici de pace. La jumătatea lui iunie, Ben-Gurion a descris modul în care gândise Abba Eban astfel: „El nu consideră necesar să ne grăbim să încheiem pacea. Armistițiul ne este suficient. Dacă vânăm pacea, arabii ne vor cere ceva în schimb – granițe, refugiați sau ambele. Vom aștepta câțiva ani.“ Citându-l pe Abba Eban, Ben-Gurion probabil că își exprima și propria părere. Secretarul de stat Acheson descrie modul de gândire al Israelului astfel: „Israelul preferă statu-quoul. Obiectivele guvernului israelian par să fie: (1) asimilarea a aproape tuturor refugiaților arabi de către statele arabe și (2) recunoașterea de facto a liniilor de armistițiu ca granițe.“

Pe 3 august, Israelul a depus oficial propunerea de 100 000 la Comisia de Conciliere, care a respins-o fără drept de apel. La sfârșitul lui august, delegații au pus punct discuțiilor, iar pe 12 septembrie, Conferința de la Lausanne și-a suspendat lucrările, care nu aveau să se mai reia niciodată. Comisia de Conciliere a continuat să transmită în cursul anilor 1950 rapoarte cu privire la problema refugiaților.

Benny Morris a rezumat sfârșitul anului 1949 astfel: „Arabii exilați din Palestina aveau să rămână refugiați pentru a fi folosiți în cursul anilor

următori de către statele arabe ca puternice marionete politice și de propagandă împotriva Israelului. Amintirea sau amintirea indirectă a anului 1948 și a deceniilor de umilire și de lipsuri care au urmat în lagărele de refugiați aveau, în cele din urmă, să transforme generații întregi de palestinieni în potențiali ori reali luptători de gherilă și teroriști, iar «problema palestiniană» într-una dintre cele mai greu de rezolvat din lume.“

Următorul capitol din saga refugiaților a avut loc pe fondul Campaniei din Sinai, din 1956. Războiul a început după înființarea coaliției franco-britanico-israeliene. Obiectivul celor două puteri era acela de a recăpăta controlul asupra Canalului Suez, a cărui naționalizare fusese anunțată de președintele egiptean Gamal Abdel Nasser la sfârșitul lunii iulie 1956. Franța mai avea un interes considerabil – slăbirea puterii președintelui egiptean, care furniza ajutor militar, politic și financiar organizației FEN***, care lupta pentru eliberarea algerienilor de sub administrația franceză. Israelul a intrat în această coaliție pentru că obiectivele acesteia corespundeau propriilor interese. Războiul a început la 29 octombrie 1956 și s-a terminat la 7 noiembrie, însă nu înainte ca Uniunea Sovietică să amenințe cu intervenția și să sugereze că avea să utilizeze arme nucleare, și ca Statele Unite, care nu făceau parte din coaliție, să își exprime dezacordul față de operațiune. Președintele SUA, Dwight D. Eisenhower, a solicitat Israelului să se retragă imediat din Sinai.

În zilele care au urmat, guvernul israelian a purtat o serie de discuții-maraton cu privire la problemele legate de retragerea din Sinai și de ceea ce avea să se întâmple după realizarea acesteia. Israelul se angaja într-o amplă activitate diplomatică cu Statele Unite, cu europenii și cu diverse blocuri din cadrul ONU. Acest scurt război a creat alți 200 000 de refugiați – locuitori ai orașelor mari și mici din nordul Sinaiului și din Fâșia Gaza care au fugit din locurile lor de baștină în Gaza și s-au alăturat celor 150 000 de locuitori ai orașului. (Unii susțin că numărul celor care au fugit a fost cu mult mai mic și că nu a depășit 120 000.)

Pe 25 noiembrie 1956, guvernul israelian a anunțat retragerea armatei israeliene din Sinai – o retragere de circa 20 de kilometri și evacuarea a două brigăzi (de fapt, au fost evacuate mai mult de două brigăzi, însă Ben-

Gurion nu a vrut să se cunoască adevărata anvergură a retragerii). Atunci s-a ținut o ședință de cabinet care a debutat cu raportul directorului general al biroului prim-ministrului, Teddy Kollek, cu privire la impresiile din vizita sa în Statele Unite. Kollek a spus că Israelul, care pe vremea aceea nu avea transmisiuni televizate, nu avea cum să înțeleagă uriașa influență a televiziunii americane cu privire la poziția Israelului asupra publicului american. A vorbit despre impactul documentarului Acesta este Israelul, un documentar de 30 de minute al CBS, filmat în Israel în februarie 1965 de către legendarul ziarist și comentator Ed Murrow; Murrow le luase interviuri lui Ben-Gurion, șefului de stat-major Dayan, comandantului forțelor aeriene Ezer Weizman și refugiaților arabi din Fâșia Gaza, care au spus: „Nu ne place Israelul și nu ne-a plăcut Egiptul, dar sperăm ca Israelul să încerce cu adevărat să rezolve problema refugiaților. Egiptul a făcut tot posibilul să rămânem refugiați.“

Problemele diplomatice cu care se confrunta guvernul erau următoarele: (1) retragerea din Sinai, (2) viitorul Fâșiei Gaza, (3) Canalul Suez, (4) Sharm el-Sheikh și Strâmtoarea Tiran, (5) Taba și (6) efectivele internaționale staționate la intrarea în Golful Eilat.

Potrivit lui Kollek, în Statele Unite se discuta deja în favoarea rămânerii israelienilor în Gaza, nu numai în cercurile apropiate guvernului, ci chiar în cadrul guvernului. Kollek și-a exprimat speranța că, dacă Israelul reușea să prelungească retragerea și să păstreze Gaza și Sharm vreme de două sau trei săptămâni, atunci eforturile diplomatice publice în Statele Unite, atât din cadrul administrației, cât și din rândul publicului american, vor da cu siguranță rezultate.

În cursul unei ședințe de cabinet, s-a deschis o discuție în care s-a exprimat unanimitatea privind necesitatea militarilor de a controla Gaza. Pe de altă parte, existau mari îndoieli cu privire la abilitatea Israelului de a-și asuma responsabilitatea refugiaților din oraș. Când ministrul de interne Haim Moshe Shapira, conducătorul Partidului Național Religios, a spus: „Sunt foarte neliniștit la gândul adăugării a 250 000 de arabi la statul Israel. Ce ar însemna asta?“ Ben-Gurion a exclamat: „În condițiile actuale ale regimului politic din Israel, asta ar însemna o conducere arabă a țării!“

Când miniștrii l-au rugat pe Ben-Gurion să dezvolte această idee, el a spus următoarele:

Mă opun vehement demilitarizării Sinaiului [propunere făcută de ministrul Shapira] – aceasta nu va face decât să îi întărească poziția lui Nasser împotriva demilitarizării. Mă opun aici și acum declarării faptului că vom fi gata să ne asumăm responsabilitatea unora dintre refugiați, motivul fiind că nu știm unde să îi instalăm. În Gaza astăzi îi hrănim deja, le oferim asistență medicală și le înființăm orașe, iar înșiși locuitorii de acolo, nu numai refugiații, sunt săraci și au nevoie de ajutorul nostru. Prin urmare, nu este recomandabil să ne grăbim să ne angajăm că vom face mai mult de-atât. Potrivit sistemului politic actual al Israelului, cu 20 de partide, arabii ne vor controla. Există tot felul de idei. De exemplu, Ezra Danin crede că le putem oferi arabilor creștini despăgubiri financiare și să îi trimitem, cu acordul lor, în Argentina, însă nu sunt sigur dacă acest lucru este posibil. Unii spun că putem să instalăm o mică parte dintre refugiați în El-Arish, ceea ce este o variantă, însă nu înainte ca experții să analizeze această idee și să ne spună părerea lor întemeiată. Unii spun că este posibil să aducem 1 000 de arabi în Jaffa și merită să analizăm și această idee. În orice caz, nu putem să ne angajăm pur și simplu că vom primi 300 000 de arabi din Gaza – este încă prea devreme.

Spre sfârșitul ședinței, prim-ministrul și ministrul apărării Ben-Gurion a propus anunțarea unei serii de acțiuni care se desfășurau deja în Gaza în beneficiul localnicilor și al refugiaților. Propunerea sa a fost aprobată, iar în cadrul unei alte ședințe, care a avut loc în aceeași zi, s-a decis să se anunțe următoarele:

Hotărâm:

1. Să reînnoim activitățile autorităților locale din Gaza și din alte părți din Fâșia Gaza.

2. Să cooperăm cu UNRWA la furnizarea de alimente și servicii către refugiații din Fâșia Gaza.

3. Să permitem reluarea pescuitului în Fâșia Gaza.

4. Să permitem libera circulație dintre orașele și satele din Fâșia Gaza.

5. Să le furnizăm locuitorilor Gazei alimentele de bază la prețuri reduse din depozitele de stat.

6. Să facem înțelegeri care vor permite zonelor agricole din Fâșia Gaza să își valorifice produsele și să își exporte surplusul de portocale și de curmale.

7. Să reluăm funcționarea băncilor și a altor instituții financiare din Fâșia Gaza.

8. Să îmbunătățim furnizarea de apă, curent electric și servicii în Fâșia Gaza.

Răspunzând la întrebarea ministrului Zalman Aran: „Ce sens are să anunțăm toate astea după ce ONU a hotărât că trebuie să ne retragem din Fâșia Gaza?“ Ben-Gurion a răspuns: „După părerea mea, contează enorm să anunțăm asta lumii. Nu înseamnă neapărat că țările asiatice vor spune că Fâșia Gaza ar trebui să rămână în mâinile noastre. Dar contează, dacă de-a lungul timpului vom dori să rezolvăm problema refugiaților, fie în parte, fie complet!“ Pe 23 decembrie 1956 s-a ținut o ședință-maraton de guvern, în timp ce forțele armate israeliene se retrăgeau în El-Arish. Potrivit planului inițial, FAI trebuia să finalizeze retragerea până la data de 1 ianuarie 1957. Din diverse motive, termenul s-a amânat. Se poate reține că guvernul israelian avea interes să prelungească termenul ca să câștige timp să discute și să își formuleze o politică pentru perioada de după război. Un alt motiv de întârziere a fost reînnoirea operațiunilor Jedainilor din Iordania, inspirate

de atacurile egiptene. Dayan, ca șef de stat-major al FAI, a coordonat amânarea retragerii împreună cu generalul Burns, emisarul secretarului general al ONU Dag Hammarskjöld, care nu era considerat în Israel ca fiind proisraelian și care insista să se exercite presiuni asupra israelienilor.

Ben-Gurion a îndrumat guvernul cu înțelepciune și cu o viziune care uneori friza profeția, cu siguranță cu o perspicacitate politică rar întâlnită, permițându-le totodată tuturor partenerilor săi de coaliție să se exprime. Însă atunci când, la sfârșitul fiecărei ședințe, venea momentul să se cadă de acord cu privire la formularea punctelor „deciziei“, se reflectau propriile opinii. Rar trebuia să își prezinte opiniile pentru a fi votate de către guvern. În majoritatea cazurilor, le dădea ocazia miniștrilor să se exprime și până la urmă îi convingea să îi adopte opinia. În alte cazuri, discuția nici nu ajungea atât de departe, iar miniștrii pur și simplu erau de acord cu părerea lui, chiar dacă aveau anumite rezerve.

La o întâlnire din data de 23 decembrie 1956, Ben-Gurion a pus accentul pe ceea ce a numit „problema din Gaza“, „mai ales ce se va întâmpla după prima săptămână din ianuarie (1957), când vom ajunge în El-Arish. Avem mai mult timp de consultări. Mai sunt două săptămâni. De asta am vrut ca Abba Eban, pe cât posibil, să clarifice poziția guvernului american, care stabilește în mare măsură agenda ONU“.

Când analizăm problema din Gaza, merită să citățm vorbele exacte ale lui Ben-Gurion:

Vreau să spun că în privința problemei din Gaza nu am avut nici o opinie vreme de mult timp, pentru că vedeam și aspectele negative, și pe cele pozitive ale tuturor propunerilor. Unii spun că statul Israel ar trebui să anexeze Gaza. Mai există și cei – nu de aici – care spun că Gaza ar trebui internaționalizată. Acum este clar că nu este corectă știrea de acum câteva zile potrivit căreia Egiptul nu intenționează să se întoarcă în Gaza. Fawzi a anunțat că Egiptul intenționează să se întoarcă în Gaza. Un lucru cu care poate să fie toată lumea de acord este că Egiptul nu ar trebui să se întoarcă în Gaza, iar noi trebuie să încercăm să îl oprim să o facă. După cum am analizat îndeaproape problema, cred că anexarea Gazei, adică a face Gaza o parte componentă legală a statului Israel – ar fi un dezastru pentru Israel.

Nu putem să absorbim în Israel alți 300 000 de arabi. [...] Un control complet al ONU asupra Gazei reprezintă un pericol pentru securitate. [...] Problema demilitarizării este foarte îndoielnică, deși este discutată în multe locuri. Însă Anglia și Franța nu vor avea o mare influență la Adunarea Generală a ONU de anul acesta, iar faptul că Selwyn Lloyd [ministrul britanic de externe] susține demilitarizarea nu înseamnă nimic. Nu știm ce spun ceilalți, pentru că se pune mai întâi problema suveranității. Dacă se cere și aici demilitarizarea – avem o țară mică și fiecare bucățică de pământ este importantă.

Egiptenii nu intenționau să populeze Sinaiul. Nu se poate locui acolo, este doar o bază militară. Noi nu avem nici un teren care să fie doar bază militară. Astfel, există îndoieli că va exista o demilitarizare. Dacă ONU va avea controlul total asupra Gazei, aceasta va deveni o bază de fedaini, cu care va fi greu să lupți. Chiar dacă nu este acolo armata iugoslavă, să spunem că va fi o armată daneză, chiar cea mai prietenoasă, tot nu va putea preveni atacurile fedainilor, iar noi nu vom ataca o armată a ONU aflată acolo.

Așadar, mi se pare că soluția cea mai bună – și nu spun că este deja un dat politic, ci că trebuie să ne străduim să o realizăm, ceea ce presupune că va trebui să întreprindem anumite acțiuni – cea mai bună variantă, după părerea mea, este guvernarea de facto de către statul Israel, de facto, iar nu de jure. Asta înseamnă că statul Israel va furniza toate serviciile, transport, de exemplu – apropo, în prezent singura cale de a ajunge chiar și în El-Arish este prin Haifa. Mâncarea pe care o trimite UNRWA în Gaza trebuie trimisă prin Haifa, după care noi o trimitem cu trenul în Gaza. Va trebui să îi furnizăm Gazei toate serviciile și asistență refugiaților, care este treaba UNRWA. Vom înființa servicii juridice, școli, servicii de transport și servicii polițienești acolo. Dacă vom duce acolo poliția israeliană – chiar dacă sunt polițiști arabi și vor trebui să existe acolo polițiști arabi – va trebui să ne asigurăm că nu vor exista operațiuni ale fedainilor.

Eu propun să fim prezenți acolo, pe teren, dar fără anexare. Sunt sigur că nu este posibil, chiar și dacă nu ne-am confrunta cu o imigrație (evreiască) în creștere, să absorbim alți 300 000 de arabi. Nu are cum această țară mică și sărmană să primească alți 300 000 de arabi.

După aceea, Ben-Gurion a trecut la evenimentele care aveau loc în blocul sovietic, precum revolta din Ungaria și imigrarea evreilor din Polonia în Israel. Atunci a prezis: „Nu este exclus să existe pe viitor și o imigrație din Rusia. Nu zic că asta se va întâmpla azi sau mâine. Depinde de evoluția politică din blocul sovietic, poate și din China. [...] Dar nu trebuie să excludem posibilitatea ca în anii următori să ne confruntăm cu un val de imigranți din Rusia, iar dacă va exista un val de imigranți de acolo, asta va fi mântuirea supremă a statului Israel. Trebuie să ajungem la patru milioane de evrei în statul Israel. Evreimea rusă ne poate asigura acest număr.“

Apoi a revenit la problema refugiaților:

După cum stau lucrurile astăzi, nu avem cum să absorbim 300 000 de arabi. Anexarea Gazei ne-ar face responsabili de 200 000 de refugiați și de alți 100 000 de locuitori. Unii dintre aceștia din urmă nu au nici un venit. Cred că ceea ce trebuie să încercăm să facem, iar asta nu depinde de noi, dar cred că este posibil, este să nu îi lăsăm pe egipteni să se întoarcă acolo. Există un temei juridic pentru asta; nu se poate susține că este un teritoriu suveran – ei [egiptenii] l-au invadat. Lumea a acceptat faptul că acordul de armistițiu nu mai este relevant – până și Hammarskjöld spune asta când susține ceva împotriva noastră. S-a acceptat acest lucru. Egiptul nu stăpânește Gaza.

Răspunzând la o întrebare pusă de unul dintre miniștri, Ben-Gurion a accentuat faptul că nu era vorba despre ocupație și anexare, ci despre guvernarea de facto, fără angajament pe o anumită perioadă de timp. El a adăugat:

Ce se va întâmpla cu refugiații până la urmă? Cred că trebuie să adoptăm o poziție. În orice caz, când sunt întrebat ce se va întâmpla cu refugiații din Gaza, răspund că aceștia sunt parte a problemei generale a refugiaților și că trebuie să găsim o soluție comună pentru toți refugiații. Această soluție nu se poate găsi în Israel. Soluția se poate găsi numai în Irak și în Siria, însă îmi este clar că această soluție nu se va găsi fără pace. Atât timp cât nu există pace, Irakul și Siria nu vor fi de acord cu stabilirea refugiaților pentru că folosesc refugiații ca o armă politică împotriva noastră. Un regim

temporar de guvernare poate să dureze 30 de ani sau poate chiar 50 de ani. Nu cred că va fi pace în următorii 30 sau 50 de ani, deși este imposibil să știm.

Răspunzând la o altă întrebare, Ben-Gurion a spus:

Există diverse propuneri. De exemplu, [Walter] Eytan, [directorul general] de la Ministerul de Externe, a venit cu ideea să ni se dea un mandat asupra Gazei. Nu cred că putem să acceptăm așa ceva și sunt convins că nici ceilalți nu sunt gata să ne dea un mandat asupra Gazei. Nu vor da un mandat asupra unui teritoriu arab statului Israel. Însă există o conducere de facto.

S-ar putea să trebuiască să fim de acord, și sunt foarte dornic să fiu de acord, cu privire la un gen de supraveghere din partea ONU. Va exista acolo un reprezentant al ONU sau va trebui să transmitem în fiecare an un raport cu privire la Gaza. În orice caz, consider anexarea ca fiind foarte riscantă. Dacă ar fi să aleg între anexare și Națiunile Unite, aș alege Națiunile Unite. Deci, chiar dacă există pericole reale de securitate, acestea rămân totuși ipotetice și pot fi prevenite. Însă prin anexare am primi 300 000 de arabi de care va trebui să ne ocupăm imediat, iar asta va schimba imediat afacerile statului.

Ben-Gurion a continuat să își prezinte doctrina după cum urmează:

Pentru instaurarea temeinică a conducerii israeliene în Gaza, legătura economică dintre Israel și Gaza trebuie să se întărească. O parte s-a realizat deja – transportul feroviar. În prezent este imposibil să ajungi cu trenul din Egipt în Gaza, însă este posibil să ajungi cu trenul în Gaza din Haifa. Acolo unde se poate, ar trebui să integrăm viața economică a Gazei în viața economică a Israelului. La urma urmei, există un deșert între Gaza și Egipt – asta nu se poate schimba. Gaza se află în interiorul Israelului – Israelul o înconjoară din două părți – la est și la nord. Trebuie să se facă tot posibilul ca integrarea să fie cât mai robustă, pentru că avem timp. În

primul rând, vom ajunge în El-Arish pe 7 ianuarie. Cred că va trebui să „tatonăm“ situația ca să vedem cum să amânăm retragerea de acolo, pentru că, între timp, de pe 2 noiembrie până astăzi [23 decembrie], au trecut șapte săptămâni și suntem încă departe de El-Arish. Mai avem câteva săptămâni. În cursul acestor săptămâni va trebui să luăm anumite măsuri economice, prin care să integrăm mai mult Gaza în viața noastră economică. Am auzit o propunere de la Eshkol care cred că este importantă – să instalăm conducte ca să existe o sursă de apă în Israel pentru populația Gazei, ca să poată cultiva o suprafață mai mare de pământ, să își planteze livezi și să depindă de apa din Israel. Acesta este un alt proiect economic care leagă Gaza de Israel și care nu reprezintă în nici un caz o anexare a Gazei la Israel, care ar transforma Gaza și pe refugiații săi în cetățeni israelieni. [...] Dacă adoptăm această poziție față de Gaza, va trebui să inițiem câteva proiecte prin care se va integra viața economică și se va conecta un mare număr al locuitorilor permanenți la viața economică a Israelului. Acesta este un lucru pe care Egiptul nu poate să îl facă și pe care Națiunile Unite nu pot să îl facă.

Câțiva miniștri din cabinet și-au exprimat la ședință păreri care erau diferite de cele ale lui Ben-Gurion. Ședința s-a terminat fără să se ia vreo hotărâre, însă a fost clar că exista o majoritate în favoarea abordării lui Ben-Gurion.

Pe 11 februarie 1957, guvernul s-a reunit pentru a-și formula poziția înainte de discuția anuală a Adunării Generale a ONU cu privire la raportul anual al UNRWA. Această discuție a fost programată să aibă loc la scurt timp după Campania din Sinai, în urma căreia Israelul devenea responsabil, de facto, dacă nu de jure, de soarta a peste 200 000 de refugiați din Fâșia Gaza, precum și de circa 60 000 de localnici (potrivit altor versiuni, numărul localnicilor era mult mai mare, ajungând la 150 000), dintre care majoriatea nu aveau nici o sursă de venit.

Era clar că reprezentanții israelieni de la adunarea anuală trebuiau să adopte o poziție, pentru că Fâșia Gaza se afla în mâinile noastre și ne presau să o restituim Egiptului, ca parte a evacuării Peninsulei Sinai.

Poziția tradițională a Israelului a fost că era treaba ONU să realizeze planurile pentru instalarea permanentă a refugiaților, inclusiv a refugiaților din Gaza. Israelul urma să aibă o contribuție completă la aceste planuri, deși

s-a abținut să intre în amănunte referitoare la această contribuție. Acum, că Israelul se afla sub presiune cu privire la problema Gazei, se punea problema dacă trebuia să intre în detalii și cifre concrete cu privire la intenția sa de a absorbi refugiați și de a-i reinstala.

Ben-Gurion dorea să știe care era opinia guvernului său și a convocat o ședință (chiar dacă el a lipsit de la aceasta, pentru că era bolnav). Întrebarea care le-a fost pusă miniștrilor a fost următoarea: Putem să ne împuternicim reprezentanții la Adunarea Generală să interpreteze termenul de contribuție completă pe care îl folosim nu numai în privința despăgubirilor, dar și a reinstalării?

După o discuție de câteva ore și după ce toți participanții și-au pus întrebările și și-au exprimat rezervele și opiniile, guvernul a ajuns la următoarea concluzie:

Decidem:

1. Guvernul israelian împuternicește Adunarea Generală a ONU să propună soluții la rezolvarea problemei refugiaților din Gaza, prin intermediul Națiunilor Unite, în diverse moduri, inclusiv în Israel.

2. (Cu o majoritate de șase pentru și trei împotrivă) decidem să informăm numai delegația că Israelul ar fi gata, în baza Articolului I, să primească un mic număr de refugiați din Gaza (nu mai mult de 15 000–20 000) în interiorul granițelor sale. Delegația nu are dreptul să folosească acest număr în afară.

În ceea ce îi privește pe cei 15 000–20 000 de oameni care urmau să se instaleze „în interiorul granițelor Israelului“, se intenționa, de fapt, ca aceștia să fie instalați în Gaza, o zonă inclusă în Mandatul Britanic pentru Palestina, care fusese cucerită de armata egipteană în cursul Războiului de Independență și a revenit sub control israelian în timpul Campaniei din Sinai.

În timpul ședinței cabinetului, s-a pus întrebarea dacă, după ocuparea de către Israel a Fâșiei Gaza, UNRWA avea să își înceteze activitatea. Răspunsul dat a fost că Statele Unite nu aveau să permită așa ceva. Această întrebare rămâne ipotetică, după cum știm, pentru că dorința Israelului de a păstra cel puțin Fâșia Gaza nu s-a realizat. Presiunea americană a silit Israelul să se retragă la linia prevăzută în armistițiul cu Egiptul, exact unde se afla aceasta înaintea operațiunii.

În perioada dintre Campania din Sinai (1956) și Războiul de Șase Zile (1967), problema refugiaților a figurat din când în când pe lista de priorități a guvernului israelian. La ședința de guvern din 29 octombrie 1961, ministrul de externe Golda Meir a informat cu privire la întâlnirile sale cu trimisul ONU în Orientul Mijlociu, Joseph E. Johnson, care îi spusese că, după întrevederile lui cu părțile, rămăsese cu impresia că nimeni nu considera problema refugiaților ca fiind una fundamentală. Acesta susținea că, pentru Israel, problema fundamentală era chiar existența Israelului. Cât despre arabi, problema fundamentală era distrugerea Israelului ca entitate politică independentă. Nici una dintre părți nu credea că trebuiau demarate negocieri ample cu privire la problema refugiaților, pentru că soluția la problema refugiaților tot nu ar fi rezolvat conflictul.

Golda i-a explicat lui Johnson că, atâta vreme cât arabii nu își schimbau atitudinea față de existența Israelului, nu avea sens să se încerce rezolvarea problemei refugiaților. Numai după ce arabii urmau să recunoască dreptul Israelului de a exista, acesta din urmă avea să fie de acord să participe la rezolvarea problemei refugiaților, a relocării acestora și așa mai departe. În explicația dată lui Johnson, ministrul de externe a accentuat că, dacă avea să se includă principiul libertății de a alege în soluția la problema refugiaților (Rezoluția 194 a Adunării Generale, articolul 11), prin care li se dădea efectiv tuturor refugiaților dreptul de întoarcere în locul de reședință de dinaintea războiului, dacă doreau acest lucru, atunci Israelul nu era dispus să colaboreze la această procedură.

La aceeași ședință de cabinet, Golda a discutat și despre raportul depus de directorul UNRWA, John Davis, pe care toți cei implicați, inclusiv americanii, îl considerau atât de vădit proarab, încât trebuia să fie schimbat. Davis, a bombănit ministrul de externe, trebuia să facă un recensământ, dar

nu îl făcuse, și de aceea nu putea să spună cu certitudine câți refugiați se aflau acolo, chiar dacă putea să spună cu certitudine că toți refugiații doreau să se întoarcă în Palestina. El mai putea să spună cu certitudine că aceștia nu puteau fi absorbiți în țările lor de reședință pentru că erau agricultori, iar țările lor de reședință nu aveau suficiente resurse agricole ca să le permite să fie asimilați corespunzător. Potrivit Goldei, rapoartele lui Davis se înrăutățeau de la an la an.

Golda a prezentat și o încercare israeliană de a forma o coaliție de 12 țări, în frunte cu Statele Unite, care să prezinte un proiect de rezoluție împreună cu Israelul și care avea să cuprindă următoarele puncte:

1. Toate țările arabe trebuiau să ia măsuri pentru rezolvarea problemei refugiaților.

2. Problema refugiaților nu avea să se rezolve înaintea negocierilor de pace dintre Israel și țările arabe.

3. Mandatul Comisiei de Conciliere urma să aducă ambele părți la masa negocierilor.

La ședința de cabinet din 18 august 1962, ministrul de externe a anunțat că în acel an figura în program și problema prelungirii mandatului UNRWA:

Este din ce în ce mai clar că domnul american Davis, șeful UNRWA, este total de acord cu poziția arabilor. Unele părți din raportul anual al lui Davis au fost deja publicate în presă, iar acestea sună de parcă ar fi fost scrise de un arab! Israelul încearcă – nu este sigur dacă va reuși – să convingă alte țări să adere la propunerea prelungirii cu un an a mandatului UNRWA, precum și ca Adunarea Generală să ceară Secretariatului ONU să analizeze toate metodele de lucru ale UNRWA. Există în lume persoane obiective care au cercetat acest aspect și au ajuns la concluzia că nu s-a mai pomenit să dureze 14–15 ani ca să rezolve această problemă și că se pare că

principalul obiectiv al organizației este acela de a-și continua existența, iar pentru asta trebuie să mențină problema refugiaților.

Golda a menționat că Israelul nu cerea ca UNRWA să se desființeze sau să nu mai primească finanțare, însă susținea următoarele:

Ceea ce face organizația nu are precedent în lume. După Primul Război Mondial au fost multe milioane de refugiați, însă astăzi nu mai există nici urmă a acestei probleme a refugiaților. Problema a fost cumva rezolvată. S-au făcut numeroși pași constructivi, mai mici și mai mari. Aici există o eternă problemă a refugiaților și s-au băgat foarte mulți bani în ea în fiecare an, vreme de 14 ani. Nu știe nimeni câți refugiați sunt de fapt. Cineva poate să facă afaceri pe picior mare și încă să aibă adeverință de refugiat care îi dă dreptul la ajutor. Este posibil ca cineva să fi murit cu ani în urmă, dar să aibă încă dreptul la o rație de mâncare. Dacă nu se face nimic pentru a se îndrepta asta, ni se va spune că anul ăsta numărul refugiaților este de 1,2 milioane, iar la anul acesta va ajunge la 1,3 milioane și tot așa. Șeful organizației și angajații acesteia sunt majoritatea arabi. Nu au nici un interes ca lucrurile să meargă mai bine.

Ministrul de finanțe Levi Eshkol, după ce a ascultat observațiile Goldei, a răspuns că, după părerea sa, politica Israelului ar trebui să urmărească să rezolve direct situația, încercând să se găsească o soluție definitivă, contrar opiniei multor israelieni care susțineau menținerea statu-quoului. Potrivit lui Eshkol, dacă avea să fie o „explozie“, acum era momentul potrivit. Cu cât dura mai mult situația, cu atât mai greu avea să îi fie Israelului, susținea el. „Încălzim șarpele la sân“, a spus și și-a exprimat speranța că cel puțin cineva va investiga și va studia chestiunea.

La ședința de cabinet din 29 noiembrie 1964, Abba Eban, în calitate de adjunct al prim-ministrului, a anunțat că, la Adunarea Generală din ianuarie 1965, clauza privind refugiații avea „să ia foc“, după cum s-a exprimat acesta. O schimbare îngrijorătoare a fost faptul că arabii cereau recunoașterea delegației la discuția anuală nu ca delegație a refugiaților, ci ca delegație palestiniană; această solicitare era susținută de un bloc de 20 de

țări arabe și musulmane. Însă exista și o rază de speranță în raportul lui Abba Eban. În cadrul unei conversații pe care acesta o avusese cu oficialul care se ocupa de ONU din cadrul Departamentului de Stat al SUA, se ridicaseră două probleme. Prima fusese că oficialii din Departamentul de Stat implicați în problema refugiaților își epuizaseră răbdarea cu privire la intolerabilele neglijențe profesionale și la manipulările UNRWA. Aceștia îi solicitau noului director al UNRWA, dr. Michelmore, să înăsprească regulile. Ștergerea de pe lista refugiaților a persoanelor decedate era primul lucru care i se cerea; acesta era foarte presat și să reducă semnificativ numărul refugiaților, eliminându-i nu numai pe cei decedați, dar și pe cei care fuseseră asimilați de economiile țărilor de reședință. Al doilea aspect era faptul că tot mai mulți oameni din Departamentul de Stat erau convinși că arabii îi foloseau pe refugiați ca pe niște marionete și că UNRWA le furniza susținerea necesară în acest scop. Concluzia Departamentului de Stat a fost că dimensiunea umanitară a problemei refugiaților fusese exagerată.

Pe 17 și 19 iunie 1967, la câteva zile după Războiul de Șase Zile, s-au ținut două ședințe de guvern – esențiale, după părerea mea – în care s-a discutat despre problema refugiaților. Privind retrospectiv, aceste ședințe pot fi considerate drept un punct de cotitură între cei 19 ani de după Războiul de Independență și perioada care a început odată cu Războiul de Șase Zile și care continuă și în ziua de astăzi.

Procesele-verbale ale acestor ședințe arată echilibrul de putere și de influență al celor care se aflau la masă, după cum urmează. De o parte se afla un grup de miniștri – Pinchas Sapir, Zalman Aran, Eliyahu Sasson, Mordechai Bentov și Yisrael Yeshayahu – care considerau că era momentul ideal pentru ca Israelul să vină, de pe o poziție de forță, cu o inițiativă de rezolvare definitivă a problemei refugiaților. Li se opunea un singur ministru – ministrul apărării Moshe Dayan –, care respingea categoric această abordare și care susținea că, de vreme ce Israelul se afla deja pe o poziție de forță, problema cu care se confrunta era o problemă teritorială, iar nu o problemă legată de refugiați – și anume, cum să ne menținem granițele dobândite în urma acestui război.

Între cele două tabere se afla prim-ministrul Eshkol, care de-abia dacă a scos un cuvânt și sigur nu a condus discuția și nici nu a îndreptat-o către o decizie. Istoria a dovedit că poziția lui Dayan a ieșit triumfătoare din această dezbatere. Îl las pe cititor să decidă singur, cu înțelepciunea dată de privirea retrospectivă, dacă poziția respectivă a fost cea corectă.

Baza discuției în cadrul guvernului a fost un proiect de act, redactat dinainte în scopul ajutării guvernului de a lua o decizie cu privire la poziția pe care urma să o adopte Israelul la discuția din Adunarea Generală, care trebuia să își depună recomandările la Consiliul de Securitate. În cursul discuției, s-au vehiculat diverse cifre de către unii miniștri pentru a ilustra magnitudinea problemei. Nu exista nici un acord cu privire la cifre, însă era general acceptat faptul că numărul evreilor din statul Israel în 1967 era de 2,3 milioane, iar numărul arabilor din teritoriile aflate sub control israelian era de 1,5 milioane. Dacă aceste cifre erau corecte, atunci echilibrul demografic dintre cele două populații trebuia să îi îngrijoreze, ca să nu spun mai mult, pe participanții la discuție.

Iată câteva fragmente din observațiile lui Dayan de la aceste ședințe:

Refugiații nu sunt o problemă care ține de acest război. Nu au apărut în urma acestui război și problema lor nu se va rezolva prin întrebarea cu care se confruntă acum Adunarea Generală și Consiliul de Securitate. Orice încercare de a lega problema refugiaților de problema pe care vrem să o rezolvăm acum [problema teritorială] nu va face decât să complice lucrurile și nu este practică. Am cucerit până la un anumit punct, iar acum ne cer să ne retragem până la liniile din armistițiu. Este o chestiune discutabilă. Dacă spunem că este o problemă legată de refugiați, asta va accentua problema și nu vom scăpa de presiunea de a ne retrage. Când egiptenii se aflau în Fâșia Gaza, UNRWA controla taberele de refugiați. Am luat acest teritoriu de la Egipt; nu am luat taberele de refugiați de la UNRWA. La Adunarea Generală nu trebuie să ne pripim și să discutăm problema refugiaților. Poziția noastră ar trebui să fie în sensul că în această fază nu propunem public nici un fel de planuri privind instalarea refugiaților. Trebuie să investigăm și să verificăm, însă nu anunțăm planuri de instalare a refugiaților. Dacă facem asta, atunci devenim răspunzători de problemă.

Dayan a propus următoarea formulă:

Pacea – sau rămânem la granițele dobândite în timpul războiului. Nu trebuie să amestecăm, sigur nu în acest moment, înainte de prima discuție de la ONU, alte chestiuni, inclusiv refugiații. […] În ceea ce privește problema refugiaților, responsabilitatea pentru refugiații arabi, atât din Fâșia Gaza, cât și din Cisiordania, va rămâne în mâna UNRWA, potrivit acordului încheiat între guvernul Israelului și reprezentanții UNRWA. Acesta a reprezentat o enormă realizare pentru noi, ca UNRWA să fie de acord să își asume responsabilitatea acestei probleme. Acum, la 20 de ani de la Războiul de Independență, am încetat să mai fim responsabili de această chestiune numită refugiați. […] UNRWA se ocupă în mod oficial de ei. Doamne ferește să încercăm să schimbăm ceva din acest aranjament și să ne asumăm responsabilitatea cât nu există nici o soluție, de vreme ce UNRWA este de acord să continue să poarte responsabilitatea.

*

Cine a avut ideea creării unei agenții speciale pentru refugiații palestinieni, a subordonării acesteia Adunării Generale a ONU, cine a redactat definiția statutului de refugiat palestinian – fie că a fost o singură persoană, fie că a fost creația colectivă a unui grup de persoane –, a fost un geniu.

În 1949, trebuie să fi fost un geniu care avea capacitatea de a vedea în viitor, ca să creezi o structură diplomatică menită să prelungească la nesfârșit conflictul dintre două popoare. Cititorul poate să rețină că, potrivit analizei mele, în ochii arabilor de pe vremea aceea, conflictul era și avea să fie mereu un joc cu rezultat nul. Mai întâi, și-au numit înfrângerea în Războiul de Independență „Nakba“, echivalentul Holocaustului, și, făcând acest lucru, au încercat să creeze ideea de simetrie conceptuală între cele două popoare – evreii și palestinienii. Conotația unei astfel de asocieri era că, dacă lumea considera Holocaustul drept motiv și justificare a unui stat evreiesc, atunci aceasta trebuie să recunoască necesitatea înființării unui stat palestinian după „Nakba“. Și cum cele două popoare au pretenții legate de același teritoriu și în prima rundă a războiului privind acest teritoriu

pierduseră palestinienii, era necesară crearea unui mecanism prin care „Războiul de Independență“ al palestinienilor să se poată prelungi până când aceștia aveau să iasă victorioși. Iar victoria, potrivit palestinienilor, însemna eliminarea prezenței evreiești în Țara lui Israel și înființarea unui stat palestinian pe ruinele sale. Mecanismul pe care l-au creat arabii a fost UNRWA, secondat de definirea statutului de refugiat palestinian, care era diferit de cel al tuturor celorlalți refugiați din toate războaiele care avuseseră loc pe planetă după al Doilea Război Mondial. Ulterior, de la începutul anilor 1960, când a început să apară o conștiință națională palestiniană independentă, organizațiile palestiniene, conduse de OEP, au adoptat aceste pretenții.

Ideea de război continuu până la obținerea victoriei finale își are rădăcinile în credința islamică. Când există o viziune sau un vis (de exemplu, califatele islamice), realizarea acesteia presupune uneori nenumărate runde de lupte și de războaie. Realizarea cerută în fiecare rundă a războiului nu trebuie neapărat să fie o victorie totală. Supraviețuirea este de ajuns, fiind ea însăși o victorie în sine. De ce se întâmplă asta? Pentru că supraviețuirea îți dă speranțe pentru următoarea rundă sau pentru cea de după aceasta, până la dobândirea victoriei finale.

Prin definiție, statutul de refugiat palestinian este contrar principiului relocării. Mai mult decât atât, acesta îi recunoaște pe urmașii refugiaților (inclusiv pe cei care au fost adoptați oficial) ca refugiați din toate punctele de vedere. În acest fel, numărul refugiaților a crescut considerabil, de la 700 000, în 1949, la peste 5 milioane, în 2018, chiar dacă circa 4,5 milioane din acest număr nu s-au născut pe teritoriul care face obiectul disputei.

Conceptul de refugiat palestinian a presupus, de la crearea sa, principiul de „drept de întoarcere“. Acest principiu a devenit un obstacol pentru orice încercare de a negocia o soluție diplomatică la conflict. Cum așa? De la Războiul de Independență din 1949 și până în ziua de azi, adevăratele poziții ale părților nu le permit acestora nici măcar să înceapă discuțiile. Palestinienii insistă asupra condiției preliminare ca Israelul să recunoască „dreptul de întoarcere“, pe care palestinienii îl interpretează ca fiind dreptul tuturor refugiaților de a se întoarce pe Pământul lui Israel. Poziția Israelului este în sensul că trebuie să aibă loc negocieri fără nici o condiție

preliminară. Israelul se obligă să „contribuie proporțional“ la rezolvarea problemei refugiaților în cadrul unui acord de pace. Prim-ministrul Netanyahu a mers și mai departe cu adâncirea diferențelor dintre pozițiile inițiale ale celor două părți aflate în negocieri, cerând ca palestinienii să recunoască dreptul Israelului de a exista ca stat al poporului evreu. Această recunoaștere din partea palestinienilor ar însemna renunțarea la „dreptul de întoarcere“, așa cum îl interpretează palestinienii.

UNCHR a fost înființat în 1950. UNRWA s-a înființat pe 8 decembrie 1949 și a început să funcționeze pe 1 mai 1950. Ambele se află sub egida ONU. De ce a continuat să funcționeze UNRWA după înființarea celui de-al doilea organism? Răspunsul la această întrebare este că țările Ligii Arabe din cadrul ONU, cu ajutorul blocului statelor musulmane și al blocului nealiniat, au insistat ca UNRWA să își continue existența ca entitate distinctă, care avea să ducă mai departe ideea de „drept de întoarcere“. Singura țară din cadrul ONU care ar fi putut să intervină era SUA. Întrebarea este: de ce nu a făcut-o?

Votul Statelor Unite pentru înființarea statului Israel a fost un miracol de ultim moment; un prieten evreu al președintelui Truman a reușit să îl influențeze, în ciuda sfatului Departamentului de Stat, a secretarului de stat Marshall și a altora care susțineau că un stat evreu în Orientul Mijlociu nu avea să supraviețuiască. Când s-a discutat la Națiunile Unite propunerea de înființare a UNRWA, americanii nu au avut nici un motiv să se opună, mai ales ținând cont de faptul că americanii depindeau de mult de petrolul Arabiei Saudite, dar și din cauza alianței Statelor Unite cu Marea Britanie, ale cărei considerații imperiale au făcut-o să îi susțină pe arabi, iar nu statul Israel.

În plus, adevărul este că nu există nicăieri nici un indiciu că a existat vreo inițiativă israeliană (sau că s-ar fi discutat despre așa ceva) menită să convingă Statele Unite să blocheze înființarea UNRWA și/sau să influențeze modul în care a fost definit statutul de refugiat palestinian. Asta s-a întâmplat pentru că Israelului i-a convenit faptul că banii altora l-au scutit de uriașa povară pe care o presupunea susținerea refugiaților palestinieni.

Am văzut deja că abordarea internațională a problemei refugiaților a început în 1948, când Războiul de Independență era în plină desfășurare pe

toate fronturile. De partea americană, părțile care se ocupau de această problemă erau Departamentul de Stat și reprezentantul președintelui Truman la Comisia de Conciliere înființată de ONU, Mark Ethridge – prietenul personal al lui Truman, care coresponda direct cu acesta și care susținea opiniile contelui Bernadotte, ce manifesta o atitudine ostilă față de Israel. Statele Unite au fost printre primele țări care au susținut Rezoluția 194 a Adunării Generale a ONU, care a fost adoptată pe 11 decembrie 1948 și al cărei articol 11 recunoștea și stabilea „dreptul de întoarcere". Această rezoluție a devenit de atunci un mare impediment în calea rezolvării conflictului arabo-israelian.

Prima concesie israeliană legată de întoarcerea refugiaților în statul Israel a fost făcută în martie 1949, ca urmare a presiunii exercitate de Ethridge, de secretarul de stat Acheson și de președintele Truman. Disponibilitatea, în principiu, a Israelului de a face concesii nu fost niciodată pusă în practică din cauza solicitării SUA ca guvernul israelian să absoarbă un sfert din numărul total al refugiaților (această cifră i-a fost atribuită președintelui Truman însuși). După cum am mai menționat, la sfârșitul lunii mai 1949, președintele Truman i-a scris lui Ben-Gurion o scrisoare în termeni foarte duri, în care afirma: „Guvernul SUA nu consideră că atitudinea actuală a guvernului israelian corespunde principiilor care se află la baza susținerii din partea SUA. Guvernul SUA este profund îngrijorat ca nu cumva Israelul să pună în pericol posibilitatea ajungerii la o soluție în problema palestiniană, menită să contribuie la stabilirea de relații solide și de prietenie între Israel și vecinii săi. […] Guvernul Israelului trebuie să fie conștient că atitudinea pe care a abordat-o până în prezent la Lausanne conduce în mod inevitabil la întreruperea acestor discuții."

În Campania din 1956, din Sinai, americanii s-au temut că alianța formată din Marea Britanie, Franța și Israel putea să îi determine pe sovietici să intervină în numele Egiptului, iar acest lucru ar fi putut să conducă la o confruntare nucleară între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Această îngrijorare explică poziția intransigentă a lui Eisenhower, care i-a cerut lui Ben-Gurion să se retragă imediat din toate teritoriile pe care le cucerise, până la ultimul centimetru (sau inci).

Cursul evenimentelor din Campania din Sinai i-au demonstrat lui Ben-Gurion că Marea Britanie și Franța erau în cel mai fericit caz puteri de rangul doi și că decizia finală în orice chestiune aparținea Statelor Unite. Prin urmare, pe parcursul discuțiilor din guvern cu privire la retragerea din Sinai, Ben-Gurion l-a însărcinat pe Abba Eban, ambasadorul israelian la Washington și la ONU, să clarifice direct care era poziția exactă a Americii în toate aspectele legate de această temă.

La sfârșitul Războiului de Șase Zile, Israelul a avut ocazia să ia măsuri unilaterale pentru identificarea de diverse soluții la problema refugiaților. Nu a profitat însă de această ocazie. După cum am discutat mai sus, ministrul apărării Moshe Dayan, care coordona politica israeliană cu privire la teritoriile ocupate în cursul războiului, a declarat că Israelul trebuia să își concentreze atenția asupra păstrării teritoriilor pe care le ocupase și că toate celelalte probleme erau neimportante. Această politică de „stat cu mâinile-n sân“, care a lăsat pe mâna UNRWA problema refugiaților, a rămas neschimbată până în ziua de azi.

Spre sfârșitul anului 2005, Israelul a cedat marii presiunii americane și a fost de acord cu organizarea de alegeri generale în teritorii, deși mulți susțineau că acestea aveau să conducă la întărirea fără precedent a Hamasului. Alegerile au avut loc în ianuarie 2006 și avertismentele s-au dovedit întemeiate. După un an și jumătate, în iunie 2007, Hamasul a preluat controlul asupra Gazei, eliminând în mod sistematic membrii Fatah din Fâșie. Hamasul și-a început imediat campania de preluare a controlului asupra UNRWA, iar în același an, la alegerile de sindicat din cadrul UNRWA, dintre cei 27 de membri de sindicat aleși, 25 erau membri Hamas.

UNRWA are 30 000 de angajați în teritorii, dintre care 10 000 se află în Gaza. Bugetul anual al UNRWA este de circa 1,25 miliarde de dolari, iar Statele Unite au o contribuție de o cincime (250 de milioane de dolari) din această sumă. Nu risc să calomniez pe nimeni dacă spun că guvernul SUA, care a inițiat o legislație împotriva celor care finanțează organizațiile teroriste, a contribuit el însuși până astăzi cu circa 16,5 miliarde de dolari la bugetul unei organizații care a devenit un instrument terorist. Dacă guvernul SUA ar cere-o, Israelul i-ar pune la dispoziție un set complet de dovezi

juridice de necontestat potrivit cărora UNRWA este astăzi o organizație dirijată de Hamas.

Chiar dacă fac abstracție de problema terorismului, îmi este greu să cred că președintele american Donald Trump ar fi indiferent față de irosirea a 250 de milioane de dolari pe an, care sunt clar destinați nu rezolvării unei probleme, ci mai degrabă perpetuării și agravării sale, tot mai mult de la an la an. Mulți cred că palestinienii și-au mai temperat poziția legată de „dreptul de întoarcere“ al refugiaților și că, până la urmă, vor fi de acord cu întoarcerea unui număr simbolic de refugiați în statul Israel, restul urmând să primească despăgubiri în bani. Mă îndoiesc de asta, din cauza marii greutăți rezultate din cumularea următoarelor considerente:

Nu există nicăieri în lume nici un grup de refugiați care să fi beneficiat de o definire atât de extinsă ca refugiații palestinieni. Această definiție a mărit numărul refugiaților de la 700 000, în 1948, la cinci milioane, în 2016.

Nu există nici un alt grup de refugiați în lume căruia să i se fi recunoscut de către ONU (a se vedea Rezoluția 194 III a Adunării Generale) dreptul deplin de a se întoarce pe pământul natal. Această rezoluție a creat etosul „dreptului de întoarcere“.

Conducerea palestiniană a făcut tot posibilul, din 1947 și până în prezent, ca refugiații să își mențină acest statut. Cu alte cuvinte, conducerea a condamnat milioane de palestinieni să renunțe la viața lor, la viitorul lor, la mândria lor de ființe umane și la nivelul lor de trai ca să le mențină și să le alimenteze statutul de refugiați.

Din 1947, conducerea palestiniană adoptase abordarea de tipul totul, adică Israelul trebuia să fie de acord să accepte toți refugiații pe teritoriul său ca o condiție preliminară pentru demararea negocierilor diplomatice, sau nimic, adică palestinienii nu vor accepta o soluție diplomatică.

Conducerea palestiniană a creat un sistem de învățământ care sanctifică valorile statutului de refugiat și ura împotriva Israelului.

Conducerea palestiniană a creat și a menținut toate de mai sus știind că, obiectiv vorbind, nu există nici o șansă ca Israelul să fie de acord sau să poată să asimileze cinci milioane de refugiați.

După ce vreme de 60 de ani le-a prezentat și le-a întreținut această versiune distorsionată a realității milioanelor de refugiați, poate conducerea palestiniană să renunțe la ea și să fie de acord cu întoarcerea a numai câtorva mii de refugiați în statul Israel? Mă îndoiesc.

Cu toate acestea, nu este nevoie să așteptăm până face conducerea palestiniană acest lucru, care mai mult ca sigur că nu se va întâmpla niciodată. Părerea mea este că guvernul israelian ar trebui să ceară Statelor Unite, finanțatorul principal al UNRWA, să își schimbe atitudinea față de această organizație, care este principala răspunzătoare de prelungirea problemei refugiaților și care este condusă de Hamas, o organizație teroristă, potrivit tuturor criteriilor, inclusiv celor ale Statelor Unite.

Schimbarea de la conducerea Statelor Unite a deschis calea către schimbări mai drastice în problema refugiaților. Președintele Trump a manifestat prea multă sensibilitate pe tema terorismului. Dacă guvernul israelian îi prezintă acestuia datele creionate în capitolul de față și îi propune să schimbe fundamental politica Statelor Unite în problema refugiaților, există mari șanse să fie deschis la recomandarea ca responsabilitatea privind refugiații palestinieni să treacă de la UNRWA la UNHCR. Evenimentele din Siria au dat naștere unor milioane de refugiați de care se ocupă UNHCR. Astăzi, singura structură care are interes ca UNRWA să continue să existe este Hamasul. Nu există nici un motiv ca Statele Unite, Israelul, țările occidentale și lumea în general să slujească acest interes al Hamasului.

Frontul de Eliberare Națională (n.tr.)

Capitolul 5. Războaie

Războiul de Yom Kippur – 6 octombrie 1973

În vara anului 1972, eu și familia mea ne-am întors în Israel după șapte ani de activitate în străinătate, în două țări diferite. La întoarcere, mi-am dat seama că mă dezobișnuisem de birou și mă simțeam acolo ca peștele pe uscat. Mi s-a dat o funcție care nu corespundea așteptărilor mele. Aceasta presupunea, în principal, „plimbatul de hârtii“ – furnizam informații și servicii administrative de la „ghișeul“ sediului central către birourile din străinătate care se aflau în subordinea acestuia. La sfârșitul lui 1972, l-am anunțat pe comandantul de unitate că nu eram dispus să continui în această funcție și am cerut să mi se dea un alt post, chiar la altă unitate. Aveam doar 33 de ani pe vremea aceea și mi-am spus că, dacă nu-mi dădeau de făcut ceva interesant și solicitant, mă gândeam să plec din Mossad. S-a convenit să se propună numele meu pentru discuțiile din vara 1973 privind repartizarea posturilor, ca posibil candidat la funcția de șef al Direcției de Operațiuni a Mossadului; până atunci, mi-am petrecut câteva luni în Kurdistan, ca șef al misiunii noastre de acolo.

La mijlocul anului 1973, m-am întors în Israel și, într-adevăr, am fost numit șeful Direcției de Operațiuni. Preluarea acestei funcții a însemnat că am trecut de la a mă ocupa de anumite probleme din cadrul unei singure unități la a răspunde de probleme relevante pentru întreaga instituție, printre altele, ca persoană de legătură a Mossadului cu alte agenții de informații secrete. Noua funcție m-a apropiat, și fizic, și profesional, de biroul directorului de atunci al Mossadului, generalul-maior (r) Zvi Zamir.

În noua mea funcție, am participat ca observator la informările săptămânale ale șefului Serviciului Militar de Informații. Aceste ședințe erau conduse de către șeful SMI de pe vremea aceea, generalul-maior Zeira; lângă el se aflau asistentul său pentru cercetare și șefii diverselor divizii ale Departamentului de cercetare al SMI (pe vremea aceea era încă departament). Era o ședință de informare săptămânală la care fiecare șef de sector de departament

regional dădea raportul cu privire la principalele evenimente din domeniul său de activitate și propunea aspectele și problemele care necesitau monitorizare. Asistentul pentru cercetare al șefului SMI își exprima părerea cu privire la observațiile respective și apoi șeful SMI făcea un rezumat al discuției și dicta Elementele Esențiale ale Informațiilor (EEI) pentru colectarea de informații din săptămânile următoare. Eu notam principalele idei menționate în cursul ședinței de informare și îi trimiteam un raport concis directorului Mossadului, pentru a-l ține la curent.

O altă sarcină care îmi revenea era să scriu în fiecare săptămână un rezumat al „analizei politice“ care se realiza săptămânal la Adunarea Șefilor de Unități ai Mossadului (Rasha, acronimul ebraic al șefilor de unități), condusă de directorul Mossadului. Analiza politică era prezentată de „marii intelectuali“ ai adunării; pe vremea mea aceștia erau David (Dave) Kimche și Yitzhak Oron. Aceștia își întemeiau analiza pe informațiile secrete adunate de sursele Mossadului, pe buletinele de informații ale SMI, dintre care numai o mică parte îi era pusă la dispoziție Mossadului, și pe informațiile primite de la alte servicii apropiate. Mossadul era pe atunci o agenție de colectare de informații, care nu avea un organ de cercetare. Înțelepciunea informațiilor secrete era relativ modestă.

Pe vremea aceea, Serviciul Militar de Informații avea competența supremă de unic evaluator național de informații secrete; în subordinea sa directă se aflau patru agenții de colectare de informații. Șeful SMI avea la dispoziție ceea ce reprezenta în acei ani cel mai mare organ de cercetare de acest gen din Israel. Mossadul se ocupa exclusiv de adunarea de informații și de operațiuni speciale (orice activitate în numele statului pe care nici un alt organism de stat, în afara Mossadului, nu avea capacitatea să o desfășoare).

Mai mult decât atât, colectarea de informații de către Mossad se desfășura sub conducerea expresă a SMI-ului. În cadrul diviziei HUMINT a Mossadului se afla o secțiune a SMI denumită Modi’in 11, unde lucra un ofițer cu rang de locotenent-colonel, care avea ca atribuții să primească de la SMI toate EEI-urile (rapoarte legate de informațiile solicitate de la o sursă sau alta) și să le transmită anumitor persoane din cadrul diviziei HUMINT, decizând și ce EEI-uri să transmită și cărei surse! Asta demonstrează cât de apropiat era reprezentantul SMI la Mossad față de

toate sursele. Acest ofițer era și primul care vedea materialul de informații secrete brute care sosea și era la curent cu toate secretele surselor Mossadului. Ulterior s-a înființat o altă secție, Modi'in 12, al cărei scop era identic cu cel al secției Modi'in 11, în cadrul unității care se ocupa de serviciile de informații prietene.

Periodic se desfășura o evaluare a surselor Mossadului de către ofițerii de cercetare ai SMI – consumatorii materialelor. Acești ofițeri erau adesea implicați în investigarea surselor Mossadului din străinătate și în discuțiile cu analiștii din cadrul serviciilor de informații prietene. Mossadul transmitea la SMI toate informațiile pe care le aduna, fără nici o excepție. Pe de altă parte, Serviciul Militar de Informații transmitea selectiv Mossadului parte din concluziile cercetărilor și ale evaluărilor sale – foarte selectiv. Alegerea a ceea ce transmitea părea aproape arbitrară și era explicată ca datorându-se motivelor de „securitate a informațiilor". Ca urmare a situației menționate, în practică, Mossadul era împiedicat să se ocupe de cercetare și de evaluare, chiar și cu privire la informațiile culese de el însuși, dar sigur cu privire la informațiile culese de serviciile de informații.

Analiza pe care o propun în acest capitol cu privire la evoluția avertismentului timpuriu referitor la Războiul de Yom Kippur este o provocare la adresa tezei predominante din cadrul discursului public și mediatic în legătură cu acest război. În analiza mea, avertismentul timpuriu cu privire la Războiul de Yom Kippur a fost un eveniment care s-a manifestat încontinuu, care a avut o amplă bază în informațiile secrete culese de-a lungul anilor și care a atins punctul culminant în ajunul izbucnirii războiului.

În calitate de șef al Direcției de Operațiuni, mi-am concentrat atenția mai mult asupra activității desfășurate de unitățile operative ale Mossadului și mai puțin, dacă nu chiar deloc, asupra informațiilor rezultate ca urmare a acestei activități. Cu toate acestea, îmi aduc aminte că începând de la jumătatea anului 1973, mai ales la adunarea șefilor de unități ai Mossadului, s-a exprimat o tot mai mare surprindere față de faptul că Serviciul Militar de Informații nu fusese de acord sau nu luase în serios cantitatea tot mai mare de informații secrete provenite din sursele Mossadului care indicau o

deteriorare a situației și îndreptarea acesteia către război. Cel puțin unii dintre șefii de unități de la masă credeau că Serviciul Militar de Informații trebuie să fi avut alte surse serioase care contraziceau informațiile secrete ale Mossadului. Senzația celor din cadrul adunării era că trebuia să ne concentrăm asupra modului în care să aducem informații secrete de o calitate mai bună, fără să ne implicăm în cercetarea și evaluarea acestor informații, ceea ce nu intra în atribuțiile Mossadului și pentru care acesta nu avea instrumentele profesioniste ca să le desfășoare.

Directorul de la vremea aceea al Mossadului era Zvi Zamir. Acesta era mai la curent decât ceilalți cu semnificația cercetării și a evaluării informațiilor secrete ale Mossadului datorită experienței sale militare, mai ales a anilor în care îndeplinise funcția de șef al Comandamentului de Sud. În plus, pentru că îndeplinise și funcția de șef al Diviziei de pregătire din cadrul FAI, el știa să citească cu un ochi critic materialele privind informațiile secrete din Egipt și din Siria, care se refereau la probleme strategice, la doctrina de luptă, la pregătire și la exerciții, iar el le-a interpretat ca fiind pregătiri de război. Mai mult, Zamir se întâlnea selectiv, în funcție de problemă, cu principalele surse ale Mossadului din diverse domenii, ca să primească informații direct de la acestea. Le punea întrebări, îi informa și afla informații direct din gura lor, fără alte „filtre“; acest lucru îi permitea să își exprime opinia potrivit informațiilor pure, fără nici un zgomot de fond. Ni se spunea mereu: „Nu este intezis ca un ofițer de informații să își folosească propriile informații“. Zvi Zamir făcea exact acest lucru, analizând și integrând informațiile pe care le primeam din diversele surse ale Mossadului – toate acestea indicând război.

Îmi amintesc că vineri, 5 octombrie 1973, m-am întors acasă chiar înainte de a începe sabatul, în ajun de Yom Kippur. Când am ajuns acasă, am rugat-o pe soția mea să îmi pregătească rucsacul din armată pentru că a doua zi urma să plec la război. Am făcut această afirmație pe baza unui uriaș volum de avertismente de informații secrete care ne sosiseră din diverse surse ale Mossadului în cursul ultimei săptămâni. Nici unul dintre aceste avertismente nu proveneau de la Ashraf Marwan, deși Marwan, ginerele președintelui Egiptului, Gamal Abd-El Nasser, și unul dintre cei mai apropiați asistenți ai succesorului lui Nasser, președintele Sadat, era una dintre cele mai bune surse ale Mossadului. Ultimul avertisment al lui

Marwan sosise pe 8 septembrie 1973, iar următoarea dată când acesta ne-a transmis informații a fost pe 4 octombrie, la ora 21.30, într-o conversație telefonică în care pomenise pentru prima dată numele codificat dat războiului. Pe 6 octombrie, la ora 2.55, biroul șefului Mossadului l-a informat pe șeful Serviciului Militar de Informații că, în urmă cu o jumătate de oră, Mossadul primise numele codificat pentru război de la sursa respectivă. Mă voi referi mai în detaliu în capitolul de față la ce s-a întâmplat în continuare cu avertismentul timpuriu.

Dimineața târziu, în ziua de sâmbătă, 6 octombrie 1973, am luat legătura din oră în oră cu asistentul șefului Departamentului de colectare a informațiilor din cadrul SMI, ca să aflu direct de la sursă ce se întâmpla pe front. La ora 12.00, interlocutorul meu m-a anunțat că santinelele noastre aflate de-a lungul Canalului Suez raportaseră că fortificațiile de pământ dispuse de-a lungul canalului fuseseră străpunse cu ajutorul tunurilor cu apă.

– Și cum evaluați asta? l-am întrebat eu.

Mi-a răspuns:

– Continuăm să evaluăm că această activitate face parte din exercițiul militar egiptean!

Mi-am luat rămas-bun de la el și am adăugat:

– Ne vedem după război.

Mi-am sărutat soția și copiii, m-am urcat în mașină și m-am dus la unitatea mea și pe frontul sirian de luptă.

M-am întors de la război după ce a intrat în vigoare armistițiul și m-am trezit implicat într-o discuție internă la Mossad despre faptul dacă era înțelept ca angajații Mossadului care aveau acces la secrete de stat sensibile să participe la războaie în unități de luptă și pe linia frontului. Această discuție a fost deosebit de relevantă pentru că a avut loc după capturarea de către sirieni a unui ofițer de informații de la unitatea 848 (care a devenit ulterior 8200), la avanpostul din Hermon. Informația că ofițerul, Amos

Levinberg, cedase în cursul interogatoriilor sirienilor a adus un mare prejudiciu aparatului de informații secrete al armatei israeliene.

Comisia de stat de anchetă condusă de președintele Curții Supreme de Justiție, Shimon Agranat, a fost consecința directă a greșelilor scoase la iveală de Războiul de Yom Kippur. Șeful Mossadului, Zvi Zamir, a fost unul dintre cei care au primit notificări în avans de la comisie că avea să fie citat pentru a depune mărturie. S-a pregătit pentru aceasta înființând o echipă formată din angajații mai multor unități ca să îl ajute și m-a numit pe mine șeful acestei echipe. Scopul activității echipei, astfel cum a fost stabilit de Zamir, a fost acela de a prezenta contribuția în informații secrete a Mossadului la război. Perioada de timp analizată de echipă a fost cea dintre sfârșitul Războiului de Uzură, survenit la 8 august 1970, și izbucnirea Războiului de Yom Kippur, pe 6 octombrie 1973.

Directorul Mossadului și-a formulat ipotezele sau constatările legate de război din timpul celor trei ani dinaintea acestuia, pe baza informațiilor primite personal de la Ashraf Marwan, a întâlnirilor cu alte surse sus-puse, a faptului că a citit și a aprobat toate informațiile secrete care au fost primite ca materie primă în toată această perioadă de către demnitarii de rang înalt și a întâlnirilor de lucru și a consultărilor cu membrii conducerii securității și ai conducerii politice, cu excepția celor avute cu ministrul apărării Dayan, la care nu era invitat șeful Mossadului. Fără îndoială că experiența militară l-a ajutat pe șeful Mossadului să descifreze cantitatea apreciabilă de materiale de informații secrete și să înțeleagă problemele de strategie și de doctrină, precum și pe cele tactice. Zamir a prezentat echipei sale ipotezele legate de război și ne-a cerut să analizăm toate materialele cu informații secrete din sursele Mossadului de-a lungul perioadei supuse anchetei, pentru ca fie să îi confirmăm ipoteza, fie să o infirmăm. S-a hotărât ca materialele care trebuie să fie examinate să fie împărțite în patru categorii: (a) Egipt/Siria – intențiile strategice; (b) Egipt/Siria – evenimentele militare pregătitoare; (c) Egipt/Siria – descrierea din surse a tipului viitorului război; (d) Egipt/Siria – posibilele date ale războiului (avertismentele timpurii).

L-am însoțit pe directorul Mossadului la toate înfățișările sale din fața Comisiei Agranat. Principalul meu rol a fost acela de a-i susține mărturia prin prezentarea de materiale de informații secrete care îi dovedeau teoria.

Materialele depuse la comisie au umplut câteva bibliorafturi și reflectau contribuția surselor Mossadului la strângerea de informații cu caracter militar, cu privire la aspectele menționate mai sus, precum și la altele. Următoarele sunt doar câteva exemple din marea de materiale, care au fost deja publicate în trecut și pe care nu consider că există vreo problemă să le prezint aici după 43 de ani.

Ieșirea din impas printr-un război restrâns

Anwar Sadat a venit la putere în Egipt la sfârșitul lui septembrie 1970, la mai puțin de două luni de la armistițiul care a pus capăt Războiului de Uzură. La sfârșitul acelui an, el a început să dea de înțeles că, deși considera că nu aveau nici o șansă să învingă Israelul pe cale militară și să elibereze teritoriile prin mijloace de război, credea că era esențial să ducă un război cu un obiectiv operativ restrâns, al cărui scop esențial ar fi fost să „dezghețe“ conflictul, scoțându-l din actuala stare de stagnare. Cu cât se prelungea mai mult impasul, cu atât Sadat insista mai mult asupra acestui lucru. Este suprinzător faptul că nu doar Sadat avea această perspectivă politico-strategică, ci întreaga conducere egipteană.

Mai jos sunt câteva exemple de surse de informații secrete:

1. În aprilie 1971, o sursă de încredere a anunțat că Egiptul urma să declanșeze un război de mică anvergură ca să testeze reacțiile Statelor Unite și ale Israelului, după ce încercase cu disperare să ajungă la o soluție diplomatică.

2. În noiembrie 1971, la o întâlnire cu conducerea sovietică, Sadat a spus: „Situația actuală este cea mai bună pentru America și pentru Israel. [...] Israelul întreabă Statele Unite de ce s-ar grăbi să ajungă la o soluție. [...] Egiptul nu poate să facă nimic. [...] Mă tem că lumea își va pierde interesul față de această problemă. [...] Din această perspectivă, nu avem de ales și trebuie să facem ceva ca să trezim din nou interesul lumii față de această

problemă – de dragul unei soluții amiabile – printr-o acțiune militară restrânsă.“

3. În februarie 1972, în cursul unei vizite la Moscova, Sadat le-a spus gazdelor sale: „Trebuie să efectuăm o operațiune militară restrânsă în a doua jumătate a anului 1972, de exemplu la trecători [adică trecătorile Mitla și Gidi, care duceau din Peninsula Sinai pe malul estic al Canalului Suez]. După ce realizăm acest obiectiv, vom putea să ne facem cunoscută mai clar dorința de a găsi o soluție amiabilă și de a deschide Canalul.“

4. În ianuarie 1973, Sadat i-a scris următoarele conducătorului sovietic Leonid Brejnev: „Suntem tot mai siguri că atât timp cât Israelul nu este convins că putem să rezistăm atacurilor efectivelor sale, că putem să le învingem și să schimbăm situația militară, nu va fi de acord să se retragă din teritoriile ocupate.“

5. În aprilie 1973, o sursă de încredere ne-a informat că nu se întrezărea nici o soluție diplomatică. Sadat avea intenții serioase de a relua lupta în viitorul apropiat pentru a ieși din impas, chiar dacă știa că avea puține șanse de reușită și că putea să își piardă poziția în caz de eșec. Era o acțiune disperată.

Hotărârea de a declanșa războiul

În februarie 1973, Sadat a spus: „Potrivit unui principiu de bază al istoriei, atât timp cât forțele noastre armate nu se angajează în luptă, oamenii noștri își vor pierde bărbăția pentru următorul mileniu. Este de o mie de ori mai onorabil să mori în luptă decât să tot stai așa cum stăm noi până când vom ajunge să ne predăm.“

Acțiunea militară din cadrul planului de a câștiga susținere internațională

În august 1972, Sadat a primit un memoriu despre organizarea politicii egiptene pe anii 1972–1973. Autorul memoriului era Hafez Ismail, consultantul pe securitate națională al președintelui. Ismail recomanda:

1. Îmbunătățirea relațiilor cu Uniunea Sovietică în scopul asigurării de arme. Aceasta se întâmpla după expulzarea sovieticilor din Egipt, în iulie 1972.

2. Desfășurarea unei ample campanii în scopul obținerii de susținere diplomatică, punându-se accent pe Europa Occidentală, precum și depunerea de eforturi în rândul țărilor nealiniate și din America Latină.

3. Ridicarea problemei la Adunarea Generală a ONU și, după aceea (în 1973), la o întrunire extraordinară a Consiliului de Securitate al ONU, al cărei scop să fie aprobarea interpretării egiptene a Rezoluției 242.

4. Menținerea legăturilor cu Statele Unite.

5. Menținerea legăturilor cu statele arabe, în scopul exercitării de presiuni cu privire la interesele occidentale.

6. Recrutarea „frontului intern“ din Egipt.

7. Luarea în calcul a faptului că era aproape inevitabilă o confruntare militară a Egiptului cu Israelul și Statele Unite. (Eu interpretez includerea Statelor Unite în această frază doar în sens figurativ/sentimental, și nu în sensul că se sugera o confruntare între forțele militare egiptene și cele americane.)

8. Analizarea variantei unei acțiuni militare egiptene restrânse în iarna 1972–1973.

Esența punctului de vedere al lui Ismail era că Egiptul trebuia să se bazeze în principal pe „acțiunea diplomatică“, în cadrul căreia forțele militare urmau să joace doar un rol secundar. Și într-adevăr, Egiptul chiar a pus în aplicare cea mai mare parte a planului lui Ismail, deși campania militară a fost amânată până în octombrie 1973. Rezultatele eforturilor diplomatice egiptene au fost evidente în ajunul războiului, în cursul acestuia și după el.

„Relaxarea“ și implicațiile acesteia asupra conflictului

„Destinderea“ – procesul de dezghețare a relațiilor dintre cele două blocuri, care a început la sfârșitul anilor 1960 – a convins conducerea egipteană că eforturile diplomatice nu mai aveau nici o șansă și că nu se putea baza pe cele două puteri ca să se salveze, mai ales nu după cel de-al doilea summit al liderilor Statelor Unite și Uniunii Sovietice de la Washington, din iulie 1973. Dezbaterea Consiliului de Securitate cu privire la Orientul Mijlociu, care s-a ținut cam în aceeași perioadă și care s-a sfârșit cu vetoul americanilor (după cum sperase Israelul), a reprezentat lovitura de grație.

În mai 1973, americanii au apreciat că, deși era puțin probabilă o inițiativă militară egipteană, acum riscul ca aceasta să aibă loc era mai mare decât în trecut. Exista o logică în declanșarea unei acțiuni militare pentru a scoate situația din impas. Majoritatea celorlalte variante erau blocate. Sadat nu avea la ce să se aștepte din partea lui Brejnev la următorul summit, iar Brejnev nu putea să riște destinderea din cauza Egiptului. Doar acțiunea militară putea să le determine pe superputeri să ia în serios conflictul.

În iunie 1973, un serviciu european de informații a apreciat că, deoarece nici una dintre inițiativele diplomatice ale Egiptului nu dăduse rezultate, iar Egiptul era dezamăgit de rezultatele de la ONU, posibilitatea ca Sadat să declanșeze un război trebuia luată în calcul.

În iunie 1973, o sursă de încredere a informat că, dacă summitul Nixon-Brejnev nu urma să ducă la nici o schimbare în Orientul Mijlociu, egiptenii

aveau să încerce să ocupe Trecătoarea Mitla.

În iulie 1973, a fost întocmită de către Islaim Fahmi, pe atunci ministru al turismului, o analiză privind însemnătatea destinderii pentru Egipt. Islaim Fahmi a fost numit imediat după război (în noiembrie 1973) în funcția de ministru de externe. Concluziile sale au fost că Egiptul nu putea să aștepte salvarea din partea nici uneia dintre superputeri; că Uniunea Sovietică „nu putea și nu voia" să vină cu nici o soluție, iar Statele Unite „puteau, dar nu voiau". Egiptul trebuia să se străduiască să ajungă la o stare de „autarhie" (independență), să obțină susținerea țărilor arabe și a țărilor nealiniate și să se bazeze pe propriile capacități politice și militare.

În august 1973, într-un raport de informații cu privire la opinia publicului, se scria, printre altele, că îngrijorarea și tensiunea crescuseră de curând în rândul cetățenilor egipteni ca urmare a sentimentelor de disperare și de pesimism cu privire la rezolvarea conflictului, ca și teama legată de viitorul țării, mai ales după recentele evoluții de pe plan mondial și implicațiile negative ale acestora (se referea la summit și la discuțiile din cadrul Consiliului de Securitate).

În septembrie 1973, o sursă informa că se luase decizia traversării Canalului Suez și a ocupării trecătorilor, în încercarea de a se ajunge la o înțelegere diplomatică.

Avertismente timpurii – posibile date de declanșare a războiului

Din amplele materiale de informații referitoare la posibilele date ale războiului așteptat, Mossadul a întocmit 70 de puncte care cuprindeau avertismente clare, toate din surse importante și foarte apreciate. Toate se bazau pe surse HUMINT sau pe rapoarte de la serviciile de informații din țări străine prietene, care indicau faptul că, contrar a ceea ce rezulta din discursul din mass-media israeliană, avertismentele privind războiul nu se bazau pe o singură sursă, și anume Ashraf Marwan. Realizarea intenției de

declanșare a războiului depindea de cât de pregătit era Egiptul, ceea ce nu s-a întâmplat până la jumătatea anului 1973. Dorința și intenția de a declanșa un război existau dinainte, evident, însă sursele Mossadului indicau în mod clar faptul că punerea în practică a acestor intenții era îndepărtată sau chiar neviabilă, pentru că egiptenii erau încă în fază de pregătiri și nu se considerau gata să pornească un război.

De exemplu, deși Sadat a stabilit că anul 1971 era „anul decisiv“, potrivit unui raport din noiembrie 1971, acesta îi informase pe sovietici cu o lună înainte că nu dispunea încă de armamentul esențial fără de care nu putea să înceapă războiul. Armamentul a început să ajungă în Egipt abia în 1972. Un alt exemplu: în noiembrie 1972, ministrul egiptean al apărării le-a spus sirienilor că Egiptul voia să declanșeze războiul în ianuarie 1973. Sirienii i-au răspuns că nu puteau să fie gata înaintea lunii aprilie 1973.

Potrivit surselor noastre, din vara anului 1972 s-a discutat în principal despre trei posibile perioade de declanșare a războiului: (a) de la sfârșitul anului 1972 și până la începutul anului 1973; (b) între sfârșitul lui aprilie și începutul lui iunie 1973; și (c) septembrie–octombrie 1973. Diferențele esențiale dintre aceste trei avertismente timpurii au fost următoarele:

1. În ceea ce privește prima perioadă posibilă, nu se încheiaseră încă planificarea și pregătirile și nu existau informații privind efectuarea de pregătiri pe teren.

2. În privința celui de-al doilea avertisment, privind aprilie–iunie, se încheiaseră deja principalele planificări și pregătiri, însă existau foarte puține informații privind pregătirile de pe teren. Egiptul și Siria nu își acoperiseră încă lipsurile existente (de exemplu, profunzime, război electronic și proiectile antiaeriene). În plus, Uniunea Sovietică încerca să amâne termenul, promițându-i lui Sadat că, dacă viitorul summit (de la Washington, din iulie 1973) nu se solda cu vreun rezultat, rușii aveau să îi furnizeze Egiptului armele ofensive necesare pentru efectuarea de atacuri adânc în interiorul teritoriului inamic.

3. A treia perioadă, septembrie–octombrie, părea să fie o continuare directă a celei de-a doua perioade, prelungite. Faza de planificare pe ambele fronturi era, în esență, similară cu aceea care se raportase cu privire la aprilie–iunie, iar acum înarmarea se finalizase. Sosea un număr fără precedent de rapoarte privind pregătirile de pe teren, pe măsură ce se apropia această dată.

Unele surse ale Mossadului erau de părere că Sadat nu avea să declanșeze războiul. Aceste opinii se bazau pe presupunerea că, după cum Sadat nu își ținuse anterior promisiunea de a declara război, la fel avea să se întâmple și de data aceasta. Astfel de păreri s-au exprimat până la jumătatea lunii septembrie 1973. Însă, începând de la Roș Hașana, în cele zece zile dinaintea izbucnirii războiului, sursele au raportat numai intenția de declanșare a conflictului, fără nici un fel de rezerve.

Perioada A: de la sfârșitul lui 1972 la începutul lui 1973

Printre explicațiile privind această posibilă perioadă s-au numărat:

1. Anul universitar urma să înceapă pe 31 octombrie, iar aceasta era o perioadă deosebit de sensibilă din punctul de vedere al presiunilor interne.

2. Ar fi pus presiune asupra Statelor Unite înaintea alegerilor.

3. Ar fi pus presiune și asupra discuțiilor din cadrul Adunării Generale a ONU.

Trebuie să menționăm că informații cu privire la această posibilă perioadă s-au primit din mai multe surse.

Din punct de vedere militar, declanșarea unui război în această perioadă ar fi implicat un mare efort. Încă nu existau suficiente arme de atac. Siria avea

să înceapă să le primească abia la sfârșitul anului 1972, iar unele dintre ele aveau să ajungă abia în primul trimestru al anului 1973. Siria a cerut amânarea până în aprilie 1973. (Următoarele articole nu fuseseră încă livrate integral: MiG-21, Suhoi-20, SA-6, ZSU-23, SA-3 și proiectile și sisteme antiaeriene SA-7 îmbunătățite; un sistem Luna de rachete de artilerie, proiectile antiaeriene și aparate de zbor Mirage și Lightning.) Nu existau informații privind planificarea operațională sau pregătirea detaliată pe teren pentru această perioadă, așa cum existau pentru perioadele următoare.

Perioada B: de la sfârșitul lunii aprilie până la începutul lunii iunie 1973

Printre motivele care justificau această posibilă perioadă s-au numărat și:

1. Vizita lui Hafez Ismail în Statele Unite fusese un eșec, așa că nimeni nu putea să se aștepte la „miracole“ de pe urma întâlnirii de la summitul din iulie dacă nu se lansa o operațiune militară.

2. Sadat nu putea să rămână la putere dacă nu iniția o operațiune militară. Era de preferat înfrângerea în locul actualului impas.

3. Avea să pună presiune asupra superputerilor înaintea summitului și putea să influențeze discuțiile din Consiliul de Securitate.

4. Erau finalizate pregătirile militare.

Spre deosebire de avertizarea anterioară, de data aceasta sursele noastre ne-au raportat planuri concrete de atac și – cu anumite detalii – indicatori de evidență la fața locului. De exemplu, s-au primit informații potrivit cărora erau aduse unele unități mai aproape de liniile frontului și erau mobilizate batalioane de transport, era avansată o brigadă, iar un escadron Mirage sosise în Egipt din Libia. Exista și un raport cu privire la un plan de

declanșare a războiului cu un bombardament de artilerie de-a lungul Canalului, cu atacuri în interiorul teritoriului Israelului (asupra porturilor israeliene) și construirea a zece poduri peste Canal. S-a raportat și faptul că se întocmise un plan operațional detaliat de către sirieni.

S-au dat două motive pentru amânarea acestei perioade. Mai întâi, exista presiunea sovietică de amânare a datei declanșării războiului, cu promisiunea că, dacă summitul nu avea să aducă nici o schimbare, Uniunea Sovietică urma să furnizeze armele pentru ofensivă. În cursul vizitei sale în Uniunea Sovietică de la sfârșitul lui aprilie 1973, asupra lui Assad s-a exercitat o mare presiune pentru amânare. În al doilea rând, surse de încredere ne-au raportat, de asemenea, faptul că armata egipteană avea încă anumite lipsuri în capacitățile sale ofensive și că nu era pregătită.

Primul raport (nedetaliat) privind decizia Egiptului de a amâna declanșarea războiului a sosit în mai 1973. Printre motivele furnizate s-au numărat necesitatea de a termina pregătirile și de a primi noi arme din Uniunea Sovietică, precum și cererea Siriei de amânare din aceleași motive. Totodată, s-a primit un raport din altă sursă, potrivit căruia dispăruseră semnalele privind iminența războiului.

Avertismente timpurii izolate cu privire la perioada iulie–august 1973

O singură sursă a raportat cu privire la un plan de deschidere a focului în mod simultan, atât pe frontul egiptean, cât și pe cel sirian, pe 15 iulie 1973, care avea să înceapă cu un amplu exercițiu militar pe 3 iulie. O altă sursă a raportat cu privire la posibilitatea ca războiul să izbucnească între 10 și 15 august, adăugând că se pomenise și data de 23 iulie, Ziua Revoluției Egiptene.

Perioada C: septembrie–octombrie 1973

„Perioada C“, septembrie–octombrie 1973, a fost continuarea directă a „perioadei B“ – de la sfârșitul lunii aprilie până la începutul lunii iunie

1973, însă în Perioada C, armamentul care reprezenta o condiție a pregătirii Egiptului pentru război fusese deja primit. De la mijlocul lui iulie 1973 până la 6 octombrie, data la care a izbucnit războiul, Mossadul a transmis 23 de avertismente clare provenite de la sursele sale cele mai de încredere, inclusiv planuri detaliate de război ale Egiptului și Siriei. Ar trebui să menționăm din nou faptul că toate avertismentele timpurii care au sosit între 8 septembrie și 5 octombrie, 15 în total, au provenit din mai multe surse. Nici unul nu a provenit de la Ashraf Marwan.

Avertismentul timpuriu pe care i l-a furnizat Marwan Israelului în ajunul războiului i-a preocupat pe mulți cercetători și ziariști, care au scris zeci de mii de cuvinte pe această temă. Unii dintre aceștia s-au străduit cu adevărat să descopere adevărul cu privire la „eșec“. Alții au căutat dovezi pentru prezumții imaginare, chiar iluzorii.

Iată un rezumat al evoluției eveimentelor. La ora 22.30, pe 5 octombrie, a început o întâlnire între sursă, șeful Mossadului și persoana care se ocupa de regulă de sursă. După întâlnire, directorul Mossadului și-a sunat șeful de birou și i-a transmis acestuia un raport codificat, pe care șeful de birou l-a descifrat. Apoi șeful de birou le-a transmis mesajul prin telefon secretarului militar al prim-ministrului, generalul de brigadă Israel Lior – la ora 2.24 –, șefului Serviciului Militar de Informații, generalului-maior Eli Zeira – la ora 2.55 – și secretarului militar al ministrului apărării, generalul de brigadă Yehoshua Raviv, la ora 3.10. Avertismentul suna astfel:

Potrivit planului, egiptenii intenționează să atace pe seară. Știu că astăzi este o sărbătoare specială [Yom Kippur] și cred că pot să descindă până la lăsarea întunericului.

Atacul se va desfășura potrivit planului pe care îl cunoaștem deja.

După părerea [sursei], Sadat nu poate să amâne atacul din cauza angajamentelor pe care și le-a luat față de șefii statelor arabe, pe care vrea să și le respecte până în cel mai mic detaliu.

Sursa estimează că, în ciuda ezitării lui Sadat, există șanse de 99,9% ca acesta să atace.

După părerea lor [a egiptenilor], aceștia vor câștiga, așa că se tem de vreo divulgare prematură a planului lor care ar putea să ducă la vreo intervenție din afară, ce i-ar putea descuraja pe partenerii lor care s-ar putea gândi mai bine dacă merită să atace sau nu.

Rușii nu vor lua parte la atac.

La ora 9.50, în dimineața zilei de sâmbătă 6 octombrie, s-au primit noi rapoarte de la Marwan, după avertismentele acestuia din seara precedentă. Cel mai interesant dintre acestea a fost că pe 25 septembrie Sadat hotărâse să declanșeze războiul pe 6 octombrie, însă nu i-a spus nimănui despre decizia sa. Pe 29 septembrie, Sadat a convocat Consiliul Național de Securitate și i-a anunțat pe membrii acestuia despre decizia sa de a încălca armistițiul în viitorul apropiat, explicând că era cel mai potrivit moment să facă asta din punct de vedere politic. Pe 30 septembrie, Sadat a convocat Consiliul Suprem de Război și le-a transmis membrilor acestuia un mesaj asemănător, din nou fără să specifice data precisă. Pe 2 octombrie, cu doar patru zile înainte de data stabilită pentru începerea războiului, Sadat i-a transmis data de 6 octombrie ministrului său de război, Ahmed Ismail, și i-a ordonat să îi informeze pe reprezentanții statului-major sirian de la Cairo și să se ducă a doua zi cu avionul la Damasc pentru a realiza coordonarea în continuare.

Obiectivele lui Sadat și planul general de război

Obiectivul strategic al lui Sadat, începând de la venirea sa la putere, în 1970, a fost și a rămas să scoată conflictul din impas printr-o operațiune militară care avea să ducă la un proces diplomatic. Planurile detaliate de război au avansat și s-au maturizat spre sfârșitul anului 1973, evoluând și simetria dintre metodele generale prezentate în planurile de război egiptean

și sirian. Prin ambele se intenționa deschiderea ostilităților prin atacuri aeriene și focuri de artilerie. După aceea, ar fi avut loc infiltrarea diviziilor de infanterie (cinci egiptene și trei siriene) pentru a se asigura capul de pod (între trei și cinci kilometri în Sinai și între șase și opt kilometri în Înălțimile Golan). Presupunând că se finaliza cu succes ocuparea capetelor de pod, diviziile blindate aveau să avanseze prin ele, în cazul egiptenilor spre trecătorile Mitla și Gidi. În planurile de război se menționau două etape, fără să se indice cu precizie când urmau să aibă loc prima și a doua etapă. În ajunul războiului, în raportul complet al întâlnirii care a fost primit în dimineața zilei de 6 octombrie, scria că în prima etapă se urmărea ocuparea unei fâșii de zece kilometri la est de Canal și că încercarea de deplasare spre Sinai avea să se decidă în funcție de rezultatele primei etape; adică pentru prima dată se adăuga un element de interludiu între cele două etape.

Pregătiri militare și acoperirea lacunelor în vederea războiului

În 1972 și 1973, Mossadul a furnizat sute de rapoarte de informații din sursele sale cele mai bune cu privire la armamentul Egiptului și al Siriei și la acoperirea lacunelor, considerată drept o condiție a declanșării războiului. Aceste rapoarte au provenit din surse HUMINT (agenți) și de la serviciile de informații prietene. Cele mai multe dintre ele au îmbrăcat forma unor documente originale autentice. Iată câteva dintre constatările rezultate din multitudinea de materiale cuprinzând informații secrete:

Strategii egipteni vorbeau despre două niveluri de lacune existente. Primele priveau capabilitățile armatei egiptene din domeniul defensiv. În acest domeniu, rușii erau mai dispuși să sară în ajutorul egiptenilor. Al doilea nivel presupunea acoperirea lacunelor, necesară pentru a se realiza capacitatea de a atinge obiectivele războiului. Aici abordarea sovieticilor era mai rigidă. Sadat calificase anul 1971 ca „an decisiv“. Comandanții armatei egiptene nu credeau că armata era gata de război în acel an, pentru că îi lipseau unele tipuri vitale de armament – armamentul necesar pentru a descuraja Israelul să atace adânc în interiorul Egiptului, echipamentul electronic de război (egiptenii recunoșteau că Israelul erau cu ani-lumină

înaintea lor în acest domeniu), sistemele de apărare antiaeriană cu autopropulsie (care aveau să furnizeze acoperire pentru forțele egiptene care atacau), poduri și tancuri avansate.

În decembrie 1971, s-a semnat un acord de furnizare de arme între Egipt și Uniunea Sovietică. Au existat niște întârzieri în implementarea sa în cursul anului 1972. În plus, strategii egipteni susțineau că tipurile de arme cuprinse în acord răspundeau numai „primului nivel“ de lacune – cele ale capacităților defensive ale Egiptului. Sadat, cu sprijinul comandanților armatei, a continuat să solicite noi și noi articole de la sovietici, precum și cantități tot mai mari. Când și-a dat seama că Uniunea Sovietică nu răspunde solicitărilor sale în ritmul la care se aștepta, Sadat a expulzat reprezentanții militari sovietici din Egipt. Sovieticii au continuat să furnizeze arme numai potrivit tratatelor semnate. Acum însă au decis să contrabalanseze îndepărtarea lor din Egipt, intensificându-și prezența militară în Siria și au făcut asta adoptând o politică mai suplă privind politica livrării de arme pentru sirieni. După restabilirea relațiilor dintre egipteni și sovietici de la începutul anului 1973, s-a semnat un nou acord privind armele în februarie, în cursul vizitei la Moscova a ministrului egiptean de război. Această înțelegere a cuprins multe echipamente amfibii, APC-uri**** dotate cu proiectile antitanc Sagger, noi poduri, proiectile antiaeriene Volga, un alt batalion de rachete SA-6 și 18 avioane electronice de război, date cu împrumut. Motivul adăugării podurilor, a echipamentelor de traversare și a vehiculelor antiaeriene mobile era probabil legat de modificările pe care le aduseseră egiptenii planului lor de război, și anume creșterea forțelor de traversare din prima etapă a războiului, de la trei divizii la cinci. Echipamentele și armamentul cuprinse în acord au fost furnizate cu o viteză nemaivăzută, cea mai mare parte dintre ele ajungând în Egipt în aprilie–mai 1973. În mai sau iunie 1973, sovieticii i-au furnizat Egiptului și rachete sol-sol Scud.

Încă două observații menite să ajute la înțelegerea întregii situații. Prima este că, în timp ce Sadat îi îndemna pe sovietici să își majoreze cantitatea de arme de atac furnizate, rușii se pregăteau pentru cea de-a doua întrunire la nivel înalt, din iulie 1973, de la Washington. Nu ar fi greșit să bănuim că rușii și-au redus înainte de summit tipurile de echipamente pe care le livrau

Egiptului și chiar există dovezi în acest sens printre materialele de informații ale Mossadului. Potrivit unei surse, la o întâlnire dintre Sadat și Brejnev, cel din urmă i-a spus clar lui Sadat că numai dacă summitul nu avea să aducă rezultate mulțumitoare cu privire la conflictul egipteano-israelian urma să îi livreze Egiptului armele ofensive necesare. Chiar și așa, până la urmă, se pare că sovieticii nu le-au îndeplinit egiptenilor toate dorințele. Dovada în acest sens o reprezintă acordurile lui Sadat cu Libia – prin care aceasta avea să îi furnizeze Egiptului două escadroane Mirage –, cu Arabia Saudită și Kuwaitul – pentru furnizarea de escadroane de avioane „Lightning“ și cu Irakul prin care acesta avea să îi livreze un escadron „Hunter“. Nici în războiul electronic egiptenii nu s-au mulțumit cu ceea ce le-au furnizat sovieticii și în martie 1973 au cumpărat echipamente electronice de luptă de la companii franceze și britanice. Iar la jumătatea anului 1972, egiptenii au achiziționat pompe de apă de la companiile britanice și germane, în scopul străpungerii fortificațiilor de pe ambele părți ale Canalului.

A doua observație se referă la datele războiului. Citind uriașa cantitate de materiale de informații referitoare la negocierile egipteano-sovietice, la semnarea contractelor, la datele de livrare și așa mai departe, este clar de ce prima perioadă stabilită pentru începerea războiului – de la sfârșitul lui 1972 la începutul lui 1973 – a fost amânată până la sfârșitul lui aprilie - începutul lui iunie 1973, și de ce aceasta a fost și ea amânată până la a treia și ultima perioadă. Lunile dintre iunie și octombrie 1973 au fost esențiale pentru ca Egiptul să primească echipamentele care îi lipseau și să le pună în funcțiune înainte să înceapă războiul.

Aspecte strategice ale pregătirilor de război

La începutul lunii mai 1973, o sursă a Mossadului a raportat că Sadat era pe cale să încheie negocierile cu statele arabe producătoare de petrol cu privire la sistarea furnizării de petrol către țările occidentale imediat după izbucnirea războiului.

Către jumătatea anului 1973, Mossadul a anunțat o decizie egipteană prin care se dispunea închiderea Strâmtorii Bab el-Mandeb (dintre Marea Roșie și Oceanul Indian), urmând a fi trimise comandouri la intrarea în Golful Eilat imediat după izbucnirea ostilităților.

La sfârșitul anului 1972, Mossadul a raportat o solicitare din partea sirienilor de a colabora cu Iordania, cerându-i acesteia să se angajeze că va asigura flancul de sud al frontului sirian prin împiedicarea armatei israeliene de a intra în Iordania spre a ajunge la frontul de sud. Pe măsură ce se apropia războiul, au sosit informații care confirmau faptul că regele Hussein acceptase, într-adevăr, solicitarea sirienilor.

Concluzie

În cei 43 de ani care au trecut de la Războiul de Yom Kippur, apar din când în când tot felul de comentatori – mai ales în presă – care consideră de datoria lor să scape Serviciul Militar de Informații de povara răspunderii totale pentru eșecul colosal și să pună o parte din povară în cârca Mossadului. În fiecare an când se comemorează izbucnirea războiului, pe 6 octombrie, începe să crească în volum zgomotul făcut de mass-media. Se publică din când în când documente și rapoarte referitoare la război și la Comisia Agranat, pe baza unor reguli arbitrare, desprinse din legislația privind publicarea informațiilor secrete. Fiecare dintre aceste episoade redeschide toate rănile traumei Războiului de Yom Kippur. Comisia Agranat, trebuie să amintim, a anchetat numai primele trei zile ale războiului. De aceea, următoarea întrebare trebuie pusă: Câte decenii putem să continuăm ritualul acestei autoflagelări? Răspunsurile precum „Publicul are dreptul să știe“, „Este tot mai presantă obligația de a ancheta“ și „Trebuie să ajungem la sursa problemei“ ascund adesea interesele și motivele diverselor părți.

În ciuda implicării mele active în Comisia Agranat, la care m-am referit la începutul acestui capitol, m-a lăsat rece subiectul ori de câte ori acesta a apărut în presă în cei 40 de ani scurși din 1973 și până în 2013. La jumătatea anului 2013, după ce i s-a aprobat publicarea unui nou fragment

din raportul Comisiei Agranat (care fusese confidențial până atunci), un cunoscut ziarist a lansat o diatribă pe trei coloane lungi de ziar, concluzionând pe bază de raționamente că șeful de atunci al Mossadului, Zvi Zamir, era de vină pentru eșecurile din Războiul de Yom Kippur. Asta mi-a spulberat indiferența și m-a determinat să iau apărarea în public Mossadului și directorului său din timpul războiului.

Nu am inventat eu maxima că, dacă informațiile secrete sunt bune, nu mai este nevoie de evaluare, însă susțin, cunoscând personal până în cel mai mic amănunt informațiile furnizate de Mossad Serviciului Militar de Informații, că, dacă există un caz care dovedește valabilitatea acestei afirmații, atunci acesta este Războiul de Yom Kippur. Mai mult decât atât, cred că orice cititor inteligent care parcurge mostrele de informații pe care le prezint în capitolul de față nu poate decât să ajungă la aceeași concluzie – că, având asemenea informații, este inutilă evaluarea.

Abundența materialelor de informații secrete care indicau clar intențiile și capacitățile Egiptului și ale Siriei (din care am prezentat unele exemple aici) pune într-o lumină cu totul diferită încrederea totală în avertismentul transmis în ajunul războiului. Aceste informații secrete se transmiteau deja în mod regulat de Mossad către SMI dinaintea sfârșitului Războiului de Uzură și, de aceea, toate explicațiile privind „conceptul“ trebuie îndreptate spre SMI, și nu spre alții. „Conceptul“ este denumirea dată de Comisia de Stat de Anchetă condusă de președintele Curții Supreme Agranat unei teorii concepute și dezvoltate de SMI la începutul anilor 1970. Potrivit „conceptului“, Egiptul nu urma să declanșeze un război împotriva Israelului decât dacă avea anumite arme avansate – bombardiere care atacau la altitudine joasă și/sau rachete balistice sol-sol cu rază lungă de acțiune – care i-ar fi conferit echilibrul strategic față de Israel, iar Siria nu avea să declanșeze război fără Egipt. „Conceptul“ a determinat Serviciul Militar de Informații să aprecieze că desfășurarea de forțe militare arabe din zilele dinaintea izbucnirii Războiului din 1973 nu indicau neapărat intenția de a declanșa un război, în ciuda numeroaselor semnale care arătau contrariul.

La începutul anului 2016, am avut surpriza de a găsi susținere pentru opiniile mele din partea unei surse neașteptate. Dr. Hagai Tsoref este directorul Departamentului de Stat pentru Documente și Comemorare al

Arhivelor de Stat ale Israelului și a editat un volum memorial dedicat Goldei Meir, prim-ministru al Israelului în timpul războiului.[1] Avantajul clar al lui Tsoref constă în faptul că acesta a avut acces la documentele din Arhivele Statului referitoare la comportamentul biroului prim-ministrului în timpul războiului, mai ales la jurnalele biroului și ale ședințelor cabinetului. Tsoref avea și acces la procesele-verbale complete ale Comisiei Agranat (înainte de publicarea acestora). Majoritatea celor care s-au ocupat de Războiul de Yom Kippur – istorici, ziariști și cercetători – nu au avut acces nici măcar la o parte din abundența de surse primare la care a avut acces Tsoref. Am să mai menționez o dată: Comisia Agranat a anchetat numai primele trei zile de război. Prin urmare, chiar dacă cineva avea acces la toate procesele-verbale ale comisiei, acesta sau aceasta nu avea cum să ajungă la abundența și autenticitatea materialelor la care avea acces Tsoref, care cuprindeau perioada 3 octombrie–31 octombrie 1973, dată la care a intrat în vigoare de facto încetarea focului și s-a dat startul eforturilor diplomatice.

Dr. Tsoref și-a împărțit cercetarea în trei perioade:

1. 3–6 octombrie 1973: zilele dinainte izbucnirii războiului și primele câteva ore de război

2. 10–14 octombrie 1973: sfârșitul etapei ocupării scenei acțiunii și faza lansării atacului

3. 18–31 octombrie 1973: sfârșitul războiului și trecerea la activitatea diplomatică.

Cercetarea lui Tsoref se ocupă, în esență, de interconexiunile dintre șeful Mossadului, Zvi Zamir, și conducerea politică și militară israeliană. El descrie dinamica dezvoltată între principalii jucători de-a lungul timpului, din care rezultă că directorul Mossadului, al cărui statut era relativ minor în ajunul izbucnirii războiului, a devenit consilier pe teme de informații secrete al prim-ministrului pe 10 octombrie.

Prima observație a lui Tsoref este: „Se spun multe despre rolul jucat de Mossad și de directorul său în perioada dinaintea războiului și despre avertismentul lui Zamir legat de izbucnirea războiului, pe care l-a primit de la Ashraf Marwan pe 5 octombrie 1973. Însă importanța rolului șefului Mossadului din timpul războiului rămâne aproape total necunoscută.“

Prestigiul Mossadului și al directorului acestuia a fost subminat atunci când nu s-a adeverit avertismentul de război din perioada aprilie–mai 1973, pe care am numit-o în capitolul de față „Perioada B“. Potrivit lui Tsoref, „în timpul războiului și odată cu trecerea timpului, a crescut tot mai mult reputația Mossadului și a șefului acestuia. Această evoluție a fost probabil determinată de eșecul Serviciului Militar de Informații, condus de Eli Zeira, de a anticipa izbucnirea războiului. Așa a devenit șeful Mossadului consilierul-șef pe probleme de informații secrete al prim-ministrului Golda Meir, mai ales în cursul ultimelor faze ale războiului. Fără el nu se lua nici o decizie strategică importantă. Zamir se ducea aproape în fiecare zi la biroul prim-ministrului și participa la multe consultări care aveau loc acolo.“

Potrivit lui Tsoref, Mossadul, sub conducerea lui Zamir, a jucat un rol important în război sub mai multe aspecte:

1. Zamir s-a întâlnit de două ori cu Marwan în perioada la care ne referim, iar informațiile pe care le-a adus de la aceste întâlniri au jucat un rol important în dirijarea mișcărilor diplomatice ale guvernului față de americani și de egipteni.

2. De la începutul războiului, Zamir a avertizat că armata israeliană nu înțelesese exact ce schimbări aduseseră egiptenii planului lor de război aproape de începutul acestuia, ceea ce i-a determinat pe strategii FAI să înceapă să reacționeze la aceste schimbări în mod corespunzător. Schimbările erau legate de obiectivul războiului, care la început a fost ambițios și presupunea traversarea Canalului și înaintarea rapidă spre Trecătoarea Mitla; în ajunul războiului, obiectivul a fost schimbat în sensul străpungerii Canalului Suez și al capturării unei fâșii înguste de zece kilometri aflate în estul acestuia.

3. Informațiile secrete furnizate de Zamir conducătorilor au salvat Israelul de amenințări militare grave.

Această ultimă afirmație se referă la sfatul lui Zamir cu privire la contraatacuri și la traversarea Canalului. Deja din noaptea de 7 octombrie, la ședința din biroul Goldei, Zamir avertizase cu privire la declanșarea unui contraatac pe frontul de sud a doua zi, pe 8 octombrie. Se spune că Zamir ar fi spus: „Exact un astfel de atac așteaptă și egiptenii din partea noastră“.[2] Armata israeliană chiar a acționat conform așteptărilor egiptenilor, iar în contraatacul din 8 octombrie a suferit multe pierderi, a pierdut multe tancuri într-un atac asupra forțelor de infanterie (care erau dotate cu proiectile Sagger) și nu și-a îmbunătățit poziția de pe front.

Pe 12 octombrie, în a șaptea zi de război, după ce armata israeliană era deja epuizată, a avut loc o discuție cu întregul cabinet condus de Golda Meir. Generalul-locotenent (r) Haim Bar-Lev, care fusese numit comandant al frontului de sud cu câteva zile mai devreme, a raportat cabinetului despre situația de pe front și a recomandat să nu aștepte contraatacul egiptean, ci să lanseze un atac peste Canal a doua zi, în data de 13 a lunii, în ciuda numeroaselor riscuri pe care acesta le implica. Comandantul forțelor aeriene, generalul-maior Benny Peled, l-a susținut pe Bar-Lev; șeful adjunct de stat-major al FAI, Yisrael Tal, a obiectat la propunerea de acțiune militară, șeful de personal Dado a ezitat, iar ministrul apărării Dayan nu a fost nici el convins. Dilema era serioasă. Apoi Zamir a fost chemat să iasă din ședință ca să primească niște informații urgente care tocmai sosiseră. Când a revenit la ședință, le-a transmis celor prezenți că o sursă de încredere aflase că egiptenii erau pe cale să-și înceapă a doua fază a atacului asupra trecătorilor a doua sau a treia zi. Reacția Goldei a fost: „Ei bine, înțeleg că Zvika Zamir a pus capăt discuției noastre“.[3] S-a decis să se amâne contraatacul armatei israeliene și să aștepte armata egipteană la est de Canal, unde aceasta urma să fie „nimicită“ în timp ce încerca să traverseze prin trecătorile de acolo, FAI-ul avea să treacă de la o poziție de superioritate la un contraatac la vest de Canal. Armata egipteană a lansat, într-adevăr, a doua fază a atacului său pe 14 octombrie și a suferit o mare înfrângere la est de Canal – au fost distruse între 150 și 240 de tancuri egiptene. Pe 15 octombrie, armata israeliană a început să traverseze Canalul

și până pe 18 a dobândit o poziție de superioritate odată cu ajungerea sa pe malul vestic al Canalului Suez.

Șeful Mossadului și-a adus o mare contribuție și la întocmirea strategiei față de egipteni și de Statele Unite. După cum am menționat, Zamir s-a întâlnit cu Marwan încă de două ori, pe 19 și pe 29 octombrie, iar informațiile secrete pe care le-a adus, mai ales observația că egiptenii și sirienii nu urmăreau o încetare a focului și doreau să târască Israelul într-un război de uzură la vest de Canalul Suez, au determinat decizia Goldei de a se duce în Statele Unite ca să-i întâlnească pe Kissinger și pe Nixon. Acordul de încetare a focului Kissinger-Kosîghin, care s-a realizat la Moscova pe 20 octombrie, după întoarcerea lui Kosîghin dintr-o vizită secretă la Cairo, în cursul căreia i-a presat pe egipteni să convină asupra unei încetări a focului, a reprezentat un obstacol, însă nu a schimbat decizia Goldei de a se duce în Statele Unite.

Tsoref își prezintă pe scurt cercetarea în felul următor:

Au trecut numai 27 de zile de pe 3 octombrie până pe 30 octombrie, însă în ceea ce privește reputația Mossadului și a lui Zamir, ca lider al acestuia, au fost ca niște ani-lumină. Pe 3 octombrie, s-a purtat o discuție crucială referitoare la posibilitatea izbucnirii războiului, iar directorul Mossadului nici măcar nu a fost invitat să participe la ea. Pe 30 octombrie, Zamir era personajul principal în tot ceea ce avea legătură cu evaluările de informații secrete în Biroul prim-ministrului. Nu există dovezi mai clare decât această întâlnire care să arate întărirea reputației Mossadului în ochii liderilor israelieni și rolul important jucat de Zamir în desfășurarea Războiului de Yom Kippur și în lupta diplomatică dusă în paralel. Asta s-a datorat și informațiilor secrete pe care el le-a prezentat liderilor și evaluărilor sale, care se bazau pe vasta sa experiență militară.[4]

Înțelepte vorbe, într-adevăr! Încă un gând în încheiere. Războaiele sunt purtate de oameni. Ca să le analizăm cum trebuie, nu este suficient să știi „cine este cine“ și „cine este pentru și cine este împotrivă“. Pentru a înțelege cu adevărat esența lucrurilor – decizii, acțiuni și omisiuni – trebuie să înțelegem contextul istoric, politic, personal și chiar egoist al fiecăruia

dintre personajele care constituie „centrul de comandă“. Nici unul dintre experții în securitate din jurul lui Ben-Gurion nu a acceptat ideea acestuia de a-l trece pe șeful Mossadului în subordinea prim-ministrului! Această subordonare a fost o anatemă pentru miniștrii apărării, pentru directorii generali din cadrul Ministerului Apărării și pentru șefii Serviciului Militar de Informații de-a lungul anilor. Un alt aspect este că rangul cuiva se măsura cu ajutorul unui instrument politic ciudat – persoana respectivă era cu Ahdut Ha'avoda (precum Tabenkin și Yigal Allon) sau cu Mapai (precum Ben-Gurion și cercul său politic)? Sau era veteran al Palmachului sau al altei organizații (Haganah, armata britanică etc.)? Cine vrea să înțeleagă cu adevărat contextul Războiului de Yom Kippur trebuie să știe faptul că relația dintre Dayan și Zamir era călduță. De ce? Pentru că de mult timp Zamir era considerat drept prietenul apropiat al lui Yigal Allon, cel mai mare rival al lui Dayan. În plus, Dayan se opusese numirii lui Zamir în funcția de șef al Mossadului, preferând un alt candidat. Când și-a preluat funcția, Zamir i-a dat de înțeles lui Dayan că urma să fie în subordinea directă a Goldei, ceea ce nu i-a plăcut lui Dayan. Relația dintre cei doi era atât de călduță, încât Zamir nu era nici măcar invitat la discuțiile cu ministrul apărării Dayan! Șeful Serviciului Militar de Informații, generalul-maior Eli Zeira, era printre favoriții lui Moshe Dayan, iar Dayan îl propusese la un moment dat pentru funcția de șef al statului-major. Goldei, care nu avea cunoștințe și experiență în domeniul militar și care avea o relație de formă cu Dayan, eroul Războiului de Șase Zile, îi era greu să gestioneze „coaliția Dayan-Zeira“ și accepta aproape automat evaluările și recomandările lor.

Coaliția Dayan-Zeira ignora Mossadul și pe liderii acestuia, mai ales după avertismentul inutil din „Perioada B“, de la sfârșitul lui aprilie și până la începutul lui iunie 1973. Privind retrospectiv lucrurile, fără îndoială că eșecul a fost din cauza celor doi, pentru că aceștia nu au reușit să înțeleagă faptul că avertismentul timpuriu privind Războiul de Yom Kippur era un eveniment în derulare, care se baza cu totul pe informații secrete sosite pe măsură ce se dezvăluia treptat avertismentul. Îndrăznesc să spun, din punctul de vedere al unui observator invizibil, că aportul total al lui Dayan la Războiul de Yom Kippur, cu siguranță în privința informațiilor secrete, a fost negativ.

Primul Război din Golf, 16 ianuarie 1991

Am asistat personal la multe evenimente istorice, prea multe, în cei 75 de ani de viață. Îmi aduc foarte clar aminte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, în septembrie 1939, când aveam doar 12 ani. Am trăit cumplitele zile de război, Holocaustul, Războiul nostru de Independență, pierderea celor dragi mie și toate războaiele Israelului de atunci încoace. În cursul tuturor acestor evenimente am fost de partea pasivă a baricadei, neputând să determin cursul evenimentelor. [...] Aș vrea să rămân în propria conștiință și poate și în conștiința unora dintre prietenii mei, ca un om care și-a adus chiar și o insignifiantă contribuție la primul Război din Golf, și poate chiar și la al doilea.

Acest fragment a fost scris – chiar dacă nu a fost niciodată publicat – de către persoana care, începând din 1987, a condus departamentul Mossadului care se ocupa de strângerea de informații și de zădărnicirea încercărilor de realizare de arme neconvenționale în țările arabe. Mi se pare că astfel de lucruri pot fi scrise doar de un membru al poporului evreu, care a trăit el însuși Holocaustul și a cărui soartă de supraviețuitor l-a dus într-o funcție din care a putut să aibă o anumită influență asupra evoluției unei amenințări asemănătoare, de această dată la adresa statului Israel, din partea unui dictator tulburat și însetat de sânge precum Saddam Hussein.

Irakul, chiar dacă nu are o graniță comună cu Israelul, era considerat drept dușmanul său de neînduplecat. Irakul este singura țară arabă care a luptat împotriva Israelului în Războiul de Independență și care nu a semnat un acord de armistițiu cu Israelul la sfârșitul războiului; prin urmare, din punctul de vedere al dreptului internațional, Irakul și Israelul sunt în stare de război din 1948 până astăzi.

Revoluția din 1958 din Irak a înlăturat monarhia și a transformat țara în dictatură militară bazată pe minoritatea sunnită, într-o țară în care predomina populația șiită. Generalul Abd al-Karim Qasim a instaurat dictatura militară și a schimbat orientarea țării dintr-un Irak prooccidental într-un Irak care și-a legat soarta de Uniunea Sovietică și de blocul estic.

După cinci ani de putere, Qasim a fost înlăturat printr-o lovitură de stat de către aliatul său devenit între timp rival, colonelul Abdul Salam Arif. Arif a murit trei ani mai târziu într-un accident de elicopter și a fost înlocuit pentru scurt timp de către fratele său mai slab. Apoi fratele lui a fost înlocuit de un general pe nume Ahmed Hassan al-Bakr, care participase la revolta antinazistă din Irak, din 1941. Sub conducerea lui al-Bakr, un tânăr cetățean pe nume Saddam Hussein a avansat repede în funcții și a fost numit vicepreședintele Consiliului Comandamentului Revoluției, organismul care conducea de fapt Irakul.

Încă de la înființarea sa ca monarhie, potrivit Acordului Sykes-Picot din 1916, în timpul Primului Război Mondial, Irakul a fost o țară bogată și puternică. Avea o suprafață mare, de circa o jumătate de milion de kilometri pătrați, și o populație relativ mică, de aproximativ 15 milioane (în anii 1970). Avea apă din abundență, Eufratul și Tigrul traversând țara din nord-nord-vest, din Siria, respectiv din Turcia, până în sud-est, la vărsarea în Golful Persic. Irakul era, de asemenea, bogat în resurse energetice de petrol și gaze naturale, după cum avea întinse terenuri agricole, dar și ieșire la Golful Persic. Dictatura militară care a condus țara începând din 1958 a creat o armată mare, cu ajutorul sovieticilor, în scopul de a intimida Iranul și Turcia, de a-i învinge pe kurzii din nordul muntos al țării, care aspiraseră dintotdeauna la autonomie și independență, de a-și crea o poziție de superioritate strategică în lumea arabă și de a conduce coalițiile arabe pe frontul de est împotriva Israelului.

În ciuda faptului că se află în „cercul exterior“ al Israelului, fără să aibă nici o graniță comună cu acesta, Irakul era o mare amenințare la adresa Israelului și un element esențial al doctrinei de securitate a acestuia. De la înființarea sa și până la izbucnirea „Primăverii arabe“, Israelul a considerat Irakul drept o amenințare permanentă care trebuia luată în calcul și cu privire la care trebuia să se pregătească o replică în eventualitatea izbucnirii unui conflict militar în Orientul Mijlociu.

De la crearea sa, Israelul a adoptat o strategie de restricții față de Irak, care a constat în următoarele elemente:

Cooperarea strategică cu Iranul, care avea atât un aspect legat de informații secrete, cât și un aspect operativ față de Irak și care, desigur, a fost întreruptă în urma revoluției lui Khomeini, din 1979.

Cooperarea strategică cu Turcia, care avusese suișuri și coborâșuri de-a lungul anilor, dar care, în general, îi permisese Israelului să culeagă impresii „vizuale și tactile“ despre Irak din partea turcească a graniței.

Cooperarea strategică cu kurzii din nordul Irakului pe partea de informații secrete, inclusiv prezența permanentă de efective în teritoriu, Iranul servind drept ariergardă teritorială a acestei colaborări.

Irakul a reprezentat întotdeauna un motiv de îngrijorare pentru comunitatea serviciilor de informații israeliene, însă locul său pe lista de priorități a EEI-urilor a început să se schimbe la începutul anilor 1970 și după aceea.

În 1970 a murit președintele egiptean Gamal Abdel Nasser, iar în locul său a fost numit Anwar Sadat. Chiar din ziua în care a venit la putere în Egipt, Sadat a cochetat cu ideea Războiului de Yom Kippur, pe care a pus-o în practică în octombrie 1973. La sfârșitul războiului au fost sădite semințele păcii cu Egiptul, iar din acestea a răsărit tratatul de pace din 1979. După război, Siria a ocupat primul loc pe lista de EEI-uri a Israelului, deși în cei 40 de ani care au trecut de la Războiul de Yom Kippur nu s-a tras nici măcar un glonț de pe teritoriul sirian asupra Israelului. Iordania, în această perioadă, nu a fost considerată drept o amenințare la adresa Israelului (decât dacă s-ar fi schimbat regimul). În Irakul lui Saddam Hussein, pe de altă parte, creștea amenințarea armelor strategice care includeau capacități militare chimice, biologice și nucleare, precum și rachete sol-sol. Forțele aeriene israeliene au atacat reactorul nuclear de lângă Bagdad pe 7 iunie 1981, scoțându-l din uz. După exact un an, pe 6 iunie 1982, a început Primul Război Libanez, care a determinat armata israeliană să fie prezentă în Liban vreme de mulți ani; totodată, Irakul a luptat împotriva Iranului vreme de opt ani, timp în care a continuat să încerce să își dezvolte capacitățile strategice.

De la sfârșitul Războiului de Yom Kippur, din 1973, și până la izbucnirea „Primăverii arabe“, de la începutul anului 2011, Siria a reprezentat prioritatea absolută a EEI-urilor israeliene. Acest fapt a avut ample consecințe în privința direcției de canalizare a eforturilor serviciilor de informații israeliene, a alocării resurselor financiare și umane și a dezvoltării capacităților din domeniul armamentului și al tehnologiei. Această prioritizare, care a fost stabilită de către SMI, în calitate de „evaluator național“, a fost primită cu scepticism de către Mossad, mai ales ținând cont de amenințarea irakiană tot mai mare, care nu scăzuse, în ciuda Războiului iraniano-irakian. Reținerile Mossadului erau legate de faptul că el era acela care se ocupa de colectarea de informații cu privire la dezvoltarea capacităților strategice ale Irakului și la zădărnicirea acestora. Astfel a izbucnit o dispută între SMI și Mossad cu privire la ordinea priorităților față de amenințările cu care se confrunta Israelul. În 1987, de exemplu, Serviciul Militar de Informații a pus Siria pe primul loc în EEI-uri și Irakul abia pe locul al treilea, în timp ce Mossadul a pus pe primul loc amenințarea irakiană, cu privire la tot ce ținea de acțiunile de colectare de informații și de prevenire.

Când analizăm contextul istoric al neconcordanței evaluărilor amenințărilor de către SMI și de Mossad de pe vremea aceea, trebuie să revenim la Războiul de Yom Kippur. Acesta a fost primul război de la înființarea statului Israel care s-a încheiat cu înființarea unei comisii de stat de anchetă care a investigat chestiunea avertismentelor celor de la informații și a altor aspecte de război legate de informațiile secrete. Cu alte cuvinte – trebuie să plătești pentru propriile greșeli, iar șeful Serviciului Militar de Informații, generalul-maior Eli Zeira, chiar a plătit pentru greșeala sa și a fost demis din funcție. Concedierea sa, precum și cea a șefului de stat-major al armatei israeliene, generalul-locotenent David Elazar, a reprezentat un eveniment dureros pentru FAI și pentru stat. Părerea mea subiectivă, care se bazează pe o lungă colaborare cu Serviciul Militar de Informații, este că această traumă i-a afectat psihologic pe șefii SMI-ului care au ocupat această funcție după 1973 și că deciziile Comisiei Agranat au devenit pentru ei un fel de sabie a lui Damocles. De mai multe ori am avut senzația că vreun șef al SMI sau altul acționa de parcă se afla acolo împotriva voinței sale și că număra zilele pe care le mai avea până la sfârșitul mandatului. Această stare mentală se poate să fi influențat faptul că tema avertismentelor timpurii privind

războiul cu Siria a ocupat primul loc pe lista de EEI-uri an de an, alocându-i-se resurse în exces. Judecând retrospectiv, amenințarea irakiană, care s-a intensificat în a doua jumătate a anilor 1970 și 1980, merita o mai mare atenție decât i s-a acordat, chiar dacă Irakul se află în „cercul exterior“ al Israelului și în ciuda Războiului iraniano-irakian. Cele 39 de rachete Scud lansate din Irak împotriva Israelului la izbucnirea Primului Război din Golf pot să ateste faptul că în anii dinaintea declanșării acestuia, evoluția militară strategică a Irakului nu primise prioritizarea adecvată.

Prioritatea acordată de Mossad dezvoltării de către Irak a capabilităților sale neconvenționale a dus la realizări extraordinare, atât în domeniul colectării de informații, cât și în cel al opririi amenințărilor; aceste realizări au scăpat Israelul de pagube și de victime incalculabile.

Voi spune acum câteva cuvinte despre dilemele care îi preocupă pe factorii de decizie cu privire la proliferarea tehnologiilor și a armelor neconvenționale.

Problema proliferării sistemelor armelor neconvenționale (chimice, biologice, nucleare și de rachete, mai ales de rachete sol-sol) este prinsă în dreptul internațional într-o lungă serie de acorduri și tratate. Acest lucru a creat un teren comun și fertil pentru cooperarea dintre serviciile de informații, mai ales ale țărilor occidentale, ori de câte ori un stat care sfidează acordurile internaționale se hotărăște să dezvolte astfel de capacități, în tot sau în parte. Contracararea proliferării implică două elemente – informațiile secrete și prevenirea. Cooperarea dintre servicii pe această temă a fost problematică în zona de interes a Mossadului pentru că, sub multe aspecte, a existat o lipsă de simetrie între acesta și alte servicii occidentale de informații și de securitate, cum ar fi prioritatea acordată de fiecare țară opririi proliferării, ce resurse era dispusă să aloce fiecare țară pentru această chestiune, dacă chestiunea trebuia abordată doar prin mijloace juridice publice sau și în secret și cum să se gestioneze problema materialelor cu dublă utilitate, care puteau fi folosite și în scop civil, și în scop militar. O altă chestiune importantă din doctrina de contraproliferare privea momentul optim de trecere de la etapa de culegere a informațiilor la etapa de prevenire. Abordarea noastră a fost, în general, în sensul asumării de mari riscuri în faza de adunare a informațiilor – aceste riscuri au adus

informații care s-au dovedit utile dincolo de cazul izolat care era analizat. Am aspirat întotdeauna să obținem mai multe informații decât minimul necesar în scopul prevenirii. Importanța operativă a acestui lucru era, desigur, faptul că ne străduiam să amânăm acțiunile de prevenire cât mai mult posibil ca să adunăm cât mai multe informații secrete, întrucât contraoperațiunile puneau capăt colectării de informații.

O altă dilemă care a apărut iar și iar a fost aceea dacă acțiunile preventive ar fi trebuit să fie operațiuni „alb-albastre“, adică pur israeliene, sau în cooperare cu servicii străine de informații. S-au preferat operațiunile „alb-albastre“ ori de câte ori s-a putut. S-a decis în sensul unui atac împreună cu un serviciu străin numai atunci când nu exista nici o altă cale de a acționa sau când erau prea mari riscurile dacă acționam singuri.

Câteva observații în plus pe tema prevenirii: marile puteri își pot permite luxul să nu se implice în distrugerea capabilităților adversarilor lor. Se pot mulțumi să își dezvolte capacitatea de descurajare a inamicului. Descurajarea în acest context înseamnă convingerea adversarului că, dacă își utilizează capacitățile, prețul pe care va fi nevoit să îl plătească va fi mai mare decât poate acesta să suporte. Țările mici ca Israelul nu pot adopta o strategie care se bazează exclusiv pe descurajare. În cazul Israelului, nu este suficientă nici măcar o combinație de descurajare și de capacitate de a obține o victorie decisivă, mai ales când este vorba despre coaliții de state inamice, pentru că teritoriul Israelului este extrem de mic și puterea sa militară și economică este concentrată într-o zonă relativ restrânsă, ceea ce nu îi permite să își creeze și să își mențină capacitatea de a suporta atacuri. Israelul trebuie să se abțină să intre în războaie al căror sfârșit nu se întrevede la orizont. Un exemplu remarcabil în acest sens a fost Războiul de Yom Kippur, din 1973. Războiul a izbucnit pe 6 octombrie. Șaisprezece zile mai târziu, pe 22 octombrie, un număr substanțial de efective ale FAI erau deja staționate la vest de Canalul Suez, ajungând la o distanță de 101 kilometri de capital egipteană, Cairo. Pe frontul de nord, artileria armatei israeliene a ocupat poziții care i-ar fi permis să bombardeze centrul capitalei siriene, Damasc. Însă cei doi conducători arabi, Sadat și Assad, nu dădeau nici un semn că ar fi dorit o încetare a focului. Dimpotrivă, Sadat s-a exprimat în conversații interne în sensul că Israelul nu avea să poată să reziste unui război de uzură, fapt ce a enervat foarte tare conducerea politică

și militară israeliană. Realitatea istorică este că secretarul de stat al SUA Henry Kissinger și premierul Uniunii Sovietice, Aleksei Kosîghin, au convenit asupra unei încetări a focului în timpul unei întâlniri secrete la Moscova. Kosîghin l-a obligat pe Sadat să accepte încetarea focului, asigurându-l că primise asigurări din partea lui Kissinger că Statele Unite aveau să poată să îndepărteze Forțele de Apărare Israeliene de pe pozițiile pe care le ocupau. În ceea ce privește Siria, care ieșise înfrântă din război și cu capitala Damasc amenințată, aceasta nu putea decât să accepte încetarea focului, în loc să îi țină piept singură Israelului. Mai mult decât atât, rușii le-au promis sirienilor că aveau să le refacă armata. Conducerea israeliană a răsuflat ușurată când a dispărut amenințarea unui război de uzură.

Ținând cont de toate cele de mai sus, Israelul a adoptat ca parte a doctrinei sale de securitate strategia prevenirii, care era justificată de intenția de a-și opri adversarul să-și dezvolte în timp puterea și de a-l împiedica să își dezvolte pe deplin capacitățile. Uneori, riposta agresivă reușește pe deplin, ca în cazul atacului direct asupra reactorului nuclear irakian Osirak, care a dus la distrugerea nucleului reactorului, acesta neamaiputând fi reparat. Irakienii, care încercaseră să se nuclearizeze militar prin îmbogățirea plutoniului, au trecut la îmbogățirea uraniului în centrifuge după distrugerea reactorului. Prevenirea se poate realiza prin sabotaj, care este fie „zgomotos“, fie „tăcut“, și fără ca adversarul să își dea măcar seama că i-au fost dejucate planurile. Chiar dacă există o asemenea suspiciune, inamicul s-ar putea să nu fie în stare să afirme cu toată convingerea că i-au fost zădărnicite planurile. În epoca cibernetică, loviturile preventive au devenit tot mai sofisticate, iar în această privință tăcerea este de aur.

Trebuie să subliniem că doctrina prevenirii se concentrează, în general, pe armele strategice neconvenționale, și nu pe armele convenționale. Când vine vorba de arme convenționale, prevenirea nu merită efortul, chiar și atunci când aceasta este posibilă. De exemplu, sabotarea unui avion dintr-un întreg escadron pe care l-a cumpărat sau l-a primit statul inamic de la o superputere pică testul privind raportul cost-câștig, pentru că riscurile pe care le implică (expunerea capacităților și a surselor de informații secrete) sunt foarte mari.

Revenim la anii 1987–1989. Mossadul, care a pus amenințarea irakiană în fruntea listei sale de priorități de EEI-uri, și-a folosit toate instrumentele și capabilitățile pe care le avea la dispoziție, fie direct, fie indirect. Printre capabilitățile sale directe se numărau HUMINT, SIGINT și toate tipurile de operațiuni speciale. Exista un organism înființat în cadrul comunității serviciilor secrete care se numea Idan Hadash („O nouă epocă"). Acesta era condus de șeful Mossadului sau de adjunctul său, iar membrii săi erau reprezentanți cu funcții înalte de la Mossad, de la Serviciul Militar de Informații și din comunitatea științifică, toți specialiști în informații secrete și prevenire. Adunarea se întrunea frecvent, la inițiativa biroului directorului Mossadului, deși oricare membru al adunării avea dreptul să convoace o ședință dacă aveau loc evenimente care se considera că necesită convocarea adunării. Adunarea discuta despre rezultatele informațiilor care fuseseră adunate de la întrunirea precedentă, reanaliza noua imagine a tuturor informațiilor deținute și gravitatea amenințării, recomanda continuarea adunării de informații și lua decizii cu privire la problemele de prevenire.

După cum am menționat, reactorul irakian Osirak a fost bombardat și distrus pe 7 iunie 1981, deși ipoteza de lucru a celor implicați a fost că Saddam Hussein nu avea să renunțe așa de ușor, ci avea să continue să își dezvolte capacitatea nucleară militară. La jumătatea anilor 1980, am primit informații legate de posibilitatea reînnoirii cooperării nucleare franco-irakiene. Cam în perioada aceea s-a aflat și vestea că Irakul a instalat centrifuge pentru îmbogățirea uraniului, cu ajutorul Pakistanului și a unor oameni de știință irakieni specializați în această problemă. Unul dintre succesele noastre uluitoare privind prevenirea a constat în transferul de informații către două țări europene cu privire la un material special destinat producerii de centrifuge, produse într-o țară europeană, material care a fost dus în secret într-o țară vecină și încărcat într-un avion comercial irakian. Avionul, cu tot cu încărcătură și personal, a fost oprit de către autoritățile locale. Nu a fost ușor să convingem părțile europene să ne dea o mână de ajutor în această operațiune complexă. Acestea și-au dat acordul numai după ce le-am prezentat dovezi neîndoielnice că materialul respectiv nu avea o altă destinație industrială sau științifică decât centrifugele pentru îmbogățirea uraniului.

Dincolo de megalomania inerentă a personalității lui Saddam Hussein, străduința Irakului de a achiziționa capacități de rachete sol-sol la începutul anilor 1980 a provenit din relativa inferioritate a Irakului în acest domeniu față de Iran. Racheta Scud B pe care i-au dat-o sovieticii Irakului avea o rază de acțiune redusă la numai 300 de kilometri, de care Saddam nu era mulțumit, iar în 1982 s-a străduit intens să achiziționeze un arsenal de rachete sol-sol cu diverse raze de acțiune, inclusiv proiectile dotate cu focoase nucleare cu rază medie și lungă de acțiune. Racheta Al-Hussein, creată de irakieni, s-a bazat pe racheta originală Scud, însă avea o rază de acțiune dublă; dublarea razei de acțiune a fost posibilă prin reducerea greutății explozivului de la 1 000 de kilograme la doar 250 de kilograme. Rezultatul a fost o rachetă primitivă, cu un sistem de ghidare primitiv și care avea mari șanse să ia foc la întoarcerea în atmosferă, adică înainte de a nimeri ținta. Însă, în ciuda acestor probleme tehnologice, s-au lansat 39 de rachete Al-Hussein din Irak, care au ajuns în Israel în cursul Primului Război din Golf (ianuarie–februarie 1990).

Ne era greu să răspundem cu certitudine la întrebarea dacă irakienii aveau focoase chimice la racheta Al-Hussein. Din toate informațiile obținute în anii dinaintea Primului Război din Golf, toată lumea a convenit asupra concluziei că irakienii chiar aveau focoase chimice, dar că Saddam le-ar fi folosit, dacă ar fi făcut-o, numai în ultimă instanță. Serviciile străine de informații nu au respins această eventualitate.

Racheta Badr-2000 a reprezentat un proiect mondial, cu participarea companiilor industriale și comerciale din țări din Europa, America de Sud și Orientul Mijlociu. Erau implicați în proiect numai câțiva reprezentanți guvernamentali din aceste țări. Se urmărea ca produsul final să fie o rachetă cu un motor cu combustibil solid, cu rază de acțiune de 650 de kilometri, cu lungime de 12 metri și diametrul de 80 de centimetri, cu un mare grad de precizie, de 0,1%, și abilitatea de a transporta un focos nuclear. Ideea inițială privind crearea acestei rachete a venit din partea Argentinei, iar numele de cod al proiectului a fost „Condor“, uriașa pasăre care trăiește în Anzi. În 1984, argentinienii i-au prezentat ideea de proiect unei delegații egiptene conduse de ministrul egiptean al apărării, generalul Abu Ghazala, care i-a recomandat președintelui Mubarak să încheie un parteneriat cu Argentina pentru fabricarea rachetei. După ce Mubarak a dat undă verde, i

s-a solicitat lui Saddam Hussein să participe la acest proiect și să finanțeze partea leului din acesta. Colectarea de informații secrete cu privire la acest proiect a purtat Mossadul în toate colțurile Pământului. Până la urmă, proiectul, în care s-au investit milioane de dolari, a fost abandonat pentru totdeauna, ministrul egiptean al apărării a fost concediat, iar instalațiile construite în unele țări au fost închise.

Racheta Al-Abbas, care s-a bazat pe tehnologia folosită pentru Badr-2000, dar pentru o rază de acțiune de 900 de kilometri, nu a trecut de experimentele inițiale. Racheta Tammuz 1, cu o rază de acțiune proiectată de 2 000 de kilometri, și racheta Tammuz II, concepută ca să plaseze un satelit pe orbită, nu au trecut niciodată de etapa de proiectare.

Saddam Hussein dorea să realizeze cu orice preț o capacitate strategică. Destinul i-a scos în cale un om de știință canadiano-belgian pe nume Gerald Bull, care tot încercase, vreme de mulți ani, să îi vândă oricui era dispus să îl asculte ideea unei superarme cu o țeavă lungă de 150 de metri, care ar fi fost amplasată pe panta unui munte și ar fi tras proiectile la un interval de câteva minute către ținte aflate pe o rază de câteva sute de kilometri. Bull considera transpunerea în viață a acestei invenții tehnologice drept opera vieții sale și era atât de obsedat de ea, încât era dispus să vândă ideea oricui ar fi plătit și ar fi realizat-o. Nu îl interesau câtuși de puțin considerațiile politice sau morale. Când li s-au încrucișat drumurile acestor doi excentrici – Saddam și omul de știință canadian –, proiectul a început să prindă viață, în ciuda încercărilor multora de a-l face pe omul de știință să nu se implice în așa ceva. Nici acest proiect nu s-a realizat vreodată.

Războiul dintre Iran și Irak s-a terminat către sfârșitul anilor 1980. Iranul a ieșit din război într-o poziție inferioară, lingându-și rănile și încercând să tragă învățăminte. La sfârșitul războiului de opt ani, Saddam Hussein se bătea cu pumnul în piept. El a continuat să își dezvolte capacitățile neconvenționale și să transmită amenințări la adresa Israelului, începând totodată pregătirea pentru următoarea sa aventură militară – invadarea Kuwaitului. La nivel mondial, bătea vântul schimbării, care avea să aducă sfârșitul Războiului Rece și căderea Uniunii Sovietice. Zidul Berlinului a fost dărâmat pe 9 noiembrie 1989.

La sfârșitul lunii iulie 1990, a fost programată o vizită a ministrului apărării Moshe („Misha“) Arens la Washington. S-a convenit de către cele două părți ca în cursul acestei vizite să li se prezinte înalților demnitari politici și din domeniul informațiilor ai SUA opinia comunității israeliene de informații cu privire la amenințarea irakiană neconvențională. Trebuie să menționăm faptul că în sisteme care reglementau schimbul de informații dintre comunitățile serviciilor secrete americane și israeliene, existau reguli clare impuse de către americani. Aceștia nu ne furnizau informații cu privire la țări care erau prietene cu Statele Unite și ostile Israelului și erau foarte zgârciți cu privire la informațiile pe care ni le împărtășeau legate de armele neconvenționale și mai ales de problema nucleară. Vizita ministrului israelian al apărării la Washington și vântul războiului care bătea în perioada premergătoare Primului Război din Golf au creat condițiile ca americanii să fie dispuși să asculte ceea ce aveam de spus în legătură cu amenințarea irakiană. În acest scop, SMI și Mossadul și-au unit eforturile și au pregătit un document oficial, realizând o etalare detaliată de informații pentru prezentarea destinată americanilor.

Cum Mossadul gestiona problema armelor neconvenționale în cadrul serviciilor de informații, am fost invitați să facem parte din delegația ministrului apărării, printre membrii căreia se numărau și Amnon Lipkin-Shahak, șeful Serviciului Militar de Informații de pe vremea aceea, David Ivri, directorul general de atunci al ministerului apărării, și alții pe care nu mi-i amintesc și îmi cer scuze pentru asta. Mossadul era reprezentat de Shlomo, șeful diviziei armelor neconvenționale, și de către mine. Ceremonia oficială de primire a ministrului israelian al apărării de către secretarul apărării, Dick Cheney, de pe terenul de paradă al Pentagonului, cu garda de onoare, steagurile, orchestra, bateria care a tras salve de salut cu tunuri din Războiul Civil american – totul mi se părea ca o secvență desprinsă dintr-un film. Soarta „spionilor“ este să trăiască în umbră, intrând și ieșind pe ușa din spate, adoptând identități false și așa mai departe – și m-am trezit brusc, pentru prima dată, „în lumina reflectoarelor“. Aproape automat am început să caut un colț din care să pot să observ fără să fiu văzut.

Următoarea mea amintire din excursia aceea este o uriașă sală de conferințe, adiacentă biroului secretarului apărării de la Pentagon. De o

parte a mesei mari se afla secretarul apărării Cheney, vreo 12 generali cu trei sau patru stele, ale căror insigne aproape că mă orbeau, precum și câțiva civili. De cealaltă parte a mesei, ministrul apărării Arens stătea în dreptul lui Cheney, iar alături de el se afla restul delegației noastre. Ministrul american i-a salutat pe ministru și pe membrii delegației israeliene, iar ministrul nostru i-a mulțumit pentru ospitalitate și pentru disponibilitatea de a ne asculta, apoi mi-a dat cuvântul. Am prezentat aspectele principale ale informațiilor deținute de noi și ale evaluării privind capacitățile neconvenționale ale Irakului, precum și evaluarea noastră privind intențiile lui Saddam Hussein. După aceea, Shlomo și-a ținut prezentarea cu o abilitate extraordinară – avea în față hârtiile, dar nu a avut deloc nevoie de ele. În engleză, cu un ușor accent unguresc, a interpretat „libretul“ vieții lui. Cei care stăteau de partea cealaltă a mesei își luau notițe, iar secretarul american al apărării asculta cu atenție tot ce se spunea. Nu am să uit niciodată momentul în care Shlomo și-a încheiat prezentarea. Ministrul Cheney și-a îngropat capul în mâini și a rostit:

– Dumnezeule, exact ce ne trebuia acum.

Apoi s-a întors spre oamenii lui și i-a întrebat dacă ceea ce prezentaserăm noi corespundea cu ceea ce știau ei, americanii. Au răspuns că trebuie să verifice și că o să îi dea un răspuns până în seara aceea.

În cursul vizitei de la Washington au avut loc ședințe informative cu subsecretarul de stat Larry Eagleburger (secretarul de stat James Baker era plecat în străinătate), cu directorul CIA, William Webster, cu ambasadorul nostru și cu atașatul nostru militar. Punctul culminant din punct de vedere profesional a fost prezentarea pe care am făcut-o în fața adunării comune a directorilor de analiză de la CIA, DIA (agenția de informații a apărării) și Departamentul de Stat, care a fost convocată special, fapt fără precedent în peisajul Washingtonului. La briefing au participat 60 de specialiști din domeniul analizei informațiilor secrete, cărora le-am prezentat doctrina noastră, sub coordonarea lui Shlomo.

Mai jos, redau un fragment dintr-o lucrare nepublicată a lui Shlomo:

Am stat acolo și le-am vorbit cu pasiune despre pericolul în care se afla lumea din cauza armelor nucleare irakiane care aveau să apară în arsenalul lui Saddam Hussein în numai un an sau doi. [...] Am menționat toate informațiile cu un sentiment de siguranță care nu invita la întrebări legate de veridicitatea lor. [...] Nu puteam deloc să uit „de unde mă trăgeam“. De la începutul călătoriei mele prin viață, ca băiat de 12 ani, mi-am propus să învăț singur, în fiecare zi, din dicționar, câte 50 de cuvinte noi în engleză. Realizările copilului acela culminaseră aici, cu ocazia acestei prezentări.

Rezultatele vizitei de la Washington au fost vizibile și imediate. Americanii au fost de acord să continue, chiar mai intens, schimbul de informații și de evaluări cu privire la capacitățile neconvenționale ale Irakului, incluzând problema nucleară. Următorul pas a fost vizita unei delegații americane în Israel, în vederea unor discuții suplimentare și a stabilirii unor acțiuni comune.

Ministrul apărării și-a continuat vizita în Statele Unite. Eu și Shlomo ne-am dus de la Washington la Londra, la o întâlnire cu șeful MI6 și cu asistentul personal al prim-ministrului britanic Margaret Thatcher. Întâlnirea, la care am repetat tot libretul, a avut loc pe 2 august 1990. În timp ce ne aflam cu cei doi domni, a intrat în sală asistentul șefului MI6, i-a șoptit ceva la ureche și a plecat. Seful MI6 s-a întors spre noi și a spus:

– Saddam Hussein a invadat Kuwaitul!

Shlomo și-a continuat călătoria de la Londra la München, pentru a-i informa pe șeful BND (serviciul german de informații, echivalentul Mossadului) și pe specialiștii acestuia. Eu m-am întors în Israel.

În ultimul weekend dinaintea izbucnirii războiului, a avut loc o întâlnire secretă între prim-ministrul Shamir și regele Hussein, la proprietatea acestuia din urmă aflată în afara Londrei. Pe lângă prim-ministru, delegația israeliană îl includea pe adjunctul șefului de stat-major al FAI, Ehud Barak, pe adjunctul șefului Mossadului, Efraim Halevy, pe secretarul cabinetului, Elyakim Rubinstein, și pe directorul general al biroului prim-ministrului, Yossi Ben-Aharon. Pentru a păstra caracterul secret al întâlnirii nu numai față de britanici, dar și față de israelieni, aceasta a avut loc în weekend, ca

să nu se observe absența premierului. Delegația a stat la proprietatea regelui două nopți. Pentru că delegația era formată în majoritate din persoane care respectau sabatul și regulile kashrut-ului, oamenii regelui au adus vase noi și mâncare de la un restaurant cușer din Londra. Cina de sabat, în prezența regelui și a vărului său, prim-ministrul iordanian Zaid Ibn Shaker, s-a desfășurat potrivit regulilor de halacha și s-au intonat cântece de sabat. Sâmbătă seara s-a ținut o ceremonie de havdalah, marcându-se sfârșitul sabatului și începutul noii săptămâni. În două zile, au avut loc câteva întâlniri în diverse formate, pe lângă discuțiile în trei dintre prim-ministru, rege și Efraim, care consemna întâlnirea (se baza pe principiul de pikuach nefresh, potrivit căruia protejarea vieții umane are întâietate față de considerațiile religioase, ca să scuze faptul că scria în ziua de sabat). Era doar a doua întâlnire dintre prim-ministru și rege și din prima clipă a existat o simpatie între cei doi. Cei apropiați lor glumeau spunând că atracția dintre ei se datora faptului că puteau să își vorbească privindu-se în ochi de la același nivel.

Trecând de la cadrul întâlnirii la conținutul acesteia: în centrul discuțiilor dintre rege și prim-ministru s-a aflat tensiunea palpabilă din ajunul izbucnirii războiului dintre coaliția președintelui Bush și Irak. Chiar și atunci, prim-ministrul se afla sub o mare presiune din partea președintelui Bush, care îi cerea să nu intervină în războiul așteptat, de teamă că implicarea israeliană avea să pună în pericol coaliția pe care o clădise SUA împreună cu cele mai multe state arabe din Orientul Mijlociu. Nici situația regelui nu era mai puțin dificilă, pentru că acesta hotărâse să îl susțină pe Saddam Hussein în iminentul război. Potrivit celor scrise ulterior în presă, regele a stat și i-a explicat prim-ministrului contextul și motivele deciziei sale. Prim-ministrul, după cum s-a aflat, i-a cerut regelui să își dea acordul ca, în puțin probabilul caz în care avea să fie nevoie, forțele aeriene israeliene să poată să străbată spațiul aerian iordanian în timp ce se îndreptau spre Irak ca să atace obiective aflate acolo. Regele a refuzat acest lucru, explicându-i lui Shamir că pentru el asta ar fi fost o adevărată sinucidere – lumea arabă avea să îl considere trădător și să îl condamne la moarte. După o discuție îndelungată, regele s-a angajat să nu le permită forțelor aeriene irakiene să zboare pe deasupra Iordaniei și să împiedice forțele irakiene terestre să intre în regat. Regele i-a cerut prim-ministrului să promită și acesta a promis că Israelul nu avea să își mobilizeze forțele de

rezervă ca să le trimită pe frontul iordanian și că nu avea să încalce suveranitatea iordaniană în spațiul aerian.

După circa o săptămână de la întoarcerea prim-ministrului Shamir în Israel, a izbucnit Primul Război din Golf. Era ziua de 16 ianuarie 1991. În această perioadă, cabinetul își ținea ședințele la baza statului-major al FAI, în sala de conferințe de la etajul al doilea din clădirea Templar – aceeași sală de ședințe pe care o folosise guvernul israelian în primii ani de la înființarea statului. Motivul acestui aranjament era acela de a-i permite înaltului comandament al FAI să se afle în apropierea sediului său central și a posturilor de comandă în loc să îl târască până la Ierusalim. Cabinetul se întrunea în fiecare zi ca să primească rapoarte și informări, ca să discute despre problemele interne, externe și de securitate și să ia decizii care trebuiau puse în aplicare imediat. Am participat la toate aceste întruniri încă din prima zi a războiului.

Prim-ministrul Shamir era tot mai presat de către ministrul apărării Arens și de către ofițerii de rang superior ai FAI să autorizeze intervenția în război a armatei israeliene, mai întâi prin trimiterea forțelor aeriene să atace lansatoarele de rachete sol-sol din vestul Irakului, care erau instalate acolo pentru a lansa rachete asupra Israelului. Ulterior, după cum a evoluat planul de ansamblu, potrivit căruia una dintre unitățile de elită urma să pătrundă în vestul Irakului într-o operațiune la sol menită să localizeze și să distrugă lansatoarele de rachete, a crescut și mai mult presiunea care apăsa asupra premierului. Atât timp cât rachetele nu ajungeau în Israel, discuția din cadrul cabinetului a rămas una teoretică și s-a axat pe întrebarea dacă, în cazul în care irakienii chiar aveau să lanseze rachete împotriva Israelului, aveam să ripostăm și să intervenim în război. Din momentul în care rachetele chiar au început să ajungă în Israel, această întrebare a devenit concretă și grea, scoțând la iveală, fie direct, fie indirect, toate aspectele esențiale ale doctrinei israeliene de securitate. Printre acestea se aflau argumentele că noi nu doriserăm și nu ceruserăm nici unei puteri străine să lupte pentru noi, că lipsa unei riposte a armatei israeliene ca urmare a unui atac direct asupra Israelului îi afecta grav doctrinele de descurajare și de victorie decisivă, că ar fi fost desființat principiul mutării luptei pe teritoriul inamic și că forța națiunii și mândria ei aveau să sufere o adevărată lovitură.

Dincolo de toate aceste îngrijorări, existau și alte considerații, nu mai puțin importante, care trebuiau luate în calcul. Statele Unite, a căror susținere ca superputere mondială joacă un rol imens, poate chiar decisiv, în securitatea Israelului, ne ceruseră să nu intervenim în război, pentru a nu se dezintegra coaliția arabă clădită de președintele Bush. Președintele Statelor Unite se angajase în mod special să încerce să elimine capacitatea de lansare de rachete asupra obiectivelor israeliene a lui Saddam Hussein și să întărească imediat capacitățile de apărare aeriene ale Israelului.

Dincolo de toate aceste considerații, după cum avea să se afle ulterior din presă, prim-ministrul avea asigurările primite de la regele Hussein, și anume angajamentul acestuia că forțele aeriene irakiene nu aveau voie să zboare în spațiul aerian iordanian și că unitățile armatei irakiene nu aveau dreptul să pătrundă în Iordania pentru a amenința Israelul.

Zilnic, la ședințele cabinetului, s-au adus argumente pro și contra intervenției. Persoanele cu rang înalt din domeniul apărării, inclusiv ministrul apărării, cereau intervenția în război. Majoritatea miniștrilor de la masă au adoptat o atitudine mai pasivă și, din câte îmi amintesc, nu au părut foarte convinși să susțină nici una dintre cele două poziții. În fiecare zi, la sfârșitul dezbaterilor, nimeni nu cerea să se voteze, iar discuția se încheia cu înțelegerea clară că nu interveneam și că urma să discutăm din nou despre această problemă la ședința din ziua următoare. Prim-ministrul se afla într-o postură foarte dificilă – ministrul apărării și militarii de rang înalt din FAI erau împotriva lui, ceilalți miniștri nu se înghesuiau să îl susțină, iar pe el însuși, ca fost membru și comandant al Lehi, nu îl trăgea inima să dea dovadă la nesfârșit de stăpânire de sine în fața atacurilor; această atitudine era în vădită contradicție cu viziunea despre lume pe care o avea încă din tinerețe. Hotărârea sa de a nu interveni pare să fi fost consecința zicalei care era deja folosită în politica israeliană pe vremea aceea, inspirată din versurile unui cântec la modă: „Ceea ce vezi de aici nu poți să vezi de acolo“.

Privind în urmă, nu am nici o îndoială că decizia prim-ministrului de a nu interveni în război a fost corectă. Primul Război din Golf a avut cel puțin două consecințe strategice pozitive pentru Israel. Prima a fost faptul că a dispărut amenințarea la adresa Israelului venită de pe frontul de est, axat pe

Irak. A doua a fost că Primul Război din Golf, care a reprezentat prima ocazie în care arabii au fost asmuțiți împotriva arabilor, a simbolizat sfârșitul epocii panarabe în Orientul Mijlociu.

Și încă o remarcă înainte de a încheia. Când pregăteam pentru publicare cartea de față, i-am arătat lui Shlomo capitolul acesta și i-am cerut permisiunea de a include în el citate din lucrarea nepublicată pe care o scrisese el cu câțiva ani înainte. Shlomo, în marea sa modestie, a subliniat faptul că întreaga echipă cu care a colaborat merită să fie menționată și să i se transmită mulțumiri. Așa că le mulțumesc cu această ocazie membrilor echipei sale pentru perseverența și hotărârea lor, precum și pentru reușita extraordinară de a coordona colectarea de informații și numeroasele operațiuni de prevenire.

Al Doilea Război din Liban, 2006

Al Doilea Război din Liban a rămas întipărit în conștiința publicului israelian ca un eșec. Preocuparea publicului și a presei față de acesta a devenit atât de mare, încât cred că numai cea față de Războiul de Yom Kippur a depășit-o. Ca un cetățean al acestei țări și ca persoană care mai știe câte ceva despre ceea ce se întâmpla în sistemul de securitate a Israelului în perioada războiului, mi-am exprimat obiecțiile față de criticii războiului în cercuri restrânse. Astăzi (în 2018), cu trecerea timpului, merită să încercăm să îndepărtăm stigmatul rușinii pe care și l-a pus singur Israelul după război, cu ajutorul generos al presei israeliene și al politicienilor iresponsabili.

Voi începe cu faptele pe marginea cărora nu există nici o controversă. Pe 12 iunie 2006, o unitate a Hezbollahului, aflată sub comanda lui Imad Mughniyeh și cu aprobarea și binecuvântarea liderului Hezbollah, șeicul Hassan Nasrallah, a pus la cale o ambuscadă împotriva patrulelor armatei israeliene de la granița israeliano-libaneză, pe care le-au atacat fără nici o provocare, răpind doi soldați și ucigându-i pe alții opt. Scopul operațiunii a fost acela de a captura soldați israelieni pentru a se negocia un schimb de prizonieri. La scurt timp, a devenit clar că cei doi soldați capturați fuseseră

grav răniți în timpul operațiunii și muriseră imediat după aceea. Al Doilea Război din Liban a reprezentat consecința directă a acestui fapt.

Care au fost principalele trăsături ale acestui război? În primul rând, a fost un război la care am fost siliți să participăm și, din punctul nostru de vedere, un război just care, după părerea mea, îndeplinea condițiile definiției unui „război fără alternativă“. Ceea ce consider eu a fi război fără alternativă sigur va stârni controverse și chiar ostilitate. Ei bine, după cum o interpretez eu, definiția noțiunii de „fără alternativă“ este mai complexă și prezintă mai multe aspecte decât simplul fapt că un război este îndreptățit numai atunci când alternativa este distrugerea țării. Când ne-am retras din Liban în 2001, am avertizat Hezbollahul că vom riposta printr-un atac masiv la orice provocare venită din partea sa. Prin acțiuni violente împotriva noastră, Hezbollahul a testat în mod repetat limitele până la care suportam să degenereze situația. Nu ne-am pus în practică amenințarea pe care am transmis-o în 2001 și nu am ripostat, așa că au continuat să ridice și mai mult ștacheta cu fiecare nouă provocare. Provocarea din 12 iulie 2006 ne-a luat dintre noi imediat opt soldați, precum și încă doi soldați care, de la început, s-a apreciat că nu mai erau în viață (chiar dacă, din diverse motive, nu s-a confirmat oficial acest lucru) și care au fost răpiți pentru a fi folosiți în cadrul unui schimb de prizonieri. Plata unui preț atât de mare fără o ripostă corespunzătoare ne-ar fi spulberat complet capacitatea de descurajare.

Adăugați la asta și faptul că de partea israeliană, atât prim-ministrul Ehud Olmert, cât și ministrul apărării Amir Peretz erau proaspăt numiți în funcții și nu aveau nici o experiență în domeniul militar sau în cel al securității. Dacă Israelul nu ar fi ripostat, Hezbollahul ar fi interpretat asta drept slăbiciune și mai mult ca sigur ar fi ridicat și mai mult nivelul provocărilor sale. În plus, susținerea internațională față de justețea cauzei noastre, lucru care se întâmplă destul de rar, a arătat faptul că riposta noastră era justificată.

A fost un război lung (38 de zile), mai lung decât oricare alt război israelian de după Războiul de Independență, cu excepția Războiului de Uzură, care a durat din 1969 până în 1970. Cu toate acestea, a fost un război asimetric, în cadrul căruia a luptat o armată convențională împotriva unor forțe de

gherilă. După cum am menționat, conducerea politică și militară din timpul celui de-al Doilea Război din Liban era lipsită de experiență. Războiul a fost total transparent datorită transmisiunii acestuia în timp real de către presă. A existat o componentă considerabilă de război psihologic în modul de transmitere de către media, ceea ce a adus neintenționat (și poate și intenționat) un mare deserviciu moralului național. Acesta a fost primul război în care lumea arabă moderată a susținut în mod deschis Israelul (inclusiv guvernul libanez, chiar dacă în secret). Al Doilea Război din Liban a fost prima luptă din adevărata noastră campanie împotriva Iranului. A fost primul război important, în care frontul intern a reprezentat principalul front. (În timpul Primului Război din Golf, au căzut 39 de rachete irakiene pe frontul intern, însă Israelul a rămas total pasiv și nu s-a implicat în mod activ în război.) A fost un război fără o victorie clară a forțelor israeliene – am să mă refer mai jos la semnificația acestui fapt în cultura șiită.

Care au fost participanții la acest război?

Iranul este un stat musulman șiit care s-a transformat peste noapte, printr-o lovitură sângeroasă de stat din 1979, dintr-o țară laică occidentalizată într-un stat islamist radical care respectă Sharia. Este o țară cu uriașe resurse de energie, atât petrol, cât și gaze. Exportul acestor resurse de energie i-a adus Iranului, în 2006, 60 de miliarde de dolari. Înainte de perioada în care i s-au impus sancțiuni, Iranul a cunoscut o creștere economică de 6% pe an, acumulând din schimburile cu străinătatea rezerve de 65 de miliarde de dolari, sumă care reprezenta de două ori și jumătate datoria națională. Aceste cifre indică faptul că, în 2006, motivele de ordin economic nu constituiau o constrângere pentru factorii de decizie iranieni cu privire la deciziile acestora referitoare la Hezbollah.

Hezbollahul este o grupare a etnicilor șiiți, care reprezentau o minoritate în Liban pe vremea întemeierii țării și care astăzi probabil că reprezintă cea mai mare dintre toate grupările etnice din țară. Membrii acestui grup etnic trăiesc mai ales în sudul Libanului, la granița cu Israelul. Este o minoritate care a fost încă din trecut slabă, săracă și obidită și care trăia mai ales din agricultură. Afinitatea membrilor acestei grupări față de Iran se bazează pe identitatea lor religioasă – credința șiită. Potrivit islamului radical șiit, un conflict violent care nu se încheie cu o înfrângere totală sau cu o predare

este considerat victorie pentru că, potrivit credinței lor, războiul este etern, iar ca să obții victoria decisivă este suficient doar să supraviețuiești bătăliilor până la triumful final. Așa au interpretat șiiții din Liban evacuarea forțelor armate israeliene din 2001. Pentru ei, aceasta a fost o dovadă că Israelul nu este invincibil. Ajutorul militar și de altă natură al Iranului și al Siriei către Hezbollah au transformat organizația într-o forță de neignorat. În timp, Hezbollahul a devenit un stat în stat. Pe măsură ce i-a crescut puterea militară, acesta și-a înființat o ramură politică devenită un partid reprezentat în parlamentul libanez și în coaliția de guvernământ.

Conducerea șiită, spre deosebire de alții din Liban, nu este pătată de scandaluri de corupție și își răspândește influența în comunitate prin activități sociale, servicii de sănătate, învățământ și alte acte similare. Nu există lipsă de fonduri pentru aceste activități. În perioada la care ne referim, doar din Iran s-au transferat 100 de milioane de dolari pentru finanțarea acestora. În ciuda originii sale modeste, Hassan Nasrallah s-a dovedit a fi un personaj charismatic și a ajuns conducătorul de nezdruncinat al șiiților din Liban, chiar dacă titlul său religios nu este deosebit de ilustru. Legăturile lui Nasrallah cu Iranul durează de pe vremea când acesta a studiat acolo și i-a cunoscut pe unii dintre actualii conducători ai Iranului.

Siria, țară controlată de minoritatea alauită, care este tot o sectă șiită, completează Semiluna șiită, care cuprinde Iranul, Irakul, Siria și Libanul. Siria a fost înființată în cadrul Acordului Sykes-Picot din 1916, care a servit drept bază a realității politice dictate de învingătorii Primului Război Mondial. Siria nu a recunoscut niciodată de jure suveranitatea politică a Libanului, considerându-l mai degrabă parte integrantă din Siria sau cel puțin o entitate aflată sub influența strategică și controlul Siriei. Pe hărțile siriene nu ai să găsești o graniță internațională între Siria și Liban. La granița actuală dintre cele două țări, pe șoseaua Damasc-Beirut, există doar un punct libanez de trecere a frontierei, condus de polițiști și vameși libanezi. De la Războiul de Șase Zile din 1967, când Israelul a ocupat Înălțimile Golan aparținând Siriei, din partea siriană a graniței nu s-a tras nici măcar un glonț înspre Israel. Siria a compensat acest fapt folosind Hezbollahul, în sudul Libanului, ca prelungire a sa menită să-i promoveze obiectivele strategice. Astfel, s-au conturat interese comune între Iran, Siria și Hezbollah. Rolul important jucat de Siria în această coaliție a fost acela

de a servi ca stat de tranzit pentru toate armele iraniene transportate în sudul Libanului, ca depozit pentru unele dintre armele acestea și ca refugiu și bază de activități pentru cei de rang înalt din Hezbollah. Folosirea de către Siria a Hezbollahului le-a permis sirienilor să nege implicarea lor directă în acțiunile de terorism, deși Siria este considerată stat terorist (care a fost implicat, printre altele, în asasinarea prim-ministrului libanez Rafik Hariri și a găzduit cartierele generale ale Jihadului Islamic și Hamasului).

După Primul Război din Liban și retragerea forțelor israeliene din Liban din 2001, s-a creat imediat un echilibru al terorii între Israel și Hezbollah. Cum s-a ajuns la această situație deconcertantă?

În 1999, Siria a fost obligată să își retragă forțele militare din Liban, însă și-a menținut relațiile strânse cu Hezbollahul și a adoptat organizația ca braț lung împotriva Israelului. Și Iranul a inclus Hezbollahul în strategia sa de a deveni o putere regională și în doctrina sa de descurajare. Iranul a încercat să creeze o amenințare la granița israeliană, care să poată fi folosită împotriva Israelului în eventualitatea unui atac american împotriva Iranului, precum și în cazul unui posibil atac israelian. Israelul și-a retras forțele din Liban în 2001 declarând, după cum am menționat, că orice provocare din partea Hezbollahului avea să atragă o ripostă serioasă din partea Israelului. Din păcate, Israelul nu a pus în aplicare această politică. Hezbollahul, la rândul său, a pus la încercare din când în când declarațiile Israelului și și-a dat seama că Israelul nu și le onora.

Care au fost motivele pentru care Israelul nu și-a respectat propriile amenințări?

Nu este ușor de răspuns la această întrebare; mai degrabă trebuie să se ia în considerare o serie de factori. Mai întâi, prim-ministrul Ehud Barak, care a retras FAI-ul din Liban și care a fost persoana care a lansat ultimatumul Hezbollahului, dorea să poată să fie liber să desfășoare activități diplomatice. El a dat inițial prioritate negocierilor cu sirienii față de discuțiile cu palestinienii și își dorea să aibă o graniță liniștită în nord. Acest lucru a devenit repede nerelevant. Când a eșuat întâlnirea dintre Assad și Clinton de la Geneva, Barak a renunțat la negocierile cu Siria și și-a concentrat atenția asupra retragerii din Liban. Nu mult după aceea, a izbucnit cea de a Doua Intifadă, o problemă care a devenit repede principala

prioritate, nu din proprie dorință, ci de nevoie. Un alt motiv a fost faptul că economia țării înflorea, inclusiv în Galileea. Principala sursă de venit pentru comunitățile din Galileea era turismul sub formă de tzimmerim, adică pensiuni care răsăreau peste tot în zona agricolă. De aceea, pacea de-a lungul graniței de nord devenea tot mai importantă. Prim-ministrul Ariel Sharon a considerat și alte probleme ca fiind mai importante decât Libanul; la început s-a implicat în construirea zidului despărțitor dintre Iudeea și Samaria, iar mai târziu s-a ocupat de dezangajarea din Fâșia Gaza. Din punct de vedere filosofic, este posibil ca Sharon să fi suferit de „sindromul Liban“, care îl costase funcția de ministru al apărării în 1982. Au mai fost și unii care au spus – cu o aroganță la care nu toți israelienii suntem imuni – „să adune Hezbollahul toate fiarele pe care le vrea – o să ruginească oricum!“ Ca să știți, informațiile secrete ne-au furnizat o imagine clară a structurii militare a Hezbollahului: adică nu exista nici o surpriză.

Pe acest fond, s-a creat o dinamică între Israel și Hezbollah, care a dus la un echilibru de facto al temerilor între o organizație de gherilă cu câteva mii de luptători și cea mai puternică armată din Orientul Mijlociu.

Ce s-a întâmplat în cursul războiului însuși?

Șeicul Hassan Nasrallah a preconizat că răpirea celor doi soldați ai forțelor israeliene avea să ducă la două sau trei zile de schimburi de focuri, urmate de negocieri pentru schimbul de prizonieri, după cum se întâmplase în cazurile asemănătoare de după retragerea din Liban din 2001. Acest calcul a fost total greșit, după cum a recunoscut în public după război.

Nasrallah nu a luat în calcul faptul că Israelul avea o nouă conducere care, deși nu avea experiență militară, nici nu era prizoniera vechilor concepții. Conducerea aceasta a hotărât că echilibrul de temeri, care se crease începând din 2001, nu mai putea fi tolerat și trebuia suspendat. Desigur că amploarea ripostei imediate s-a datorat și faptului că în incident ne fuseseră uciși opt soldați, pe lângă cei doi soldați răpiți.

Pentru prima dată din 2001, Israelul a modificat echilibrul de temeri, al cărei instigator nu era Hezbollahul, care servea pe post de unealtă, ci Iranul și Siria. Riposta israeliană a spulberat și planurile Iranului; Iranul crease

Hezbollahul ca să îl folosească atunci când aveau să devină propice condițiile și împrejurările, iar acum planurile îi fuseseră aruncate în aer.

În Israel, lumea avea impresia la sfârșitul războiului că nu câștigaserăm. Să analizăm această afirmație:

Opinia publică israeliană și internațională s-a obișnuit cu imaginea unui Israel care câștigă toate războaiele în câteva zile (în 1956 și în 1967 a făcut-o într-o săptămână, iar în 1973 – în 18 zile). Pe de altă parte, al Doilea Război din Liban a durat mai bine de o lună. Însăși durata războiului a afectat imaginea Israelului. Trebuie să amintesc faptul că Israelul și-a folosit doar 15% din forțele sale armate în acest război, ceea ce înseamnă că rezultatul războiului nu a reflectat adevăratul echilibru de putere dintre cele două tabere.

Presa internațională este de obicei împotriva noastră și asta s-a întâmplat și de data asta, din a doua sau a treia zi de război. Israelul a fost prezentat ca atacând civili și ucigând copii. Reportajele prezentate au avut o puternică încărcătură de război psihologic dus împotriva noastră, ceea ce a jucat un rol considerabil în formarea percepției cu privire la rezultatul războiului. Astăzi, faptul că arabii înscenează evenimente false, cărora le cad victime marile rețele de televiziune, este deja un fenomen bine cunoscut.

Acest război a fost cel mai mediatizat dintre toate războaiele Israelului, necenzurat și în timp real. Lucrul minim care se poate spune despre modul de prezentare a evenimentelor de către presă este că aceasta nu a fost echidistantă. Ceea ce dirijează presa este indicele de audiență, așa că diversele rețele s-au întrecut una pe alta care să fie mai agresivă, mai negativă și mai șocantă. Tot ce era negativ legat de război din punctul de vedere al Israelului se prezenta ca titlu de știri. În consecință, războiul a fost considerat un eșec. M-am dus la Kiryat Shmona și, bazându-mă pe ceea ce văzusem și auzisem la știri, mă așteptam să găsesc un fel de Dresda. În realitate, din cele aproape 1 000 (!) de katiușe care conform presei se trăseseră la Kiryat Shmona, doar 30 fuseseră lansate cu adevărat.

Adevăratul război s-a desfășurat în Liban. Mass-media israeliană a luat acest fapt, l-a modelat, l-a deformat și l-a servit publicului ca o realitate virtuală. Iar asta a creat impresia că nu am câștigat războiul.

Războiul asimetric este total diferit de războiul convențional, în care două armate se confruntă una cu alta și încearcă să se epuizeze reciproc până când una dintre părți se predă. O trăsătură esențială a războiului convențional este cucerirea de teritorii. Într-un război în care o armată convențională – FAI – se confruntă cu forțe de gherilă, rezultatele se calculează în funcție de magnitudinea eliminării fizice a luptătorilor de gherilă și a distrugerii bunurilor lor – arme, dotări și infrastructură.

Potrivit acestor criterii:

FAI a ucis circa 1 000 de luptători ai Hezbollahului, care reprezentau circa o treime din efectivele lor obișnuite de luptă.

Am distrus toate rachetele cu rază lungă de acțiune din lansatoarele lor chiar înainte de lansarea acestora – asta spune multe despre calitatea informațiilor pe care le dețineam.

Am eliminat cea mai mare parte a rachetelor cu rază medie de acțiune și a lansatoarelor Hezbollahului. Fiecare lansator a fost distrus imediat după prima lansare, datorită creării unei semnături electronice care ne-a permis să ne îndreptăm spre respectivul lansator. Asta spune multe despre capacitatea noastră operativă.

Le-am distrus o mare parte din infrastructură (buncăre, sedii, birouri, avanposturi, tranșee și altele).

Dacă obiectivul războiului ar fi fost să distrugem și să subjugăm Hezbollahul, atunci ar fi trebuit să angajăm mai multe efective pe teren

decât am făcut-o, să ocupăm și să păstrăm teritoriul, și toate astea într-un interval cuprins între o săptămână și zece zile, pentru că – după părerea lumii – Israelul nu își permite luxul unor războaie lungi.

Ce nu am reușit în acest război? Nu am reușit să oprim rachetele cu rază scurtă de acțiune lansate asupra Galileei, întrucât acestea nu aveau o semnătură electronică. Și nici nu am adus Hezbollahul în punctul în care să ridice steagul alb. În această privință, trebuie să amintim ce am subliniat la începutul acestui capitol – că potrivit credinței musulmane, o victorie care nu este neîndoielnică reprezintă o înfrângere pentru dușman și o victorie pentru musulman.

În acest război au fost multe lucruri nereușite, pe care trebuie să le analizăm, din care trebuie să tragem învățăminte și pe care trebuie să le îndreptăm. Modul în care le-a prezentat presa a fost complet disproporționat, dându-se impresia de dezastru.

Au mai existat și alte reușite în acest război, printre care următoarele:

1. Consiliul de Securitate al ONU a emis Rezoluția 1701 privind dezarmarea Hezbollahului. Chiar dacă aceasta nu se implementează, ea îmbunătățește simțitor poziția Israelului. Acest lucru este valabil și cu privire la furnizarea de noi arme din Siria, Iran și din alte surse. Hezbollahul continuă să încalce acordul de armistițiu, după cum o facem și noi, deși noi îl atacăm pe teritoriile sale din Liban și din Siria.

2. Pentru prima dată, armata libaneză a fost amplasată de-a lungul granței internaționale dintre Israel și Liban, iar FAI a fost reamplasată de-a lungul liniei de graniță pe partea noastră.

3. Forța internațională aflată sub egida ONU a crescut numeric și a căpătat mai mulți „dinți“.

4. Cele două forțe – armata libaneză și forța ONU – servesc drept tampon fizic dintre noi și Hezbollah, lucru care nu se întâmpla înainte.

5. Au fost slăbite poziția și influența Siriei în Liban.

6. A început să se dezvolte un bloc de state arabe moderate care se opun public forțelor musulmane radicale.

Deci, ce urmează? Ca să evaluăm tendințele viitoare, trebuie să analizăm mai întâi starea în care se află jucătorii din cel de-al Doilea Război din Liban astăzi, în 2017, anul în care a fost scrisă cartea de față. Iranul a semnat acordul nuclear cu Statele Unite și se ridică treptat sancțiunile împotriva sa. Iranul și Statele Unite colaborează, de facto, în războiul împotriva ISIS din Irak. Iranul și Siria continuă să doteze Hezbollahul cu arme; FAI a dejucat militar planurile privind această livrare în martie 2017 și a declarat că va continua să o facă ori de câte ori va avea ocazia.

Hezbollahul, ca organizație de gherilă, s-a afundat adânc în mlaștina siriană și suferă pierderi de o magnitudine strategică pentru o organizație de dimensiunea sa. Imaginea organizației în rândul publicului libanez este mai proastă ca niciodată. Siria este implicată într-un război civil de câțiva ani, în care ISIS a ocupat mari părți din țară aflate la granița cu Irakul, iar diverse grupări de opoziție amenință regimul lui Bashar Assad, care supraviețuiește numai datorită susținerii lui Putin, ce a creat o nouă realitate în regiune – prezența permanentă a forțelor rusești aeriene, maritime și terestre în Siria.

Câteva cuvinte despre amenințările actuale cu care se confruntă Israelul. După părerea mea, Hezbollahul din nord și Hamasul din Fâșia Gaza reprezintă principale priorități pentru FAI în cadrul cercului interior de amenințări. ISIS amenință Orientul Mijlociu și lumea în ansamblul ei. Iranul, astăzi și în viitorul previzibil, continuă se reprezinte cea mai mare amenințare strategică la adresa statului Israel.

Să revenim la al Doilea Război din Liban și la urmările acestuia. După părerea mea, cea mai mare și mai semnificativă realizare a războiului a fost schimbarea echilibrului de temeri care se stabilise între Hezbollah și FAI de-a lungul graniței libaneze și revenirea capacității de descurajare. Dovada

acestui fapt este că, în cei 11 ani de la cel de-al Doilea Război din Liban, Hezbollahul nu a îndrăznit să tulbure pacea care domnește de-a lungul graniței comune. Ca să avem imaginea completă a echilibrului de temeri, trebuie să mai adăugăm un aspect. Hezbollahul nu a înfruntat de unul singur forțele armate israeliene. A fost susținut de Iran și de Siria, fiecare dintre acestea considerând Hezbollahul ca fiind brațul său împotriva Israelului – iar în cazul Iranului, și împotriva SUA. Iranul și Siria considerau că menținerea forței amenințătoare a Hezbollahului de-a lungul graniței de nord a Israelului era justificată pentru momentul în care acesta avea să acționeze potrivit ordinelor și nevoilor lor. Evoluția evenimentelor de la fața locului a contrazis această ipoteză de lucru când, pe 12 iulie 2006, incidentul provocat de Hezbollah a ieșit de sub controlul său și a degenerat într-un război care a durat mai bine de o lună.

După circa un an de la încheierea ostilităților, renumitul comentator Tom Friedman a întocmit propriul bilanț privind acest război. Corespunde scopurilor noastre să citățm câteva cuvinte din comentariul său:

Pe 12 iulie 2006, luptătorii Hezbollahului conduși de dl Nasrallah au răpit doi soldați israelieni și au ucis alți opt într-un atac neprovocat de-a lungul graniței libanezo-israeliene, sub pretextul încercării de a realiza un schimb de prizonieri. Aceasta a dus la un război în care au murit circa 1 200 de libanezi. [...] Dl Nasrallah [este] de vină pentru că a judecat foarte greșit. [...] Dl Nasrallah a demonstrat că a anticipat total eronat modul în care avea să riposteze Israelul la raidul său. A presupus că Israelul avea să dea o ripostă limitată, după cum o făcuse cu ocazia raidurilor precedente. Greșit. Nu a ținut cont de faptul că situația se schimbase în Israel. Răpirea unui soldat israelian în Gaza cu câteva săptămâni în urmă, plus faptul că un nou șef de stat-major al armatei israeliene, un nou prim-ministru și un nou ministru al apărării abia își preluaseră funcțiile și au simțit că erau supuși unui test, au atras o reacție extrem de puternică din partea israelienilor. Circa 1 200 de libanezi au murit din cauza unei grave erori de judecată. [...] Prin declanșarea unilaterală a unui război împotriva Israelului, fără votul din partea cabinetului libanez – din care face parte Hezbollahul –, miliția a provocat un rău fatal democrației fragile a Libanului și democratizării din

lumea arabă. Au fost adeverite de către Hezbollah toate temerile că, dacă lași la guvernare un partid islamist, acesta nu va respecta regulile jocului.[5]

Articolul lui Friedman a fost scris pentru cititorul american, pentru care orice violare a democrației reprezintă o infracțiune foarte gravă. Când Iranul și Siria i-au furnizat Hezbollahului mari cantități de rachete, scopul lor a fost acela de a descuraja Israelul. Au considerat Hezbollahul ca reprezentantul lor care avea să preseze Israelul să accepte un compromis politic și să îl amenințe dacă le-ar ataca. Utilizarea de către Hezbollah a acestor arme, în împrejurări care nu urmăreau obiectivele menționate mai sus, a diminuat capacitățile tuturor celor trei jucători. În această privință, Nasrallah nu a realizat nimic prin acest război. Până la izbucnirea războiului, Hezbollahul stătea la graniță și se bucura de libertate deplină de a acționa împotriva Israelului. După război, Hezbollahul a fost împins înapoi, departe de gardul de graniță, armata ONU formată din zeci de mii de soldați fiind amplasată ca barieră fizică între Hezbolllah și frontieră, FAI întorcându-se la graniță. Potrivit lui Friedman, aceasta a fost o uriașă pierdere strategică pentru Hezbollah.

În anii dinaintea războiului, Israelul, din cauza schimbării priorităților, și-a slăbit și chiar și-a neglijat efectivele de pe teren. Al Doilea Război din Liban a fost un semnal pentru Israel, care a făcut ca FAI să se străduiască să își modernizeze forțele din teren și să ridice nivelul de pregătire al acestora. Acesta este un alt aspect de care a beneficiat Israelul în urma războiului. Reacția Israelului la incidentul de pe 12 iulie 2006 a cauzat Hezbollahului și Libanului pagube în valoare de miliarde de dolari în ceea ce privește infrastructura adminstrativă, locuințele și căile de comunicație. Ca să se refacă, Libanul a trebuit să se bazeze pe mila statelor arabe și pe Iran. Israelul, pe de altă parte, a intrat după război într-o perioadă de creștere economică fără precedent, datorită în mare parte creșterii investițiilor străine în industria sa de înaltă tehnologie. Friedman și-a încheiat articolul spunând că, dacă ar fi existat o comisie de anchetă a instigării la război a lui Nasrallah, acesta ar fi fost silit să demisioneze.

Sper că am reușit să ofer o imagine a celui de-al Doilea Război din Liban și a consecințelor acestuia, imagine care este mai echilibrată și, mai presus de toate, mai aproape de realitate.

Armored Personnel Carrier = transportor blindat de trupe (n.tr.)

Anexă. In memoriam

Funcția de șef al Mossadului implică, printre altele, trista obligație de a scrie elogii ce trebuie citite la comemorări. În cazul meu, am continuat să îndeplinesc această sarcină chiar și după ce m-am pensionat. Îmi cer scuze tuturor membrilor familiilor celor ale căror elogii nu le-am publicat aici, și sunt mulți la număr. Alegerea elogiilor cuprinse în cartea de față s-a făcut oarecum la întâmplare, deși am respectat două reguli generale: una este legată de cât de apropiat am fost personal de persoana respectivă, iar cealaltă se referă la conținutul elogiului în sine. Și încă o scuză: două dintre elogiile pe care am dorit să le public, dintr-un motiv sau altul, s-au pierdut cu timpul.

Elogiile, care apar în ordinea cronologică a datelor la care au fost scrise, aduc un omagiu unor oameni deosebit de importanți sau care au devenit simboluri și modele, oameni care au îndeplinit funcții esențiale în cadrul Mossadului.

Caracterul profesional esențial al celor de la HUMINT este întruchipat de elogiul scris pentru Meki Evron.

Definirea funcției de conducere a operațiunilor este analizată în elogiul lui Moshe Levin („Kokla“).

Dave Kimche a fost omul desăvârșit al serviciilor secrete, calitățile lui depășind limitele care despart diversele discipline ale Mossadului.

Elogiul Sylviei, unul dintre combatanții „nemuritori“ ai unității Caesarea, este ca o privire aruncată pe furiș profesiei celor care coordonează combatanții.

Soții și soțiile angajaților și ai combatanților din cadrul Mossadului își duc viața eclipsați de partenerii lor. Elogiul pentru Leika, soția lui Kokla, relevă puțin din lumea soțiilor angajaților Mossadului.

Shlomo Gal a fost omul ideal pentru operațiuni, cel care și-a început viața în Israel ca un copil refugiat din cauza Holocaustului și care a ajuns să comande excelenta unitate de operațiuni din cadrul Mossadului.

Cuprind în capitolul de față și cuvintele (nu elogiul) pe care le-am rostit cu ocazia aniversării a 95 de ani a lui Yitzhak Shamir, ocazie cu care am vorbit, printre altele, de trăsăturile care caracterizează relațiile dintre șeful Mossadului și prim-ministru. M-am referit la această chestiune și în secțiunea din Capitolul 4 în care vorbesc despre negocierile în vederea tratatului de pace cu Iordania, care au fost conduse de regretatul Yitzhak Rabin.

Meki Evron (Centrul pentru Patrimoniu și Comemorare al Serviciilor de Informații din Israel, 18 februarie 2004)

Viața l-a purtat prin Ben-Shemen, armata britanică, Palmach, FAI și serviciile de informații. Meki aparține unei rase care se pierde în paginile de istorie ale Țării lui Israel. Membrii acestei rase au fost exemple pentru generația mea. Îi vedem ca realizatori ai visului sionist, noii israelieni, care au scăpat de trăsăturile diasporei și au devenit vârful de lance a unei noi specii – înalți și mândri, curajoși, respectuoși față de munca grea, care fac față oricărei încercări, care ies din sfera convenționalului, care își dedică viața poporului și statului. O specie de deschizători de drumuri.

Aceștia sunt oameni care au trăit și au lucrat într-un mediu care nu era încă reglementat. Au fost părinții tuturor începuturilor. Ei au stabilit reperele, precedentele, punctele de referință și criteriile. Au fost întreprinzători, iar trăsăturile caracteristice ale întreprinzătorilor sunt individualismul, nonconformismul, încălcarea regulilor, eficiența, găsirea scurtăturilor și folosirea „geniului evreiesc“ pentru realizarea de isprăvi de neimaginat.

În materie de informații secrete, Meki aparținea școlii HUMINT, adică a informațiilor provenite din surse umane. HUMINT este portavionul artei informațiilor secrete. Puterea de a fi în miezul tuturor lucrurilor și buna

reputație a disciplinei HUMINT a început cu povestea spionilor biblici, iar ea își va păstra mereu importanța. HUMINT este o întrecere unu la unu dintre vânător și prada sa. Vânătorul, ca să reușească, trebuie să fie înzestrat cu o combinație aproape improbabilă de calități; trebuie să înțeleagă mediul cultural al victimei sale; cunoașterea limbii acesteia reprezintă un mare avantaj; trebuie să culeagă din mai multe surse informații despre victima sa, cernând grâul de neghină; trebuie să o urmărească, să afle ce fel de personalitate are, ce calități, ce slăbiciuni; trebuie să aleagă cea mai bună cale de a o aborda și să stabilească un contact cu ea; trebuie să creeze o legătură, să îi creeze dependență și să o pervertească. În fine, trebuie să își determine prada să își trădeze poporul, țara și familia, fără să își afecteze dependența sa față de vânător. Meki, de-a lungul întregii sale cariere în serviciile de informații, a trăit și a respirat HUMINT și a contribuit imens la această profesie în care serviciile israeliene de informații au excelat și excelează.

Astăzi se închide un ciclu. Am dezvoltat diviziile SIGINT, COMINT, ELINT și VISINT. Am investit miliarde în toate acestea și astăzi ne aflăm într-o situație fără speranțe. „Regina luptei“ în profesia de spion, cea care este și cea mai ieftină, chiar gratuită față de celelalte discipline, nu este pentru oricine. Saddam Hussein a fost prins numai datorită disciplinei HUMINT. Bin Laden nu a fost încă găsit din cauza lipsei de HUMINT. Nici unul dintre tipurile de informații tehnice nu a reușit să furnizeze o imagine informativă clară a capacităților neconvenționale ale lui Saddam Hussein. O sursă de calitate – dacă ar exista – ar face pe gratis ceea ce nu ar putea face o tehnologie de miliarde de dolari.

În amintirea mea, Meki a fost unul dintre cei câțiva care au avertizat cu privire la deteriorarea diviziei HUMINT. „Bikta“, sucursala diviziei Tzomet din Iran, a fost o fabrică de HUMINT în perioada în care Meki a fost directorul său. Consumul de film „Minox“ al acestei sucursale era mai mare decât cel al tuturor serviciilor secrete la un loc. Principalele produse de informații ale sucursalei nu erau rapoartele de pe teren de la o sursă cu privire la ceva ce a auzit de la o a doua sursă, care o aflase de la o a treia sursă. Principalele produse de informații erau sute de mii de pagini fotografiate – da – de către agenți. Riposta operațională reușită dată de FAI armatelor arabe în timpul Războiului de Șase Zile și al Războiului de Yom

Kippur au fost posibile în principal datorită fluxului continuu de mari cantități de informații venite de-a lungul multor ani de la oamenii Mossadului din Iran.

Acesta este și momentul potrivit să corectez ceea ce în opinia mea a fost o nedreptate care i s-a făcut lui Meki. Operațiunea de aducerea a MiG-ului 21 irakian în Israel a fost recunoscută de mult timp ca fiind un moment de referință al serviciilor de informații israeliene. Cine nu s-a bucurat de gloria acestei reușite? În zarva artificiilor și a festivităților, nu s-a menționat niciodată rolul jucat de Meki, care a contribuit considerabil la partea de HUMINT a operațiunii.

În cadrul doctrinei geostrategice a lui Ben-Gurion, Iranul a jucat un rol important în teoria „triunghiurilor“, potrivit căreia Israelul trebuia să își creeze alianțe regionale tripartite, precum Israel-Turcia-Iran sau Israel-Ethiopia-Maroc. Meki avut două mandate în Iran, primul la începutul anilor 1950, iar al doilea în anii 1960. A considerat că principala sa sarcină era să furnizeze informații care să corespundă EEI-urilor Israelului, însă prezența și activitatea sa din Iran au contribuit foarte mult la realizarea ideii de alianțe tripartite. Meki i-a învățat pe iranieni ce înseamnă informațiile secrete și de ce are nevoie de ele o țară care are dușmani. Le-a stârnit curiozitatea și dorința de a învăța și astfel le-a creat acestora o dependență față de noi, care ne-a permis libertatea de a acționa în această țară vreme de decenii.

Meki nu era un tip relaxat. Era obsedat de propriile păreri și, în ceea ce privește profesia de spion, lupta cu înverșunare pentru convingerile sale; când era convins de propria poziție, opinie, recomandare sau decizie, era imposibil de clintit. Meki, care era genul clasic de om al HUMINT-ului, a asistat la nașterea noilor discipline precum SIGINT, COMINT și VISINT și i-a fost greu să se acomodeze cu lumea în schimbare. Se și temea că aceste noi profesii aveau să îi ia locul HUMINT-ului, pe care nu îl considera o profesie, ci o artă.

Yael și cu mine ne-am aflat în slujba câtorva comandanți în cei 32 de ani de activitate la Mossad. Meki și Ruthie au fost primii noștri comandanți din prima noastră misiune în străinătate, ca proaspăt căsătoriți. Spre norocul nostru, ne-au simpatizat. Modul în care ne-au tratat și au avut grijă de noi –

Yael a ajuns la Teheran la începutul primei sale misiuni – mi-a servit de-a lungul întregii mele cariere din cadrul Mossadului drept exemplu de cum ar trebui să se poarte un superior cu subordonații săi în toate aspectele legate de misiunea în străinătate, care nu pot fi despărțite de munca în sine.

Mulțumesc, Ruthie, și îți mulțumesc – deși cu întârziere – Meki.

Binecuvântată să îi fie memoria.

Moshe Levin („Kokla“) (19 octombrie 2009)

Au trecut 15 ani de când Kokla a plecat dintre noi. Elogiul de la înmormântarea sa a fost foarte emoționant. A exprimat senzația neputincioasă că, cu cât este mai fericit un moment, cu atât trece mai repede.

Kokla a plecat dintre noi când era în apogeul vieții din punctul de vedere al împlinirii de sine. Vorbele mele de astăzi nu vor constitui un elogiu, ci vor exprima mai degrabă gânduri și reflecții, mai mult raționale și mai puțin sentimentale. Au trecut 15 ani, am îmbătrânit cu toții și ne vin în minte gânduri legate de noțiunea de timp – de exemplu, ideea că atunci când suntem tineri, zilele sunt scurte și anii sunt lungi, iar când suntem bătrâni, zilele sunt lungi și anii sunt scurți – exact așa cum ni se pare că parcă ieri l-am pierdut pe Kokla.

Și noțiunea de prietenie se transformă de-a lungul anilor. Trece de la o senzație de pierdere în momentul în care un prieten este luat de lângă tine, pentru că prietenia adevărată este pusă cel mai mult la încercare atunci când ești supărat și ai nevoie de ajutor și de sprijin, la o senzație de dor adânc, pentru că este bine să ai un prieten în care să ai încredere și căruia poți să îi spui tot ce ai pe suflet. Iar când moare acel prieten, nu ai cui să îți deschizi sufletul. Prieteniile sunt mai prețioase decât legăturile de sânge. Un vechi proverb spune: „Pe cine vei iubi mai mult – pe fratele tău sau pe prietenul tău? Nu am să-mi iubesc fratele până când nu îmi va deveni prieten.“

M-am gândit mult la ce aș spune în seara aceasta ca să se potrivească evenimentului și celor prezenți, dintre care unii l-au cunoscut pe Kokla, iar alții – nu. În cele din urmă, am hotărât să spun câteva cuvinte despre calitatea de lider. Nu neapărat tot ce voi spune se regăsea în personalitatea lui Kokla, dar sigur cea mai parte se regăsea.

Dacă ar fi să descriu calitățile pe care trebuie să le aibă un lider, le-aș menționa pe următoarele trei:

1. Liderul trebuie să aibă o personalitate charismatică. Charisma este calitatea înnăscută a unui lider, cea care dă farmec personal și inspiră un mare grad de loialitate. Această calitate este exprimată în ideea de „am să îl urmez prin foc și prin apă".

2. Liderul trebuie să fie inteligent. În contextul nostru, înțelesul calității de a fi inteligent este acela de a avea o bună judecată. Este abilitatea de a face distincția dintre esențial și trivial, de a stabili ordinea corectă a priorităților, de a decide să faci ceva sau, și mai mult, de a decide să nu faci ceva, precum și de a decide care sunt limitele propriilor capacități și când faptul de a avea curaj depășește limita și începe să devină prostie.

3. Liderul trebuie să fie o persoană bună. Trebuie să insufle integritate și să conducă prin exemplu personal. Liderul trebuie să fie sensibil la problemele subordonaților și să se comporte ca un bun profesor, nu doar ca un comandant sau ca un ofițer de legătură.

Cele trei calități descrise mai sus sunt parte a anatomiei noastre – iar uneori înseamnă chiar mai mult de atât –, pentru că atributul de om bun vine din inimă, cel de om inteligent vine din cap, pe când charisma unui lider provine dintr-o sursă externă, aflată mult deasupra noastră.

Liderul trebuie să respecte principiul responsabilității generale, indiferent că este vorba de responsabilitatea transpunerii în fapt a unei idei și a unei viziuni, în slujba oamenilor, sau de cea a îndeplinirii unei misiuni. Această

responsabilitate generală provine din autoritatea pe care o deține liderul. Autoritatea liderului este amplă în esență și de aceea el nu poate scăpa de responsabilitatea generală. Și, ca să completăm ecuația, trebuie să menționăm elementul de sancțiune, adică, dacă ți s-a acordat autoritate și ai dat greș, răspunderea îți revine integral și trebuie să suporți consecințele, la bine și la rău.

Folosim titlurile de director, șef și comandant pentru cineva care se află în vârful unei piramide formate din oameni. Fiecare dintre aceste titluri poate să fie echivalent sau nu cu cuvântul „lider“. Care este diferența? (Această comparație are la bază un articol academic american.)

Directorul administrează, liderul inovează.

Directorul este o copie, liderul este originalul.

Directorul păstrează, liderul dezvoltă.

Directorul se concentrează asupra sistemelor și a structurii, liderul se concentrează asupra oamenilor.

Directorul se bazează pe control, liderul inspiră încredere.

Directorul are o viziune pe termen scurt, liderul are o perspectivă pe termen lung.

Directorul întreabă cum și când, liderul întreabă ce și de ce.

Directorul face lucrurile cum trebuie, liderul face lucrul care trebuie.

Directorul își deleagă din responsabilitate, liderul caută să își extindă responsabilitatea.

Kokla a fost mai presus de toate un comandant cu multe calități de lider. El le-a transmis oamenilor săi ideea că trebuie să respecte în primul rând principiul îndeplinirii cu orice preț a misiunii. Al doilea principiu este acela de a o îndeplini plătind cel mai mic preț posibil.

Kokla considera că locul comandantului trebuie să fie la intersecția în care putea să își aducă cea mai mare contribuție la îndeplinirea misiunii. Este întotdeauna tentant să te afli în prima linie, însă, în calitatea sa de comandant, știa întotdeauna cum să evalueze situația și, în cursul misiunii, cum să se afle și în alte locuri.

Un comandant adevărat nu se culcă pe laurii victoriei operațiunilor trecute și nu se păstrează pentru marile misiuni viitoare. Se concentrează asupra misiunii actuale.

Planificarea în amănunt, precauția și munca asiduă erau principiile sale călăuzitoare și s-au dovedit a fi rețeta succesului. Se zice că Dumnezeu se află în detalii. Kokla a dovedit faptul că micile detalii marchează diferența dintre bun și excelent.

Kokla considera că orice ordin ai fi primit, tot aveai loc de manevră și de decizie, ceea ce îmi dădea adesea dureri de cap și senzația că trebuie să îi reamintesc faptul că, chiar și atunci când era convins că trebuie să se abată de la ordin, trebuia să țină cont că mai erau și informații pe care nu le cunoștea și dacă greșea, atunci... Și atunci îmi termina el propoziția spunând: „Da, dacă greșesc, îmi asum toată răspunderea“.

În situații de criză sau când cineva se afla în impas, Kokla își exprima convingerea că nu există situații disperate, ci numai oameni disperați, și că el, în calitatea sa de comandant, trebuia să captiveze, să ridice moralul și să găsească o cale de a scoate persoana respectivă din bucluc.

Așa era Kokla. Îl iubeam, aveam încredere în el și uneori ne enerva. Contribuția profesională pe care și-a adus-o la cele două unități operaționale

la care a lucrat, pe una chiar comandând-o, s-a dovedit inovativă. Și așa o să ni-l amintim.

Dave Kimche (10 martie 2010)

A plecat dintre noi omul desăvârșit al serviciilor secrete.

Născut și crescut în Anglia, Dave a urmat studii despre Orientul Mijlociu în Israel, obținându-și inclusiv doctoratul. Minunata combinație a acestor realizări, talente și abilități au creat un poliglot cu o experiență amplă și profundă într-o serie de culturi occidentale, alături de israelinismul său înrădăcinat, cu calitățile și defectele inerente. Era un intelectual cu studii recunoscute și cu o profundă înțelegere a lumii, în general, și a Orientului Mijlociu și a Africii, în special.

Imigrarea sa în Israel, la vârsta de 18 ani, a avut o motivație sionistă, iar afinitatea sa față de Israel a fost imediată, absolută și fără compromisuri; s-a lepădat de toate urmele afinităților din trecut, reaccesându-le ulterior ca instrumente în slujba statului Israel și a poporului acestuia. Dave era un tip amabil și extrem de sociabil, în același timp și foarte curajos, „un gentleman britanic“ care se simțea bine în mediul intelectual al „subtilității“ și al „optimismului precaut“. Dotat cu un asemenea bagaj, nu exista funcție în domeniul serviciilor secrete pe care să nu o poată onora Dave cu abilitate de maestru.

Dave și-a început cariera din cadrul Mossadului în „portavionul“ informațiilor secrete – HUMINT. În această profesie, el a învățat să își cunoască dușmanul după „albul ochilor“. Având darul de a-și schimba identitatea, de a stabili relații cu lumea și de a vorbi plăcut, el reușea ca un adevărat profesionist să poarte sursa prin întregul proces de recrutare, de la stabilirea contactului, la faza de „corupere“, la punerea ei în legătură cu cel care recrutează (de obicei de la un serviciu străin de informații) și până la operațiuni, la interogarea cu privire la informații și la rapoarte – produsul informațiilor. Complexele calități operaționale ale lui Dave i-au permis acestuia să se ocupe cu succes de sursele de la cel mai înalt nivel și de cele considerate ca fiind cel mai greu de făcut să cedeze.

Dave a fost unul dintre cei care au fondat și au dezvoltat disciplina relațiilor dintre serviciile secrete prietene – și mai puțin prietene – din lume. Din anii 1950 și până în anii 1970, faptul că Mossadul s-a ocupat de relațiile cu țările care nu aveau relații diplomatice cu statul Israel a fost determinant pentru reputația Israelului în lume. În perioada în care Dave s-a ocupat de acest departament, a vizitat în mod regulat cabinetele multor șefi de stat și s-a obișnuit să călătorească singur în jurul lumii, mai puțin cu pașaport israelian și mai mult cu pașapoarte străine, transmițând mesajele Israelului țărilor care nu doreau să aibă relații oficiale cu acesta. A păstrat legătura cu serviciile secrete din aceste țări și a creat ecuații complexe de interese directe și indirecte cu terți.

Unul dintre lucrurile preferate ale lui Dave a fost să lucreze cu minoritățile naționale din Orientul Mijlociu și din Africa. În albumul său cu poze de familie, precum și în cel al Mossadului, se găsesc nenumărate poze cu Dave îmbrăcat în portul tradițional al minorității etnice cu care stabilise relații în numele statului. Prin aceste eforturi depuse, s-a resimțit un mare grad de solidaritate între poporul evreu îndelung încercat, care își realizase deja independența politică, și minoritățile oprimate care se luptau pentru propria autodeterminare sau independență.

Una dintre specialitățile lui Dave era războiul psihologic, în special pentru că acesta se desfășoară pe câmpul de luptă intelectuală în care armele sunt mintea umană, iar esența sa este aceea de a stimula idei care pot să fie folosite pentru a crea forța arhimedică și influența care poate să schimbe ordinea lumii. Nu este de mirare că Dave era părtinitor în analiza categorică pe care o implica războiul psihologic – la urma urmei era un urmaș al lui „RaDak“, analistul Bibliei și filosoful Rabbi David Kimche. Războiul psihologic este o sarcină deosebit de dificilă, pentru că orice idee este ca o sabie cu două tăișuri – dacă nu reușești să o controlezi și să o îndrepți spre propriul obiectiv, numai tu ești de vină că te afli într-o situație disperată.

Potrivit unor surse demne de încredere, Dave era, printre altele, părintele ideii de a califica eforturile nucleare pakistaneze drept încercare de a crea o „bombă islamică“. Raționamentul care stătea la baza acestei calificări era acela că avea să mobilizeze lumea nemusulmană împotriva acestor eforturi.

Pe când Dave era „numărul doi“ din Mossad, eu încă eram în treimea inferioară a ierarhiei și acolo, în jurul dozatorului de apă, lumea vorbea cu respect despre Dave și despre faptele sale și îl considera drept un model demn de urmat. L-am respectat profund pe Dave de-a lungul carierei mele din cadrul Mossadului și, înainte de lua vreo decizie importantă, îi ceream sfatul.

Dave a fost un intelectual, un spion excelent, un om de stat și un om al operațiunilor, unul dintre cei mai buni pe care i-a avut vreodată Mossadul. Sigur se numără printre puținii care au făcut atât de multe pentru țară și care merită recunoștința poporului israelian, dacă acesta ar ști cui să îi mulțumească.

Pentru Ruthie și copii – Dave nu mai suferă. Să nu mai aveți parte de durere. Noi, prietenii lui, ni-l vom aminti mereu.

Sylvia Raphael (1 septembrie 2010)

Am apucat să o cunosc pe Sylvia doar superficial, în ultimii săi ani de viață, și m-am numărat printre cei care au însoțit-o pe ultimul său drum în kibbutzul Ramat Hakovesh. Când am venit în unitatea la care lucra ea, se vorbea deja despre ea ca despre o combatantă veterană care fusese rar văzută la față. Însă am participat la un moment crucial care a avut legătură cu ea. Acesta a fost momentul în care biroul șefului Mossadului a fost prima dată dat peste cap din cauza incidentului din Lillehammer, care i-a lovit pe toți ca un trăsnet. Această afacere a scos-o pe Sylvia din anonimat, iar idila sa cu avocatul norvegian care a apărat-o i-a transformat biografia într-o dramă la care cu greu s-ar fi gândit până și cei mai buni scenariști de la Hollywood.

Lucrurile pe care urmează să le spun în seara asta sunt valabile pentru toți combatanții Mossadului, din trecut și din prezent, prin care spiritul Sylviei trăiește în continuare.

Potrivit terminologiei Mossadului, termenul de combatanți era folosit exclusiv cu privire la unitatea Sylviei. Aceștia erau, în general, evrei

israelieni care acționau în țări-țintă, adică în țări inamice. Au existat ocazional și excepții de la regula aceasta de-a lungul anilor, combatanți care nu erau evrei sau israelieni, dar a căror legătură cu Israelul, loialitate sau calități personale le-au permis să fie combatanți.

În anii 1990, membrii unei alte unități au început să se descrie și ei ca fiind combatanți, chiar dacă nu lucrau în țări-țintă. Anterior, aceștia fuseseră denumiți pur și simplu angajați ai Mossadului, dar pentru că doreau să se diferențieze prin trăsătura operațională aparte a activității lor, au adoptat titlul de „combatanți". Nu m-am opus acestei schimbări, pentru că am considerat că reprezenta aspirația unui grup de angajați de a-l imita pe altul. În privința riscurilor, combatanții din unitatea în care a lucrat Sylvia se confruntau cu situații de viață și de moarte. Ceilalți riscă „doar" să facă mulți ani de închisoare. Membrii ambelor unități sunt „vârful de lance" – se află în fruntea activităților operaționale ale Mossadului.

Așteptările, calitățile și talentele pe care trebuie să le aibă combatanții Mossadului sunt de cel mai înalt nivel potrivit criteriilor oricărei ocupații, profesii sau slujbe.

În lumea HUMINT-ului, există o linie de demarcație care nu se trece niciodată, între katza (ofițerul de informații de pe teren) și agent. Primul este israelian și evreu, al doilea – nu. Primul este motivat de o credință în idealul și justețea sionismului pe Pământul lui Israel, precum și de dorința de a contribui în cursul autorealizării. Al doilea este condus de motive materiale, de disperare sau de dorința de a se răzbuna pe pământul natal și/sau pe oamenii care l-au nedreptățit.

Primul lucru care se desprinde din această comparație este gradul de încredere pe care o are sistemul în combatant și în agent. Încrederea în combatant este fără rezerve, fără condiții, absolută și definitivă. Încrederea în agent se bazează pe principiul „îl respectăm și totodată îl suspectăm".

Câteva cuvinte despre combatanții activi.

De-a lungul multor ani de activitate operațională, Mossadul, la fel ca alte servicii de informații occidentale serioase, a creat o doctrină a operațiunilor individuale, adică un ofițer de legătură și un combatant. Cei mai stricți

dintre noi au avut grijă să păstreze proporția de un ofițer de legătură la un combatant. Alții, uneori din considerente financiare, au pus un ofițer de legătură care să se ocupe de un număr mic de combatanți care acționau în cadrul aceleiași structuri sub acoperire. Această doctrină nu a apărut din senin sau ca urmare a toanelor vreunui comandant. În spatele său se afla o ideologie profundă și argumente solide.

Cerințele minimale pe care trebuie să le îndeplinească combatanții sunt o întreagă înșiruire de calități și de talente, cele mai provocatoare întâlnite în orice profesie sau ocupație la care vă puteți gândi. Perioada de pregătire a combatanților durează mult mai mult decât oricare alta din domeniul serviciilor secrete. Gradul lor de „nevoie de a ști“ este cel mai limitat. Riscurile personale pe care și le asumă sunt cele mai mari pe care ni le putem imagina în societatea omenească, în general. Combatanții (clasici) lucrează singuri într-o țară-țintă, iar „armele personale“ pe care le dețin sunt pașaportul și povestea pe care o folosesc ca acoperire. Pentru orice greșeală, pot plăti cu viața. De aceea, și responsabilitatea celui care îi trimite în misiuni este mai mare decât în orice alt domeniu, inclusiv în cazul comandanților militari care își trimit soldații la luptă. Ca să se păstreze siguranța personală a combatantului și ca să se folosească întregul său potențial, s-a dezvoltat o doctrină legată de coordonarea combatanților, de scăpare a acestora de grijile zilnice. Unitatea se ocupă de toate nevoile familiei și îl scutește pe combatant de toate problemele administrative; acestuia sau acesteia i se pune la dispoziție cea mai bună echipă profesionistă, formată dintr-un ofițer de informații, un ofițer de operațiuni, un ofițer de comunicații, un ofițer pentru arme și tehnologie și un expert care se ocupă de povestea de acoperire. Toate aceste funcții intră în atribuțiile ofițerului de legătură, care este persoana care se află la dispoziția combatantului 24 de ore pe zi, 365 de zile pe an. Ofițerul de legătură reprezintă înțelepciunea colectivă a unității. Este prietenul și confidentul combatantului, susținătorul său și cel care îl consolează, cel care îl informează și îi pune întrebări, admiratorul și criticul lui. Dacă vreți, acesta este legătura dintre viața reală a combatantului și viața sa operațională.

Unii vor spune, probabil cu o doză de cinism, că tot ceea ce zic ține de o perioadă romantică a unității și că astăzi lucrurile sunt diferite, nevoile sunt diferite și dotările sunt diferite. Răspunsul meu este că așa-numitul

romantism este o valoare eternă, una care trebuie păstrată, pentru că numai așa putem să păstrăm echilibrul suprem între siguranță și cost/beneficiu de-a lungul timpului, accentul căzând pe expresia „de-a lungul timpului“.

O vorbă referitoare la combatanții care au familii.

În primul rând, ar fi imposibil să existăm fără aceștia, pentru că este de neconceput ca unitatea să funcționeze numai cu oameni necăsătoriți. De aceea, unitatea, și mai ales sistemul care o conduce, trebuie să creeze un echilibru maxim între exigențele slujbei și datoria combatantului față de familia sa. Pe baza experienței mele, aș dori să declar că ori de câte ori există îndoieli cu privire la calculele pe care le implică menținerea echilibrului, atunci fără nici o îndoială că familia este pe primul loc. Deciziile proaste la acest capitol provoacă pagube – uneori pagube grave – care, până la urmă, afectează viabilitatea operațiunii.

Când numărul femeilor care luptau pentru egalitatea de gen în statul Israel era neglijabil, iar noțiunea de gen nu intrase încă în uzul comun, Mossadul, în general, și unitatea, în special, puneau în practică egalitatea dintre sexe. Angajatele și combatantele Mossadului au îndeplinit întotdeauna toate tipurile de funcții operaționale, inclusiv înalte funcții de conducere și de comandă a operațiunilor, având bărbați în subordine.

O problemă care se leagă de această discuție se referă la modelul de comportament care trebuie să existe între bărbatul combatant și femeia combatantă, atunci când fac parte din aceeași echipă. Există unii care susțin că nu trebuie să ne amestecăm. Cu toate acestea, eu cred că este util să se stabilească anumite principii, mai ales din cauza unui anume risc. Dacă relația dintre doi combatanți devine romantică sau sentimentală, există riscul ca deciziile lor sau decizia celui care este comandant dintre cei doi, să nu mai fie urmarea unei judecăți la rece și clare, iar când se întâmplă asta, apar incidente.

Nu sunt sigur dacă am reușit pe deplin să prezint principiile de compartimentare în care cred, însă suma totală a ceea ce am spus ar trebui să vă ofere o schiță a figurii combatantei și să precizeze ce i se cere acesteia și ce o face o persoană de un calibru mult mai mare decât oamenii de rând.

Așa era Sylvia și așa o să ne-o amintim. În spiritul ei vom pregăti generațiile viitoare de combatanți.

Să îi fie memoria binecuvântată!

Pentru Leika, la 30 de zile de la moartea sa, și pentru Moshe Levin („Kokla“) la comemorarea a 17 ani de la moarte (19 septembrie 2011)

Ultima dată am văzut-o pe Leika într-o vineri după-amiază, pe 12 august, într-un salon micuț de terapie intensivă al secției de neurochirurgie de la Spitalul Ichilov. Am avut parte de destule întâlniri dificile în viața mea. Aceasta a fost una dintre cele mai dificile.

Leika era întinsă în pat, care ocupa cea mai mare parte din salon, și părea liniștită. Vorba îi era înceată și domoală, însă clară și tăioasă. În cameră se mai aflau alți trei sau patru prieteni. Atmosfera, ca și aerul, era încărcată. În unitatea de terapie intensivă a secției de neurochirurgie, îngerul morții bântuie prin saloane. Și în acest cadru, Leika vorbea despre moarte, nu doar ca o ființă care a înțeles-o și s-a împăcat cu ea, ci precum cineva care o trăise deja.

M-am ghemuit în scaunul de la capătul patului ei, cu limba lipită de cerul gurii, ascultându-i vorbele și neavând nici cea mai vagă idee despre ce ar fi trebuit să spun într-o asemenea situație. Însă Leika nu se aștepta să spun nimic, să întreb nimic sau să răspund la vorbele ei. A vorbit în continuare despre dragoste, despre prieteni, despre Tali și despre nepoți, despre despărțire, despre Kokla, despre lucrurile rămase neterminate – și asta încet, aproape în șoaptă, pe un ton placid de resemnare, timp în care eu mă făceam tot mai mic în colț.

Stau aici la mormântul său proaspăt săpat și vorbesc despre ea și cu ea și am senzația că, în ceea ce privește familia Shavit și relația dintre noi, a plecat dintre noi fără să aibă îndoieli.

Te-ai născut prințesă și ai ajuns să fii regină și așa ai plecat, lăsându-ne orfani. O să ne fie dor de replica ta concisă „Așa sunt eu!“, pe care o rosteai ori de câte ori îndrăznea cineva să îți critice principiile sau comportamentul. Perspicacitatea ta se baza mai mult pe bogata ta experiență de viață și mai puțin pe studiile academice. Aveai propria părere despre orice chestiune, aveai ceva de spus în orice discuție și știai să o scoți la capăt în orice dezbatere sau ceartă.

În primii 20 de ani de viață, ai reușit deja să vezi lumea. Ai descoperit-o de pe puntea vaselor comerciale care străbăteau oceanele, ca prospătă soție de marinar și ca tânără mamă ce l-a crescut pe Tali pe vapoare. Încă de pe atunci ai venit în contact cu noi peisaje, culturi și oameni care ți-au deschis orizonturile și ți-au îmbogățit viața. Pe vremea aceea, noi eram oameni simpli și provinciali, al căror univers se sfârșea mai mult sau mai puțin în Cipru.

Ai atins culmea împlinirii când ți-ai legat viața de cea a lui Kokla. El ți-a deschis – pe când erai o tânără „din saloanele înaltei societăți“ – drumul către o lume pe care ai găsit-o fascinantă, magică, îmbătătoare. Parașutiști, Sayeret Matkal, Mossad, Arik Sharon, Avraham Arnan, șefii Mossadului. O lume plină de secrete și de enigme. Războaie convenționale, războaie clandestine, misiuni secrete. În perioada ședерii tale la Paris, ți-ai făcut o idee și despre senzația exaltantă de a colabora cu alții nu numai în ceea ce privește cunoștințele, ci și acțiunile de protejare a securității Israelului. Te-ai atașat de această lume cu întreaga ființă și fiecare fază a carierei strălucite a lui Kokla ți-a adus tot mai multă fericire.

Astăzi se împlinesc 17 ani de când Kokla a plecat dintre noi. Voi doi, Kokla și Leika, ne-ați părăsit la o distanță de 17 ani, amândoi după ce ați cunoscut chinul luptei fără speranță cu acea boală blestemată.

Kokla, fratele și sufletul meu pereche, ai fost un luptător deschizător de drumuri, care a conceput dogme noi de luptă, nu a încetat niciodată să sfideze soarta când a trebuit să își asume riscuri și operațiuni și a creat generații întregi de luptători îndrăzneți care au adoptat sloganul „Doar curajoșii învinг“. De-ai ști ce mulți ucenici ai tăi dețin acum cele mai înalte funcții din cadrul Mossadului, te-ai bucura atât de mult! Respectul pe care ți-l poartă pentru că le-ai fost comandant îi face să vină la mormântul tău an

de an în această zi ca să te omagieze. Leika ți-a fost fidelă până în ziua în care a murit, ea continuând să fie elementul de legătură dintre tine și cei pe care i-ai avut în subordine. Întâlnirile ei frecvente cu aceștia au devenit un ritual și o considerau ca fiind una de-ai lor.

Leika noastră – tu și Kokla, împreună cu mine și Yael, am trecut prin atâtea împreună. După ce Kokla ne-a părăsit, am continuat ca trio. Am făcut multe împreună; am văzut lumea împreună; ne-am crescut copiii și nepoții împreună; am râs, am plâns, ne-am certat, ne-am împăcat, iar astăzi îți dezvelim piatra de mormânt. Te rog, când ai să te întâlnești cu Kokla undeva pe câmpiile eternității, spune-i că ne-am străduit să avem grijă de tine. Și mai spune-i, te rog, că acești 17 ani nu au micșorat durerea și că de acum încolo ea o să fie dublă.

Ne vom aminti mereu de tine.

Shlomo Gal (octombrie 2009)

L-am întâlnit prima dată pe Shlomo pe vremea când era director de operațiuni la unitatea Caesarea (unitatea de operațiuni a Mossadului). Încă dinainte de a-l cunoaște, Shlomo avea un trecut bogat în realizări, atât în serviciul militar (a fost citat de șefului de stat-major în Qalqilya), cât și la unitate, mai întâi în calitate de combatant, iar apoi ca instructor al altor combatanți, ca director de cursuri și comandant al operațiunilor, timp în care a participat la operațiuni din țări-țintă și de la bază, chiar și după ce a devenit ofițer de stat-major.

Privind în urmă, ca om care a lucrat în unitate, a comandat-o și, drept pedeapsă, a ajuns șeful Mossadului, din propriile observații pot să spun că, din anii 1960 și până la moartea sa, Shlomo a întruchipat istoria unității prin personalitatea sa, prin caracterul său și prin calitățile sale intelectuale și operaționale. A fost și unul dintre puținii care au contribuit la ceea ce este astăzi unitatea – o unitate care a încercat în toți anii aceștia să descopere calea de a-și folosi întregul potențial incredibil, o unitate care excelează prin creativitatea și imaginația sa în fața amenințărilor neîncetate.

Doctrina de luptă a unității a suferit schimbări importante de-a lungul timpului: de la un singur combatant permanent la o echipă de luptători, apoi unirea forțelor cu FAI în ideea de fructificare a potențialului competențelor unice combinate ale ambilor parteneri, al cărei rezultat a fost o multiplicare de forțe care a condus la operațiuni ingenioase, cu rezultate deosebite.

Shlomo, care a ajuns să fie comandant-adjunct al unității și ulterior comandantul acesteia, a contribuit de asemenea la formularea doctrinei de luptă și la dezvoltarea capacității acesteia, la bază și la țintă, de a contracara terorismul și de a zădărnici crearea de arme neconvenționale în țările-țintă. Doctrina a inclus atât operațiuni pe care unitatea le-a desfășurat în mod independent, cât și operațiuni pe care le-a desfășurat în colaborare cu FAI.

Am menționat mai sus că unul dintre principalele lucruri care au caracterizat Caesarea a fost faptul că aceasta și-a căutat o cale de a-și realiza potențialul. „Caesaea – Quo Vadis?“ era denumirea pe care i-am dat-o unui ritual regulat, care se desfășura de obicei după un eșec usturător sau după o lovitură puternică. Ritualul însoțea o perioadă de suspendare a activității, de reculegere, și o serie lungă și intensă de sesiuni de schimburi de idei, ținute de către cei mai buni oameni din unitate, pentru a se căuta și a se restabili scopurile și obiectivele acesteia. Shlomo era personajul principal al acestei activități, de la pregătirea platformelor de discuție, la scrierea concluziilor și la întocmirea de documente în care se descria următorul capitol al unității.

Caesarea era o unitate „de sine stătătoare“ prin tradiție, precum și din considerații de compartimentare și de securitate a informațiilor, care derivau din activitățile combatanților israelieni din țările-țintă. Consecința acestei izolări a fost faptul că unitatea nu participa ca parte integrantă a sistemului Mossadului de coordonare a colectării de informații secrete. Funcționa ca un satelit independent care susținea întregul ciclu de informații din cadrul său, atât ca furnizor, cât și ca beneficiar. Ea și-a creat capacități operaționale pe baza modului în care aceasta înțelegea amenințarea și își căuta cumpărători pentru produsele sale. Uneori reușea să facă asta, alteori nu.

De exemplu, a existat o platformă care s-a menținut vreme de ani de zile fără să aibă nici un cumpărător de la FAI și care până la urmă a fost închisă. Și apoi, potrivit legii lui Murphy, s-a organizat o operațiune. Unitatea a jucat un rol semnificativ în cadrul operațiunii, mai ales pe partea de

informații secrete. Cu toate acestea, dacă platforma, care nu mai exista, ar fi participat de partea sucursalei operaționale la misiune, fără îndoială că operațiunea ar fi fost cu totul altfel, cel puțin în ceea ce privește amprentele sale, și sigur ar fi servit drept precedent pentru un progres major în doctrina de luptă inovativă a misiunilor sucursalei de operațiuni.

Operațiunile apar într-unul din următoarele două moduri: fie sunt alocate ca sarcină de către un superior, fie sunt idei care se dezvoltă de jos în sus, de obicei de la ofițerii de informații care le pun în discuție în fața șefului de operațiuni. Ofițerul de informații al unității a fost vreme de mulți ani Rumi, odihnească-se în pace, care a fost unul dintre fondatorii securității informațiilor de la FAI și al informațiilor de pe teren din cadrul unității. Fără îndoială că el a avut o mare influență asupra genului de operațiuni ale unității, mai ales ale celor care se refereau la împiedicarea atacurilor la bază și în țările-țintă. Shlomo, în calitate de combatant activ la FAI și la unitate, a vorbit aceeași limbă cu Rumi din momentul în care s-au cunoscut, o limbă care a contribuit foarte mult la dezvoltarea doctrinei de luptă a unității și la trăsăturile operațiunilor acesteia.

Relația dintre Mossad și FAI, în special SMI (Serviciul Militar de Informații din cadrul FAI), a avut urcușurile și coborâșurile ei, însă a fost caracterizată în cea mai mare parte de o concurență negativă, timp în care cooperarea a fost practic impusă de către comandanți. Abia în anii 1970, când cele două părți, Caesarea și SMI, au descoperit o disciplină a cărei realizare era posibilă numai printr-o cooperare, care ar fi utilizat în mod optim trăsăturile unice ale fiecărei părți, Caesarea și-a stabilit un obiectiv strategic pe termen lung, devenit „stâlpul de foc“ al unității.

Shlomo a jucat un rol crucial în problemele spinoase și în cursul proceselor transformatoare pe care le-a implicat această schimbare. Tinerii soldați îi purtau un mare respect lui Shlomo, care fusese onorat înainte ca aceștia să se fi născut cu o citare din partea FAI, pe care nu o pomenea niciodată. Admirația pe care i-o purtau provenea și din faptul că știau că atunci când Shlomo vorbea despre o țintă, acesta vorbea despre un loc în care fusese personal.

„Copacii mor în picioare“, spune cântecul. Am pierdut, într-un interval scurt de timp, doi dintre cei mai buni comandanți ai unității, pe Shlomo și Kokla.

Ambii au fost uciși de aceeași boală blestemată. Metafora din cântec exprimă lupta pe care au dat-o amândoi împotriva bolii. Și-au comandat unitățile până la ultima suflare. Aceasta a reprezentat o grea pierdere pentru Mossad. Fie ca sufletele să le fie înfășurate în legătura vieții eterne.

Remarci în cinstea aniversării a 95 de ani a lui Yitzhak Shamir

Dragi membri de familie, miniștri, membri ai Knessetului și tovarăși de arme din perioada de dinaintea înființării statului și din luptele politice din perioada de după crearea statului[1]:

Această seară nu este ca toate celelalte, în sensul că oaspetele de onoare este cu noi cu spiritul, nu și cu trupul. Asta ne provoacă și bucurie, și tristețe. Am căutat în scripturi o rugăciune potrivită, dar nu am găsit nici una. Cu toate acestea, Groucho Marx a spus că „oricine poate să îmbătrânească. Nu trebuie decât să trăiești suficient de mult.“ Fără nici o îndoială că Yitzhak a făcut asta cu aceeași hotărâre cu care a făcut totul în viața sa spectaculoasă.

Și iată un fragment dintr-o poezie scrisă de Leah Goldberg:

Și cu timpul ai albit și ai îmbătrânit

Zilele îți sunt numărate și s-au înzecit, dragă,

și știi: Fiecare zi e ultima sub soare,

și știi: Fiecare zi e nouă sub soare.

Câtă înțelepciune se află în aceste patru versuri! Mi s-a părut potrivit în această seară ca să le recit.

Am lucrat cu prim-ministrul Shamir trei ani și jumătate intensi, iar relația noastră a devenit foarte apropiată, în ciuda diferenței noastre de vârstă. Cu ocazia împlinirii a 95 de ani – și în ajunul aniversării mele de 71 de ani –, este cât se poate de firesc să rememorăm amintiri pe care le-am povestit și unele pe care nu le-am mai povestit, pe care le prețuiesc și pe care am să continui să le prețuiesc toată viața.

Prin urmare: era pe la sfârșitul anului 1988 – începutul anului 1989. Israelul avea un guvern de unitate națională condus de Yitzhak Shamir, în care Yizhak Rabin era ministrul apărării. Directorul Mossadului de pe vremea aceea, Nahum Admoni, a convenit cu prim-ministrul că urma să își încheie mandatul și i-a recomandat să îi iau eu locul. Îl cunoscusem cu adevărat pe prim-ministru abia în ultimul an de mandat al lui Admoni, însă cum nici unul dintre noi nu este prea vorbăreț mă temeam că își formase despre mine doar o impresie superficială. Candidatul ministrului apărării Yitzhak Rabin pentru această funcție era șeful Serviciului Militar de Informații, Amnon Lipkin-Shahak, un general decorat, cu o vastă experiență și multe realizări la activ.

Cu câteva zile înainte ca prim-ministrul să decidă pe care dintre candidați să îl aleagă, am fost în Germania în cadrul unei operațiuni menite să împiedice un atac al FPEP împotriva unei baze americane din Germania. Avertismentul atacului ne fusese transmis nouă de surse din Moscova, așa că germanii au fost de acord ca operațiunea să fie condusă de Mossad, în colaborare cu ei. Cum ținta atacului era americană, americanii au fost și ei implicați, însă, spre tristețea lor, nici noi, nici germanii nu am fost de acord să le lăsăm lor conducerea operațiunii, așa că au rămas în plan secund.

După multe dezbateri, l-am sunat pe Nahum Admoni, care era în Israel, și l-am rugat să îmi aranjeze o întâlnire cu prim-ministrul, la care aveam să mă duc direct din Germania, urmând să mă întorc acolo în mai puțin de 24 de ore. Nahum a fost de acord. Întâlnirea mea cu prim-ministrul a fost scurtă și la obiect; i-am prezentat motivele pentru care credeam că meritam să fiu numit în funcție. Spre sfârșitul întrevederii i-am spus, în paranteză, că, dacă nu avea să mă numească în funcție, aveam de gând să mă retrag. Sigur, nu am vrut să îl amenințe, Doamne, ferește; am vrut doar să îi atrag atenția

asupra faptului că într-un asemenea caz trebuia să numească și un nou director, și un nou director-adjunct al Mossadului.

Prim-ministrul m-a numit pe mine în funcție. Ulterior, am auzit de la unul dintre partenerii lui că după întâlnirea mea cu el a spus ceva de genul: „Cine este Shavit ăsta și cine naiba se crede?“ Se referea, desigur, la remarca mea legată de retragere dacă nu m-ar fi numit pe mine în funcție. Însă acest episod nu i-a afectat deloc prim-ministrului judecata practică și nici relația care s-a creat ulterior între noi.

În ziua de azi, când conducătorii noștri se acuză în public unii pe alții de decizii pe care le consideră necorespunzătoare sau de numiri nepotrivite în funcțiile cele mai înalte din Ministerul Apărării, este corect să recunoaștem întreaga serie de considerații practice ale lui Yitzhak Shamir atunci când a trebuit să numească un nou șef al Mossadului. Mi s-a spus pe vremea aceea, chiar dacă nu de către el, că prim-ministrul, explicându-și motivul pentru care nu îl alesese pe Amnon Lipkin-Shajak, a declarat că, dacă l-ar fi numit pe acesta șef al Mossadului, el, ca prim-ministru, și statul Israel, în general, ar fi pierdut un bun candidat pentru funcția de șef al statului-major al FAI. Desigur că Amnon a fost, într-adevăr, numit următorul șef de stat-major, iar asta a reprezentat o binecuvântare pentru Israel.

Liderii au tendința de a fi oameni suspicioși. Suspiciunea este o trăsătură necesară în politică. Știu asta din propria experiență de colaborare cu trei prim-miniștri. Însă, în ceea ce privește relația mea cu Yitzhak Shamir, i-am câștigat repede încrederea și m-am bucurat din plin de colaborarea cu dânsul. Aspectul cel mai important în ceea ce privește relația dintre șeful Mossadului și prim-ministru este încrederea reciprocă și susținerea pe care i-o acordă prim-ministrul directorului Mossadului. Crearea acestei încrederi și a acestei susțineri necesită multă sudoare și uneori sânge. Deciziile greșite și greșelile de execuție pot duce la daune uriașe, diplomatice și de altă natură. Un șef al Mossadului care simte că are doar o susținere limitată din partea prim-ministrului va ezita să își asume riscuri, iar acest fapt va avea efecte imediate asupra calității realizărilor și a rezultatelor eforturilor serviciilor de informații. În activitatea mea profesională cu prim-ministrul Shamir, eram absolut sigur că, dacă aveam nevoie de el sau de sprijinul lui,

la reușite, precum și la eșecuri, acesta avea să mă susțină. Îmi era mereu alături!

În aprilie 1987, Shimon Peres, ministrul de externe de atunci din cadrul guvernului de unitate națională, a ajuns la ceea ce era cunoscut drept Acordul de la Londra cu suveranul Iordaniei, regele Hussein. Peres, care susținea ideea unei conferințe internaționale menite să promoveze procesul de pace dintre noi, Iordania și palestinieni, a conceput un plan pentru o astfel de conferință, prezumtiv inițiată și care urma să fie finanțată de Statele Unite. Când Peres s-a întors de la Londra și i-a prezentat acordul prim-ministrului Shamir, acesta l-a respins. Raționamentul care stătea la baza unei astfel de conferințe venea în contradicție cu opiniile politice ale lui Shamir de la vremea aceea.

Abia după trei luni de la Acordul de la Londra, prim-ministrul a început treptat să își schimbe părerea despre regele Hussein și despre Iordania. În timp ce Acordul de la Londra prevedea posibilitatea restituirii Cisiordaniei, un dialog separat cu Hussein a deschis opțiunea strategică de înlăturare a amenințării unui front la est de granițele Israelului.

În iulie 1987 a avut loc prima întâlnire dintre prim-ministrul Shamir și rege. Această întâlnire a conturat viitoarea relație dintre cei doi, care a fost caracterizată de o compatibilitate reală și de încredere reciprocă, în ciuda diferențelor de opinii cu privire la chestiunile esențiale.

În martie 1990 a avut loc la Londra o întâlnire cu caracter tehnic între Efraim, directorul-adjunct al Mossadului, și omologul său iordanian, care s-a transformat într-o întâlnire cu regele. Această întâlnire a marcat începutul unui nou capitol în relațiile dintre cele două țări – cel al Primului Război din Golf. După cum vă amintiți, regele Hussein a fost de partea lui Saddam Hussein. La întâlnirile care au avut loc în ajunul invadării de către Saddam a Kuwaitului, noi l-am avertizat pe rege să nu îi dea voie lui Saddam să folosească teritoriul iordanian. Acest lucru a dus la o a doua întâlnire dintre el și prim-ministrul Shamir, care a avut loc în prima săptămână din ianuarie 1991, cam cu o săptămână înainte de izbucnirea Primului Război din Golf. Și întâlnirea aceasta a avut loc la Londra. A participat la ea și Ehud Barak, adjunctul șefului de stat-major al FAI de pe vremea aceea. În cursul discuției, regele a promis să nu permită forțelor aeriene irakiene să

folosească spațiul aerian iordanian ca să atace Israelul și să nu le permită forțelor irakiene terestre să folosească teritoriul iordanian. În schimb, Shamir i-a promis regelui că Israelul va respecta suveranitatea Iordaniei și integritatea sa teritorială.

După Războiul din Golf, regele Hussein a rămas pe tron, iar regatul Iordaniei a trecut neafectat prin această încercare. Hussein a considerat acest fapt o mare reușită.

Ședințele de cabinet din cursul Primului Război din Golf s-au desfășurat în clădirea Templar, de la baza Marelui Stat-Major. Ședințele aveau loc zilnic, uneori chiar de două ori pe zi. Pe lângă miniștri, participau la ședințe și oficiali de rang înalt din forțele de securitate. Îmi amintesc – cum aș putea să uit? – de presiunea uriașă exercitată de ofițerii superiori asupra prim-ministrului, ca să ia o decizie cu privire la intervenția în război a forțelor armate israeliene și de poziția fermă și intransigentă pe care a avut-o prim-ministrul, uneori singur, în ciuda respectivelor recomandări. Printre gândurile care mi-au trecut prin minte în perioada aceea este faptul că hotărârea de a nu face ceva este mult mai grea decât hotărârea de a face ceva! În glumă fie spus, îmi amintesc și că m-am gândit că numai coloana de oțel a unui omuleț ca Shamir putea să suporte presiunea la care a fost supus! Timpul a dovedit că Shamir a avut cu siguranță dreptate să se opună intervenției FAI în război.

În 1955, Isser Harel l-a cooptat pe Yitzhak Shamir în Mossad. Isser, cu aprobarea prim-ministrului Ben-Gurion, a hotărât să îi recruteze în Mossad pe cei mai buni membri ai mișcărilor secrete. Cred că există trei motive care justifică logica acestei hotărâri:

1. Să închidă rănile discrepanțelor politice și sociale care existau în ajunul înființării statului și în primii săi ani de existență.

2. Să se folosească resursele umane cu experiență, cunoștințe și cu o activitate clandestină de succes în anii dinaintea înființării statului.

3. Să îi integreze pe acești oameni buni în sistemul de stat, în loc să îi lase în afara statului, ca marginalizați.

În cadrul Mossadului, Yitzhak a comandat o unitate specială de combatanți evrei care acționau total sub acoperire în țările-țintă. Corpul de Informații avea o unitate paralelă pe vremea aceea. Meir Amit, care l-a înlocuit pe Isser la șefia Mossadului, a adus unitatea de la SMI la Mossad și a comasat-o cu unitatea Mossadului sub comanda lui Shamir. Comasarea celor două unități nu a fost un proces simplu și nu este sigur dacă s-au vindecat vreodată complet urmele pe care le-a lăsat. Din păcate, Shamir s-a retras din Mossad în 1965, ca urmare a acestui proces.

Isser și Shamir au avut o relație foarte strânsă. La urma urmei, se înțelegeau din priviri! Cultura militară care a predominat în Mossad după plecarea lui Isser nu i s-a potrivit lui Shamir.

Mă întâlneam cu Shamir și după retragerea sa. Era mereu preocupat, cu entuziasmul său fără margini, de nevoia – pe care o considera existențială – de a aduce încă un milion de evrei și încă un milion în Israel. Cred că și astăzi guvernul israelian ar trebui să considere aceasta drept o mare prioritate.

În concluzie, nu pot decât să citez din cartea lui Iov, capitolul 12, versetul 12: „Oare nu la bătrâni sălăşluieşte înţelepciunea, iar priceperea merge mână în mână cu vârsta înaintată?“

Note

Introducere

[1] „Secret King Hussein-Shamir Gulf War Pact Revealed“, J: The Jewish News of Northern California, 29 septembrie 1995.

Capitolul 1. Informații secrete

[1] De-a lungul anilor s-au publicat câteva amănunte despre legăturile secrete dintre Israel și Maroc. A se vedea Shmuel Segev, The Moroccan Connection: The Secret Relationship between Israel and Morocco (Tel Aviv: Matar Books, 2008) și Amos Gilboa și Ephraim Lapid, Israel's Silent Defender: An Inside Look at Sixty Years of Israeli Intelligence [în ebraică] (Ierusalim: Gefen, 2012).

[2] A se vedea site-ul Centrului pentru Patrimoniu și Comemorare al Serviciilor de Informații din Israel (Israel Intelligence Heritage and Commemoration Center), la http://bit.ly/2APOcYV.

[3] A se vedea Gilboa și Lapid, Israel's Silent Defender: „Sirienii erau foarte conștienți de posibilitatea existenței unor dispozitive israeliene de avertizare implantate în sistemele lor de comunicații, pentru că descoperiseră unele de-a lungul anilor. Pe 8 decembrie 1954, sirienii au prins cinci soldați din FAI care aveau misiunea de a repara un dispozitiv de avertizare pe Înălțimile Golan, aflate pe teritoriul Siriei. În anii anteriori, sirienii descoperiseră sisteme electronice menite să intercepteze comunicarea directă dintre instituții importante din țară. Sirienii au fost foarte conștienți de-a lungul anilor de posibilitatea ca sistemele lor fără cablu și cu cablu să fie interceptate.“ (pp. 247–248; traducerea mea)

[4] Alexis C. Madrigal, „Stuxnet Is the Hiroshima of the Cyber War“, Atlantic, 4 martie 2011, http://bit.ly/2A3FFUV.

[5] CORDIS, „China to Launch World's First Quantum Communication Network“, 4 august 2017, http://bit.ly/2v4JBQ1.

[6] A se vedea Charlie Savage, „NSA Said to Search Content of Messages to and from US“, New York Times, 8 august 2013, http://bit.ly/2AL9TIB; Patrick Chappatte, „The NSA and Cyberweapons“, New York Times, 17 iulie 2017, http://bit.ly/2A2eb25.

[7] A se vedea, de exemplu, „Wall Street Journal: US Spied on Netanyahu during Iran Deal Talks“ (Haaretz, 30 decembrie 2015, http://bit.ly/2z71pSs): „Ancheta desfășurată de ziar a dezvăluit și modul în care Unitatea 8200 a serviciului israelian de informații militare și NSA, considerată ca omoloaga sa, au făcut schimb de informații și de tehnologie, dar și cum s-au spionat reciproc.“

Capitolul 2. Informațiile secrete și arena internațională

[1] Vipin Narang, „Posturing for Peace? Pakistan's Nuclear Postures and South Asian Stability“, International Security 34, nr. 3 (Iarna 2009–2010): pp. 38–78.

[2] Yossi Alpher, „When Would Israel Attack Iran?“, Forward, 1 septembrie 2010, http://bit.ly/2yM7Qna; Robert C. Koons, „Just War and the Iran Crisis“, Public Discourse: Journal of the Witherspoon Institute, 7 martie 2012, http://bit.ly/2hxMJ13; Tamar Meisels, „Preemptive Strikes: Israel and

Iran“, Canadian Journal of Law and Jurisprudence 25, nr. 2 (iulie 2012): pp. 447–463, http://bit.ly/2yOiNEz.

Capitolul 3. Informațiile secrete și securitatea națională

[1] Am scris inițial această secțiune ca vorbitor la prima comemorare anuală a lui Ya’akov Karoz (iulie 1994). Am dezvoltat-o și am actualizat-o pentru cartea de față.

[2] „New York Times v. United States (1971): Mr. Justice Stewart, with Whom Mr. Justice White Joins, Concurring“, C-Span, Cazuri de referință, http://landmarkcases.c-span.org/pdf/New York Times v. Unites States – Justice Stewart concurring.pdf.

[3] Gadi Taub, „American Failure: Between Elections and Democracy“ [în ebraică], Yediot Aharonot, 8 februarie 2011.

[4] Assaf Sagiv, „Who’s Afraid of Egyptian Democracy?“ [în ebraică], Azure, nr. 43 (primăvara anului 2011).

Capitolul 4. O perspectivă diplomatică

[1] Nahum Barnea, Yedioth Ahronoth, suplimentul pentru sărbătoarea Simhat Tora, 4 octombrie 2015.

[2] Itamar Rabinovich, Yedioth Ahronoth, suplimentul pentru sărbătoarea Simhat Tora, 4 octombrie 2015.

[3] Samuel Huntington, The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order (New York: Touchstone, 1996), pp. 43, 47.

[4] Textul integral al Inițiativei Arabe pentru Pace, publicat în martie 2002 la Beirut, în Liban, la Summitul anual al Ligii Arabe.

[5] Pe acest subiect recomand citirea articolului din 24 noiembrie 2015 al lui John Bolton din ediția internațională a ziarului New York Times, cu titlul „To Defeat ISIS, Create a Sunni State".

[6] Benny Morris, The Birth of the Palestinian Refugee Problem, 1947–1949 (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

Capitolul 5. Războaie

[1] Hagai Tsoref, „The 27 Days That Changed the Status of the Mossad and Its Director" [în ebraică], Mabat Malam 74 (aprilie 2016): pp. 20-24.

[2] Tsoref, „27 Days", p. 22.

[3] Ibid., p. 23.

[4] Ibid., p. 24.

[5] Thomas L. Friedman, „The Arab Commission", New York Times, 9 mai 2007.

Anexă

[1] Aceste remarci au fost făcute la un eveniment care a marcat 95 de ani de la nașterea lui Yitzhak Shamir, organizat la Centrul Patrimoniului Menahem Beghin din Ierusalim pe 15 noiembrie 2010. Din motive de sănătate, Shamir nu a putut să participe la eveniment. Înregistrarea și transcrierea acestor remarci se păstrează la Arhivele Jabotinski.

Table of Contents

Cover Page
Seful Mossadului
Mulțumiri
Introducere
Capitolul 1. Informații secrete
Capitolul 2. Informațiile secrete și arena internațională
Capitolul 3. Informațiile secrete și securitatea națională
Capitolul 4. O perspectivă diplomatică
Capitolul 5. Războaie
Anexă. In memoriam
Note